

ЮСУФ БЕРДИЕВ

АЖАБ САОДАТ

ЮСУФ БЕРДИЕВ

АЖАБ САОДАТ

ёхуд Соиб Усмоновнинг
ибратли ҳаёти
қиссаси

Ўзбекистон Республикаси Фанлар
академиясининг «Фан» нашриёти
Тошкент — 2006

Масъул муҳаррир: **Жуманиёз Жабборов**,
Ўзбекистон халқ шоири

Маслаҳатчи: **Исом Жалилов**,
Ўзбекистонда хизмат кўрсатган маданият ходими

Тақризчи: **Абдураҳим Эркаев**,
фалсафа фанлари номзоди

ISBN 5-648-03429-6

© Ўзбекистон Республикаси
Фанлар академияси
«Фан» нашриёти,
2006 йил.

Бу азиз инсонни мен яқиндан билиб, ода-мийлиги, диёнатлилиги, қалби кенглиги ва бошқа кўп яхши фазилатларини тан олганман, ҳурмат қилганман ва эъзозлаганман. Соибжон ака-нинг Қашқадарё вилояти равнақи, барқарорлиги борасидаги хизматларини юксак қадрлайман.

Ислом Каримов

ҲИКМАТЛИ УМР

Қашқадарё вилоятининг Ҳуррият йилларидаги муваффақиятлари ҳақида гап кетадиган бўлса, тадқиқотчилар, ўлкашунослар, ҳатто бизга хайрихоҳ чет эллик дўстларимиз «бу ютуқларнинг тамал тоши Истиклол арафасида қўйилган эди», деган яқдил фикрни, асосли хулосани илгари суришади.

Қашқадарё ниҳоятда оғир, мушкул вазиятни бошидан кечираётган пайтда (1986 йилнинг декабрида) бу ерга Тошкентдан Ислом Каримов биринчи раҳбар бўлиб келди. Ислом Абдуганиевич атиги икки ярим йил ичида ўзига қадар вилоятда ҳукм суриб келган адолатсизликка таг-туғи билан барҳам бериш, ноҳақ жабр чекаётган минг-минглаб одамларни фаол ҳимоя қилиш баробарида Қашқадарёни инқироз ботқоғидан бутунлай халос этди. Ривожланишнинг катта йўлига қайта олиб чиқди.

Ўзбекистон мустақил деб эълон қилинганч, Қашқадарё Юртбоши меҳр ила чиқариб қўйган катта ривожланиш — тараққиёт йўлидан давом этди.

Чунки вилоятда Ислом Каримов яратган бошқарув мактабининг сабоғини олган кадрлар пайдо бўлган эди. Улар бу мактабдан олган янги бил имлар, биринчи галда вилоят раҳбарининг иш услубини кузатиш ва ўрганиш, топшириқларини бажариш, мағзини чақиш ҳисобига ўз тажрибаларини бойитдилар, бошқарувнинг янги усулларини ўзлаштирдилар. Соиб Усмонов Қашқадарёнинг ана шундай кадрларидан бири эди. У киши юксак инсоний фазилатлари, моҳир раҳбарлиги, туғма кайвонилиги билан устозларимиз орасида биринчилардан бўлиб Юртбоши назарига тушган, иззат-ҳурмати-га, эътирофу эъзозига сазовор бўлганди.

Соиб ака катта инсоний ва раҳбарлик салоҳиятига эга эди. У киши, бир тарафдан, теран мулоҳазали, босиқ, муро-сағуй, ўз қарашларини фаол ҳимоя қиладиган, журъатли, қароридан қайтмайдиган, бир сўзли эди. Аммо ўз қарашла-рини қаттиқ туриб ҳимоя қилганида ҳам, бирор инсоннинг дилини оғритмасликка ҳаракат қиларди. Унинг салоҳияти, эътиқоди ҳар бир фикрини ишонч билан ифодалашида, бе-радиган топшириқларини юмшоқ, аммо иккиланмасдан, қатъ-ий шаклда айтишида ҳам намоён бўларди. Соиб ака ҳам масъ-улиятли вазифада, ҳам Ўзбекистон Республикаси Олий Кен-гашининг кетма-кет сайланган депутати сифатида ғоятда иб-ратли фаолият кўрсатиб, Қашқадарёнинг Истиқлол йилла-ридаги юксалишу ютуқларига улкан ҳисса қўшди. Унинг ви-лоят муҳитини янада барқарорлаштиришдаги, уруш ва меҳ-нат фахрийларини ҳимоя қилишдаги, ёш кадрларни тарбия-лашдаги хизматлари беқиёсдир.

Президентимиз таъкидлаганидек, Соиб Усмоновнинг эл-юрт учун қилган хизматлари ҳеч қачон унутилмайди. У ки-шининг ҳавасли ҳаёти ва ибратлари ҳақида бугунги кун ёш-ларига ҳикоя қилиб бериш бизнинг вазифамиздир. Қўлингиздаги ушбу ҳужжатли қисса ва хотиралар тўплами худди шу эзгу мақсадда тайёрланди ва чоп этилди. Ўйлаймизки, элнинг суюкли фарзанди, юртни юрагидан севган устози-миз ҳақидаги мазкур китоб сизни ҳам асло бефарқ қолдир-майди.

*Нуриддин Зайниев,
Қашқадарё вилояти ҳокими,
Олий Мажлис Сенати аъзоси*

Бу гулшан ичра йўқдур бақо гулига сабот,
Ажаб саодат эрур қолса яхшилик била от.

Алишер Навоий

МУҚАДДИМА

Қашқадарёда меҳрибонликнинг ўзига хос тимсоли, деб дилдан ҳурмат қилинадиган етмиш уч ёшли Соиб ота май ойининг бош санаси арафасида ҳам тинч ўтиролмади. Қаршидан анча олис тумандаги Бошчорбоғ қишлоғида яшовчи, ёшлари юзга етиб-ошиб қолган бир гуруҳ кексаларни табриклаб келишга чоғланди. Яқин дўстлари, «Нуроний» жамғармасида бирга ишловчи қадрдонлари «аввал Хотира ва қадрлаш кунини Қаршида яхшилаб ўтказиб олайлик, кейин у ёққа бемалол бориб келарсиз, балки, биз ҳам бирга борармиз, иккинчидан, сал мазангиз бўлмай тургандек кўрина-япсиз», дейишса ҳам унамади. Ёши улўф одамлар бироз нозик, кутувчан бўлади, айниқса, арафаларда, ҳали юзга етганларингда биласизлар, иккинчидан, соғлигим дуппа-дуруст, деди-да, 6 май кун тонг саҳарда енгил машинада Деҳқонободга жўнаб кетди.

Усмоновнинг Бошчорбоғга кириб келганини дарров пайқашди. Чунки хизмат машинасини, аниқроғи, унинг рангини, рақамини тоғликлар яхши билишарди. Шу боис меҳмон мўлжаллаган хонадонлардан бирисининг ҳовлисига қадам қўярқўймай бошчорбоғлик ёшу қари бирдай «қаршилиқ Соиб отамиз келди!» — дея севиниб кетди. Ҳа, уни тоғликлар оддийгина қилиб, «Соиб ота» дейишмасди, балки, доимо юрак-юракларидан меҳр ила «Соиб отамиз» деб ҳурмат қилишарди.

Соиб ота режалаштирганлари — меҳнат ва уруш фахрийларининг, ёши улўф қарияларнинг ҳар бири билан уларнинг уйида, ётиб қолганларнинг тўшаги ёнида дийдорлашди, ҳолаҳволлашди, табрик сўзлари айтди, шароитлари билан қизиқди, сўров-таклифларини диққат билан эшитди ва ҳар бирига махсус байрам совғаси улашди. Улўг айём арафасидаги бундай эътиборли йўқловдан бошлари осмонга етган бош-

чорбоғлик кексалар миннатдорчиликларини «Сиз билан уйимизгагина эмас, балки, бутун қишлоғимизга нур кириб келгандай бўлди, ота!» деган чин юрак сўзлари билан бошлашди. 103 ёшни қаршилаётган отахоннинг кўзидан ҳатто ёш чиқиб кетди. У қўлни дуога очиб:

— Соибжон укам, ўз вақтида Деҳқонободда олти йил хўжалик раҳбари, туман етакчиси вазифаларида ишлаб, унинг юксалишига, обод бўлишига катта ҳисса қўшган эдингиз. Бунга асло унутмаймиз. Энди деҳқонободликларнинг кўнглини чоғлик билан обод қилиб юрибсиз. Бундан ортиқ яхшилик бўладими?! Илоҳим, умрингиз Деҳқонобод чинорларининг умридай узун бўлсин! — дея фотиҳа қилди.

У қариялар билан хайрлашиб чиққач, зиёрат қилиш вақтида ўзига ҳамроҳлик қилган қишлоқ кайвонисидан аҳвол сўради, ишларини суриштирди, гапларини эшитди, унга тегишли топшириқлар, маслаҳатлар берди. Хизмат машинасига ўтираётиб, агар эрта-индин Қаршига борадиган бўлсангиз, албатта менга учрашинг, ишхонамни, телефонимни биласиз, отахон сўраган ноёб дорини топиб қўйиб, олдинроқ сиздан бериб юбораман, деб тайинлади.

Машина Ғузорнинг «Пачкамар» хўжалигига яқинлашганида Соиб ота бу ерда раҳбар бўлиб ишлайдиган жиянини кўргиси келди. Шофёрга, йўлимиз тушганда бир йўла Ўткиржонни ҳам кўриб кета қолайлик, идораси томон ҳайданг, деди.

Машина хўжалик бошқаруви биноси яқинига келиб тўхтагач, мен тушсам, танишлар кўп, ушланиб қоламиз, яхши-си, Ўткиржонни бу ёққа икки дақиқага чақириб чиқа қолинг, укажон, деб илтимос қилди ҳайдовчидан.

Шофёр машинадан тушиб идора томон юриши билан кутилмаганда орқа ўриндиқда ўтирган Соиб отанинг мазаси қочди. Жияни «Ассалому алайкум!» деб машина эшигини очганда у ўриндиққа чалқанча суйанганча юрагини чангаллаб, ранг-рўйи кескин ўзгарган, жим, ҳолсиз бир ҳолатда ётарди. Нима қилди, тоғажон, мазангиз бўлмаяптими, деб чаққон ёнига ўтириб, ёрдамга шошилган жигарбандининг сўзларини эшитмади. Бир оғиз «Ўткиржон, яхшимисан?» деёлди холос.

Бир умр одамларнинг эзгу ташвиши билан яшаган, одамларга иложи борича, қўлидан келганича яхшилик қилишни, меҳр улашишни, «кўнгил кўркемлиги» (Лутфий) учун курашишни умрининг асосий мазмуни деб билган, эл-халқнинг нафасисиз, дийдорисиз, даврасисиз туролмайдиган,

туман, вилоят раҳбари, кайвониси сифатида ўзидан кўра ўзгани кўпроқ ўйлайдиган инсон ҳаётининг сўнгги куни, соатлари, дақиқаларида ҳам шу улугъ эътиқодларга, фазилатларга содиқ қолди. Ҳатто жон таслим қилаётганда ҳам «Ёмонман», деб ўзини эмас, «Яхшимисан?» деб бошқани ўйлади!

2000 йил 6 майи оқшомида тарқалган совуқ хабардан Қарши қалқиб кетди гўё. Бу шум хабарга дастлаб ҳеч ким ишонмади: «Соппа-соғ эдилар-ку?». «Наҳотки? Эрталаб машинага чиқаётганларида ўз кўзим билан кўрган эдим». «Ё тавба! Кечагина тадбиримизда қатнашгандилар». «Афсус, Соиб ота ҳали яшаши керак эди». «Соиб ота одамларга керак эди...»

Қарши шаҳрининг Ишчилар кўчасидаги марҳум хонадони бирпасда Соиб отанинг қадрдонлари, маҳалладошлари билан тўлиб кетди. Хонадонга бутун қаршиликлар оқиб кела бошлади. Ташриф буюраётганлар Соиб отанинг садоқатли умр йўлдоши Тошбиби ая ва унинг фарзандларига ҳамдард эканликларини билдиришарди. Барча бирдай қайғуга ботган эди. Биров иккинчи бировга таскин улашмасди. Чунки ўзи Соиб отанинг яқини — жигарбанди ёки дўсти, қадрдони ёки шогирди, укажони ёки сингилжони сифатида далдага муҳтож эди.

Шундай оғир дамларда Тошкентдан, Президентимиз томонидан марҳум оиласига йўлланган қуйидаги ҳукумат телеграммаси барчанинг кўнглига бирдай таскин улашди:

Қашқадарё вилояти, Қарши шаҳри, Ишчилар кўчаси, 24-уй. С.Усмонов оиласига

Ҳурматли Соибжон аканинг оила аъзолари!

Биз учун қадрли бўлган Соибжон Усмоновнинг бевақт вафот этганлигидан қайғуриб, сизларга ва барча яқинларингизга чуқур ҳамдардлик билдираман.

Бу азиз инсонни мен яқиндан билиб, одамийлиги, диёнатлилиги, қалби кенглиги ва бошқа кўп яхши фазилатларини тан олганман, ҳурмат қилганман ва эъзозлаганман. Соибжон аканинг вилоят равнақи, барқарорлиги борасидаги хизматларини юксак қадрлайман.

Барчамиз учун ҳурматли бўлган Соибжон аканинг эл-юрт учун қилган хизматлари ҳеч қачон унутилмайди.

Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримов
7 май 2000 йил

Ҳа, Юртбошимиз минг бора ҳақ. Соиб Усмонов мангулик-кадаҳдор инсон эди. Унинг ғоятда ибратли ҳаёти саҳифаларини варақлар эканмиз, бунга биз такрор ва такрор амин бўлдик...

БИРИНЧИ БОБ

ГУЗОР, СЕНСАН — ИЛК УСТОЗИМ

Унга падари бузрукворини кўриш насиб этмади. У онасининг қорнидалиги вақтида, яъни туғилишидан бир ой олдин асли самарқандлик бўлган отаси Ризоқул ака бевақт вафот этди. Дунёга келганида (1927 йилнинг октябрида) ёш, кутилмаган йўқотишдан эзилиб юрган бева онаси бобо-момоларининг киндик қони тўкилган жойида туғилди, шунинг учун ўғлимга Гузор деб исм қўяйлик, деган фикрни айтди. Шунда бувиси қизининг қўнглини кўтариб, йўқ, бу келажакда албатта Гузорнинг, ҳамма ҳавас қиладиган камолнинг, хислат-фазилатларнинг, бахт-иқболнинг эгаси бўлади, шунинг учун неварамга Соҳиб деб исм қўямиз, деди. Бу таклиф бува-тоғаларга ҳам, амма-холаларга ҳам маъқул тушди. Қулоғига азон айтилиб бўлингач, нисбатан қувноқ, ҳазилкаш тоғаларидан бири чақалоқни эркалатиб, «отга розимисиз, Ризоқулович!» дея ҳазиллашди ҳам.

Донолар бежизга «Бўладиган бола бошидан», дейишмаган. Соҳибжон эсини таниши, оёғи чиқиб, кўчанинг ўзи тенги болакайларига қўшилиши билан ўзгаларнинг ҳам эътиборини тортди. У, энг аввало, гоятда одобли, зийрак, ўйинқароқликдан холи, беозор, айрича ҳавасманд ва кўзлари доимо меҳрли кулиб турадиган кичкинтой эди. Ўқишни ўрганиши, мактабга қатнай бошлаши билан китобга алоҳида ихлос қўйди. Китобдан, билимдан бахт топишга барвақт ақли етди. Қизиқувчан, интилувчан, тиришқоқ Соҳибжон бўш вақт топиши билан китоб варақларди. Буваси, тоғалари шаҳарга, бозорга тушаётиб, қани, болалар, кимга нима опкелай, кимга майиз, кимга парварда, деб сўрашса, у менга бадий китоб опкелинг, деб турарди. Анув куни олиб келгандим-ку, дейишса, ўқиб бўлганман, деб жавоб берарди. Унинг айрича туғма китобсеварлиги ҳақида гап кетаётганда гузорлик саксон бир ёшли Хайрулла бува ажойиб бир фикрни, мисолни айтиб қолди:

— Биласизми, Соибжон (*аввал қариндош-уруғлари, дўст-биродарлари, кейинчалик кўпчилик уни шундай деб атай бошлади — муаллиф изоҳи*) худди мана шу ибратли фазилати — китобга ўчлиги, китобнинг шарофати туфайли тўққиз ёшидаёқ бутун туманимизда назарга тушган. Яъни 1936 йили тоғ олди тумани — Ғузур ташкил этилганлигининг ўн йиллигига бағишлаб шеър ёзган, уни кўпчилик даврасида ўқиб берган. Илк машқини ҳатто туман газетаси ўз саҳифасида эълон қилган. Саккиз мисрадан иборат бўлса-да, нисбатан мазмунли бу шеър ҳамон эсимда. Мана, эшитинг:

Бизнинг туман Ғузурдир,
Йигитлари ўзардир.
Чўпонлари баҳорда
Ўтовларин тузардир.
Ўнга кирган туманим,
Сенга равнақ бўлгай ёр.
Чунки сенинг тепангда
Серхосият тоғлар бор!

Фашистлар СССР (собик)га ҳужум бошлаган йилда Соибжон ўн тўрт ёш арафасида эди. Ўша вақтларда у яна бир бор ғузурликлар эътиборини тортди. Мактабдан қайтаётганда туман марказининг қайсидир идораси пештоқида узун алвонга битилган «Уруш сабабчилари — немислар албатта тор-мор бўлажак!» деган ёзувни ўқиб қолди. Унга кўз югуртириб туриб, мағзини чақаётиб, бирдан ажабланди. Нега немислар? Фашистлар-ку. Бутун бир миллат ёвуз бўлмайдик-ку? Немис фашистлари, дейилса ҳам майли эди. Шиор ғирт хато ёзилибди!

У идорага кирмоқчи, у ердагиларга фикрини айтмоқчи бўлди. Иккиланди. Қандай киради. Ёш бола бўлса. Сўзини биров тинглармиди. Мактабга қайтиб, фикрини муаллимга, директорга айтмоқчи бўлди. Улар эса, аллақачон кетишган. Эртага дарс олдидан ёки танаффус пайтида айта қоламан — шундай қарорга келди у.

Лекин хато шиор эрталабгача, мактабга боргунича унга тинчлик бермади. «Бутун бир миллатнинг йўқолишини исташ ғирт нотўғри!» — деган фикр-хаёл миясида тинмай айланаверди.

У мактабга қадам қўйиши билан кўчада кўрганини, мулоҳазаларини ўзларидан олдин келадиган синф раҳбарига айтди. Муаллим унинг сўзларини эшитиб, дарров фикрига қўшилди ва ўша ёзув қайси идора пештоқида экан, Соибжон, деб сўра-

ди. У, хаёл билан бўлиб, эътибор бермабман, узр, лекин идора қаердалигини биламан, деди. Ҳўқитувчи бироз ўйланиб тургач, устозга айтиб кўрай-чи, деб директор кабинетига кириб кетди. Соибжон мени катта домла ҳузурига чақиради, деб залда кутиб турди. Ундай бўлмади. Зум ўтмай, директорнинг ўзи муаллим билан унинг олдига чиқиб келди. Шиорни сиз кўрдингизми, баракалла, ўғлим, тўғри пайқабсиз, деб ундан идоранинг қаердалигини, мўлжални сўради. Сўнг, бўлмасам, синглим, сизлар дарсни бошлайверинглар, мен у ерга беш минутдан кейин албатта ўтиб келаман, шиорни ўзгартирмасам бўлмайди, деди.

Дарслар тугаб, тенгқурлари билан энди уйга қайтмоқчи бўлиб турганда синф раҳбари югуриб келиб, нимадандир мамнун ҳолда, Соибжон, сени директор чақиряпти, юр, деди. Улар мактаб раҳбари ҳузурига киришганда унинг рўпарасидаги стулда эллик беш-олтмиш ёшларда, чиройли кийинган, галстук таққан туман котиби ўтирарди. У Соибжонни кўриши билан «Бизнинг хатомизни топган шу йигитчами?!» деб дарров ўрнидан туриб кетди. Унинг қўлини олиб, энгашиб, пешонасидан ўпаркан, зийраклигинг учун раҳмат, ўғлим, бизнинг ходимлар сўзнинг маъно-мантигига эътибор бермай, жиддий хатога йўл қўйишган, деди. Сўнг котиб, ҳақиқатан ҳам немисларнинг барчасини бирдай гитлерчилар ёки фашистлар деб бўлмайди, бу миллатдан қанчадан-қанча даҳолар, яъни ақлли одамлар чиққан, ҳозир ҳам уларнинг орасида ақлли одамлар, яъни, урушни хоҳламовчилар, қораловчилар, тинчлик тарафдорлари кўп, қолаверса, яхши-ёмон одамлар ҳамма миллатда бор, ҳозирги уруш сабабчилари немис миллати эмас, балки, немис фашистлари, деб Соибжонни астойдил қўллаб-қувватлади. Айни дамда одамлари шиорни жойидан кўчириб олиб, тузатишаётганини маълум қилди.

Котиб ўрнидан тураётиб, отангга ҳам раҳмат, узр, кимнинг ўғли эканлигингни сўрамабман, деди. Жавоб олгач, э, Усмон аканинг ўғлимисан, у кишини танийман, биламан, ажойиб одам, мендан салом айт, энди, кўрганамда зийрак, билимдон ўғилчанинг отаси, соҳиби экансиз, дейман, дея ҳазиллашиб хайрлашди.

Ўсмир Соибжон ибратли фазилати — китобга ўчилиги бонс фашистлар собиқ Иттифоққа ҳужум қилган йиллари ўғиллари, суянчлари урушга кетган жуда кўп қарияларнинг, оналарнинг дуосини олди. Масалан, у Фафур Ғўлом, Ойбек. Ҳамид Олимжон, Мақсуд Шайхзода каби мумтоз шоирлар-

нинг ўқик дилларни кўтарувчи, уларга ишонч бағишловчи, мардликни улугловчи, урушни қораловчи, ёвузликни лаънатловчи, иродани мустаҳкамловчи, ғалабага чорловчи машҳур шеърларини газета-журналларда эълон қилиниши билан топиб, ўқиб, ёдлаб оларди. Уларни мунтазам равишда қўниқўшнилар ҳузурида, «Совинформбюро»нинг навбатдаги хабарларини эшитиш учун қишлоқ марказида ўрнатилган радиокарнай тагига йигиладиган одамлар даврасида тутилмасдан, ифодали, яъни чиройли ўқиб берарди. Шунда, олис фронтларда жанг қилаётган ботир фарзандларидан хат-хабар кутаётган ота-оналар беихтиёр: «Кўнглимизни кўтарганинг учун раҳмат, Соибжон, умрингдан барака топ, ота-онанг ҳузурингни, камолингни кўриб юришсин!» — дея дуога қўл очишарди.

У ана шундай давраларда севиб ўқиб берадиган шеърлар орасида маҳаллий, ҳаваскор қалам соҳибларининг ижод намуналари ҳам бор эди. Мисол учун Жўшқин таҳаллуси билан шеърлар ёзган, аммо навқирон ёшида оламдан ўтиб кетган қашқадарёлик ҳаваскор шоирнинг «Гитлерга» сарлавҳали шеъри ана шундай назм намуналаридандир. *(С. Усмонов бу шеърни ҳатто 1995 йили ёддан элаганди — муалл. изоҳи.)*

Шеърни кичик таҳрир билан эътиборингизга ҳавола қиламиз:

Сен — Тинчликнинг душмани,
Ният сенда қорадир.
Аммо унга етмайсан,
Сенга ўлим чорадир.

Маҳв этамиз сени, биз
Жангда ғолиб чиқамиз.
Ғалабанинг байрогин
Томинг узра тикамиз.

Чунки бизда ўғлон ва
Йигит отлиғ мардлар бор.
Улар боркан, Ватанга
Албат зафар бўлгай ёр.

Яна, фронт оргини
Халқ қилгандир мустаҳкам.
Шундай кучу қудратни
Енгиб бўлсан, ақли кам!

Етти йиллик мактабни битиргач, собиқ Сталин номли жамоа хўжалигида оддий колхозчи бўлиб ишлаб, ҳам оила-сига, ҳам хўжалик ёшлар ташкилотининг тарғибот-ташвиқот ишларига фаол қарашиб юрган Соибжонни 1942 йилнинг йиғим-терим мавсуми арафасида пахтачилик бригадасига табелчиликка таклиф этишди. Далабошидан бу фикрни эшитгач, бироз ўйланиб қолди ва:

— Қандай бўларкан, Назар ака, мен ҳисоб-китобни унчалик билмасам, сизни қийнаб қўйишим мумкин, — деди.

— Ҳисоб-китобни хўжаликнинг бухгалтерлари қилишади, Соибжон, — деди кулиб бригадир. — Сен ҳар кунги терилган пахтани пайкал бошида тортиб олсанг бўлди. Осма тарозининг янгисидан беришган. Менинг қийналиш-қийналмаслигим табелчининг аъзолар билан муомаласига боғлиқ. Ўтган мавсумда шу ишга қўйилган укамиз мени бироз ранжитди. Сени биламан-ку. Муомаланг ҳавас қиладиган даражада. Бемалол эглаб кетасан. Буёғини сўрасанг, ўзимнинг ҳам кўнглимда бўлган бу фикрни, режамни колхоз раиси, ҳатто сени яхши танийдиган райкўм котиби кучайтирди. Энг муҳими, сени бригадам аъзолари яхши билишади ва яхши кўришади.

Бригада бошлиғининг кейинги сўзларини эшитгач, у бошқа нарса демади. Яна, бироз ўйланиб тургач:

— Эътиборингиз учун раҳмат, майли, фақат бир кунга рухсат беринг, Назар ака, отам билан ҳам маслаҳатлашиб олай, — деди.

— Бўпти, гап йўқ, укажон, — деб унинг таклифини қабул қилди далабоши.

Ақли-да, ўғай бўлса-да отасининг ҳурматини эсдан чиқармайди, деган фикр хаёлидан кечаркан, бригадирнинг унга бўлган меҳри, ишончи янада ортди!

У ҳали болагигаёқ ёш бева онаси бува-момосининг, қариндош-уруғларининг маслаҳати, қистовига амал қилиб, тақдирини шу ерлик Усмон ака билан боғлаганди. Унинг «ата, ота» деган сўзини эшитишга Усмон ака муяссар бўлганди. Митти Соибжон эса, «ўғлим, полвоним» деган сўзни илк марта ундан эшитганди. Шунданми, улар ўртасида ўғайлик деган нарса умуман сезилмасди. Хаёлга ҳам келмасди. Соибжоннинг фамилияси Усмонов бўлиб кетишининг сабаби ҳам аслида шундан эди.

Усмон ака бригадирнинг таклифини эшитиб, қувониб кетди. Ўғлининг «нима дейсиз, ота, қандай маслаҳат бера-сиз?» деган сўзини эшитиш билан:

— Аввало сени шу ёшда шу ишга лойиқ кўраётганларга раҳмат айтаман, — деди хурсандчилигида давом этиб. — Иккинчидан, ҳеч иккиланмай ишни бошлайверишингни маслаҳат бераман. Табелчиликни бемалол уддалай оласан. Биласанми, бу ишнинг ўзига хос хосияти, шарофати бор. Яъни, мунтазам равишда одамлар билан мулоқотда бўласан. Донишмандлар «Ёш одам қанчалик кўп одамлар билан мулоқотда бўлса, шунчалик тез ўсади», дейишган. Ҳозир сенинг худди шундай пайтинг. Тарозибонлик қилаётган вақтда фақат хушёр бўлсанг бўлди.

Отасининг фикрларини онаси ҳам бош ирғаб қўллаб-қувватларкан, фақат «эҳтиёт бўлиш керак, болам» деган сўзни қўшимча қилганидан қониқмай, ҳазил шаклида давом этди:

— Ишқилиб, Соиб, бригадир юрмаса бўлди койиб.

— Йўқ, онаси, кетмаса бўлди бойиб.

Ота-онаси бараварига самимий кулиб юборишди.

— Ҳаммаси сизлар айтгандай бўлади, раҳмат, — деди Соибжон уларнинг дил сўзларидан ҳам, ҳазилларидан ҳам астойдил хурсанд бўлиб.

Соибжон табелчиликка киришиб, уни ҳеч қанақа қийналишсиз давом эттириб кетди. Чунки унда ўзига хос киришимлилик хислати мавжуд эди. Шунданми, кўпчилик билан ишлашни жуда-жуда хуш кўрарди. Ўзининг ишидан қўли бўшади дегунча далага, жамоадошлари ёнига ингилишни одат қилди. Ёзув-чизувлардан чарчадим, дам олай, деб «шийпон шефи» бўлиб ўтирмади. Ҳордигини ҳам далада, қадрдонлари қошида чиқарди.

У ана шундай пайтларда деҳқонларнинг юмушига қарашса қарашардики, лекин ҳеч қачон мен бригадада иккинчи одамман, етакчининг ёрдамчисиман, деб уларнинг ишини текшириб ёки ишнинг боришига назар ташлаб, бировга, уни бундай қилинг, буни ундай қилинг деб, ё нега узоқ ўтириб қолдингиз, нега бугун кечагидан кам тердингиз, демасди. Аксинча, тажрибали далачиларнинг, пайкал пирларининг ишларини, ҳаракатларини алоҳида ихлос билан кузатарди, ўрганарди. Тушлик, дам олиш пайтларидаги гурунгларини эътибор билан тингларди. Чунки у қайсидир газетадан деҳқонлар сиртдан бўлса-да яхши биладиган, яъни, бутун мамлакатда қишлоқ хўжалигининг мумтоз билимдони ва амалиётчиси сифатида доврўғ таратган ҳассос эл сардори Абдужамил Матқобуловнинг: «Сиз ҳақиқий деҳқонга ақл ўргатманг, унинг ишига аралашманг, унга халақит берманг. У ўз ишини сиз ўйлаган-

дан зиёд, сиз билгандан зиёд, пухта билади. Сиз унга фақат хайрихоҳ бўлинг, кутинг, қўлингиздан келса, ул ҳазратга кайфият улашинг», деган машхур ўғит-даъватини ўқиганди ва унга дил-дилидан қаттиқ амал қиларди.

— Соибжон ниҳоятда деҳқонпарвар, даладошларига ўта меҳрибон табелчи сифатида хурмат қозонганди, — дея ҳикоя қилади етмиш саккиз ёшли Хўжамберди Норқобилов. — Мана, сизга бир мисол: Янги мавсум аввалида уларнинг қўл остида ишлайдиган Қизларгул деган серфарзанд аёл бир куни далага чиқиб озгина ишлагач, қутилмаганда мазам бўлмапти, деб қолади. Бироз дам олинг, яхши бўп қоласиз, дейишиб уни пайкал четига олиб чиқишади. Шу пайт улар ишлаётган пайкалга бригадир билан Соибжон келиб қолишади. Назар бригадирнинг «оталиги» тутиб кетиб, дарров «Сенлар шунақа, ишдан, даладан боргач, уйим дейсан, болам дейсан, мол-ҳолим дейсан, аммо асло ўзларингни ўйламайсанлар, бу — энг аввало ўз вақтида овқатланмаслик, озгина бўлсаям дам олмаслик оқибати», дея носохта танбеҳ бера бошлайди. Қизларгул қандайдир дорининг номини айтиб, ўшани ичсам ўтиб кетади, хавотирланманглар, дейди. Дорини аптекадан топиб келиш керак эди. Бригадир табелчисига қараб, аксига олиб бугун отсиз далага чиқибман, нима қиламиз, ука, дорихонагача анча йўл-ку, дейди. Соибжон қўшни бригада йигитларидан бирида от борлигини айтади. Далабоши, бўпти, бериб туришса, тез бориб кела қол дегач, қўшнилари томон югуриб кетади.

Даладошлар узоқ кутиб қолишмайди. Соибжон дорини топиб келади. Қайноқ сувни совутиб, тайёрлаб турган бригада аъзолари Қизларгулга дарров дорини ичиришади. Лекин беморда ўзгариш бўлмайди. Аксига олиб, унинг аҳволи ёмонлаша бошлайди. Аёлни яқинроқ жойдаги тиббиёт пунктига ёки туман шифохонасига олиб бормаса бўлмасди. Бригадир, «Ҳадеб сени чоптиравераманми» деган хаёлга боргандай, «энди нима қиламиз?» сўзини эшитилар-эшитилмас такрорлайдию табелчисига қараб айтмайди. Ўйланиб қолади. Шунда Соибжон, Назар ака, қўшни бригаданинг бизникидан созроқ катта уловини сўраб келай, дейди. Бригадир хурсанд бўлиб, яхшиям сен бор, укажон, бошқалар табелчилик тугул, менинг ўрнимда етакчи бўлганда ҳам бундай ҳозиржавобликни хоҳлашмасди, майли, бора қол, деб кулиб юборади.

Бригада бошлиғи «бошқалар» деб аёллар ёки ёши катталарнимас, томошабин бўлиб турган Соибжон тенги икки-уч бўшангроқ йигитни назарда тутади.

Соибжон от арава топиб келади. Қизларгулни олиб, унда шифокорлар ҳузурига далабошининг ўзи кетади.

Суғориш мавсуми бўлгани учун пайкаллар бригада аъзоларига тақсимлаб берилганди. Шунинг учун энди, Қизларгулнинг ерини ким суғориб туради, деган муаммо пайдо бўлади. Бировга қўшиб берса, кўплик, оғирлик қиларди. Ана шундай тигиз вазиятда ҳам Соибжон ўзини кўрсатади. Ҳеч иккиланмасдан «Қизларгул опанинг пайкалини мен суғориб тураман», дейди-да, шартта туфлисини ечиб, енгини шимариб, шимини юқорига кўтариб, кетмонни қўлга олади. Бемор аъзонинг ўрнида икки кун экин суғоради. Учинчи куни Қизларгулнинг турмуш ўртоғи (у болалар билан овора бўлиб қолганди) далага келиб, ундан кетмонни олади.

Энди ўзингиз ўйланг. Ҳали дори, ҳали машина топиб келиб, оддий бир деҳқоннинг кунига яраган табелчининг яна ўша далачи учун тер тўкиши, тупроқ-лой кечиб, экин суғориши шартмиди? Бизнингча ва сизнингча, шарт эмасди. Лекин ўн беш ёшли Соибжон уни ўзи учун шарт деб биларди. Чунки у қутилмаганда пайкалда, иш пайтида бетоб бўлиб қолган, оғир уруш йиллари тирикчилигини даладан излаган деҳқон аёлнинг шифохонада даволанаётиб, «пайкалим аросатда қолиб кетди-да», деб ичдан эзилишини жамоадош сифатида асло-асло хоҳламасди.

Даладошига, қўл остида ишлаётган кишига, деҳқон аёлга, умуман, одамга бундан ортиқ меҳр-оқибат, садоқат бўладими?!

Ҳа, бизнинг Соибжон ёш пайтидаёқ ана шундай деҳқон-парвар табелчи бўлган!

Хўжамберди отанинг тенгқур дўсти ҳақидаги бундай фахрли сўзларига ҳар қанча қўшилсак арзийди. Масалан, Соибжонда аксарият табелчиларда жуда кам кузатиладиган бир ажойиб одат бор эди. У йигим-терим пайтида бригада аъзоси орқалаб, кўтариб келган нарсани у тарозига қўйиши ёки осииши билан, ҳали тошни сурмасдан туриб, «Буниси кўп-ку, оғир-ку!» деб теримчини руҳлантирарди. У ҳосилни грамм-граммигача ўлчарди ва уни қанча бўлса шунчалигича дафтарига, торттирувчининг фамилияси тўғрисига қайд қилиб қўярди. Бу бир қарашда майда-чуйдадай туюлади. Лекин бу фактнинг замирида катта, жуда катта маъно бор эди. Соибжон деҳқон тарозига нарса эмас, яшашга ҳаққи борлигининг исботини, умидию ишончини қўяди, деб ҳисобларди. У тарозини виждон кўзгуси деб биларди.

Соибжон айни вақтда тарозини ўта зийраклик билан ҳимоя қиларди. Шу ўринда кичик бир мисол. Ҳикоя қилишларича, ҳосил йигим-терим пайтида торттирилган (ўлчанган) пахта-ни қанорларга жойлаш билан шуғулланадиган ишчи билан олдиндан тил бириктириб, келишиб қўйган шўхроқ бир йигитча Соибжонни алдамоқчи бўлади. Унинг юки осма тарозига илиниши билан ўлчагични босиб кетади. Бир нарсани сезган, ҳушёр Соибжон: «Ука, терган пахтангиз ҳатто тарозига оғирлик қияпти, буни бўлиб ўлчаймиз» дейди-да, чап қўлини тарозининг илгагига, ўнг қўлини эса, гўё юкни кўтармоқчи бўлиб, фартукнинг тагига узатади. Шунда, кутилмаганда, йигитча «мен, ҳозир» дейди-да, жонҳолатда гўза пайкали томон чопиб кетади.

Соибжон қаҳ-қаҳ уриб, унинг фартуги ичидан, пахта орасидан ҳар бири уч-тўрт килограммдан ошиқ чиқадиган иккита тошни олиб хирмон четига ташлайди.

Лекин у шум боланинг бу «муваффақиятсиз операцияси» ҳақида бригада бошлиғига оғиз очмайди, бошқаларга ҳам. Фақат оқшомда, ишдан кейин йигитчанинг ўзи билан яхшилаб гаплашиб қўяди. Табелчи мардлигининг таъсириданми, ўша ўсмир мавсумнинг охирига бориб илғор ёш теримчилар қаторида тилга тушади!

Ўта ҳалол, ҳаракатчан, киришимли, жамоапарвар табелчи сифатида тилга тушган Соибжонни ғаллачилик бригадасига шу вазифага ўтказишмоқчи бўлишганида Назар далабоши «Усмонов менинг кадрим, шогирдим, ўзимда ишлайверади, йўқ, у ёққа ўтмайди», деб туриб олади. Шунда раис, Соибжон ғаллачилик билан ҳам озроқ танишсин, бизнинг бир режа-мўлжалимиз бор, ҳар ҳолда унинг ўсишига қарши бўлмасангиз керак, ўртоқ бригадир, дейди. Бу гапни эшитгач, Назар ака, унда, майли, дея рози бўлади.

Ғаллачилик бригадасида иш бошлаши арафасида уни раис ўз ҳузурига чақиртиради.

— Соибжон ўғлим, — дейди оталарча меҳрибонлик билан хўжалик сардори, — сенинг ишингдан, ўзинг тенгилардан алоҳида ажралиб туришингдан мен ҳам хурсандман. Сени ғаллачилик бригадасига ўтказишимизнинг иккита сабаби бор. Ўзинг яхши билсанг керак, бу жамоада ўғлини, турмуш ўртоғини урушга кузатганлар кўпроқ. Баъзилари жигарбандидан хат-хабар кутиб яшаяпти. Уларнинг хавотирли дилларига ишонч улашиш, ёрлари, жигарбандлари мардлигини улуғлаш, иродаларини мустаҳкамлашга кўмаклашиш керак. Яхши

биламиз, ёш бўлсанг-да, бу борада сенинг ўзига хос ибратли тажрибанг бор. Биринчидан, давр тақозо этаётган худди шу ажойиб ташвиқот-тарғиботчилигингни бу ерда, галлачилар даврасида янада фаол давом эттирасан. Иккинчидан, галлачилик ва галлачилар билан ҳам яхшилаб танишиб қўйсанг, келгусида биргалашиб бир иш қиламиз, бу — ҳозирча сир, ўғлим, — дея самимий кулиб сўзини тугатди раис.

Соибжон янги жамоа юзасидан унга савол бериб ёки «сир»ни суриштириб ўтирмади. Ишончингиз учун раҳмат, раис бува, фақат отамга бу ҳақда бир оғиз айтиб қўйсангиз бўлди, дея ўрнидан турди.

— Буёғидан хотиржам бўл, ўғлим, Усмонжонга илтимосмас, сенинг учун раҳмат айтаман, — деди раис Соибжоннинг ақли-одобидан мамнун бўлиб. Сўнг давом этди: — Айтмоқчи, айтиб қўяй, Соибжон, иккала масалада ҳам ёрдам ёки маслаҳат керак бўлиб қолса, хоҳлаган вақтда ҳеч тортинмай ўзимга мурожаат этавер.

У галлачилик бригадасида узоқ ишламади. Тўғри, қисқа даврда ҳам деҳқончиликнинг иккинчи муҳим соҳаси билан танишишга, у ҳақда тасаввурга эга бўлишга улгурди. Лекин унга кўпроқ янги одамлар давраси билан танишгани ёқди. Ҳар бири ўзига хос олам бўлган бу одамлардан ҳам у кўп нарса ўрганди.

Хўжалик раҳбари уни яна ҳузурига чақиртирди. «Сир»ни очиш олдидан «Қалай, Соибжон, дончилар ҳам ёқдими?» деб сўради. Шунда у «Экинлари — дон, ўзлари — кон» экан, дея кулиб жавоб берди. Раис унинг сўзининг маъно-мағзини дарров фаҳмлади. Шунинг учун шу заҳоти: «Тушундим, Соибжон, яхши. Соиб акага ўхшаётганлигинг янаям яхши, ўзимизнинг Хўжаев!» — деб унинг елкасидан қучганча дилдан самимий кулиб юборди.

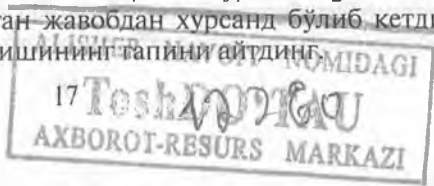
— Хўш, Соибжон, келгусида план-режалар қандай? — деди раис асосий мақсадга ўтиш олдидан, ундан гап олишга қизиқиб.

У хўжалик раҳбарининг нимани истаётганини бирдан тушунди.

Шу боис:

— Ёшим етгач, аввал армияга бораман, сўнг техникумда, ундан кейин институтда ўқимоқчиман, — деди дарров.

— Демак, ҳарбий хизматни биринчи ўринга қўяяпсан, яша, ўғлим, — кутилмаган жавобдан хурсанд бўлиб кетди раис. — Ҳақиқий йигит кишининг тапини айтдинг.

«Узр, устоз, манави ҳужжат тайёр бўлди, қўл қўйиб юборасизми», деб хонага кириб келган бош ҳисобчи уларнинг суҳбатини бўлди.

— Энди асосий муддаога ўтсам, — деди раис ҳузуридан бош ҳисобчи чиқиб кетгач, — биз ҳам ҳўжалигимизда бошқаларда аллақачон бўлган бош табелчилик штатини жорий қилмоқчимиз. Шунга мажбур бўляпмиз. Ўзинг яхши биласан, айрим бригадаларимизда кексалар ва аёллар табелчилик қилишяпти. Сен тенги баъзи йигитларимиз эса бу ишни, масалан, сендай оператив ва пухта бажара олмаяпти. Ишонаманки, йўқ демайсан, чунки сенда «йўқ»нинг ўзи йўқ, — мамнун, фахрланиб жилмайди ҳўжалик раҳбари. — Сени бош табелчи қилиб тайинламоқчимиз. Вазифангнинг қамрови ҳозиргисидан анча кенгайди. Яъни, биринчидан, ҳар куни, ҳар ҳафтада барча табелчиларнинг ишини умумлаштириб, анализ-контроль қилиб турасан. Иккинчидан, ишда баъзан улгуролмаётганларга, кечикиб қоладиган ҳамкасбларингга ёрдам берасан, бўшанг ошналарингга эса тажрибангни ўргатасан. Хуллас, мисоли бош ҳосилотдай ҳаракат қиласан. Агар хоҳласанг, идорадан битта махсус хона ҳам ажратиб бераман.

— Доимо далада бўламан-ку, раис бува, менимча, кабинет шарт эмас.

— Унда ихтиёринг, Соибжон. Лекин нима десанг қилиб беришга тайёрман.

— Ҳўжалик территорияси кичкина эмас, бир бригада бу четида, иккинчиси у четида. Айланишга ўзим улгуролмай кечикиб қолмайманми, раис бува?

— Э-ҳа, буёғини ўйламабман, ўғлим, — деди ҳўжалик раҳбари. Сўнг кулиб давом этди: — Раисларнинг ҳам фаросати баъзан шундай нозийрак бўлиб қоларкан-да. Биласанми, сенга шаҳардан ё битта велосипед опкелтириб бераман, ё ҳўжалик ҳисобидан битта яхши от ажратамиз. Бўладими?

— Бўлади. Менга от яхши.

— Бўпти, Соибжон, мен шу бугуноқ зоотехника топшириқ бераман. Янги ишинг тўғрисида отангга бугун ўзим айтиб қўяман, — деди раис, бу борада уни яхши билгани учун. — Буёғидан ҳам хотиржам бўл. Яна қандай таклиф ёки гапинг бор, Соибжон?

— Бўш табелчи бўлиб қолмаслигим учун назорат қилиб, ёрдам бериб турсангиз бўлди, раис бува.

Ҳамиша қувноқликка, дилкашликка, одамга кайфият улашишга интилиб турадиган ёш йигитнинг ҳазил аралаш жавобидан ҳўжалик раҳбари яна мамнун бўлиб кетди:

— Яша! Мен сени бежизга ўзимизнинг Соиб Хўжаев демагандим-да, кўзи кулиб турадиган кўзимим!

Раиснинг ҳазил тарзида, эркалатиб айтган бу чин юрак сузи уни қанчалик шод этган бўлса, ўзига билдирилган ишонч унинг зиммасига шунчалик масъулият юклаганди. Буни дилдидан, чуқур ҳис этган ўн етти ёшли Соибжон энг аввало ишдаги фаоллигини янада оширишга, одамлар билан мулоқотда, киришимлиликда тағин ҳам пухтароқ бўлишга интилди. Масалан, раис таъкидлаган, яъни табелчиликда бўшанглик қилаётган тенгқурларига сусткашликларини юзларига солмади. Аёл ёки кекса табелчига «ўзингизни қийнамай, ишни топширганингиз яхши эмасми?» деган сохта меҳрибонлик қилмади. Аксинча, ўзига ишонилган, ўзидан кутилган кўмакни барчасига бирдай, қўлидан келганича кўрсатди. Далага янада барвақт борадиган бўлди. Тушлик, дам олиш вақтлари қисқарди. Баъзида уларни номигагина, «йиқилиб қолмаслик» учун ўтказди. Бош ҳосилот билан алоқаси тағин ҳам кучайди. Хўжалик ҳисобчиларидан зарурат туғилганда йўл-йўриқлар олиб туришни ўзи учун асло айб деб билмади.

Кўп ўтмай уни раис ташаббуси ва маслаҳати билан хўжалик ёшлар ташкилотининг етакчиси қилиб сайлашди.

Ўқувчилик давридан бошлаб ташвиқот-тарғибот ишларига фаол аралашиб келаётгани учун бу илк жамоатчилик иши бош табелчи Соибжонга асло ортиқчалик қилмасди. Лекин, кутилмаганда, бўшанг сифатида ном қозонган тенгқурларидан иккитаси ёшлар етакчилигини унга шундай, яъни, ортиқча деб билди, тўғрироғи, унга яна ишонч билдирилганидан ғаразлари келди.

Одатдаги иш кунларидан бирида кечқурун дала шийпонидан Соибжон жорий табелчилик ишлари билан қизиқаётганида уларнинг биттаси дабдурустан:

— Нега бунча ақл ўргатасан, комсорглигингни қилавермайсанми? — деб қолди.

— «Сталин» (хўжалик)ни сотиб олдингми, шахсий томорқангми, бир қарасанг, бош табелчиман деб келасан, бир қарасанг, комсомол кўмитасининг биринчи котибиман, деб гўддаясан, — дея иккинчиси унга кўшилди.

— Нега жаҳлинг чиқади, ёмон гапирганим йўқ-ку, Муроджон, иш юзасидан фикр билдириш айбми? — ҳайрон бўлди Соибжон.

— Идорага, раҳбарлар ёнига бориб, асосий ишни мен бажаряпман, дейиш айб, билдингми?

— Мен шунақа дебманми?

— Сендан бошқа ким шунақа дейди?

— Бекор айтибсан.

— Раиснинг эркаси тугул Усмон Юсуповнинг арзандаси бўлганигда ҳам ҳовлиқма, кўзингга қараб юр, бола! — яна Муродга қўшилди ошнаси.

— Мен силарга тушунмаяпман. Мақсадларинг нима? — биров жилмайibroқ ҳайрон бўлди Соибжон.

Шунда Мурод:

— Устимиздан кулма, — деди яна жаҳл билан. — Мақсадимиз катталигинг бизга ёқмаслигини, биз уни бир тийинга ҳам олмаслигимизни сенга яхшилаб эслатиб, тушунтириб қўйиш.

— Шунга шунчами? Ёқамдан олишларингга сал қолди-я. — Соибжон беғараз жилмайишда давом этди.

— Устимиздан яна кулганинг учун энди ёқангдан оламан! — Мурод шундай деб, ўшқириб, урмасдан қўрқитмоқчи бўлиб, унинг ёқасига тармашди.

Нарироқда, нега булар ўзидан-ўзи бақириб-чақириб қолишди, дея, ҳеч нарсага тушунолмаётган, тортишув бундай жанжалга айланиб кетишини кутмаган шийпон қоровули «ҳай-ҳай, қўйинглар, уят бўлади», деганича чопиб келиб, уларни ажратишга тушди. Шу пайт отда бригада бошлигини қидириб келган бош ҳосилот ҳам югуриб келиб, унинг ёнига кирди. Қизиққон «бўшанг»лар Соибжоннинг кўйлаги ёқасини йиртишга улгуришганди.

Соибжонни ҳам, уларни ҳам яхши биладиган бош ҳосилотнинг жаҳли чиқиб кетди:

— Уят-эй, одамлар сизлар учун олис фронтда жанг қилиб, жон олиб, жон бериб ётса-ю, сизлар бу ерда, тинчгина заминда ёқалашиб ўтирсаларинг. — У нима бўлганини Соибжондан билиб оламан, деган хаёлга борди-да, суриштириб ўтирмади, «зўравон»ларни дарров дала шийпонидан ҳайдади: — Тез борларинг, жўналаринг уйларингга!

Жанжалнинг бетайин сабабларини Соибжондан эшитгач, бош ҳосилотнинг жаҳли баттар чиқиб кетди.

— Хафа бўлма, ука, — деди у, — ўзи, бу болалар менга ҳам ёқмайди. Иккови ҳам негадир ўта мужмал, турқларидан эса, ичиқораликлари билиниб туради. Кўрс-қўполликлари — учинчи «хислат». Бугунги қилиқлари учун кўз қўрқитар қилиб қўймаса бўлмайди.

Соибжон бош ҳосилот кейинги гапларини шундай гапирди-қўйди, деб ўйлаганди. Лекин у айтганини қилди. Идорага қайтгач, бош табелчи ва ёшлар етакчисига асоссиз ҳужум қилган, ёқасини йиртган зўравонлар ҳақида участкавой милиционерга маълум қилиб, фикрини айтди. Соибжонни яхши танийдиган ва ҳурмат қиладиган тартибшунос шу оқшомдаёқ Мурод ва унинг ўртоғини туман ички ишлар бўлимига олиб кетди. Лекин бундан Соибжоннинг хабари йўқ эди.

Эрталаб, энди ишга жўнайман деб турганда уйларига Муроднинг қари бева онаси йиғлаб кириб келди. Соибжон болам, Муродни кеча уйдан опкетишиб, қамаб қўйишди, ошнангни ўйламасанг ҳам мени, у аҳмоқнинг ука-сингилларини ўйла, камида ўн беш сутка жазо берармиш, ўзинг бориб, кечирдим, десанг қўйиб юборишар, унинг учун мен сендан узр сўрайман», деб туриб олди. Соибжоннинг ота-онаси ҳеч нарсага тушунолмаётган ҳайрон туришарди. Ўғил уларга бу ҳақда гапирмаган, ёқаси йиртилган қўйлагини кўрсатмасликка ҳам муваффақ бўлганди. Воқеани эшитгач, отаси ҳам, онаси ҳам «йигитчиликда баъзан бўлади-да, ўйлаб кўриб хулоса чиқарар, бор, даъвом йўқ, деб кел» дейишиб, ички ишлар бўлимига отланаётган Соибжонни маъқуллашди.

Ички хизмат ходимлари унинг сўзларини тинглаб, илтимосини ўз оғзидан эшитиб, «кечирдим, даъвом йўқ» мазмундаги қоғозни ёздириб олишгач, унда, сиз бораверинг, ука, биз «полвонлар»га сиз бизга шикоят қилмаганингизни, одамлар мурожаат этганини, сизнинг мардлигингизни айтиб, хатоларини яхшилаб тушунтириб, бундай ўйинларни яна қилмасликка ваъдаларини олиб, бир ярим-икки соат ичида уйларига қўйиб юборамиз, дейишди.

Эрталаб соат ўн бирларда уйларига келишган Мурод ва унинг ўртоғи ўша куни далага чиқишолмади. Юзлари чидамади. Иккинчи куни ишга чиқишганда ҳам бошларини эгиб, одамлардан уялиб юришди. Учинчи куни Соибжонни ўз далаларида кўришлари билан тез юриб келиб, ундан кечирим сўрашди!

Хайрулла буванинг ҳикоясидан:

— Оғир уруш йиллари, яъни ҳамманинг фикри-хаёли олис фронтда бўлган, аксар одамлар уруш тобора чўзилиб кетаяпти, буёғи нима бўларкан, ишқилиб, жигарбандим, турмуш ўрто-

гим соғмикан, деган хавотир-ваҳима билан яшаётган, тўғрироғи, одамларга ортиқча гап, ортиқча ҳаракат-қилиқ ҳечам ёқмай-диган бир қалтис пайтда, раислик тугул, ҳатто бош табелчилик ва ёшларга етакчилик қилиш ҳам қийин эди. Биз, Соибжоннинг тенгдошлари шунинг учун хурсанд эдикки, у одамлар билан мунтазам мулоқотда олиб бориладиган, бажариладиган иккала вазифани, ишни ҳам кўнгилдагидек, кутилганидек уддаларди. Унинг фаолиятидан мамнун бўлган раис баъзида «Ишқилиб, уруш сен ўн саккизга тўлгунча ғалаба билан тугасин-да, Соибжон, бўлмасам, сенинг ёрдамидан узоқлашиб қоламиз», дея чин юракдан ҳазиллашиб, фахрланиб кўярди.

Раисимиз, бутун халқимиз ният қилганидай бўлди. Иккинчи жаҳон уруши фашистларнинг шармандали мағлубияти билан тугади. Мард йигитлари билан тарихий ғалабага ҳисса қўшган, фронт ортини мустаҳкамлашда, уни эҳтиёждаги нарсалар билан таъминлашда, Россиядан юртимизга эвакуация қилинган қариялар ва болаларга меҳр-оқибат кўрсатишда алоҳида жонкуярлик намоёиш этган Ўзбекистонимизнинг шаҳар ва қишлоқларида ҳам байрам бўлиб кетди. Клубларда, ҳатто дала шийпонларида «Ғалаба муборак!» мавзуида, шунингдек, фронт ортини мустаҳкамлашда ибрат кўрсатганларни тақдирлашга бағишланган йиғилишлар бўлди. Биласизми, ана шундай йиғилишларда Соибжоннинг ҳам номи бир неча бор тилга олинган. Шундай Ғалаба давраларидан биттасида бир отахон ундан «Соибжон, «Ғалабанинг байроғин томинг узра тикамиз!» деган машҳур шеърингни яна бир марта ўқиб бер», дея илтимос ҳам қилган.

Адашмасам, 1945 йил кузининг ноябрида туман марказида «Ғалабанинг олтин пойдевори» мавзуида бир тадбир бўлган. Унда туман раҳбарлари, жангчиларнинг ота-оналари ва ёшлар иштирок этишган. Унда, жумладан, Соибжон бошчилигида бизлар ҳам қатнашганмиз. Тадбирда тарихий ғалабанинг илдизлари хусусида турли хил эзгу фикрлар билдирила бошланди. Даврани бошқариб бораётган туман ёшларининг етакчиси «Қани, ҳам бош табелчи, ҳам бизнинг номдор хўжаликдаги котибимиз сифатида фаолият кўрсатаётган дўстимиз ўртоқ Усмонов бугунги мавзу тўғрисида нима дейди?»— деганда Соибжон шартта ўрнидан туриб, минбарга чиқиб, ихчам, аммо ниҳоятда мазмунли фикр айтган. Шу-

нинг учун дўстимнинг бу сўзи ҳамон ёдимда. Соибжон: «Биз кўпроқ, тўғрироғи, энг аввало бир эътиқод ва бутун халқнинг, миллатларнинг жипслиги туфайли галаба қозондик», деганда залда беихтиёр гулдурос қарсақлар янграган.

Муддаога ўтсам, ана шу йиғинда иштирок этган туман раҳбарлари дарров Соибжонни кўз остиларига олишганди. Баъзилари уни аллақачон сиртдан яхши билишарди ҳам. Шу боис, кўп ўтмай, улар гапни бир ерга қўйишиб, аввал Соибжоннинг «қоғозлари»ни тўғрилашди. Кейин — 1946 йилнинг бошидан эътиборан уни туман раҳбариятининг ташкилий-нозирлик бўлимига нозир қилиб ишга олишди. Уларнинг дўстимизга қизиқиши, ишончи шунчалик кучли эдики, ҳатто Соибжон ҳарбий хизмат ёшига етганда, энди мен ҳам йигитлик бурчимни ўтаб келай деганда, йўқ, ишлайвер, райвоенкомат ўзимизники, уларга айтиб қўямиз, сени армияга деб чақиришмайди, дейишган. Шу тариқа, яъни фирқачиларнинг «ташаббуси» билан Соибжон ҳарбий хизматга боролмаган.

Мен сизга айтсам, Соибжон туманнинг бош идорасида ҳам ўзини кўрсатди, ишончни оқлади. Шунинг учун уни икки йил ўтар-ўтмас, туман раҳбариятининг тавсияси ва маслаҳати билан гузорлик ёшлар уни ўзларининг қўмитасига биринчи котиб этиб сайлашди. Йигирма бир ёшли дўстимиз ғоятда масъулиятли, мустақил ишга лойиқ кўрилганидан ниҳоятда хурсанд бўлганмиз.

Хайрулла отанинг «ғоятда масъулиятли» деган сўзига ҳар қанча қўшилсак арзийди. Чунки урушдан кейинги тикланиш йилларида жонқуярлик кўрсатиш асосан Соибжон ва унинг тенгдошлари, яъни йигирманчи йилларнинг охири ва ўттизинчи йилларнинг бошларида туғилган ёшларнинг — авлоднинг зиммасига тушган эди. Негаки, фронтдан қайтган одамларнинг бир гуруҳи ногирон бўлса, иккинчи давраси уйига, оиласининг, болаларининг ҳузурига омон қайтиб, ҳали нафасини ростлаб улгурмаган, нисбатан нозик феълли бўлиб қолган собиқ жангчилардан иборат эди. Учинчи давраси эса ҳам фарзандини, турмуш ўртоғини кутиб, ҳам хўжалик ишларига қарашиб чарчаган фронторти фидойилари эди.

Соибжон туман ёшларининг сардори сифатида иш бошларкан, илк йиғилишда фаолларининг худди шу фактга алоҳида эътибор беришларини сўради. Яъни тинчликнинг бу-

тунлай қайтариб олиншига, Ғалабанинг қўлга киритилишига ўз ҳиссаларини қўшганлар учун ҳам ишлаш баробарида уларга астойдил меҳрибон бўлишни, ҳол-аҳволларидан мунтазам хабар олиб туришни, мардликларини, жасоратларини, иродаларини улуғлаб, руҳлантиришни дил-дилидан урғу бериб таъкидлади.

Шахсан ёшлар қўмитаси биринчи котибининг ташаббуси ва лойиҳаси бўйича, энг аввал, «Сиз учун ҳам ишлаймиз!» деган ҳаракат дастури ишлаб чиқилди. Унга мувофиқ, туман ёшлар қўмитасининг фаоллари қайси соҳада — деҳқончиликдами, чорвачилиқдами, маориф-маданиятдами бўлишидан қатъи назар фақат илғор бўлишга, ўз иш жойларида иложи борича икки ҳисса натижага эришишга интилдилар. Бу ҳаракатнинг туман иқтисодий ва ижтимоий ривожига албатта ижобий таъсир қилишини сезган маҳаллий ҳокимият дарров уни маъқуллаб, махсус қарор чиқарди.

«Сиз ҳамиша ғолибсиз!» деган шарафлов дастури ҳам Соибжоннинг ёшлар етакчиси сифатидаги илк йирик ижодий ишларидан бири бўлди. Унинг ижрочилари аввал Ғузордан иккинчи жаҳон урушига кетиб, турли йилларда турли фронтларда мардонавор жанг қилиб, тарихий ғалабага ҳисса қўшиб, ўз қишлоқларига омон-эсон қайтган Ватан ўғлонларини аниқлашди, уларнинг рўйхатини қилишди. Сўнг, газеталарнинг таҳламлари варақланиб, улар ҳақидаги мақолалар, улар жасоратларининг эътирофларини исбот этган Фармонлар топилди. Шу ўринда кичик бир мисол:

— Ўша йилларда мен Ғузор туман раҳбариятида ишлардим, — дейди қаршилиқ етмиш етти ёшли Карим ота. — Соибжон бир куни «Фрунзевец» газетаси силарда бор, ўтган йилги подшивкасини кўриб берай, деб ҳузуримга кириб келди. Мен газетани топиб бердим. Лекин котиба баъзи сонлар ўз вақтида келмай қолганлигини, йўқлигини айтганини ҳам билдириб қўйдим. Бир соатлардан сўнг Соибжон газета таҳламини кўтариб хомуш кириб келди. Йўқ, буларни варақлаб, тополмадим, биз истаган нарса ўша Ғузорга келмай қолган номерларда бўлса керак, деди. Маълум бўлишича, у ғузорлик бир жангчи ҳақидаги тошкентлик журналистнинг мақоласини қидираётган экан. Фронтовик отахоннинг ўзида йўқмикан, дедим мен. Ўзида қаердан бўлади, ўзи ҳақида мақола чиққанини ҳам мендан эшитиб, билди, деди. Мен унинг «Сиз ҳамиша ғолибсиз!» деган тадбиридан хабардор

эдим. Шунинг учун, топсангиз тадбирингизда жуда қўл келади, дедим уни руҳлантириб, қўллаб-қувватлаб.

Биласизми, бир нарсага киришса охирига етгунча қўймайдиган, тинмайдиган Соибжон газетани аввал вилоят марказдан — Қаршидан қидириб кўрди. У ердан тополмагач, туманнинг биринчи раҳбаридан рухсат сўраб, поездда Тошкентга жўнаб кетди. «Фрунзевец»нинг ўша қидираётган сонини пойтахтдан, газета таҳририятининг ўзидан топиб келди. Журналистлар хурсанд бўлишганидан ўша номердан унга бир эмас, иккита газета беришибди. Биттасини у дарров менинг гувоҳлигимда жангчига совға қилди. Ўшанда ўзи хақида мақола босилган газетанинг Тошкентдан топиб келинганини билган фронтовикнинг шодлигини кўрсангиз эди. Ўзига худди орден ёки медаль топширилгандай хурсанд бўлиб кетди. Олис юртларда, жанг майдонларида қурол тутган ғолиб қўлларини очиб, «Камолинг бундан-да зиёда бўлсин, ўғлим!» дея дуо қилган!

Бу бир қарашда оддий фактдек, яъни урғуга унчалик арзимайдиган нарсасдек туюлади кишига. Лекин бу эътиборинтилиш замирида инсонга меҳрибонлик, айниқса, уни руҳан рағбатлантиришга, улуғлашга айрича ошиқлик, ишқибозликдек бетакрор фазилат бор эди!

Мен шуларни эслаганимда, Соибжоннинг кейинчалик машҳур инсонлар, ҳатто давлатимиз раҳбари эътироф этган қимматли инсоний фазилатлари ана шу тариқа олис қирқинчи йилларнинг ўрталаридаёқ ёрқин кўзга ташланганини ўйлаб, беихтиёр фахрланиб кетаман!

Ғузорликлар яна бир фактни ҳали-ҳануз миннатдор бўлиб эслаб юришади. Гап шундаки, иккинчи жаҳон урушининг сўнгги йилларида етишмовчилик, кун кечиришнинг тобора қийинлашиб бораётганлиги туфайли Ғузорнинг баъзи қишлоқларида кутилмаганда майда ўғирликлар содир бўла бошлайди. Қўйимдан ажралиб қолдим, қўрамдан иккита эчким йўқолди, бир қоп бугдойимни ўғирлаб кетишди, қаби довойлар тикланиш даврининг биринчи йилларида ҳам эшитилиб турарди. Халқ фикрича, ўғирликни ўсмирлар, ёшлар қилишарди.

Буни олдиндан орқаваротдан эшитиб юрган, ўз хўжалигида бундай нохушликлар қайд этилмаган Соибжон туман ёшларига етакчи бўлиб сайлангач, Ички ишлар бўлими ходимлари билан шу ҳусусда махсус фикрлашиб, суҳбатлашиб

олди. Тартибшунослар ўғрилар (ўсмир ва ёшлар) қўлга тушса, уларни жазолашга шошилмай, аввал Ёшлар қўмитаси ихтиёрига берадиган бўлишди. Қўмита эса ўсмирлар, ёшлар ўртасида ўғрилиқка, жиноятчиликка қарши кураш мавзуида тушунтириш, тарғибот-ташвиқот ишларини кескин кучайтиришга ваъда берди.

Масалан, милиционерлар «ўлжа»ни ихтиёрига беришганида, у хато қилган ўсмир ёки ёшга дарров бақириб-чақириб, дўқ уриб ўтирмади. Аввал унга туман Ёшлар қўмитасининг раҳбари сифатида ёрдам бериши мумкинлигини, ҳатто ҳимоя қилишга тайёрлигини айтиб, оиласидаги аҳвол билан қизиқди, шундай эгри ишга нима сабабдан мажбур бўлганини сўради. Ўғирликка қўл урган йигитча кутилмаган меҳрона эътибор-муносабатдан «очиқиб» кетгач, унга хатосининг нечоғли зарарли, хавфли, иснодли эканини ётиғи билан тушунтирди. Сўнг, кечиринг, энди бундай қилмайман, шаклидаги тавба сўзларини эшитгач, қўмитаси, шахсан ўзи уни оталиққа олишини, исталган пайтда мурожаат этса, кўмагини, йўл-йўригини аямаслигини билдирди.

Тарғибот-ташвиқот ишларини олиб борувчи фаолларга эса, тадбирлар вақтида мисол келтиришга эҳтиёт билан ёндашишни, яъни, афсуски, туманимизнинг баъзи қишлоқларида шундай воқеалар содир этиляпти, деган шаклда гапириб, қўлга тушган ўсмир ёки ёш йигитнинг исм-фамилиясини айтмасликни, уни сиртдан шарманда қилмасликни тайинлади.

Бундай оқилона, мардона муносабат билиб-билмай хато қилганларнинг ўзларигагина эмас, балки уларнинг ота-оналарига ҳам, қариндош-уруғларини тенгдошларига ҳам таъсир қилди.

— Исм-фамилиямни ёзмасангиз керак, буёғини сўрасангиз, Соиб ака ўз вақтида тузатган ўша «щўх»лар орасида камина ҳам бўлган, — дейди гузорлик отахон кулиб. — Шунинг учун у кишидан бир умр миннатдор бўлиб яшаб келяпман. Агар Соиб ака ўшанда тўғри йўлга солиб юбормаганда, турли лавозимларни қўйинг, тўртта одам танийдиган одам бўлармидим, пачкапачка пенсия пули олиб ўтирармидим, — қариянинг юзига яна табассум югуради. — Мен сизга айтсам, у кишининг ёрдами, беғараз танбеҳлари, оқилона маслаҳатлари, энг муҳими, инсонга, айниқса, ўздан кичикларга бўлган айрича меҳрибонликлари туфайли ўз вақтида ўз йўлини топиб кетганлар туманимизда кўп. Буларнинг аксарияти ўттизинчи-қирқинчи йилларда туғилган ёшлардир. Шунинг учун биз Соиб акани ҳамisha ўзимизга

устоз деб билганмиз. Бир сўз билан айтганда, у кишининг гузорликларнинг маънавий камолидаги хизмати катта. Устоз бу ҳиссасини қирқинчи йилларнинг охирида ёшларнинг ҳақиқий етакчиси сифатида бошлаган бўлса, кейинчалик, ҳатто бошқа жойларда ишлаганида ҳам ўзининг бетакрор ибрати ила фаол давом эттириб турди. Бу — ҳақиқат. Буни ҳеч ким инкор этолмайди!

Ғузурлик отахоннинг бу чин юрак сўзларини эшитгач, қаҳрамонимизнинг туман ёшлари етакчиси сифатидаги фаолиятига қўшимча қилолмадик.

Ташаббускорлиги, ҳаракатчанлиги, ибратли ишлари билан Ғузурдан ташқарида ҳам назарга тушган Соиб Усмоновни ўсадиган кадр ҳисоблашиб, 1950 йилнинг охирида аввал туман, сўнг вилоят раҳбарияти ўз ҳузурига чақириб, Тошкентга, Олий мактабимизга ўқишга борасиз, тайёргарлик кўринг, дейишди.

Худди шу мавзуда Соиб ака билан 1997 йили суҳбатлашганимда у киши шундай деганди:

— Тўғриси, мен бундай «ғамхўрлик»ни кутмагандим. Иложи бўлиши билан Тошкент ёки Самарқанддаги институтлардан бирида, ҳеч бўлмаганда сиртдан ўқиб олишни режалаштириб юргандим. Раҳбарларга фикримни айтдим. Шунда улар «икки йил бўлса-да, буям олий маълумот беради, яъни оладиган дипломингнинг даражаси институтникига тенг бўлади, ҳатто устунликлари ҳам бор», дейишди. Буюғини сўрасангиз, уларнинг таклифига рози бўларканман, кўпроқ ўзимнинг ҳаёт шиорим («Кўпчиликка интиль, мулоқот даврангни кенгайтир») га амал қилиш имконияти туғилаётганини ўйлаганман.

Омадни, ниятнинг холислигини қарангки, ўқиш даврида, Ғузурдан туриб интилиб, ҳавас қилиб юрадиганларим — Қашқадарёнинг асл фарзандлари, яъни Исом Жалилов ва Юсуф Хушвақтов билан курсдош, даврадош, сафардош бўлдим. Тўғриси айтсам, ўқиш давридаги шаклланишимда баъзи дарслардан кўра, Исом ака ва у кишидай одамларнинг роли, таъсири, ҳиссаси катта бўлган.

— Тошкентда ўқирканмиз, кундалик дарс-машғулотлар тугаб, аудиториядан чиқишимиз билан Соибжон «ака, энди иккинчи аудиторияни нима қиламиз, у ёққа ҳам борамизми?» деб турарди, — дея ҳикоя қилади табаррук саксон уч ёшли Исом ота Жалилов. — Соибжон интилиб, истаб турган «иккинчи аудитория» машхур одамлар давраси эди. Ўзбекистонимизнинг улуғ олимлари, ёзувчилар, маданият арбоблари билан Тошкентнинг қайси бурчагида, қандай масканда

қачон ким билан учрашув бўлишини, кимнинг юбилей тантанаси ўтказилишини Соибжон олдиндан биларди ва бизни огоҳлантириб қўярди. Тўғри, уларнинг барчасига улгуролмасдик. Лекин энг зўрларига албатта боришга ҳаракат қилардик. Соибжон:

Кўп тингласанг машҳур ҳамда донони
Шод этасан шаксиз ота-онани, —

деган халқ ҳикматини такрорлашни хуш қўрарди.

Бир гал Юсуф Хушвақтов «Бизга, бизнинг соҳамизга бутунлай бегона одамлар бўлса, боришимиз шартми?» деган. Шунда, Соибжон «Улуғ одамлар ҳамманики, халқники, улар ҳеч кимга, жумладан, бизга ҳам бегона эмас. Шунинг учун боришимиз, уларнинг қўйма, ҳикматли сўзларини тинглашимиз шарт, биродар!» деб жавоб бергани ҳанузгача эсимдан чиқмайди.

Учрашувлардан қайтаётганимизда эса, у ғоятда мамнун бўларди: «Ана бундай ибратли, пурмаъно гапларни, теша тегмаган фикрларни фақат Қори-Ниёзий домладан эшитиш мумкин», «Ҳақиқий Ойбекона лутф», «Инсон камолининг шартларини бундан ортиқ таърифлаб бўладими?!», «Исми Олим (Хўжаев), сўзлари эса олимона!»

Икки кичик воқеа ёдимдан кўтарилмайди. Биринчиси: Ўрта Осийе Давлат университети (ҳозирги Мирзо Улуғбек номидаги Миллий дорилфунун) да буюк мутафаккир ва шоир Хусрав Деҳлавийга бағишлаб ўтказиладиган тадбир «биринчи аудиториямиз»га — дарс пайтига тўғри келиб қолган. Машгулотлардан қолиб бўладими, йўқ, укам, боролмаймиз, дедим. Мени Юсуф ҳам қўллаб-қувватлади. Шунда, Соибжон: «Деҳлавийнинг ота юртидан, яъни ҳазрат Сайфиддин Маҳмудга вилоятдош бўлатуриб шундай деб ўтирибсизлар-а?» деган. Охири, биз Кеш, Шаҳрисабз тарафданмиз, университетдаги тадбирга бормасак бўлмайди, дея домлалардан илтимос қилдик. Улар, э, ҳа, айтмоқчи, сизлар Деҳлавийнинг ота юртидан-ку, деб кулиб жавоб беришган.

Иккинчи кичик воқеа: Биз ўқиётган Олий мактабда 9 май арафасида «Буюк Ғалаба — тенгсиз жасорат кўзгуси» мавзуда давра суҳбати уюштирилди. Унда домлалар, уруш қатнашчиларидан уч-тўрт киши ва тингловчилар иштирок этишди. Сўзга чиққанлар фашизмга қарши курашда эришилган Ғалабанинг буюк тарихий аҳамияти, жангчиларимизнинг

қахрамонлиги, турли миллатларнинг уруш пайтида намо-йиш этган бетакрор жипслиги, матонати, йигирманчи аср иккинчи даври одамларининг қайтариб олинган ана шу улуг неъмат — Тинчликни сақлаш ва уни ҳимоя қилишдаги, мустақамлашдаги масъулияти, бурчлари ҳақида фахрланиб, тўлқинланиб гапиришди. Даврани бошқариб бораётган домла «Энди тингловчилардан ҳам эшитайлик», деди. Курсдошларимиз бирин-кетин қўл кўтара бошлашди. Соибжон менга қараб, паст овозда «чиқасизми, ака?» деди. Мен у томонга юзланиб, қани, эшитиб турайлик-чи, дедим. Тўртинчи бўлиб Соибжон минбарга чиқди. Унинг «кириш сўзи» эсимда қолмаган. Лекин асосий гапи кун кеча эшитгандай хотирамда муҳрланиб қолган. Мана, ўша сўз, фикр:

— Мен фақат бу ерда тез-тез такрорланган «Буюк уруш», «Улуг жанг» деган иборага мутлақо қўшилмайман. Буюк халқ, унинг буюк ғалабаси бўлиши мумкин. Лекин, биродарлар, уруш ҳеч қачон буюк бўлмайди. Уруш, бу — гирт даҳшат, гирт ваҳима!

Биласизми, Соибжоннинг бу сўзларидан кейин сокин залда беихтиёр гулдурос қарсақлар янграган. Тадбир тугагач, фронтвиклардан биттаси қўлидаги гулни Соибжонга тутқазиб, ғоятда оқилона фикр айтдинг, ўғлим, дея уни бағрига босган.

Ҳа, Соибжон Тошкентдаги ўқишни битираётганда ана шундай теран фикрли, яъни кўпчилик эътиборини ўзига тортишга қодир, қолаверса, ўзи алоҳида меҳр ила «иккинчи аудитория» деб атаган улуг одамлар даврасидан кўп нарса олишга муваффақ бўлган баркамол кадр эди!

Олий мактаб раҳбарлари диплом топширишдан беш-ўн кун олдин ҳар биримизга «Қаерга ишга боришни хоҳлайсиз?» деган синов саволи беришган. Шунда Соибжон «Мени одам қилган Ғузор, ўзимга ибрат бўлган, йўл-йўриқ кўрсатган ҳар бир тумандошимни устозим деб биламан. Шунинг учун мен Ғузорга қайтиб бора қолай», деган. Битирувчилар орасида мустақил ишни, ҳатто туман раҳбарлигини мўлжалният қилиб, аллақачон от солиб юрганлар ҳам борлигидан хабардор домлалар, унинг ақлли жавобини эшитиб, бир овоздан «Яшанг, ука, кам бўлмайсиз», дейишган.

Шу ўринда шахсан менга армон бўлиб қолган бир фикрни айтиб ўтмоқчиман. Ўшанда пойтахт ёки вилоят раҳбари-

ятининг тавсия-ташаббуси билан Соибжон вилоят ёшлар қўмитасига ёки бирон туманга етакчи, ҳеч бўлмаганда иккинчи раҳбар этиб юборилганда, ишни бемалол уддалаб кетарди. Чунки у кадр сифатида етилиб, тайёр бўлганди. Афсуски, шўровий раҳбарлар бундай қилишмади. Уни аввал вилоят раҳбариятининг ташкилий-нозирлик бўлимида оддий нозир (бир йил), сўнг вилоят ёшлар қўмитасида оддий котиб (бир йил) сифатида гўё синаб кўришди.

1955 йилда Соиб Усмоновни тоғ тумани — Деҳқонободга иккинчи раҳбар қилиб юбориб, сал ишлатиб кўришгач эса, нега олдинроқ юбормадик, дея армон қилишган.

ИККИНЧИ БОБ

МЕН НЕЧУН СЕВАМАН ЧИНОР, ТОҒЛАРНИ

Соиб Усмоновни Деҳқонободда яхши билишарди. Бош табелчи бўлиб ишлаб юрган пайтларидаёқ анъанавий мавсумий ўзаро текшириш бригадаси таркибида қўшни тумандан Ғузорга ташриф буюрган деҳқонободликлар уни илк бора танишган. Улар Деҳқонободга қайтишгач, у ҳақда ҳатто:

Ғузорда бор бош табелчи,
Биздагилар бўш табелчи, —

деган ҳазил-ҳавас сўзларини ҳам билдиришган.

У туман раҳбариятида нозирлик вазифасида ишлаётган вақтда Ғузорнинг худди шундай бригадаси аъзолари билан Деҳқонободда хизмат сафарида бўлган. Ўшанда, аниқроғи, текширишнинг якунларига бағишланган йиғилишда, ёш бўлишига қарамай, холис фикрлар билдириб, деҳқонободликларнинг эътиборини қозонган. Яъни, ўзидан олдин сўзга чиққанларнинг аксарияти ишда бўлиши мумкин бўлган, унчалик бонг уришга арзимайдиган, тезда барҳам берса бўладиган камчиликларни қўпиртириб, қўшиб-чатиб айтиб, гўё пашшадан фил ясашмоқчи бўлишган. Янаям аниқроғи, улар вилоят раҳбариятининг вакили олдида ўзларини синчков, чорвачиликни, ғаллачиликни пухта биладиган текширувчилар сифатида кўрсатишга интилишган.

Соиб Усмоновга бригада аъзоси сифатида сўз берилганда эса, у шундай деган:

— Тўғри, бу ерда айтилган, яъни деҳқонободлик дўстларимиз ишларини ўрганиш жараёнида аниқланган камчиликлардан кўз юмолмаймиз. Ҳақиқатан ҳам улар бор, содир этилган, биз, ўзаро текшириш бригадасининг аъзолари бунга гувоҳ бўлдик. Лекин биз яна бир нарсага шоҳид бўлдик. Яъни деҳқонободлик биродарларимиз, яқин қўшниларимиз тоғ

олди, тоғ таги, деб аталган, нисбатан қийин, мураккаб, исгаган вақтда кўчки, сел, тошқинлар хавф солиши мумкин бўлган шароитларда ҳам қўрқмай, мардона яшаяптилар. Шундай жасоратли одамларнинг биз бу ерда расман таъкидлаган камчиликларни тезда барҳам бермасликларига ким ишонади?! Ўз гўшасига, ўз ишига ғоятда садоқатли шундай жасоратли деҳқонларга, чорвадорларга раҳмат айтишни ким истамайди?!

Шунда ҳамма — мезбонлар ҳам, меҳмонларнинг ўзлари ҳам чапак чалиб юборишган.

Ёш йигитнинг бу чиқишини деҳқонободлик кексалар ҳозирга қадар «ўшанда Соибжон ақлли ва мард сўз айтганди», дея эслаб юришади.

Шунинг учун ҳам унинг Деҳқонободга иккинчи раҳбар этиб юборилганини эшитган туман аҳли ғоят хурсанд бўлди. Шунинг учун ҳам туманнинг биринчи раҳбари Юсупов пленумдан кейин уни ўз кабинетига бошлаб кириб, келинг, Соибжон, энди бир бағримга босиб табриклаб қўяй, дея мамнунлигини билдиргач, беихтиёр ушалган ва ушаладиган орзулари хусусида гапириб кетди.

— Эсингиздами, Соибжон, — деди Юсупов, — Тошкентга, ўқишга кетишларингиздан олдин Қаршида кўришганимизда «Ишқилиб, пойтахтда қолиб кетмангизлар», деганман.

— Адрес — Ғузордан, ўзим — ўзарман, экан-да, деганингиз ҳам эсимда, — самимий кулди Соиб Усмонов.

— Йигирма тўрт ёшингизда вилоятнинг шундай ишончига сазовор бўлганингизга беш кетиб шу сўзни айтганман, ука, — Юсуповнинг кўнглидаги фахр ҳисси янада кучайди.

— Раҳмат, устоз.

— Ўшанда мен, яъни тобора қариб бораётган туман раҳбари, сиздай ўт-олов ёш кадрлар билан ишлашни ният қилганман. Курсдошингиз Исом Жалиловни туманларга, масалан, бизга вилоят раҳбарияти ҳеч қачон бермасди, буни билардик. Лекин Юсуф Хушвақтовдан, қўшни бўлганингиз, шароитимизни, муҳитимизни яхши билганингиз учун айтилган сиздан умид қилганмиз. Фикримни ҳатто ўқишни битиришларингиз арафасида вилоят етакчисига айтганман. У киши, сиз чин юракдан, астойдил кадр илтимос қиласизу, биз йўқ дейимизми, ҳам деган. Бироқ негадир сизни Деҳқонободга юборишмади. Ўзларига олиб қолишди. Ҳа, майли, — Юсупов сўзини қисқароқ қилишга интилди, — ҳар ҳолда биз кўп кутмадик-ку. Ният -режамизга етдик-ку. Энди, Деҳ-

қонободни биргаликда обод қиламиз, деган ниятимизга ет-
сак бўлди, Соибжон.

Кўпни кўрган, тажрибали раҳбарнинг бу чин юрак сўзла-
ри унинг «яхши етакчининг ёнига ишга боряпман» деган
ишончини янада мустақкамлаган эди.

— Катта ва Кичик Ўрадарёнинг сувларидай мусаффо, тоза
қалбли, Бобосурхон чинорларидай бақувват одамлари, сиздай
кайвониси бор экан, Деҳқонобод бу эзгу ниятга ҳам албатта
муяссар бўлади, — деди у Юсуповни қўллаб-қувватлаб.

— Айтмоқчи, Соибжон, вилоят котиби хайрлашаётганда
сизга «Бу ер — Ғузормас», дедими?

— Шундай деди шекилли.

— Ўртоғимизнинг гапига мен тушунмадим, бу нима де-
гани экан?

У, мен сабаб бўлиб, гап бошқа томонга бурилиб кетма-
син, Юсупов ўйланиб юрмасин, деган хаёл билан дарров
жавобни топди:

— Менимча, менга «Деҳқонобод тоғлар гўшаси, биро-
дар, тоққа чиқсангиз эҳтиёт бўлинг, йиқилиб кетманг та-
гин», деб ҳазиллашди.

Жавобдан кўнгли тўлган Юсупов:

— Ўзлари тоққа чиқишга кўрқади, огоҳлантиришига ўлай-
ми, — деди.

Икки раҳбар яна ярим соатлар чамаси у ёқдан-бу ёқдан
суҳбатлашиб ўтиришди. Сўнг, иш ҳақида эртага бемалол гап-
лашиб оламиз, дейишиб уйларига йўл олишди.

У Ғузорга қайтаркан, вилоят котиби гапининг асл маз-
муни ҳақида ўйлаб келарди.

Эллигинчи йилларнинг бошидан эътиборан Деҳқонобод-
да «ёз-ёз» кучайган эди. Бунга, биринчидан, кетма-кет қур-
ғоқчилик юз бериб, асосан лалмикор деҳқончилик билан
шуғулланадиган далачиларнинг кам даромад бўлиб қолган-
лиги, тўғрироғи, кун кечириш, оила тебратиш қийинлаш-
ганлиги, иккинчидан, баъзи ташкилот ва хўжаликларда ошна-
оғайнигарчилик, уруғ-аймоқчилик, ўзибўларчилик каби сал-
бий ҳолатлар кучайиб кетганлиги, учинчидан, туман яна
Ғузорга қўшиб юборилармиш, деган асоссиз, тутуриқсиз
миш-мишларнинг деҳқонободликларнинг ўртасида тарқал-
ганлиги сабаб бўлганди. Вилоят котиби шуларни назарда ту-
тиб гапирганди. Унинг «Бу ер — Ғузормас» дегани аслида
«Деҳқонободда муаммолар кўп» дегани эди.

Икки кун бурун вилоятнинг биринчи раҳбари ҳузурида
бўлган суҳбатда у ҳам (котиб) иштирок этганди. Раҳбар Соиб

Усмоновга Деҳқонободга ишга боришни айтаркан, биринчи навбатда ана шу учта долзарб муаммони алоҳида урғу бериб таъкидлади, уларни энг аввало одамлар билан тез тил топиша биладиган, одамларни тез англай оладиган, киришимли кадрнинг кўмаги билангина ҳал этиш мумкин, яхши биламизки, сизда худди шундай қобилиятлар бор, ана шу имкониятларингизни дарров ишга солиб, бизга ҳам, ўртоқ Юсуповга ҳам ёрдам беришингизни таклиф қиламиз, деди. Вилоят раҳбари унга оқ йўл тилаётиб, Фузорга яқин қўшни, ҳаводош, дарёдош Деҳқонободни яхши билишингизга шубҳа қилмайман, деган гапни ҳам айтди.

Ҳа, Соиб Усмонов 1925 йилда ташкил этилган, Қашқадарёнинг жануби-шарқидан ўрин олган, вилоятнинг Қамаш, Фузор, Сурхондарёнинг Бойсун, Туркменистоннинг Керки туманларига туташ, чегарадош Деҳқонобод туманини яхши билардигина эмас, севарди ҳам. Сабаб бўлди дегунча унга интилиб туришини сезган, кузатган дўстлари, кадрдонлари «намунча у ерни ёқтирасиз?» дейишса, бирдан: «Чунки Деҳқонобод — тоғлар ва чинорлар маскани, тоғлар — баландлик, чинорлар — мустаҳкамлик рамзи, мен бир умр уларга ҳавас қилиб, интилиб яшашни яхши кўраман», дерди. Жавобдан қоникмагандай бўлиб, кўзгайверсангиз, «эзаверсангиз», «уларга дўст бўлсангиз, бири сиздан «Пастликдан йироқмисан?», иккинчиси эса, «Мўрт эмасмисан ишқилиб?» деб доимо тергаб, сўраб туради», дея кулиб, изоҳини тўлдирадди.

Бир гал бундай бамаъни, оригинал изоҳни эшитган бир таниқли сўз санъаткоримиз беихтиёр «Соибжон ака, сиз ҳам бизга ўхшаган шоир экансиз-ку!» деган.

У Ҳисор тизмасининг ғарбий тармоқлари бўлмиш Қорасирт, Бобосурхон тоғларини, шунингдек, Оқтош, Сайфи, Кесик, Усмонтов, Тепақўтон паст тоғликларини 15-20 ёшларидаёқ деҳқонободлик дўстлари билан кезиб чиққанди. Ҳатто Бойбичахон, Говхона, Одамтошлардаги ер ости бойликларидан, конлардан ҳам хабардор эди. Фузор дарёсининг ирмоқлари — Катта ва Кичик Ўрадарёнинг тоза, шифобахш сувларидан аллақачон тўйиб-тўйиб ичганди.

Тўғриси, у одамларни, яъни деҳқонободликларни кўпроқ яхши танирди ва биларди. Ўн ёшидан бошлаб қўшни туманнинг тўйларида, анъанавий халқ сайилларида, улоқ-кўпкари ва олиш-курашларида қатнашиб келаркан, у ернинг барча эл суйган, элни суйган кайвонию оқсоқолларини танишга, билишга улгурганди. Кўплари билан ҳатто ота-боладай,

ака-укадай қадрдон эди. Қолаверса, бундай яқинликда «Дехқонободда ошнаю дўстим обод» деб юрадиган отаси Усмон аканинг ҳам ҳиссаси бор эди. У Дехқонободда Сурхондарё полвонлари ва чавандозлари иштирокида бўладиган зўр олиш-кураш ва улоқ-кўпқариларга албатта борарди. Ўглини ҳам у ерга бошларкан, соврин ёки уни ким олганини билишдан кўра, шундай катта даврани кўриш муҳим, деб кўярди.

Соибжонга деҳқонободлик кайвониларнинг, баковулларнинг ҳалоллиги, мардлиги, дадиллиги ва ҳукмлиги айрича ёқарди. Эл оқсоқоллари, кўпчилик билан муомала қиладиган одамларда энг аввало худди шундай фазилатлар кучли бўлиши шарт, деб кўярди у уларга ҳавас қилиб.

У сайилларда қатнашаркан, халқ санъатининг, ижодининг ўзига хос намояндалари, ижрочилари сифатида вилоятдагина эмас, балки бутун республикада ажралиб турадиган деҳқонободлик истеъдодларнинг чиқишларини, дастурларини жон-жон деб қузатарди, томоша қиларди. Азал-азалдан доврўғ таратган Дехқонобод бахшилиқ-достончилик мактаби вакилларининг дўмбира жўрлигидаги терма ва достонларини тинглаш эса унинг учун чинакам байрам эди. У, масалан, Ражаб бахши Нормурод ўглининг ижодини Ислом шоир, Пўлкан шоир, Фозил шоирларникидан кам билмасди. Бир гал қадрдонлари даврасида шоирнинг машҳур:

Дехқонобод — дов йигитлар кўргони,
Жон кўшниси — она юртим Сурхони.
Ҳов анави ўнгда мағрур турғони—
Тоққа чиқиб зафар гаштин сурғони.

Меҳмон учун безаб кўяр уйини,
Олиш-кураш— Дехқонобод уйини.
Ўтказмайди унингсиз ҳеч тўйини,
Бош товоққа атар ҳўкиз, кўйини, —

деган термаларини ихлос билан ёддан ўқиб берганда, дўстларидан «Зўр-ку, Усмонов, Ражаб бахшининг қўлида бўмаганмисиз?» деган самимий ҳазил ҳам эшитган.

У Дехқонободда Ражаб бахшининг Қодир бахши деган ёш, истеъдодли шогирди тобора элга танилиб келаётганидан ҳам хабардор эди.

Энг муҳими, у деҳқонободликларнинг ўзига хос феъл-атворларини, характерларини, яъни ғоятда содда бўлишлари

баробарида чўрткесар, дангал, бир сўз билан айтганда, ўта жайдари, лекин ниҳоятда беғараз эканликларини жуда яхши биларди.

Шунинг учун у Деҳқонободда қийналиб қолишни хаёлига ҳам келтирмаганди. Шунинг учун баъзида айримларда бўладиган «олдин у ёқ-бу ёққа қараб олай» ёки «аввал бу ерни бироз ўрганиб олай, ҳурматли бошлиқ» каби «тажриба»ларни тақрорлаб ўтирмади. Расман таништирилган куннинг эртасигаёқ ишга жадал киришиб кетди.

У эскичасига ҳам, янгичасига ҳам амал қилиб, аввал туманнинг шаклланиши ва ривожига ҳисса қўшган, айтилиши вақтда кексалик гаштини сураётган, Деҳқонобод оқсоқоллари, деб ҳурмат қилинадиган меҳнат ва уруш фахрийларини зиёрат қилиб, ҳол-аҳволлашиб чиқди. Сўнг дарров туман раҳбарининг «иккинчи котиб сифатида назорат қиладиган конкрет соҳангиз бўлса-да, тажрибангиз борлиги учун маориф, соғлиқни сақлаш ва маданиятга ҳам эътибор бериб турасиз», деган таклифига биноан мактабларга кириб чиқди.

Халқ — барибир эътиборли ва зийрак-да. Унинг ўз ишини қариялардан ва болалардан бошлаганини кўриб, сезиб, «бизнингча, чинакам раҳбарликнинг аввалида кутиладиган илк қоида ҳам, амал қилинадиган илк шарт ҳам аслида шу!» дея мамнун бўлди деҳқонободликлар.

Одамни деганни Аллоҳ сийлайди, деган ҳикмат яна бир бор ўз исботини намойиш этди. 1955 йили қурғоқчилик такрорланмади. Табиат, бошқаларга каби, қарийб қирқ минг гектар лалмикор ерда деҳқончилик қиладиган деҳқонободликларга ҳам ҳиммат кўрсатди. Ўз вақтида инъом этилган мўл ёғин-сочиндан кўнгли тўлган деҳқонлар, бу янги раҳбаримиз (иккинчи котиб)нинг қадами қутлуғ келганидан ёрқин нишона, дея севинишди.

— Шу тариқа, энг аввал даъват этилганини, яъни биринчи муаммони ҳал қилишда бизни ичимизда «Ўзинг ёрдам бер!» деб илтижо қилганимиз — Яратган қўллаб-қувватлаган, — деганди кулиб Соиб ака, Деҳқонобод мавзуидаги суҳбатларимиздан бирида. — Чунки яхши биласиз, у даврда овоз чиқариб Худо дейиш хавфли ва жиноят эди. Ҳа, бежизга «Аллоҳ ҳар нарсани сезади, кўради, эшитади!» дейилмайди.

Бир ибратли факт: Тобора ярқираб, гуриллаб кўтарилиб келаётган Соибжон ўзларига қишлоқдош, қўрғондош эмасми, унинг зиммасига илк марта катта масъулият юкланган-

масми, туманларининг кейинги йиллардаги ривожда унинг хизмат-ҳиссаси катта бўлганмасми, ғузорликлар экиш мавсумида ҳам, ҳосилни йиғиштириб олиш пайтида ҳам «Ўзларининг Усмонов»и ва деҳқонободликларга астойдил ёрдам беришди.

— Биласизми, мана шу кичкина факт одамларга таъсир қилган, сизларнинг тилларингиз, ибораларингиз билан айтганда, маънавий тарбияга таъсир қилган, — дейди етмиш олти ёшли Эргаш ота Муродов. — Масалан, деҳқонободликлар, барибир чин юракдан қилинган меҳнат, хизмат, яхшилик унутилмайди-да, ундан баҳраманд бўлганлар уни ўзларига улашган одам олдида барибир ўзларини бурчли-қарздор ҳис этадилар-да, «биз тоғ тагидамиз, сизлар қулай жойдасизлар» демасдан, эҳтиёж тугилганда бизлар ҳам уларга шундай кўмаклашишимиз керак, умуман, икки кўшни туман ҳамнафаслигини, ҳамжиҳатлигини, ҳамкорлигини янада кучайтиришимиз лозим, деган ҳавасу хулосага боришган бўлса, ғузорликлар «Соибжонни ўзга тумандан, барибир кетадиган одам, демасдан, ўз жигаргўшасидай, ака-укасидай кўришяпти, ўзи, айримларда баъзан кузатиладиган маҳаллийчилик деган сохта қусур бўлмагур нарса-да», дея қалбларида ҳам мамнунлик, ҳам масъулият ҳис этдилар.

Шу ўринда, бу ерда сизга сал расмийроқ бўлиб эшитилса ҳам, бир фикримни урғу бериб айтиб ўтмоқчиман. Соиб Усмонов кўшни туманда иш бошлаган илк куниданоқ Деҳқонобод ва Ғузор аҳолиси ўртасида азалдан бор ва ривожланиб келган алоқа, дўстлик ва ҳамкорликни янада кучайтиришни, мустаҳкамлашни ҳам ўз олдида асосий мақсад қилиб қўйган эди!

Эргаш ота биз билган ва бизнинг «нишонимиз» бўлган мавзуни «кўзгаб» юборган эди. Гап шундаки, 1925 йилда ташкил этилган Деҳқонобод тумани шўровий раҳбарларнинг «антиқа» сабаблари билан 1930 йилга келиб Ғузорга қўшиб юборилган эди. Орадан беш йил ўтгач, улар хатоларини тушунишди. Деҳқонобод яна мустақил туман сифатида қайта тузилди. Худди мана шу қўшиш-ажратиш «уйинлари» пайтида одамларда, айниқса, деҳқонободликларда нотўғри тушунчалар пайдо бўлди. Уларнинг баъзилари ҳатто «Бу ташаббус Ғузордан бўляпти, у бизнинг туманнинг имкониятларига кўз тикияпти», деган нотўғри фикрларга ҳам боришди. Кўп ўтмай, халқ қўшиш-ажратишнинг ҳақиқий ташаббускори ким

эканлигини, бу иш нима мақсадда қилинганлигининг сабабларини билди. Нотўғри фикрга борганлар ҳижолат бўлиб қолишди. Лекин, минг афсуски, тор ўйловчилар, ваҳимачилар тарқатишга улгурган ғаразли гапларнинг асорати қолган эди. Ана шу асорат излари орадан ўн саккиз-ўн тўққиз йил ўтиб, Деҳқонободда миш-миш шаклида билина, яна бўй кўрсата бошлаганда Соиб Усмонов бу ерга иккинчи раҳбар бўлиб келганди.

Меҳнат фахрийсининг чин юрак сўзи, аслида, бизнинг қахрамон олдига вилоят раҳбари қўйган учинчи вазифанинг дадил бажарилаётгани тасдиғи эди.

* * *

Ишлаётганининг тўртинчи оғи бошларида, аппарат ходимлари, хўжаликлар ва ташкилотларнинг етакчилари билан бўладиган анъанавий кичик йиғилишдан сўнг Юсупов унга «беш минутга қолинг, Соибжон», деди ва жиринглаётган телефони гўшагини кўтарди. Ўзини истаган одам билан гаплашиб бўлиб, телефон гўшагини жўйига қўяркан:

— Хўш, Соибжон, бир квартал чопиб-елиб ишладингиз, чарчаб қолмадингизми? — деди самимий кулиб.

— Шу ёшда, атиги уч ой ишлаб, чарчадиммас, сал чарчадим, дейиш ҳам бизга уят-ку, устоз, — фақат ўзига ярашадиган табассум билан жавоб қилди у ҳам.

— Чунки, кўряпсиз, Деҳқонободда баланд-пастликлар кўп. Баъзан одамлар билан хабарлашаман деб, тепага, қир-адирларга чиқиб-тушишнинг ўзи ҳам чарчатади-да.

Раҳбар бу сўзларни тўғри маънода айтди. Ўринбосари эса кичик давраларига руҳ бағишламоқчи бўлиб, гапни ҳазилга бурди:

— Лекин, мен ҳали пастликдан йироқ юрибман-да, ака! Ўртада самимий кулгу янгради.

— Тошкент даврасини кўрган йигитсиз-да, ука. Ҳисобни бирдан биру ноль қилиб, сиз очдингиз.

Самимий кулгу яна такрорланди.

— Раҳмат, Соибжон, сизнинг топиб айтган бир сўзингиз сабаб бўлиб, сал дам ҳам олдик, — Юсупов, етади дегандек, бирдан жиддий гапира бошлади. — Соибжон, сиз билан ҳаётда ака-ука, устоз-шогирд, ишда бошлиқ-ўринбосарлармиз. Мақсадимиз битта. Ўртамизда бир-биримиздан яширадиган ҳеч

қандай сир-синаот йўқ. Бир-биримизни тузатиб, тўлдириб юришимиз лозим. Чунки менга сиз кераксиз, ўйлайманки, сизга — мен. Ё нотўғрими?

— Мутлақо тўғри, устоз.

— Яхши, унда, Соибжон, сиздан бир илтимосим бор. Айтинг-чи, ўтган уч ой мобайнида менинг характеримда, ишимда тузатилиши, ёзувчилар тили билан айтганда, таҳрир қилиниши, — Юсупов майин жилмайди, — шарт бўлган камчиликлар кузатдингизми? Агар кузатган бўлсангиз, ҳозир ўзимга билдирсангиз, жон деб, раҳмат айтиб қабул қиламан.

Усмонов оғир-босиқ, камгап, аммо ниҳоятда мард, тўғрисўз бу одамнинг дабдурустдан ўзи ҳақида фикр сўраб қолганидан ажабланмади. Чунки Юсуповнинг ўзини (Соибжонни) ўзидан ҳам ортиқ яхши кўришини, унга ўзидан ҳам зиёда ишонишини яхши биларди. Шунинг учун «яхши бўлди, ўзлари гап очиб қолди» деган хаёл билан аввал дил сўзини, сўнг кўнглида тугиб юрган таклифини айтди:

— Устоз, ишончингиз учун чексиз миннатдорман. Тўғри айтдингиз, мен сизни демасам, сиз мени демасангиз, эзгу ниятларимизга ҳеч қачон эриша олмаймиз. Менинг битта таклифим бор. Бу ерда, раҳбариятда ўтказиладиган одатий, анъанавий йиғилишларни камайтирсак. Уларни иложи борича жойларда ўтказсак. Чунки нотекис шароитда фаолларимиз, айниқса, хўжалик етакчиларининг бу ерга келиб-кетишларида қийинчилик яққол сезиларкан. Баъзилари техникадан қийналаркан. Агар шу камчилик бўлса, иккаламизга ҳам тегишли.

— Йўқ, бу меники. Сизникини ҳали айтаман, — самимий кулди раҳбар. — Хўш, яна қандай таклифингиз бор?

— Бўлди, устоз, кузатганларим ҳозирча шу. Яна уч ой ўтсин-чи, кўрармиз, — Усмонов ҳам самимий жилмайди.

— Раҳмат, Соибжон. Сизнинг кузатганингиз, тан оламан, камчилик. Буни ўз вақтида эслатганингиз учун сизга яна бир бор ташаккур айтаман. Ҳақиқатан ҳам тоғли, қир-адирли туманда мажлисбозлик қилиб ўтиришимиз мутлақо нотўғри. Керакли одамларни бу ерга ойда бир марта йиғса ҳам бўлади. Ҳафталик, ўн беш кунлик йиғилишларни сиз айтгандай хўжаликларнинг ўзида ўтказамиз. Техникамиз гижинглаб турган бўлса.

— Сизникини ҳали айтаман, дегандингиз. Энди сиздан эшитаман, — Усмонов кулимсираб раҳбарга тикилди.

— Ҳа, айтмоқчи, бир чўпонимиз ўксиниб қолди. Ҳузурига отда борибсиз-ку. Машинангиз бузилиб қолганмиди?

— Йўқ. Жума ака отарини адирнинг тепасида ҳайдаб юрган экан. «Виллис» бўлса ҳам техника-ку, қийнаб нима қилман, деб пастдан биттасининг, чўпон шогирдининг отини миниб кетдим.

— Чўпон халқи содда ва кўнгли нозик бўлади, Соибжон. Масалан, Жумавой: «Райкўмнинг иккинчи котиби бўла туриб, Усмонов акамиз менинг олдимга эшакдай бир отда чиқиб борди. Бундан ҳузуримга туманнинг иккинчи раҳбари келгани билинадими? Машинаси бор-ку? Бизлар ҳам одам. Дўст бор, душман бор. Сени ким йўқлади-йўқламади деб четдан кузатиб туришади», дейди.

— Бу ростданам, камчилик, устоз. Мен чўпон аҳлини ҳали унчалик билмас эканман, — деди Соиб Усмонов. Сўнг дарров давом этди: — Умир бахши бежизга улар ҳақида қуйидагиларни ёзмаган экан:

Яйлов кезар узуқун,
Ташвишлари кам эмас.
Лек, ўзини ҳеч қачон
Бировлардан кам демас.

— Ҳа, балли...

Бир-бирини ўзаро «таҳрир» қилиб олган раҳбарлар бир-биридан мамнун бўлиб, ўринларидан туришди.

Эллигинчи йилларнинг иккинчи ярмида тоғли туман — Деҳқонободда юз бера бошлаган ижобий ўзгаришларнинг бош илдизи икки асосий раҳбарнинг (бошқаларда, бошқа ерларда кам кузатиладиган) мана шундай яқинлиги ва яқдиллигида эди!

Усмонов туман раҳбариятида асосий иши — сиёсий-ташқилий ва кадрлар масаласи билан шугулланаркан, маҳаллий кадрлар ва уларнинг камоли учун алоҳида жонқуярлик кўрсатди. Масалан, у ўз соҳасида, топширилган лавозимида қониқарли фаолият кўрсата олмаётган етакчилар ва мутахассислар аниқланганда, баъзи вазифадорларига ўхшаб бирдан уларнинг баҳридан ўтишимиз керак, деган ташаббус билан чиқмади. Аввал, у шу ернинг фарзанди, бола-чақали одам, умид билан яшаяпти, балки ўзи ўзгариши, биз ўзгартиришимиз мумкин бўлар, деган мулоҳазалар билан уларни кузатди,

ўрганди. Кадр атрофидаги одамлар, яъни жамоасининг кўзга кўринган вакиллари билан суҳбатлашиб кўрди, ҳатто оила-си, турмуш шароити билан танишди.

Ана шу ўрганиш жараёнида битта иши юришмаётган кадр-рига аламзада «собиқ» халақит бераётган бўлса, иккинчисига оиласидаги муттасил нотинчлик, учинчисига иш шароити-нинг ниҳоятда абгор-ночорлиги таъсир қилганди. Буларни эса дарров кескин хулоса-қарорга келмасдан, иккинчи одам-нинг, яъни раҳбарнинг аралашуви ёрдами билан бемалол ҳал қилса бўларди. Усмонов худди ана шундай йўл тутди. Юсуповни безовта қилиб ёки йиғилишда бонг уриб ўтир-масдан, буларни иккинчи раҳбар сифатидаги имкониятла-ридан фойдаланиб, ўзи ҳал қилиб юбораверди.

Тўртинчи, бешинчи, олтинчи кадрлар эса олий ёки ўрта махсус маълумоти бўлса-да, касб малакалари етарли бўлма-гани боис ўз ишларини кўнгилдагидек, талаб қилинганидек бажара олмаётгандилар. Усмонов уларни вилоятда ва респуб-ликада ишлаб турган, ихтисослаштирилган малака ошириш курслари ва институтларига юбориш ташаббуси билан чиқди. Унинг фикрини Юсупов ҳам, вилоят мутасаддилари ҳам бир овоздан маъқуллашди.

— Соиб аканинг ана шу жонкуярлиги, ҳаракати, ташаб-буси туфайли бизнинг ўнлаб ҳамкасбларимиз шаҳарларга йўл олиб, ўз малакаларини ошириб келган, — дейди таниқли зоотехник Эшбой Шукуров. — Натижада Деҳқонобод чорва-чилигида ўзгаришлар янада кучайган. Соҳамиз чинакам про-фессионал чорвачилик сифатида ўзини кўрсата бошлаган. Мен сизга айтсам, кейинчалик Ўзбекистондагина эмас, балки со-биқ иттифоқда доврўғ таратиб, тилга тушган, Меҳнат Қаҳ-рамони унвони ва Олтин Юлдуз билан тақдирланган Мамат Абдумуродов, Амирали Эшбоев каби устоз чўпонларимиз-нинг муваффақиятларига Соиб аканинг, у киши ёрдамида малакаларини ошириб келган мутахассисларнинг ҳиссалари катта бўлган.

Тажрибали зоотехник ҳақ гапни айтганди. Ҳақиқатан ҳам Деҳқонободнинг илк Меҳнат Қаҳрамонлари бўлган икки машҳур чўпоннинг, яйлов баҳодирининг эл-юртга танили-шида, жайдари тил билан айтганда, юзага чиқишида Соиб аканинг хизматлари катта. Буни ҳозиргача деҳқонободлик кексалар, хусусан, чорвадорлар фахр билан, миннатдорчи-лик билан эътироф этишади.

Масалан, ўша вақтда «Биринчи май» деб аталадиган (сўнг «Дехқонобод») хўжаликнинг Отқамар қишлоғида яшовчи оддий чўпон Мамат Абдумуродовни у биринчи учрашувданок ёқтириб қолди. Бунга, биринчидан, аллақачон қишлоғида, хўжалигида, қолаверса, туманда ўзига хос яйлов баҳодирлиги сифатида тилга тушган инсоннинг ўта камтарлиги, ўз ишини пухта билиши, касбдошларига айрича ҳурмат билан ёндашуви, иккинчидан, уруш йилларида машҳур чўпон сифатида ном қозонган, туманда биринчилардан бўлиб даврнинг энг олий нишонларига сазовор бўлган отасининг касбини муносиб даражада давом эттираётганлиги, энг муҳими, «чорвадорлар сулоласи» деган номнинг бардавом этаётганлиги сабаб бўлди. Шунинг учун Усмонов биринчи танишувдаёқ адирига мос алпқоматли чўпоннинг чопон устидан боғланган қалин белбоғини ушлаб:

— Демак, сиз отқамарлик ўткамарсиз, — деб ҳазиллашди. Абдумуродов соддалигига борди:

— Йўқ, катта бува, менинг ота-онам қўйган исмим бор, Маматман, — деди дарров.

— Унда, узр, исмингизни ўзгартириб бўлмас экан, Муҳаммаджон, — самимий кулиб қўйди Усмонов.

Содда чўпон ажабланди:

— Ўзингиз ўзгартиряпсиз-ку, Соиб ака?

— Чунки ота-онангиз сизга от танлашаётганда ғоятда эзгу ниёт билан, яъни доимо Ўзи қўллаб юрсин деб, Пайғамбаримизнинг табаррук исмларни қўйишган, асл ўзбек тилида Мамат деган от йўқ, бу болаликда қисқартириб, эркалатиб айтилганидан қолиб кетган исм, Муҳаммадим! — Усмонов шундай деб, чўпоннинг белидан маҳкам кучди.

Туманнинг иккинчи раҳбаридан бундай қалбона муносабат, чинакам жигаридай, оғасидай эркалатиш, иззат-ҳурмат кутмаган Абдумуродов ҳаяжонланиб қолди:

— Соиб ака, сизни ҳам доимо Яратганнинг ўзи қўлласин! — деёлди холос.

Усмоновнинг ҳамроҳлари (туман қишлоқ хўжалик бошқармасининг вакили ва совхоз директори) дан бири унинг ҳали яйлов кийимини алмаштиришга улгурмаган чўпонни бағрига босишидан ҳайратланса, иккинчиси унинг илк бор кўраётган одамига дарров, гўё азалдан дийдорлашиб юргандек меҳр билан муносабатда бўлишига ҳавас қилди!

У Отқамарга иккинчи бор келганида ҳам ёнида ўша вакил ва совхоз директори бор эди. Чўпоннинг турмуш ўртоғи

Зарҳал опа ёзган дастурхон устида, бир пиёла чой ичаётганда Соиб ака:

— Ордено-медаллардан ҳам олгансиз-а, Муҳаммаджон? — деб сўради.

— Қаерда, битта фахрий ёрлиқ бор, холос, — дея тўғриси айтди мезбон.

— Наҳотки? — Усмонов кутилмаган жавобдан қаттиқ ажабланиб, тўғрими, дегандек хўжалик раҳбарига қаради.

— Тўғри, Соиб ака, — деди совхоз директори, — бир гал, аниқроғи, икки йил бурун бу кишини «Республикада хизмат кўрсатган чорвадор» унвонига тавсия этсак, вилоятдан, отаси бир эмас, иккита орден олган экан, дейишиб қолдириб юборишган.

— Қарийб йигирма йиллик чўпонлик стажингиз бор, тўғрими?

— Шундай. Ўн ёшдан ҳисобланса, келгуси йили шунча бўлади, — деди чўпон.

— Бир неча йилдан бери ҳар мавсумда ҳар юз бош совлиқдан ўртача 120 — 125 тадан кўзи олиб, 3, 5 — 4 килограммдан жун топшириб келаётган бўлсангиз. Давлатга, бизга, — Усмонов аввал хўжалик раҳбарига, сўнг қишлоқ хўжалик бошқармасининг вакилига қаради, — яна қандай натижа керак? Энди, Муҳаммаджон, давлатдан, биздан сизга, сизнинг меҳнатингизга муносиб натижа — баҳо лозим. Тўғрими, биродарлар? — у яна ҳамроҳларига юзланди.

— Тўғри, Соиб ака. Унда, бизда ўша икки йил бурун «Республикада хизмат кўрсатган чорвадор» унвони учун тайёрланган тавсиянинг асл нусхаси сақланган бўлса керак. Ўшани, янги кўрсаткичларни қўшиб, қайта тайёрлаймиз, — деди совхоз директори.

— Йўқ, — деди дарров туманнинг иккинчи раҳбари, — ўртоқ директор. Энди тавсияни Меҳнат Қаҳрамони унвони учун зўр қилиб, бу киши билан, — у қишлоқ хўжалик бошқармасининг вакилини кўрсатди, — бутунлай қайта тайёрлайсиз, қайта ёзасизлар. Тайёр бўлгач, шахсан ўзим кўраман. Абдумуродов Деҳқонободнинг биринчи Қаҳрамони бўлади! Нега Деҳқонободдан Қаҳрамон чиқмаслиги керак?

Туман иккинчи раҳбарининг чин юракдан, армон билан айтилган кейинги гапи вакил ва директорни сергаклантириб юборди.

— Қизиқ-а. Ҳақиқатан ҳам бизнинг тумандан ҳозирга қадар биронта Қаҳрамон чиқмаган, — деди бири иккинчисига қараб.

Улар Усмоновнинг зийраклигига, юрган йўлида ҳам Деҳқонобод ва деҳқонободликларни ўйлаб юришига яна бир бор амин бўлишганди.

Соиб Усмонов, анъанасига содиқ қолиб, ўзига «армондош» бўлиб қўшилган ҳамроҳларига, ўзи Отқамарнинг Ўткамари деб таърифлаган яйлов баҳодирига дарров ёқимли кайфият улашди:

— Туманимиздан албатта Меҳнат Қаҳрамони чиқади! Чунки олий унвонга номзодлар танланаётганда адолат мезонига амал қилинса, яъни у қаҳрамонона, бунёдкорона меҳнат мардларига бериладиган бўлса, Деҳқонобод — мардга обод! — деди алоҳида гурур билан.

* * *

Одамларга кайфият-руҳ бахш этишга ана шундай айрича ошиқманд Соиб Усмонов уларни ранжитишни, хафа қилишни астойдил хоҳламасди.

Иккинчи раҳбар бўлиб ишларкан, ўзига топширилган вазифани умуман уддалай олмаган, ишда, уни бошқаришда, одамлар, қўл остидагилар билан муомалада жиддий хатоларга йўл қўйган қуйи етакчилар ва мутахассисларни кўп бор муҳокама қилишга, чоралар кўришга, лавозимидан четлатишга мажбур бўлди. Лекин уларнинг биронтасини бошқа вазифадошларига ўхшаб қўполлик билан, бақириб-чақириб, сўкиниб, йўқол, дея столни муштлаб ўтказмасди. Ёки, сени партиядан ўчираман, қаматаман, деб дағдаға қилмасди. Аксинча, ишни, обрўни буткул бой берган одамга эҳтиёткорлик билан муносабатда бўлиб, уни тамоман эзиб ташлашга, ўлганнинг устига чиқиб тепган бўлишга асло интилмасди.

Буям Яратганнинг хом сут эмган бир бандаси, бутунлай бадном бўлиб қолмаслиги керак, айбини, хатоларини тушунса, бугун бўлмаса эртага тузалар, деган эзгу ўй билан иш тутарди. Яъни унга аввал камчиликларини, муваффақиятсизлигининг илдизларини асло шошилмай, ётиги билан, ўзи ҳам чин юракдан афсус чекаётганлигини айтиб тушунтирарди. Якуний хулосада кўпинча шундай дерди: «Укажон, биз, туман раҳбарияти шундай қарорга келишга мажбурмиз. Чунки, биринчидан, ўз вақтида шундай қилмасак, сизнинг хатоларингиз янада авж олиб кетиши. охир-оқибатда сизни бутунлай қийнаб қўйиши мумкин. Бўни кўриб, кўрмасликка олишга эса бизнинг ҳаққимиз

йўқ. Иккинчидан, сизнинг мисолингизда қайд этилаётган камчиликларни биздан ҳам олдин кўпчилик, эл кўриб, билиб турибди. Биз чора кўрмасак, улар, демак, мумкин экан, деган фикрга боришади ва хатолар бошқаларда ҳам такрорланишига замин яратилади. Тузатилаётган камчиликларнинг оммавий тус олиб кетишига йўл кўйишга ҳам бизнинг ҳаққимиз йўқ. Мен сизнинг бошқа ишда ўзингизни оқлашингизга, хатоларни ювишингизга асло шубҳа қилмайман. Вақти келиб, яна бизнинг ишончга сазовор бўлишингизга ишонаман».

— Шўро даврининг раҳбарлари муҳокама қилаётганда наҳотки шундай дейишган, шундай меҳрибон бўлишган бўлса, деб баъзилар, ҳозиргилар ишонмаслиги, ажабланиши мумкин, лекин бу бор гап, ҳақиқат, азизлар, — дейди деҳқонободлик етмиш саккиз ёшли Жўра бува. — Чунки мен кўп бор бунга гувоҳ бўлганман. Қолаверса, менинг ўзим ҳам топширилган вазифани барбод бериб, шундай муҳокамага ўзим сабаб бўлиб, оёғим вақтинча узангидан узилаётганига қарамай, шундай меҳрибонликка муяссар бўлганман.

Ҳа, Соиб ака ҳақиқатан ҳам меҳрибонликда бетакрор инсон ва мард раҳбар эди. У кишидан, масалан, биз, деҳқонободликлар бирон марта «партиядан ўчираман!» деган дўқ-пўписани, дағдағани эшитмаганмиз. Ҳолбуки, кўпчиликка маълум, бу сўз шўро даврида ўта «фаол» эди. Иккинчидан, Соиб ака расмийликдан, сохталикдан бутунлай йироқ одам эди. У киши ўзгаларнинг исми ва отасининг отини айтиб мурожаат қилаётганда «вич», «бек», «полвон» қўшимчаларини ишлатишни хуш кўрмасди. Ўзидан катта ёшдагилар ва тенгдошларига «хон» (мас. акахон, Сафархон ака, Тўрахон)и билан, ўзидан кичикларга эса, «жон» (мас. Муроджон, укажон)и билан мурожаат этарди. Бежизга деҳқонободликлар ҳамон «Соиб ака бу ерда ишлаганда бизни хон қилган, бизга жон улашган», деб эслаб юришмайди-да!

Асосий мақсад-муддаомни айтсам, ўзи сабаб бўлиб, Усмоновнинг муҳокамасига тушган, уни чора кўришга мажбур этганларнинг баъзилари кўп ўтмай, айримлари кейинчалик бутунлай тузалган, Деҳқонободнинг қобилиятли кадрлари сафига кўшилишган. Жумладан, менинг ўзим ҳам. Чунки биз доимо одамни ҳар нарсадан устун қўядиган меҳрибон устознинг диққат-эътиборида, назоратида бўлганмиз-да!

Жўра ота сўзларининг якунидаги «Одамни ҳар нарсадан устун қўядиган устоз» деган ибора-таърифга эътибор бердингизми? Биз, деҳқонободликлар деб бутун туман аҳли

номидан гапирган меҳнат фахрийсининг бу дил эътирофида жуда катта маъно ва ҳақиқат бор.

Гап шундаки, Соиб Усмонов Деҳқонободда фаолият кўрсатар экан, бошқа вазифадорларидан фарқ қилди. Ҳамкасблари «умумий қўмондон» (биринчи раҳбар), қишлоқ хўжалик бошқармаси, унинг бош етакчилари ва хўжаликларнинг етакчилари бўла туриб, гектар, центнер, тонна, бош (қорамол, қўй-қўзилар) кетидан қувиб юрган бўлса, у, энг аввало одамларга интилни, уларнинг турмуш шароитларини, руҳ-кайфиятларини, туман муҳитини ўйлади. Деҳқонободликлар эса, туманнинг иккинчи раҳбари биринчи навбатда халқни, бизни ўйлаётган, бизга талпинаётган, бизни астойдил ўзига яқин тутаётган, бизнинг ғамимизни еяётган, биз учун курашаётган экан, биз нега бунинг қадрига етишга шошилмаймиз, нега у кишига ҳаммаслақ бўлмаймиз, Соиб аканинг айтганларига, даъватларига амал қилиш барчамизнинг бурчимиздир, дейишди дилдан. Деҳқонободда бир вақтлар кўзга ташланган баъзи ҳолатлар (уруғ-аймоқчилик, ошна-оғайнигарчилик, миш-мишчилик) нинг қисқа муддатда барҳам топишида буйруқ, қарор ёки чора эмас, мана шундай ўзаро тушунув ва яқинлик асосий роль ўйнади.

Одамлар ўртасидаги ўзаро муносабат кескин яхшиланди. Улар бир-бирларига ҳасад кўзи биланмас, ҳавас билан қарайдиган бўлишди. Ифвогарликнинг томири бутунлай қирқилди, ҳамжиҳатлик ошди. Қишлоқдошлик, жамоадорлик деган масъулият янада кучайди. Ватан ичра Ватан бўлган туманнинг шаъни-шавкати учун кураш мажбурияти чинакам бурч сифатида ҳис этила бошланди. Энг муҳими, 1956 йилнинг охирига келиб, энг аввало чорвадорлар ва ғаллакорларнинг шарофати ила иқтисодий ривожланишнинг ойдин йўлида дадил давом этаётган Деҳқонобод ғоятда соғлом, ибратли, шоирона тил билан айтганда, муҳаббатли муҳити билан ҳам эътироф этилди. Буни кўпчилик: «Бу биринчи навбатда юксак инсоний фазилатлар соҳибининг, деҳқонободликларнинг бирини «хон», иккинчисини «жон» деб сийлаган Соиб Усмоновнинг хизмати шарофати, самараси», деб билди ва адашмади.

* * *

1957 йилнинг бошида тумандаги «Деҳқонобод» совхозига ким директор бўлиб боради, деган муаммо пайдо бўлди. Тайинланиши мўлжалланган илк номзод касалман деб дарров шифохонага ётиб олди. Қишлоқ хўжалик бошқармасидан

юборилмоқчи бўлган кадр (бошлиқ муовини) эса у ерда аввал менинг амаким ишлаган, душманлари бор, улар менинг яхши ишлаб кетишимга йўл қўйишмайди, бормайман, деб туриб олди. Нима қилиш керак? Учинчи, тўртинчи кадрларнинг эплаб кетиши қийин. Йирик совхоз бўлса. Вилоятдан «Деҳқонобод» совхозига одам қўйдинларми, деб тез-тез сўраб туришибди.

Қаршидан яна қўнғироқ қилишди. Бу гал вилоятнинг иккинчи раҳбари Усмоновнинг рақамини терган эди.

Қисқа саломлашишдан сўнг, у телефонда дарров:

— Соиб Усмонович, битта хўжаликка директор топиш шунчалик қийинми? — деди.

— Осон деёлмайман, лекин иложи бўлмапти-да, сизларга айтдик-ку, олдин-кетин мўлжал қилинганнинг иккови ҳам узрини айтиб ўтирибди. Ҳозирча бош ҳосилот ишлаб турсин-чи, кейин...

— Нега «кейин?» — вилоят раҳбарининг овози қаттиқроқ эшитилди. — Кейин кеч бўлади, биродар. Ҳозир йилнинг бошилигини биласизми?

— Унда нима қил дейсиз? — Усмонов «ўзининг чегарасидан» чиқиб сал баландроқ гапирди.

— Биринчингиз билан гаплашинг. Одам топинглар. Икки кун муҳлат. Топилмаса, кадр масаласига масъул сифатида у ерга ўзингиз борасиз. Ё қўрқасизми?

— Нега қўрқаман. Кадр топилмаса, сизлар лозим топсаларингиз мен совхозга жон деб бораман.

— Топилсин илойим, — сўзлашув аппаратидан вилоят раҳбарининг кулгани эшитилди. — Сиз бизга кераксиз, Соиб Усмонович.

— Раҳмат, — Усмонов телефон трубкасини жойига қўйди.

Шу пайт кутиб тургандай, кабинети эшиги очилиб, Юсуповнинг котибаси кўринди ва :

— Домла, хўжайин келди, сизни сўраяптилар, — деди.

У биринчи раҳбарнинг ўзига айтмоқчи бўлган гапини эшитгач, Қаршидан иккинчи котиб телефон қилганини, директор масаласини суриштирганини, масала икки кунда ҳал қилинмаса, ҳатто ўзингиз борасиз, деб шарт қўйганини айтди. Буни эшитиб Юсупов ўйланиб қолди. Сўнг:

— Уларнинг шошилаётгани ҳам тўғри, — деди. — Янги йил, янги мавсум совхозда ўз эгаси билан бошлансин, дейишаётган-да. — Юсупов яна бироз жим қолди. Кейин бирдан

давом этди:— Нима қиламиз, Соибжон, бошқармадаги анув йигитни юбораверамизми? Нима дейсиз?

Усмонов туман қишлоқ хўжалик бошқармасида етакчи мутахассис бўлиб ишлаётган бу ёш кадрни, унинг даражаси ва имкониятларини яхши биларди. Шунинг учун дарров:

— Юборсак, хўжалиқдан кўра, унинг ўзини қийнаб қўйишимиз мумкин, устоз. Чунки одамлар, кўпчилик билан олиб бориладиган бундай масъулиятли ишга у ҳали тайёр эмас, ундан ҳозирча мутахассис сифатида фойдаланиб турганимиз маъқул.

— Унда эрталабгача яна бир ўйлашиб кўрайлик, — деди Юсупов.

Кабинетига қайтиб кираётганда ҳам, уйига йўл олаётганда ҳам Усмоновнинг хаёлига вилоят иккинчи раҳбарининг «Ё кўрқасизми?» деган сўзи бот-бот келди. Ва дарров «Нега кўрқаман, жон деб бораман!» деб дадил жавоб берганини эслаб, ўзидан мамнун бўлиб қўйди.

У мустақил раҳбарликнинг илк босқичи саналадиган хўжалик етакчилигига доимо қизиқиш, ҳурмат билан қарар, аниқроғи одамлар билан, эл билан мулоқотда унинг айрича қимматли имкониятларини юксак кадрларди. Шунинг учун баъзида дўст-қадрдонлари даврасида «бош табелчилик ва комсорглиқдан бирдан туманга сакраб кетганим нотўғри бўлган, хўжалик раҳбарияти деган поғонани албатта босиб ўтишим кера эди. Шунда ишим янада зўр бўларди», деб кулиб кўярди.

Соиб Усмонов ана шундай «армон»ига барҳам бергиси келдими, дил-дилидан севиб қолган Деҳқонободни унинг ўзига хос юраги ҳисобланмиш хўжалиқда ишлаб, яна тагин ҳам пухтароқ кашф қилишга аҳд қилдими ёки вилоят раҳбариятига шиори ҳеч қачон мансаб эмаслигини эслатиб қўйишни хоҳладими, эртасига эрталаб ишга келиши билан Юсуповнинг ҳузурига кириб, «Деҳқонобод» совхозига ўзим бора қоламан, деган фикрни айтди.

Юсупов ўринбосарининг сўзларини эшитгач, ўйланиб ёки «нима,бу ерда қийналдингизми?» ёки «вилоят раҳбариятидан, кадр топа олмадинг, энди у ерга ўзинг борасан, деган дағдаға қилишади, деб кўрқдингизми?» деб, ортиқча гапириб ўтирмади. Таклифнинг астойдиллиги билиниб турибди. Шунинг учун у бирдан:

— Соибжон, мардлингизга тасанно айтаман, — деди. Сўнг дарров самимий кулиб давом этди: — Лекин эшикдошлиқдан узоқлашишимдан армон ҳам қиламан.

— Ундай қилмаймиз, устоз, — ҳазилни кучайтирмоқчи бўлди иккинчи раҳбар, — яъни сиз билан бир эшиқдан кириб чиқаверамиз, совхоз бу ердан олисмас-ку, ишни шу ердан туриб олиб боравераман.

Ўртада самимий кулгу янгради.

— Тўғри айтасиз, Соибжон, нега бўлмас экан, одамлар ҳатто Москвадан туриб, ўн беш республикали улкан бир мамлакатни бошқаряпти-ку!

Самимий кулгу яна такрорланди...

Усмоновнинг қўллаб-қувватланган таклифини ва туман раҳбариятининг қарорини шу бугуноқ Қаршига Юсуповнинг ўзи етказадиган бўлди. Совхозга сизни таништиришга эса эртага бирга ўтамиз, деди биринчи раҳбар.

Қаҳрамонимизнинг таржимаи ҳолида унинг янги ишга ўтиши 1957 йилнинг охирида деб кўрсатилган. Аммо Соиб ака «Мен янги йилдан бошлаб «Деҳқонобод» совхозиники бўлганман», дерди. Яъни яқунланаётган йил ҳисоб-китобларини ўз вақтида тугаллаш, янги мавсумга, янги йилга пухта тайёргарлик кўриш жараёнидаги хизмат-ҳиссаларини аввалги вазифаси бўйича қилинган деб ҳисобларди.

Усмоновнинг совхозга директор бўлиб ўтганидан бошқалардан кўра Мамат Абдумуродов кўпроқ хурсанд бўлган эди.

— Ишонасизми, ўшанда Соиб аканинг ҳўжалигимизга раҳбар бўлиб келганидан бошим осмонга етганди гўё, — деганди машҳур чўпон 1976 йилда қилган илк суҳбатимизда. — Негаки, мен бироз вақт аввал у кишининг «Мамат Абдумуродовнинг ҳужжатларини Меҳнат Қаҳрамони унвонига тайёрланг, у Деҳқонободнинг биринчи Қаҳрамони бўлади», деган табаррук сўзларини эшитишга муяссар бўлгандим. Буни бир умр унутмайман. Шунинг учун агар москвалик катталар адолатсизлик қилиб, менга шу унвонни беришмаганда ҳам ўзимни кўкрагимда Олтин Юлдуз ярқираб тургандай ҳис қилиб юардим.

Шу ажойиб одам бизга бевосита раҳбар бўлиб келгандан кейин қувончим икки ҳисса ошди-да, биродар! Ниятнинг холислигини, юракларнинг яқинлигини қарангки, мен Меҳнат Қаҳрамони унвонига 1958 йилда, яъни Соиб Усмонов бизда директор бўлиб ишлаётган вақтда сазовор бўлдим. Хуш-хабарни биринчи бўлиб эшитган ҳам, мени биринчи бўлиб бағрига қаттиқ босиб табриклаган ҳам, ҳатто илк хурсандчилик дастурхони учун мендан олдин қўчқор атаган ҳам Соиб

ака бўлган. Буни унутиб бўладими?! У киши баъзан: «Сиз унвонни эллик еттинчи йили олишингиз керак эди, негадир бир йил кечикди, мен совхозга ўз вақтида директор бўлиб келмасам, яна орқага сурилавераркан ёки умуман берилмасдан қолиб кетаверар экан-да», деб дилдан самимий ҳазиллашиб қўярди. Шунда мен «тўғри, ака, унвонга сиз ташаббускор бўлгансиз, унинг олинишига ҳам сиз сабабчи бўлдингиз, совхозга ва менга сизнинг пойқадамингиз ёқди» дердим чексиз ҳурмат ила фахрланиб.

Соиб ака бизнинг совхозда директор бўлиб атиги уч йил фаолият кўрсатди. Лекин ана шу қисқа даврда ҳам баъзилар (хўжалик раҳбарлари) беш-ўн йилда амалга ошириши ёки ошира олмаслиги мумкин бўлган ажойиб ишларни бажариб кетишга муваффақ бўлди. Буни ҳеч ким ҳеч қачон инкор этолмайди. Шу боисдан ҳам ҳозир улкан ташкилот — «Қаршиқурилиш» бирлашмасининг раҳбарларидан бири сифатида фаолият кўрсатаётган Соиб Усмоновдан доимо миннатдор-миз ва у кишининг қўл остида, бошчилигида ишлаганимиздан ҳамиша фахрланамиз.

Хўш, машҳур чўпон Мамат Абдумуродов таъкидлаган, яъни қаҳрамонимиз «Деҳқонобод» хўжалигида директор сифатида амалга оширган ажойиб ишлар асосан нималардан иборат эди?

Соиб Усмонов бу ерда ҳам ўз анъанасига содиқ қолди, яъни биринчи ўринга одамни, элни қўйди. Масалан, аввал уларга доимо ҳамнафас, ҳамдала бош мутахассислар ва мутахассислар билан обдан фикрлашиб олди, ҳар бирининг ўзи мансуб, масъул соҳани янада яхшилаш юзасидан фикрларини, таклифларини эшитди. Сўнг ғаллакорлар ва чорвадорларнинг етакчилари — ферма бошлиқлари ва бригадирлар билан мулоқот ўтказди. Уларга ҳам ишни, соҳани тагин ҳам яхшилаш, ривожлантириш учун, сизнингча, яна нима қилишимиз керак, деган савол бериб кўрди. Жавобларни, мулоҳазаларни, қандай бўлишидан қатъи назар жон қулоғи билан эшитди. Биронтасига дарров «йўқ, фикрингиз нотўғри, ундай эмас, бундай» ёки «унда нега кўрсаткич-натижалар ҳозиргидан зиёда бўлмаган?» демади. Деҳқонлар, чорвадорлар ва мутахассислардан баъзилари «бизни ҳам ўзи истаб, бизнинг ўйларимизни ҳис қилиб эшитадиган раҳбар бор экан-ку!» деб хурсанд бўлишган бўлса, айримлари «янги директор ишни шундай бамаслаҳат бошлаётган экан, бунинг қадрига

етишимиз, биринчи навбатда, вазифамизга янада масъулият билан ёндашишимиз шарт», деган эзгу хулосага боришди.

Усмонов эса мулоқотдан сўнг деярли ҳаммаси ўз ишини пухта биларкан, фақат дирекциядан кутиладиган қўллаб-қувватлов, ёрдам ўз вақтида билдирилса, уюштирилса, турмуш шароитларини янада яхшилаш, маънан-руҳан рағбатлантириш эсдан чиқарилмаса бўлди экан, деган тўхтамга келди.

Йил бошида режалар белгиланаётганда, мажбуриятлар қабул қилинаётганда директор ўзидан ҳеч нарса қўшмади. Бош мутахассислар ва соҳа етакчилари хўжалик манфаатлари ва имкониятларидан келиб чиқиб тавсия этган чамалар қандай бўлса, шундайлигича қабул қилинди. Бу, шубҳасиз, фалолларга ишонч исботи эди. Улар буни дарров қалбдан ҳис этдилар.

Ана шундай яқдиллик ва ибратли тушунув ила янги директор бошчилигида, кейинчалик «Деҳқонобод» совхози тарихида бурилиш, ўзгариш, қўтарилиш даври деб эътироф этилган йилларнинг биринчисига қадам қўйилди.

Хўжалик аҳолиси асосан қудуқ ва булоқ сувларидан истеъмол қиларди. Директор одамларнинг турмуш шароитини яхшилашга киришаркан, энг аввал шаҳардан, махсус ташкилотдан мутахассисларни чақириб, таклиф қилиб, ана шу оби ҳаёт қурилмаларининг барчасини текширтириб, тозалашиб, таъмирлатиб олди. Айримларидаги қурилмаларни бутунлай янгиладди. Сувдан узоқ баъзи яшаш жойларига, оби ҳаёт қурилмаси озлик қилаётган баъзи қишлоқларга, овулларга қудуқ қаздириб, қурдириб берди. Тиббиётчиларнинг санитария-гигиена гуруҳига эса булоқларни бир сидра қўздан ўтказтирди. Қишлоқ оқсоқолларига ҳар бир булоққа битта одамни масъул қилиб қўйишни тайинлади.

Йирик хўжалик ҳисобланса-да, «Деҳқонобод»да электр чироғи етмаган, мойчироқ, фонус билан тун ўтказаетган масканлар, хонадонлар ҳам бор эди. Усмонов туман, қолаверса, вилоят мутасаддиларининг ёрдами билан ана шу гўшалар ҳамда оилаларга ҳам арзон ва кам ташвишли нур етказиб берилишига муваффақ бўлди.

Лекин у қишлоқларни совхоз дирекцияси билан боғлайдиган, туман марказига чиқадиган йўлларни тартибга келтиришда анча қийналди. Тоғли Деҳқонободга хос паст-баланд, ўнқир-чўнқир, қия, эгри-қийшиқ, ҳатто хавфли, ёзда туп-

роқ, қишда лой йўлларни эпақага келтиришда ғузорлик ва қаршилиқ йўлсозларнинг кўмагидан фойдаланилди.

Директорнинг иш бошлаши билан ўзларининг биринчи галдаги эҳтиёжлари учун астойдил жон куйдираётганини кўрган, қолаверса, ҳар куни бўлмаса ҳам, кунора унинг юзмаюз туриб дилдан айтилган «Ҳорманг!»идан, ўз вақтида муҳайё қилинган ёрдамидан муттасил баҳраманд бўлаётган галлакорлар ва чорвадорлар кундалиқ ишда ғайрат кўрсатиб, унумдорликка эришиб, яқунда юксак марраларни кўзламасдан туриша олармиди?! Йўқ, асло! Лалмикор ерларда деҳқончилик қилган ғаллакорлар совхоз тарихида илк бор ҳар гектар ердан 58 центнердан дон йиғиштириб олдилар. Чорвадорлар ҳам кўзи олиш, жун топширишда салмоқли натижаларга эришдилар. Давлатга 91 фоиз биринчи нав қорақўл тери топширилди. Масалан, моҳир чўпон Мамат Абдумуродов ҳар юз совлиқ ҳисобига 118 тадан соғлом кўзи, ҳар кўйдан 2,5 килограммдан жун қирқиб олишга эришди. Икки етакчи соҳа бўйича эришилган умумий даромад аввалги йилга нисбатан қарийб бир ярим ҳиссага ошди.

Моҳир чўпон Эшқул Абдиевнинг сўзидан:

—Соиб ака совхозга ўтганда одамлар ҳавас билан: «Деҳқонободнинг «Деҳқонобод»ига кун туғди», дейишган. Бу фикр дарров, бир йил ўтар-ўтмас исботланди: хўжалиқ барча соҳалар бўйича туманда илғорликни қўлга олди. Бошқасини, яъни залворли рақамларни, ибратли кўрсаткичларни кўйинг, туманда биринчи бўлиб ўз Қаҳрамонига эга бўлди! Менинг дўстим, ҳамкасбим Мамат Абдумуродов Меҳнат Қаҳрамони унвонига сазовор бўлиб, кўксига Олтин Юлдуз ярқиради. Кун туғиш бундан ортиқ бўладими?! Шарофат, қадами қутлуғлик яна қандай бўлади?!

Мен сизга айтсам, Соиб ака асло «менга фақат ишинг керак, ишдан гапир, чоп, топ» дейдиган раҳбарларнинг хилданмасди. У киши аввал бажарувчини эътиборда тутарди, унинг ишга тайёр-тайёрмаслигига жиддий қарарди, «Қорни очга гап ёқадими» ҳикматига амал қилгандай, ишловчида бирор нарсага эҳтиёжлик сезилиб турган бўлса, энг олдин ўшани ҳал этиш чораларини кўрарди. Яхши ишлаётганни иш бошида —далада, фермада, яйловда «баракалла, укажон!», «яшанг, онажон!» (ёш аёллар ва қизларни) деган чин юрак сўзлари билан хурсанд этишни, руҳан рағбатлантиришни айрича ёқтирарди. Ишловчи бундай эътирофга яна сазовор

булаверса, сенинг ибратингни албатта муносиб тақдирлатамиз, деб қўярди. Ва, айтганининг устидан чиқарди. Масалан, Соиб ака даврида хўжаликнинг юзлаб одамлари қимматбаҳо совғалар, вилоят, республиканинг фахрий ёрлиқлари, ўнлаб фидойилари эса орден-медаллар билан тақдирланган. Барчасининг ташаббускори ва охирига етказгани биринчи навбатда директор бўлган. Бу факт. Совхоз аҳли илгари бундай меҳнатчипарварликка, маънан-руҳан олқишловга, рағбалантиришга камдан-кам мушарраф бўлганлиги ҳам факт. Ҳа, деҳқонободликларга кун туққани, яъни давраларига ажойиб раҳбар ташриф буюргани рост эди!

Яна бир фактни алоҳида таъкидлашни истайман. Биласизми, Соиб акага қадар «Деҳқонобод»га раҳбарлик қилган акаларимизнинг кўпчилиги оддий одамларнинг тўй-маъракаларига умуман ташриф буюришмасди. Фақат фаолларнинг шундай давраларида меҳмон бўлишарди. Бу киши эса ҳатто оддий аравакашу чўпон-чўлиқларнинг тўйларига ҳам борарди. Тантана соҳибини дилдан табрикларди. Тўёна, совға-салом улашишни асло унутмасди.

Бировлар, бундай эътибор, иззат-хурматдан кейин қандай фаросати бор эл янада барақали ишлашни хоҳламайди ёки раҳбарнинг кўрсатмасини, назоратини кутиб ўтиради?!

Эшқул ака тўғри гапни айтди. Усмонов, эл одатда ишни, тўғрироғи, ишга халақит бермасликни ўйлаб, пишиқчилик палласида эмас, ер сал нафас ростлаётган кузнинг охирида, қишда ўтказиладиган тўйларга, унинг соҳибларига алоҳида хурмат билан қарарди. Бу вақтда — бемалол-да, директор бува, деган халққа, аниқроғи, унинг фаҳм-фаросатига, ўзинимас, кўпроқ бизни, умумни ўйлаб, шундай дейиши ва шундай қилишига беш кетардим, қойил қолардим, яна биз уни «оддий эл» деймиз-а, дея бир гал фахрини журналистлар билан ўртоқлашганди Соиб ака.

Директор фақат тўйга боришни ўз бурчим деб билмасди. Масалан, унинг топширигига биноан ўринбосари йил бошида ёки ўрим-йиғим тугаши билан тўй қилмоқчи бўлганларнинг рўйхатини қилиб қўярди. Тўй мавсуми яқинлашганда эса шахсан директорнинг ўзи қўли калтароқ бўлажак тўйбошиларни навбати билан ҳузурига таклиф этиб, қандай муаммо борлигини, дирекция нимадан ёрдам бериши кераклигини сўрарди. Илтимос қилинган нарсани, кўмакни дарров ташкиллаштириб берарди. Ҳар бир тўйга фаолларидан албат-

та масъул тайинланган бўларди. Таъзияларга (айниқса, кутилмаганларига) ҳам худди шундай эътибор берарди.

Яхши кунда ҳам, ҳатто ёмон кунда ҳам ўзига ана шундай жонкуяр, фаол ҳамнафас ва ҳамжихат бошчидан мамнун халқ эса далада ва яйловларда навбатдаги меҳнат зафарларига замин яратарди. 1959 йил «Деҳқонобод» совхози учун янада самарали, янада муваффақиятли бўлди. Фаллакорлар ҳосилдорлик бўйича вилоятда етакчилар сафига кўшилишди. Кўйчилар Қаҳрамон чўпоннинг муносиб яйловдошлари эканликларини исботладилар. Натижада ҳўжаликда кўксиди юксак эътироф рамзи бўлган нишонлар ярқираган деҳқонлар ва чорвадорлар сафи янада кенгайди.

Аммо совхоз аҳли 1960 йилни Соиб Усмонов раҳбарлигида якунлай олмади. Юқори раҳбарларнинг «йўлла ва синаб кўр» деган кадрлар сиёсати қаҳрамонимизни ҳам четлаб ўтмади. У тўрт йилда тўртта лавозим билан «саломлашиб» (*Соиб аканинг ибораси — муал. изоҳи*) ўтишга мажбур бўлди. Уни аввал Ғузор тумани раҳбарининг ўринбосари қилиб юборишди. Кўп ўтмай, унга худди шу туман ижроия кўмитасининг раислигини раво кўришди. Учтинчи йили Қарши туманига раҳбар бўласиз, дейишди. Ва тўртинчи йили, яъни Ғузор, Деҳқонобод, Кўкбулоқ туманлари бирлаштирилиб, туманларни йириклаштириш сиёсати амалга оширилган (1963 йилнинг охири) да эса аввал Қарши, сўнг Тошкентга чақиритиб, яна Ғузор туман ижроия кўмитасининг раислигига борасиз дейишди.

Ниҳоят, «синовчилар» унинг бир ерда, бир вазифада сал нафас ростлаб, яъни йириқроқ нималарнидир қилишга ургуриб ишлашига рози бўлишди. У 1964 йилнинг аввалидан эътиборан Қашқадарё вилояти ижроия кўмитаси раисининг ўринбосари сифатида фаолият кўрсата бошлади.

УЧИНЧИ БОБ

ҚУЧОҚ ОЧИБ КЕЛДИМ СИЗГА

— «Синов» давом этавериши мумкин эди, — деганди суҳбатларимиздан бирида, ўша йилларни эслаб Соиб ака. — Яхшиямки, «Катта устозлар» ўзларининг кам ўйлаган йириклаштириш сиёсати нотўғри эканлигига, у кутилганидек натижа бермаётганлигига ақллари етиб, тўрт йил бурун Сурхондарёга қўшиб юборилган вилоятимизни ажратиб, уни яна қайта ташкил этиш ҳақида қарор чиқардилар. Шу тариқа, бизларга (мендан бошқа дўстларимга ҳам) бир ерда сал нафас ростлаб, яъни бирор нарсани режалаштириб, мўлжаллаб ишлаш имконияти туғилди.

Соиб акани илк бора у киши вилоят ижроия қўмитаси раисининг ўринбосари бўлиб ишлай бошлаган йилда қўрганман.

Мен саккизинчи синфда ўқирдим. Биз таълим олаётган Калинин (собиқ) номли мактаб Эсат қишлоғида, Китоб — Қарши автоўлинини шундоқ ёқасида жойлашган эди. Эрта баҳор кунларининг бирида, мактабнинг стадионсифат майдонида жисмоний тарбия дарсини ўтаётганимизда «Мактабимизга облисполком раиси муовини келди!» деб қолишди. Синфимизга дарс ўтаётган Саинов домла дарров «ўзларингга қаранглар, майка-трусикларингни тўғриланглар» деб тайинлади. Мен синфком эдим ва сал бетоб бўлганлигим учун ўша пайтда дўхтирнинг олдидан келиб, майдон четида машгулотларни кузатиб ўтирдим.

Қўп ўтмай муовин бува директоримиз Мирзаев ва хўжалик раиси ҳамроҳлигида машгулот майдонимизга кириб келди. Аввал синфдошларим томон юриб, уларнинг саломига алик олди. Муовин бува синфдошларимнинг бирдан жўр овоз билан салом беришганидан хурсанд бўлди шекилли, дарров:

— Баракалла, Эсатнинг эсли болалари, — деди.

Шунда доимо шўхлиги билан ажралиб турадиган Абдусалим деган синфдошимиз:

— Ҳаммамиз Эсатданмасмиз, раис бува, — деди кутилмаганда.

— Хўш, унда сен қайси қишлоқдан, ўғлим? — деди меҳмон самимий кулиб

— Ўғинданман, — деди Абдусалим.

— О, Усмон Қудратовнинг (*машҳур пахтакор, бригада бошлиғи — муал.изоҳи*) қишлоғиданмисан, — меҳмон синфдошимнинг дадиллигини рағбатлантирмоқчи бўлиб, унинг қўлини ушлади, сўнг давом этди.— Унда, изоҳ бериб қўяй, мен раисмасман, муовинман, Ўгиннинг ўғлони!

Соиб аканинг ўзи ҳам, ёнидагилар ҳам кулиб қўйишди. Синфдошим эса «ўғлон» сўзини эшитгач, бир поғона ўсиб кетди!

Муовин бува «домла, сиз бемалол...» деди-да, стадион атрофи бўйлаб юрди. Футбол ўйини дарвозасини бориб кўрди. Айланиб чиққач, майдондан мактаб томон чиқиш жойида тўхтаб, хулосаларини айтди:

— Каттабой Ашуров (хўжаликнинг собиқ машҳур раиси)нинг отасига раҳмат. Сизларга замонавий мактаб қуриб бериш билан бирга унга муносиб ўйин майдонини ҳам унутмаган экан. Менимча, бунақа кенг жойни эгаллаган мактаб майдони бу атрофда йўқ. Ё нотўғрими?

— Тўғри, — дейишди бир овоздан раис ва директор.

— Лекин сизлар сал эътиборсизлик қилибсизлар, — жиддий гапира бошлади Соиб ака. — Наҳотки болаларимиз алоҳида талпиниб келадиган севимли масканларининг футбол дарвозасини яхшилаб қўйишга дурустроқ ёғоч топилмаса? Иккинчидан, майдоннинг нариги ёнидан йўл ўтаркан. У томон эса тўсилмаган. Болалар футбол ўйнашаётганда, тўпнинг орқасидан қувиб, йўлга чиқиб кетишса нима бўлади? У ердан машиналар ўтиб, ҳаракат давом этиб турибди-ку? Ё техника воситалари у ердан умуман юрмайдими?

— Тўғри, Соиб ака, ҳаракат тўхтаганда ҳам, у ерда йўл бор экан, албатта тўсиқ бўлиши шарт, — дея хатоларини тан олишди мезбонлар.

— Чунки, болаларга билим бериш баробарида, уларнинг хавфсизлигига ҳам жавобгармиз.

Муовин бува, тушунишди, етарли дегандек, стадионга тегишли гапларини шу ерда тугатиб, мактаб томон қадам

ташлади. Ҳам қизиққаним, ҳам бўшлигим боис, мен ҳам секин, яқинлашиб кетмасдан, уларнинг ортидан юрдим.

Соиб ака мактабимиз ичкарасига киргач, «кутубхонагиз чиройли бўлса керак-а, домла, уни кўриб кетайлик», деб директоримиздан кутубхонага бошлашни сўради.

Кутубхонамиз ёмонмасди.

Муовин бува чиройли тахлаб қўйилган мўл-қўл китобларни кўриб, ўз оти билан ҳақиқий зиёхонага ўхшайди, деди дарров. Сўнг кутубхоначимиздан:

— Янги бадий китоблардан ҳам олиб турасизми? — деб сўради.

Бу борада мактабимиз унчалик мақтана олмасди. Кутубхонамизга йилда бир марта янги китоблар беришарди. Шунинг учун кутубхоначимиз баралла, яъни хурсанд жавоб беролмасди.

— Ҳа, баъзан олиб турамиз, — деди у.

Соиб ака бир нарсани пайқагандай:

— Масалан, ўтган йили буюк шоиримиз Фафур Фуломнинг 60 йиллиги нишонланди. Шу муносабат билан у кишининг янги китоблари, ҳатто «Танланган асарлари» босилиб чиқди. Ўша китоблардан сизга ҳам келдимиз? — деб сўради.

Кутубхоначи дарров «сир»ни ошкор қилмасдан, ҳам ҳурмат юзасидан номига бўлса ҳам «Фафур Фулом» картотекасини бироз қарагач:

— Йўқ, у китоблардан ҳали беришмабди, — деб тўғриси айтди.

Кутилмаган жавобдан кейин «нега беришмаган?» ёки «нега олмангизлар?» дея меҳмоннинг жаҳли чиқиб кетмади. Аксинча, кутубхоначининг ҳеч қандай айби йўқлигини билгани учун:

— Яхши. Янги китоблардан ҳам яқинда албатта оласиз, синглим, — деб у ердан чиқди.

Ижрокўм раиси муовини хайрлашаётиб:

— Кутубхонага қарашиш масаласини мен шу бугуноқ ўртоқ Мейлиев (туман халқ маорифи бўлимининг мудирини) ва «Облкитобсавдо» раҳбарларига айтаман, тайинлайман, албатта ёрдам беришади. Стадионни яхшилаш масаласини эса сизларга, икковларингизга ишондим, — деди-да хизмат машинасига ўтирди.

— Энди вилоятимиз маданияти, тиббиёти ва маорифи,

сизлар ҳақиқий раҳбардан ёлчийсизлар, Соиб Усмонов зўр раҳбар, — деди давра кўрган, Қашқадарё кадрларини яхши биладиган хўжалик етакчиси директоримизга қараб.

Бир ҳафта ўтар-ўтмас раис бува фахрланиб эътироф этган «зўр»лик ўз исботини намоён этди. Мактабимизнинг жисмоний тарбия машғулотлари майдони махсус тўсиқлар билан ўралиб, янги дарвозалар ўрнатилиб, қалин ўтлари ўрилиб, ҳақиқий стадион ҳолатига келтирилди. Кутубхонамиз эса ҳатто Ўзбекистоннинг турли наشريётларида чоп этилган энг янги китоблар билан бойиди!

Шундай, Яккабоғдаги бизнинг мактаб Соиб Усмонов назарига тушган, унинг ғамхўрликларидан, ёрдамларидан баҳраманд бўлган таълим маскани эди. У киши мактабимизда кейин ҳам бўлганди. Домлаларимизни яхши танирди. Ҳатто туманда бўлган бир катта йиғилишда мактабимизни алоҳида мактаб, «чунки бу масканда, бу жамоада Ўлжа Мейлиев, Содиқ Саодатов, Раҳмон Эшқувватов, Абдухолиқ Саинов каби таълим фидойилари меҳнат қилишади» деган.

Мен бу ерда вилоят ижроқўми раисининг ижтимоий-сиёсий ва маданий-маърифий ишлар бўйича янги муовини фаолиятининг илк давриданоқ таълим соҳасига алоҳида эътибор берганлигини конкрет бир мактаб мисолида таъкидлаб ўтдим. Ҳолбуки, у кишининг зиммасида яна шундай олти юздан ортиқ (вилоят бўйича) умумий таълим масканининг масъулияти турарди. Соиб Усмоновни яхши билган вилоят раҳбарияти, қолаверса, республика маорифининг мутасаддилари эса унинг ана шундай масъулиятни шараф билан оқлашига, яъни таълим соҳасига айрича аҳамият беришига дил-дилларидан ишонишарди.

* * *

Халқимизда азал-азалдан:

Эзгу бўлса сенда мақсад ҳамда ният
Вафо қилар сенга турли имконият, —

деган ажойиб мақол-ҳикмат бор. Муваффақият ҳамиша йўлдоши бўладиган эл кайвонилари, бошчилари, раҳбарлари, энг аввало, ана шундай эзгу мақсадли инсонлардир. Эл-юртга муносиб хизмат қилиш йўлида улар астойдил интиладилар,

изланадилар, тиним билмайдилар. Бу жараёнда улар турли имкониятлардан фойдаланадилар. Яхши ниятда қилингани учун бу ҳаракатни ҳеч ким ҳеч қачон инкор этмайди.

Таниқли журналист Самад Қодиров ҳикоясидан:

— Олтмиш тўртинчи йилнинг баҳор кунларидан бирида Тошкентда, таҳририятдаги торгина хонамда ишлаб ўтирсам, очиқ эшигимдан Соиб ака кириб келяпти, — дея ҳикоя қилганди раҳматли устозим. — Келинг, ака, дея ўрнимдан отилиб турдим. Мендан олдин у киши кучоғини очди. Стулга ўтиргач:

— Самад Қодирович, аввало безовта қилганим, журналистларнинг хаёлини бузганим учун узр, иккинчидан, фақат Амир Темур (Темур Мирзаев — хўжалик раҳбари, Қодировнинг амаки акаси) данмас, ота масканингиз — бутун Қашқадарёдан ғоятда соғинчли салом! — деди.

Мен, яна бир бор янги лавозимингиз билан табриклайман, пойтахтга хуш келибсиз, дедим.

— Ана шу янги лавозим ташвишлари билан олдингизга келдим, дўстим, — деди меҳмон.

Мен у кишига яқин бўлганим учун:

— Нима деяпсиз, сиз ташвишларнинг тўшини ҳам янчиб ташлайсиз, Соиб ака, — дея ҳазиллашдим.

— Йўқ, қадрдон, бунақа ташвишларни фақат ижодкорларнинг, сиздай моҳир журналистнинг ёрдами билангина ҳал қилишимиз мумкин, — деди Соиб ака жиддий оҳангда.

— Нима, таҳририятдан текширишга юборилган шикоят хати юзасидан келдингизми, овора бўлмай, телефонда айтсангиз ҳам ҳал қилардик, ака, — деб юборибман газетачилигим тутиб.

Соиб ака бирдан қаҳ-қаҳ уриб кулди. Сўнг:

— Ҳамкасб дўстингиз билиб айтган:

Бизнинг ака Самад Қодир,
Эзгу ишга доим қодир, —

деди. Энди у кишининг «илҳоми» тутиб кетганди. — Лекин ҳозир бизнинг вилоят шикоятбозликдан йироқда, биродар!

Соиб ака шундай дегач, мени қийнашни истамади шекилли, гапни чўзмай дарров изоҳ-муддаога ўтди:

— Яхши биласиз, Самад Қодирович, бу йил вилоятимизнинг қирқ йиллигини нишонлаймиз. Вилоят раҳбарияти-

нинг ташаббуси билан юбилейга тайёргарлик кўриш ва уни ўтказиш қўмитасини туздик. Штаб иш бошлади. Мен бу ерга, сизнинг олдингизга ана шу штабнинг масъулларидан бири сифатида бир илтимос билан келдим. Бизга юбилейни туманларда ва Қаршида ўтказишда дастуруламал бўладиган иккита сценарий, ҳеч бўлмаганда иккита лойиҳа керак. Театримиз бош режиссёри билан маслаҳатлашсам, ана шу қўлланмаларни, иложи бўлса тошкентлик ёзувчи-журналистларга ёздириш мақсадга мувофиқ, деди. Бу фикр шахсан менга ёқди. Қашқадарёнинг содиқ фарзанди, Қашқадарё ва қашқадарёликларни яхши биладиган ижодкор сифатида ана шу сценарий-лойиҳанинг биттасини сиз ёзиб берасиз.

Соиб ака илтимосини охирги сўзлари билан қашқадарёча ибора билан айтганда, «михлаб» қўйганди. Шунинг учун сал рўйхуш бергандай бўлиб:

— Буни аввал Жуманиёз Жабборовга айтиш керак эдида. У киши бунақа ишларнинг пири, яъни профессионал драматург, — дедим.

— Мен сизга айтсам, бу ерга келишдан олдин Жуманиёзжонни суриштирдим. Аксига олиб, у узоқда дам олишда экан. 18-20 кун ҳадемай ўтиб кетади. Келиб қолар. Ундан ҳам илтимос қиламиз. Балки у асосийсининг — Қаршида бўладиганининг сценарийсини ёзиб берар.

Дилкаш одам дил билар, дегандай Соиб ака менинг кўнглимдагини сезган эди. Шу боис «чўзилиб» ўтирмай, дарров фикримни айтдим:

— Акахон, шунча олис ердан мени деб, Қашқадарёни деб овора бўлиб келибсиз, майли, бўпти, режиссёрлар «ҳаваскор драматург ёзибди» дейишса ҳам туманларда ўтадиганининг сценарийсини ёки лойиҳасини мен тайёрлаб бераман.

— Ана бу бошқа гап, биродар, — Соиб ака қувониб кетди ва бирдан ўрнидан даст туриб, самимий кулиб қўлимни оларкан, давом этди: — Раҳмат, оғайни. Темур аканинг чинакам укаси эканлигингизга энди ишондим.

Соиб ака яна бир бор юракдан қаҳ-қаҳ уриб кулди...

Баъзида «Соиб ака ўшанда туманнингмас, вилоятнинг ижроия қўмитаси раиси ўринбосари эди, мен эса оддий журналист эдим. У киши мени қидириб, овора бўлиб юрмай, «Тошкент» меҳмонхонасидан туриб, «Земляк Қодиров, мен Усмоновман, беш минутга бу ерга келиб кетасизми, гап бор эди» деса ҳам бўларди-ку. Борардим-ку!» деб ўйланиб қола-

ман. Ва ўзимга ўзим жавоб бераман: «Йўқ, туғма камтар Соиб ака бундай талабдан буткул йироқ раҳбар эди, яъни баъзилардай, «субординация ҳимоячиси» эмасди. Иккинчидан, маданият деб юриб, маданиятсизлик қилишни асло хоҳламасди. Қолаверса, ўзим билган ва ҳамиша ҳавасим келади-ган «Одам эрсанг интил одамга» деган ғоятда ибратли шиорга ҳар қадамда фаол амал қиларди!»

* * *

Тошкентдан хурсанд бўлиб қайтган Соиб Усмонов сафари натижасини вилоят котиби билан ўртоқлашди. У илтимосларининг биттаси таниқли ижодкор томонидан қабул қилинганини эшитиб, хурсанд бўлиб кетди. Ҳатто:

— Соиб ака, олдиндан билардим, ишонардим, сиз Москвага борсангиз ҳам бу масалани ҳал қилмай келмасдингиз, яшанг, — деди беихтиёр.

— Энди буёғини жадаллаштиришимиз керак, — деди ижроқум раисининг муовини.

— Буёғини энди режиссёрга айтамиз, вақт бемалол, ўзи тайёргарлик кўраверади, — деди котиб.

Соиб ака фикрига изоҳ беришга мажбур бўлди:

— Биродар, мен режиссёрнимас, тadbирлар ўтказиладиган масканларни назарда тутяпман. Кузгача уларни ҳозирлашимиз керак. Баъзиларини таъмирлатиш лозим бўлади. Айрим жойларда шундай масканлар бунёд этишимиз зарур.

— Бу ҳақда тайёргарлик қўмитасининг режасида айтилган-ку?

— Лекин унда қаерда нима қилиш кераклиги кўрсатилмаган-да.

— Ҳўш, унда нима қилишимиз керак?

— Туманларни айланиб, ўшандай жойларни аниқлаймиз.

— Менга, масалан, Катта (вилоятнинг биринчи котиби) аллақачон, экинлар парвариши пайтида деҳқонларга кўрсатиладиган маданий-маиший хизматларнинг барчасига ўзингиз раҳбарлик қиласиз, деган. Топшириқни инкор этиб бўлмаслигини ўзингиз яхши биласиз.

— Тўғри, каттанинг гапи — гап. Ҳали, балки менга ҳам шундай топшириқ берар. Чунки, биродар, бундай олиб қараганда, аслида иккаламизнинг иш функциямиз бир-ку. Шунинг учун менга ҳам, экин парваришига қарашинг, деб

қолмасдан Каттанинг олдига махсус кириб, бу долзарб ва-зифа ҳам бор, икковимиздан биттамиз, масалан, Усмонов шунинг билан шуғулланмаса бўлмайди, деб эслатасизми. Чунки у кишининг иши кўп. Хаёлидан кўтарилиши мумкин.

Котиб бу сўзларни эшитиб, бироз ўйланиб қолди: Кейин:

— Фикрингизга қўшиламан, Соиб Усмонович, — деди, — бу ишни тезроқ Каттанинг ёдига солишимиз керак. Лекин у кишининг олдига мен кирмайман, ўзингиз кирасиз, биродар. Сабаби, биринчидан, менга аллақачон ўз топширигини айтган, иккинчидан, сизни қаттиқ ҳурмат қилади, ёқтиради, — котиб сал жилмайди.

— Унда, яхшиси, Исом Жалилович (вилоят ижроия кўмитасининг раиси)га кириб айта қоламан. Иккита Катта бир-бирини тез тушунади ва тез қўллаб-қувватлайди.

— Бўлади. Исом акани сиздан ҳам ортиқ яхши кўради.

Котиб ва муовин самимий кулиб юборишди.

Вилоят ижроия кўмитасининг раиси Исом Жалилов сиёсий жиҳатдан баркамол, гоёта маданиятпарвар, ўз кадрларини яхши биладиган, одамни тез англайдиган ва тушунадиган раҳбар эди. Соиб Усмоновнинг Тошкентга бориб келиш ҳақидаги фикрини ҳам энг аввал у киши маъқуллаганди. Раис ўринбосарининг соҳадош котиб билан гаплашиб олганини эшитгач:

— Тўғри, Соиб Усмонович, экин парвариши пайтида сизлардан битталарингиз фаол қарашмасаларингиз бўлмайди, лекин юбилейга тайёргарликка ҳеч қачон бир мавсум етмайди, — деди. — Камида икки мавсум — олти ой керак. Шунинг учун ҳозир сиздан кўпроқ бу ишда фойдаланишимиз шарт. Мен буни шу бугуноқ Биринчига айтаман. Ўзимиз келишиб оламиз. Эртага эрталаб такрор олдimgа кирасиз.

— Мен сизга айтсам, бу ишга жадал киришишимга битта асосий мақсад ва унинг аниқ қўллаб-қувватлови сабаб бўлган, — деганди Соиб ака суҳбатларимиздан бирида. — Асосий муддаом саналар баҳонасида, яъни имкониятдан фойдаланиб, ўзим бевосита масъул бўлган халқ турмуш тарзи, таълим ва маданият соҳаларини янада яхшилаб олиш эди. Вилоят ижроқўмининг бошида Исом ака тургани учун шундай эзгу муродни кўнглимга тукканман. Чунки, билсангиз керак, у киши ижодкор одам. Иккинчидан, айрича маданиятпарвар, қадриятпарвар раҳбар эди. Ўз вақтида бошланган таратдудда, уни давом эттиришда, энг муҳими, юбилей баҳонасида бутун вилоятда маданий ва

маиший ишларни янада яхшилаб олишда Исом Жалиловнинг ҳиссаси кутилганидек катта бўлган. Тўғриси, ижроқўмдаги, агар айтиш мумкин бўлса, муваффақиятли иш фаолиятимни ана шу устознинг ёрдамисиз тасаввур қилолмайман.

Ҳа, ижроқўм раисининг муовини бўлиб ишлаётганда Соиб Усмоновга ўзига хайрихоҳ, ҳамфикр, ҳаммаслак инсонлардан ҳам Аллоҳ қарашганди. Раҳбарлик салоҳияти бор, вилоятда аллақачон ўз ўрнига, обрў-эътиборга эга бўлган, ўз ишини пухта биладиган, яъни чинакам профессионал бу одамларнинг ҳар бири уни қўллаб-қувватларди. Масалан, унинг аввал пухта ўйланиб, сўнг ижтимоий-маиший ва маданий-маърифий масалаларга бағишланган анжуманларда айтган, билдирган бирон фикр-таклифи эътиборсиз қолмасди. Бундан эса барча туманларнинг раҳбарлари хабардор эдилар.

Шунинг учун у туманларда бўлиб, эзгу мақсадидан сўз очганда ларров қўллаб-қувватловга муяссар бўлди. Масалан, бир туман етакчиси «қанийди, устоз, биз ҳам шу баҳонада маданият масканларимизни ҳеч бўлмаганда яна бир-иккитага кўпайтириб олсак, жуда яхши ўйлабсизлар, лойиҳа берсаларингиз, облмолия пул ажратса, махсус қурувчилар керакмас, клуб ва кинотеатрни айтилган муддатда ўзимизнинг кучимиз билан қуриб оламиз» дея фикрига қўшилган бўлса, иккинчиси «сизга кўрсатиб, кайфиятингизни бузиб нима қиламан, бўлди, ўша айтган муддатингизга стадионни яхшилаб таъмирлатиб, жиҳозларини янгилатиб, сизга доложит қиламан», деб ваъда берди. Учинчиси эса «кўрдингиз, маданият муассасаларимиз етарли, уларнинг ҳолати ҳам яхши, бизга фақат тураржойларимизни, қишлоқларимизни ободонлаштиришда ёрдам берсангиз бўлди, масалан, ҳисобимизда етарли пул бор, лекин ундан ўз вақтида кераклисини ололмаймиз, беришмайди, ўшаларга бир оғиз командангиз керак, ака», деган илтимосини айтди. Тўртинчиси, давлатнинг таълим, маданият, соғлиқни сақлаш ва спортга ажратаётган маблағи етарли эмаслигини, уни янада кўпайтириш лозимлигини, буни алоқадор давраларда масъул мутасаддиларга етказиш кераклигини илтимос қилди.

Соҳага ҳар йили ажратиладиган маблағ ҳақиқатан ҳам эҳтиёждагидан кам эди. Шунинг учун у бу масалани аввал ижроқўм раиси билан маслаҳатлашиб, сўнг халқ депутатлари вилоят кенгашининг навбатдаги жорий сессиясида ноиблар орқали дангал ўртага қўйди. Йиғилиш аҳли бу эзгу таклифни бир овоздан қўллаб-қувватлади.

Шу тариқа, 1964 йилдан эътиборан вилоятдаги маданий-оқартув ва таълим муассасалари сони орта бошлади. Шаҳар ва қишлоқларни ободонлаштириш, халқ турмуш тарзини янада яхшилашга бўлган эътибор кескин кучайди. Масалан, вилоятдаги клублар кўпайиб, уларнинг сони 244 тага етди, кутубхоналар эса 400 тадан ошиб кетди. Худди шу даврга келиб жойларда халққа 312 та киноқурилма хизмат кўрсата бошлади. Энг эҳтиёждаги маскан — фельдшер-акушерлик пунктлари қарийб 500 тага етди. Деярли барча туман ўзининг болалар спорт мактабига эга бўлди. Ёзда чанг-тупроқ, қишда лой йўллар тартибга келтирилди, асфальтлаштирилди. Шаҳар ва қишлоқларнинг қиёфаси ўзгарди.

— Чунки вилоятимизда ижтимоий масалаларга, хусусан, маданиятга, таълим ва тиббиётга муносабат кескин ўзгарган эди, — дейди Касби туманидаги Алишер Навоий номи ширкат хўжалиги раиси, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган иқтисодчи Зикриё Асроров. — Негаки, вилоятимизда биринчи кетиб ва ижроқўм раиси раҳбарлигида бу соҳанинг Соиб Усмоновдай куюнчаги, фидойиси бор эди!

Мен ўша йиллари Косон тумани раҳбариятида ишлардим. Мендан роппа-роса ўн ёш катта бўлган Соиб ака биз тенгилардай елиб-югуриб, чарчаш нималигини билмасдан, тинмай ишларди. Ва тумандагиларни ҳам, айниқса, ўзининг соҳаси одамларини тинчитмасди. Ҳали бирон мактаб ташвиши билан ташриф буюрарди, ҳали пенсионерларни йўқлаб келарди, ҳали болалар спорт мактаби қурилишининг боришини текшириб кетарди... Баъзан ҳазиллашиб, устоз, бу ернинг, туманнинг ҳам ўз Соиб акаси бор-ку, нега бунча чопасиз, десам, аввал: «Чунки у Усмоновмас», дея кулиб жавоб қайтарарди. Сўнг, ғоятда самимий табассум билан: «Тўғриси, мен ўша «ўзим»ни кўролмасам туролмайман», деб давом этиб қўярди.

Соиб ака лавозимдор бўлса-да, ана шундай дилкаш, яъни одамларга ниҳоятда яқин, расмиятчиликдан эса йироқ, ўз ишига ҳавас қиладиган даражада садоқатли, тиниб-тинчимас инсон ва раҳбар эди. Вилоят ижроқўми раисининг муовини сифатидаги муваффақиятининг асосий илдизлари худди мана шу фактда. Бу хулосамга кўпчилик қўшилса керак.

Машҳур раиснинг «Хулосамга кўпчилик қўшилса керак» деган дил сўзига шак келтирмаган ҳолда, яъни унга дилдилимдан ишониб, Соиб Усмонов вилоят ижроия қўмитаси раисининг муовини бўлиб ишлаган йиллари у киши назорат

қилган соҳанинг фаоллари бўлган айрим кишиларнинг фикр-мулоҳазалари билан қизиқдим.

Масалан, вилоят тиббиёти ривожини ва раванга қимматли ҳисса қўшган, эл ўртасида ҳам амалиётчи, ҳам илмиётчи (тиббиёт фанлари доктори, профессор) сифатида танилган Ўзбекистонда хизмат кўрсатган шифокор Баҳодир Аминов шундай дейди:

— Ўша вақтларда мен вилоят соғлиқни сақлаш бошқармасида раҳбар эдим. Соиб ака ҳар куни бўлмаса ҳам, кунора бир марта махсус телефон қилиб, аввал аҳволимизни, сўнг ишларимизни суриштирарди. Баъзиларга ўхшаб, дарров «нима дардингиз, илтимосингиз бор» демасди. Сўрашиб бўлгач, ўта майинлик билан «бизга топшириқлар борми, укажон?» деб сўрарди. Ҳафтада бир марта (ўзига, ишхонасига чақириб ўтирмасди) бошқармага келарди-да, қани, тиббиётимизнинг Баҳодири, кетдик, бирорта шифохонанингизни айланиб, дўхтирларингиз билан хабарлашиб келайлик, деб машинасига таклиф қиларди.

У киши «касалхона» сўзини мутлақо ёқтирмасди. Тасодифан бирон иш қоғозимизда ёки муассасаларимиз атрофида шундоқ иборани кўриб, учратиб қолса дарров: «Демак, у ерда дўхтирлар умуман бўлмас экан-да, тузатинг», дея кулиб қўярди. Сўнг ёнимизда янги одам бўлса, беморга масканларингизнинг эшигидан кириши билан «илиқ сўз» деган шифо улашилади-ку, нега касалхона бўларкан, деган изоҳ беришни ҳам унутмасди. Дўхтир аёлларга, ҳамшираларга ҳаммавақт айрича меҳр билан «Онажон!» деб мурожаат этарди.

Шахсан Соиб аканинг ёрдами билан ўнлаб йирик поликлиникалар ва шифохоналарнинг тиббий жиҳозларини янгилаб, кўпайтириб олганмиз. Туман ва шаҳарлар шифохоналаридаги ўринлар сонини ошириб олишга муваффақ бўлинди. Қишлоқлардаги фельдшерлик-акушерлик пунктларининг сони ҳам ортган. Тошкент билан, яъни республика Соғлиқни сақлаш вазирлигимиз билан боғлиқ бирон муаммо юз берадиган бўлса, уни ҳам кўпинча Соиб аканинг маслаҳатлари, ёрдами билан ҳал қилиб олардик. Яна бир нарсани алоҳида таъкидлашим керак. Москвадан, Тошкентдан бошқаларни каби, вилоятимиз вакилларини ҳам мукофотлаш имконияти туғилса, Соиб ака номзодлар орасида шифокорлардан албатта бўлиши, иложи бўлса кўпроқ бўлиши керак деб турарди. У кишининг ана шундай астойдил эътибори, ғамхўрлиги

туфайли кўплаб фидойи тиббиётчиларимиз ўз вақтида муносиб унвон, орден, медаль ва нишонларга сазовор бўлишган. Бир сўз билан айтадиган бўлсам, вилоятда соғлиқни сақлаш ишларининг, тиббиётнинг чинакамига юксалиши, гуллаб-яшнаши худди шу даврда, яъни Соиб ака билан ишлаган йилларимизда юз берган!

Абдулла Паттоев (раҳматли) — Қашқадарёда таълим-тарбиянинг юксалишига катта ҳисса қўшган ажойиб инсон. Бир неча йил вилоят ёшлар кечки ўрта мактабини, сўнг вилоят ўқитувчилар малакасини ошириш институтини муваффақиятли бошқарган устоз шундай ҳикоя қилганди:

— Аввало мен бир фахрланарли фактни алоҳида таъкидлаб ўтишни истайман. Биласизми, Қашқадарё таълим-тарбия соҳасида республикада етакчи саналадиган вилоятлардан асло кам эмас. Масалан, кашфиётлар, илмий изланишлари билан бутун дунёни ўзига қаратган, Патондай даҳо алломанинг меҳрини қозонган академик Асқар Холмуродов, академик Карим Шониёзов, академик Тўлқин Бекмуродов, Ўзбекистон халқ шоирлари — Абдулла Орипов, Жуманиёз Жабборов, Нормурод Нарзуллаев, Ўзбекистон халқ артистлари — Икрома Болтаева, Фароғат Раҳматова, Муҳтарама Носирова, Омон Беганжиев, Ўзбекистон халқ ҳофизлари — Ўлмас Саиджонов, Бекназар Дўстмуродовлар, хушовоз хонанда Тоҳиддин Муродов, шунингдек, кўплаб фан докторлари, профессорлар, жаҳон чемпионлари, спорт усталари, энг аввало, Қашқадарё таълим-тарбиясининг маҳсуллари, муаллимларининг шоғирдларидир. Улар билан қашқадарёликларгина эмас, балки бутун Ўзбекистонимиз, миллатимиз фахрланади.

Соиб Усмонов эл-юртга ана шундай шавкатли фарзандлар тайёрлаб берган ва бераётган таълим-тарбия соҳасига беш йил ғоятда самарали раҳбарлик (вилоят ижроқўми раисининг муовини сифатида, албатта) қилди.

Бу зот бўлажак кадрлар ва кадрлар камолининг бетакрор жонкуяри эди. Кўпчиликнинг ёдида бор. У ўша йиллари вилоят раҳбариятининг кўрсатмасига мувофиқ, олий ўқув юрталарига ўқишга кириш мавсуми бошланиши билан мафкура ишлари бўйича котиб ҳамроҳлигида пойтахтга — Тошкентга йўл оларди. Мақсад вилоятдан у ерга эзгу ният билан борган абитуриентларга ёрдам бериш (йўл-йўриқлар кўрсатиш, ётоқхоналарга жойлаштириш, моддий кўмакка эҳтиёжи борларга

қарашиш) ва иложи борича кўпроқ ёшларимизнинг олий ўқув юртларига киришларига эришиш эди. Соиб Усмонов Тошкент имкониятларининг барчасидан, яъни махсус йўлланма билан киришлардан, бошқа шаҳарлар (собиқ Иттифоқнинг) институтларининг таклифидан, ҳатто абитуриентнинг кириш бали озгина етмай қолганда, вазир ёки ректорнинг расмий ёрдамидан унумли фойдаланарди. Баъзан ўқишга кириш мавсуми тугагунича уйига келмасди. Ўз ишига, ўзгаларга бундан ортиқ фидойилик бўладими?!

Шунинг учун ҳам 1964 — 68 йилларда Тошкент олий ўқув юртларига киришга муяссар бўлганларнинг аксарияти «биз биринчи навбатда вилоят раҳбариятининг, Соиб Усмоновнинг кадрларимиз», дейишади. Уларнинг орасидан кўплаб таниқли, эл суйган, унвонли кишилар етишиб чиққани ҳам факт.

Соиб Усмонов тез-тез мактабларнинг, умуман, таълим-тарбия масканларининг ҳавосини олиб турмасам, кўзи чақнаб турган болажонлар ва ёшларга ширинсўз улашмай қолсам, дарров безовта бўламан, дерди. У олис тоғ қишлоқларида, зингиган чўлларда жойлашган мактабларни ҳам асло назардан қочирмасди. Байрам арафаларида биринчи навбатда уларни йўқлаттирарди. Биттасига ўзи борса, бошқаларига вилоят ва туман халқ таълими бўлимининг раҳбарларини, вакилларини юбортирарди.

Мактабларга борганда энг аввал кутубхона ва стадион билан қизиқарди. Таъмирталаб масканга кўзи тушиши билан унга ёрдам уюштириш чораларини изларди. Муаллимлар билан мулоқотни айрича хуш кўрарди. Бўлажак ўқитувчилар фақат кундузи ўқишлари керак, тиббиётдагидай, бу соҳада ҳам сиртдан ўқиш бўлмаганлиги маъқул, дерди юрагидагини яширмай. Вилоят ва туман-шаҳар халқ таълимининг етакчилари Соиб Усмоновни кўришса яйраб кетишарди. Ижрокўм раиси муовини ва маориф етакчилари даврасидан «илтимос» деган сўзлар кам эшитиларди. Аксинча, «раҳмат, устоз!» деган сўз кўпроқ қулоққа чалиниб қоларди. Бундан таълим-тарбия соҳасига масъул Соиб Усмоновнинг ўз ишини тўлақонли уддалаётганлигини илғаш қийин эмасди.

У кишининг вилоят ёшлар кечки ўрта мактабига ҳам ҳурмати зўр эди. Бир гал ўқувчиларимиз билан мулоқотда: «Тўғри, мактабларинг «кечки» деб аталади. Лекин унинг ичида кундуз — нур, қуёш, яъни сизлар ишдан кейин айрича интилиб,

талпиниб келадиган зиё бор. Ана шу офтобга ошно экансизлар, сизлар ҳам асло кам бўлмайсизлар, укаларим!» деган. Бу чин юрак сўзлари ҳозиргача собиқ шоғирдларим тугул, ҳатто мен, кекса устознинг ҳам ёдидан кўтарилмайди.

Ҳа, қадрдоним, тумандошим Соиб Усмоновнинг ёшларнинг маънавий камолотидаги хизмати ибратли эди¹.

Қаҳрамонимиз ҳурмат қиладиган қашқадарёлик ижодкорлардан бири таниқли радиожурналист, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган маданият ходими Қурбон Эгамбердиев эди. Бир гал Қаршидаги радио уйи (вилоятлар ичида биринчи бўлиб ишга туширилган)нинг асосий ташаббускори бўлган бу киши ҳақида гап кетганда Соиб ака: «Эгамбердиев, агар радио уйини қуриш масаласи орқага сурилаверса, унинг учун жонини ҳам қурбон қилишга тайёр бўлган», деганди алоҳида фахр билан. Қурбон ака Соиб Усмоновнинг оммавий-ахборот воситаларигагина эмас, балки умуман маданиятга бўлган айрича эътибор ва муносабатидан яхши хабардор эди. Шунинг учун моҳир радиожурналист мурожаатимизни катта мамнуният билан қабул қиларкан:

— О, Соиб аканинг ижодга, ижодкорларга бўлган муносабати ҳақида соатлаб гапириш мумкин, биродар, — деб юборди беихтиёр мамнун бўлиб. — Бу муносабатга, айниқса, унинг вазифадошлари фақат ҳавас қилишлари мумкин эди.

Сиз ҳам яхши билсангиз керак, Соиб ака қалам ушлаб, қоғоз бўяб ёзувчилик, журналистлик қилмаса ҳам, сўзда, лутфда ўзига хос ижодкор эди, яъни кўпинча шоирона гапирарди. Масалан, (ҳозир кекса одамман, мақтаниш бўлиб туюлса айбга буюрмайсиз) энди ижодим билан элга танила бошлаган йиллари у киши: «Қурбонжон, бу қобилиятни сенга Эгам берган, шунинг учун ҳали кўп муваффақиятга эришсан, изланишдан чарчамасанг бўлди», деган бироз ҳазил, кўпроқ жиддий оҳангда. Бу адибона чин юрак сўзларини мен ўшанда ҳам рағбат, ҳам даъват деб қабул қилганман ва ҳозиргача унутмайман.

Соиб ака ижроқўмга ишга келгунча ҳам радиожурналистларнинг, газетачиларнинг, тележурналистларнинг мухлиси, хайрихоҳи ва дўсти эди. Вилоят ижроқўми раисининг муовини бўлиб кўтарилгач, бу яқинлик янада кучайди, ҳақиқий

¹Афсуски, А.Паттоевга қадрони ҳақидаги ўз дил сўзларини ушбу китобда кўриш насиб этмади, бевақт вафот этди. Охиратлари обод бўлсин.

ҳаммаслақликка айланди. Вилоятда юз бераётган янгиликлар, ўзгаришлар, муваффақиятлар ҳақида газеталарда, радио ва телевидениеда ўз вақтида, яъни ҳозиржавоблик билан хабарлар, репортажлар, мақолалар берилса, Соиб ака беҳад хурсанд бўлиб кетарди. Иложи борича, муаллифни, телефонда бўлсаям, топиб раҳмат деб қўйишга интиларди. Ўшандай пайтларда баъзан «ютуқлар соясида, атрофида камчиликлар ҳам бўлиши мумкин, буниям назардан қочирманг, укажон», дейишни ҳам унутмасди. Бир куни менга шундай деганда, Соиб ака, кўпчилик акахонларимиз биздан камчиликни кўрмаслигимизни ишташади, ҳатто ошқора талаб қилишади, сиз эса... десам, «улар, афсуски, ўзлари билмаган ҳолда навбатдаги камчилик содир бўлишини, яъни у кўпайишини хоҳлашади, биз эса камчилик юз берган бўлса, у газак олиб кетмай, ўз вақтида тузалишининг, охир-оқибат у ҳам ютуққа айланишининг тарафдоримиз» деган. Мана сизга ҳалолликка йўғрилган чинакам раҳбарликнинг исботи!

У киши ижодкорларнинг ҳимоячиси ҳам эди. Бир йили (ўша олтмишинчи йилларнинг охирида) республика газеталарининг вилоят мухбирларидан бири ўз нашрида танқидий мақола билан чиқиб қолди. Мақола аниқ фактларга асосланиб, пухта ўрганилиб, яъни тажрибали журналист томонидан миҳлаб ёзилган эди. Лекин унга «объект» бўлган ташкилот мақолани нотўғри қабул қилди. Бу — махсус уюштирилган нарса, туҳмат, бизда бундай камчиликлар йўқ, деб «бонг» урилди. Ташкилот раҳбарининг сўзларига вилоятнинг биринчи раҳбари ишониб, мухбирни ўз ҳузурига чақириб, адабини бериб қўймоқчи бўлган. Шунда бундан хабар топиб қолган Соиб ака шартта «Биринчи»нинг олдига кириб, унга журналистнинг ҳақлигини айтган, яхшилаб тушунтирган. Катта раҳбар, бўпти, номига бўлса ҳам ўзингиз бош бўлиб, гўё текшириш ўтказинг, шу билан «дод»чидан қутуламиз, деган. Дарров текшириш ўтказилган. Ўнинг натижаси вилоят раҳбариятида муҳокама этилган. Газетанинг танқидий чиқиши тўғри, деб хулосага келинган. Биласизми, ўшанда Соиб аканинг қатъийлиги, ҳалоллиги ва ўз позициясида содиқлиги боис, қолаверса, талаби билан газета мухбирини асосси равишда «туҳматчи» деб ҳақорат қилган «чиновник» кўпчилик олдида ҳамкасбимиздан кечирим сўраган.

Усмонов Самад Қодиров, Самар Нуоров, Орол Мўминов каби журналистларни қаттиқ ҳурмат қиларди. Уларнинг Қаш-

қадарё мавзуидаги аксарият мақолаларини, очеркларини ўз газеталарида эълон қилиниши билан вилоят газетасида қайта чоп эттирарди. Биз, радиожурналистларнинг ишига ҳам худди шундай муносабатда бўларди. Яъни республика радиосидан берилган характерли эшиттиришлар вилоят радиосидан дарров яна бир бор такрорланарди. Баъзида ҳазиллашиб (тўғриси, мамнун бўлиб) «Устоз, шу «қўчириш» ёки «такрорлаш» шартми?» десам шу заҳоти «укажон, шарт!» деб жавоб берарди. Сўнг давом этарди: «Элни, айниқса, ишлаётганларни маънан-руҳан бойитишга, рафбатлантиришга ўз вақтида хизмат қилиш менинг ҳам, сизнинг ҳам, ҳамкасбларингизнинг ҳам асосий вазифамиз!»

Соиб ака матбуотчилар ва телерадиочиларнинг ижодинигина кузатиб бормасди. Уларнинг асбоб-жиҳозларини янгилаш, иш, ҳатто турмуш шароитларини яхшилашга кўмаклашишни ҳам ўз бурчи деб биларди. Масалан, у киши муовин вақтида бир нечта туман газетаси таҳририятлари босмахона масаласида вилоят ижроқўмининг қўллаб-қувватловига, конкрет ёрдамига мушарраф бўлган. Кўплаб эҳтиёжманд газетачилар тураржой билан таъминланган. Устознинг биз журналистларни эркалатиб, сийлаб айтадиган бир ажойиб ҳазили бор эди: «Матбуотчиларни мот қилиб бўлмайди, радиочиларни эса рад қилиб». Бу чин юрак сўзларини эшитганимизда, тўғриси, теримизга сиғмай кетардик.

Мен вилоят радиосининг масъули сифатида Соиб аканинг «қучоқ очиб халқ ичига борайлик» дея туманларга қилган сафарларига кўп марта ҳамроҳ бўлганман. Ана шу сафарлар вақтидаги кузатганларимга асосланиб баралла айта оламанки, ижроқўм раиси ўринбосари Усмонов маданиятнинг ҳам ҳақиқий жонкуяри эди. Мисол учун, хўжаликларга ташриф буюрганда, далани айланиб чиққач, раис-директорга ёки бригадирга юмшоқ қараб, энди ишловчилар дам оладиган, ҳордиқ чиқарадиган жойни кўрамизми, дерди. Хўжалик марказига қайтгач эса албатта, клуб, кутубхона ва кинотеатрлар билан қизиқарди. Аҳвол ёмон ёки маданият муассасалари бобида муаммолар бўлса, айримларга ўхшаб жойнинг ўзидаёқ жаҳли чиқиб, дўқ уриб ўтирмасди. Имконияти кўтарса, маҳаллий раҳбарлар ва етакчиларга аҳволни тезликда яхшилашни тайинларди. Кўтармаса, шу ерда ўзига ҳамроҳ туман ижроқўми раиси муовинига дарров ёрдам уюштириш (Қарши билан албатта) чоралари кўришни уқтирарди.

Муовиннинг ғоятда эзгу, ибратли «таъкиди» бор эди. Масалан, туманга, вилоятга кам таниш бирон хўжалик кутил-

маганда қишлоқ хўжалиги бўйича режаларини кетма-кет ба-
жараверса, дарров у ҳақда республика газетаси, радиоси ма-
қола ёки эшиттириш бермай туришини уқтирарди. Яъни ҳозирча
рапорт тўғрисидаги хабар, ахборот етади, чунки у ерда мада-
ният, турмуш тарзи ҳали унчалик яхшимас, бу томонни ҳам
ўрнига қўйиб олсин, ундан кейин республикага кўз-кўз қил-
сак ярашади, дерди. Ва ижроқўм раиси муовини сифатида
талабни «энди бу томони (соҳа) муносиб бўлиши шарт» дея
дарров «рапортдор»ларнинг олдига ҳам қўярди.

Тўғри, Соиб акага қадар вилоят ижроқўмида бу лаво-
зимда бошқа ўринбосарлар ҳам ишлаган. Улар ҳам асло ёмон
одамлар эмасди. Биронтаси, вазифасини уддалай олмади, де-
ган сабаб билан ишдан кетмаган. Лекин таълим, соғлиқни
сақлаш ва маданият, умуман барча ижтимоий масалаларнинг
ҳақиқий гуркираши, юксалиши, ҳеч иккиланмай айтиш мум-
кинки, Соиб ака Усмонов даврига келиб юз берди. Чунки у
киши бу соҳаларнинг чинакам билимдони ва фидойиси эди!

Қашқадарёда «Ўзбекистонда хизмат кўрсатган маданият
ходими» унвонининг соҳиблари кўп эмас. Қурбон Эгамбер-
диев ана шундай юксак эътирофга сазовор бўлган устозлар-
дан биридир. Шундай экан, сўз юритилган мавзуда у киши-
дан ошириб ҳам, у кишини инкор этиб ҳам бўлмайди. Фақат
қўшимча қилиш мумкин.

Қўшимча шуки, ижроқўм раисининг муовини Соиб Ус-
монов бадий маданиятнинг, хусусан, М.Т.Тошмуҳамедов
номидаги вилоят театрининг ҳам кадрдони, жонкуяри эди.
Сафида Муҳтарама Носирова, Муҳиддин Мажидов, Карим
Йўлдошев, Ҳайит Мустафоқулов, Тожиддин Муродов, Ёқуб
Ражабов каби элга таниқли, элга суюкли санъаткорлари бор
жамоани дил-дилидан ҳурмат қиларди. Масалан, Қашқадарё-
да биринчи бўлиб, «Ўзбекистон халқ артисти» унвони билан
тақдирланган, вилоят аҳлининг маънавий камолига катта
ҳисса қўшган Носировани алоҳида эъзоз ила «Мукаррама
Муҳтарама» дерди. Тожиддин Муродовни эса «Қашқадарё (ўзи-
мизнинг) булбули» деб атарди. Театрнинг туманларга қила-
диган ижодий сафарларига, гастролларига алоҳида эътибор
билан қарарди. Жамоани моддий жиҳатдан қўллаб-қувват-
лашни уюштириб туришни асло эсдан чиқармасди. Ҳатто
санъаткорларнинг хурсанд бўлишини ўйлаб, янги спектакль
премьераларига вилоят раҳбариятидан иложи бориचा кўпчи-
лик бўлиб боришни ташкил этарди. Соиб ака жонажон теат-
рига бир умр содиқ раҳбар эди.

Ҳеч эсимдан чиқмайди. 1995 йилда у киши Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг депутаты сифатида Тошкентга келди. Меҳмонхонада Фармон Омонов (жойлари жаннатда бўлсин) иккаласи билан кўришиб, сўрашиб, беш-ўн минутча суҳбатлашиб бўлгач, сизлар чарчаб келгансизлар, таклиф қилганим билан барибир бормайсизлар, дам оласизлар, менинг театрга билетим бор эди, узр деб ўрнимдан турдим. Шунда Соиб ака «қайсинисига» деб қўлимдан чиптани олди. Билетдаги илк сўзлар — «ГАБТ им. Наваи»ни ўқигач, — «О, Государственный Академический Большой театр, яхши, Муяссар булбулни кўраркансиз-да!» деди. Сўнг чиптани қўлимга бераётиб, хайрлашаётиб: «Қаршига борганингизда бизнинг КАБТ (ҳазиллашиб «Каршинский Академический большой театр» деяпти) га ҳам тушинг, укажон, яхши, янги спектакллар кўйишган» деди самимий кулиб.

Театрга йўл оларканман, шундай ажойиб, маданиятпарвар одамга, кайвонига юртдош, қадрдон бўлганлигим билан яна бир бор фахрланиб қўйдим.

Ана шундай раҳбарнинг гуриллаб турган пайтида — қирқ бир ёшида қадимий қадриятнинг, маданиятнинг бетакрор кўзгуси бўлган Шаҳрисабзга, унинг туманига етакчи қилиб юборилиши ҳар томонлама тўғри эди. 1968 йили Халқ депутатлари Қашқадарё вилоят Кенгашининг сессияси бўлди. Унда ташкилий масала кўрилиб, шу вақтга қадар Шаҳрисабз туманига раҳбарлик қилиб келган З.Сирожиддинов вилоят ижроия қўмитасининг раиси этиб сайланди. Унинг ўрнига эса республика ва вилоят раҳбарияти Соиб Усмоновни тавсия қилиш тўғрисида яқдил қарорга келишди.

Соиб Усмонов. 1999 йил.

Падари бузруквор Усмон ота ва волидаи муҳтарама
Ҳайитой она.

1971 йил ноябрь. Шаҳрисабз. Ота-она, жуфти ҳалол
ва фарзандлар билан.

Қадрдонлик қалбан бўлганда!
(Президент Ислам Каримов ва Соиб Усмонов).

«Кўп йиллик қурдошим Исом Жалилов»
1987 йил.

«Қарши чўлларида кечган йилларимиз эсдан чиқмайди а,
Соиб ака!» (1978-81 йиллари «Қаршиқурилиш» бошқармасига
раҳбарлик қилган Эркин Турсунов).

Уларни дўстлари «Қарши қўшчинори» деб эъзозлашарди.
(Соиб Усмонов ва Фармон Омонов).

Ҳиндистон парламенти аъзоси Батя хоним ҳузурида.
1995 йил. Деҳли.

Қалин дўстлар. Чапдан ўнгга: Файзи Раҳмонов, Абдулла
Паттоев, Сафар Омонов, Абдураҳмон Худойназаров,
Соиб Усмонов, Исом Жалилов.

Машхур адиб Вадим Кожевников чўлни айланмоқда.
Ўртада: «Қаршиқурилиш» бошқармаси бошлиғи
Ҳабибулла Шогазатов. 1973 йил.

Космонавт Владимир Жонибеков меҳмонда.
Чапдан ўнга: Султон Чегибоев, Муродилла Саидов
ва Эркин Турсунов.

1999 йилнинг Наврўз кунлари қадрдонлар даврасида.

Унинг билан бўладиган учрашувларда вилоят зиёлилари ана шундай фаол иштирок этишарди.

Деҳқонобод туманида ишлаган йиллардан эсдалик.

1982 йил. Кисловодск.
Икки яқин оила
бирга дам олишда.

«Эллик уч йил мени меҳру муҳаббати билан ардоқлаган
Тошбиби хоним!»

«Оилавий сафарда бўлишга нима етсин!»
1964 йил. Санкт-Петербург.

Қарши чўлларида жавлон
урган йиллардан эсдалик.

Чапдан ўннга: 1-қатор. Куёв Неъматхон, тўнғич фарзанд
Аминабону. 2-қатор. Кичик ўғил Собиржон, келин
Дилафрузбону ва невара Жамшиджон.

«Шавкатим» деб суйган катта ўғил билан.

Бахтларини толиб, ўзларидан тиниб ва
қўпайиб кетган меҳрибон қизлар.

«Биз — Соиб отанинг неvara ва эвараларимиз!»

Эвара: «Менинг исмим — Соибжон!»

ТҮРТИНЧИ БОБ

ШАҲРИСАБЗ ЙИЛЛАРИ

Унинг омади кулиб боққанди. Шунинг учун Тошкентдаги, республика раҳбариятидаги суҳбатда ҳам ўйланиб ёки сохта мулозамат қилиб ўтирмади. «Сизлар муносиб кўрсаларингиз, бўпти, Шаҳрисабз туманига бораман», деб дарров ўз фикрини айтди. Биринчи котиб хурсанд бўлиб, унга янги ишда оқ йўл тилади.

У Қаршига қайтиб, вилоят раҳбарининг ҳузурига кирди. Телефон орқали ҳамма гапдан, яъни суҳбат муваффақиятли ўтганидан, таассурот ҳам яхши бўлганидан аллақачон хабар топган вилоят раҳбари уни Тошкент «Маъқул»и билан табриклагач, қисқа мулоқотдан сўнг «бўпти, энди пленумга тайёрланинг», деди.

Соиб Усмонов биринчи раҳбар қабулхонасидан чиқаётганда котибадан «сизни пастда, хонангизда Фармон Омонович кутиб турган эмиш», деган сўзни эшитди.

Ўзи ҳам дўстим, ҳам укам деб ҳурмат қиладиган, вилоят расмийларидан бўлган Фармон Омонович уни кўриши билан ўрнидан отилиб турди. Устози ҳаётида бўлаётган янгиликдан унинг ҳам хабари бор эди. Шунинг учун тез юриб келиб:

— Аввал сизни бағримга босай, Соиб Усмонович, кейин қўлингизни ушлайман, — дея уни қаттиқ кучоқлаб табриклади.

Қадрдонининг зийраклигидан, иззат-эътиборидан беҳад хурсанд бўлиб кетган Соиб Усмонов:

— Укам, табрикка бироз шошилдингиз, ҳали олдинда пленум бор, бордию у мени тасдиқламаса нима бўлади, қўтловни қайтариб олишга тўғри келади-ку? — дея самимий кулди.

— Мен яхши биламан, устоз, у туманда сизни раҳбарликка тасдиқламаймиз деган «мард» чиқмайди. Иккинчидан, у киши шогирдининг қўтлови ҳеч қачон ерда қолмайди.

Ўртада самимий кулгу янгради.

— Биринчи сабабингизни билмайману, лекин иккинчиси-сига мен ҳам қўшиламан.

Самимий қулгу тақрорланди.

— Бўлар иш бўлди-ю, бироқ Соиб Усмонович, менимча, Шаҳрисабзга бораётганингиз бироз нотўғри бўляпти, — дея жиддий оҳангда гапира бошлади Фармон Омонов. У, аслида ўта меҳрибон ва айни вақтда ўта содда устозига бошқача шаклда ҳазил қилиб, уни синаб кўрмоқчи эди. — Биласиз, Шаҳрисабз Қамашни ёки Яккабоғ эмас, юқори зонанинг маркази, энг йирик тумани ҳисобланади, вилоятдаги энг катта, яъни иккинчи шаҳар ҳам унга қарайди. Иккинчидан, у ерда энди вилоятнинг иккинчи раҳбари бўлиб қўтарилган Зокир Сирожиддиновдай одам ишлади. У киши тўққиз йил давомида туманни ривожлантириб, уни юксалишнинг оидин йўлига олиб чиқди. Шундай, ниҳоятда тоши оғир туманни, масъулиятли вазифани муносиб бошқариб, уддалаб кетиш... қийин бўлмасмикан?

— Нега қийин бўлади? — Қадрдонининг ҳазиллашаётганини хаёлига келтирмаган Соиб Усмонов ҳам жиддий гапира бошлади. — Ҳеч қачон қийин бўлмайди. Биринчидан, укам, мен осмондан тушганим, яъни ўзга юртлардан келганим йўқ, шу ернинг одамиман, Шаҳрисабз ва шаҳрисабзликларни яхши биламан. Улар ҳам мени яхши билишмасаям, ҳар ҳолда яхши танишса керак. Иккинчидан, ўртоқ Сирожиддинов узоқ кетгани йўқ-ку. Шу ерда-ку. Бошқа туманларга каби Шаҳрисабзга ҳам масъул-ку, вилоят ижроқўмининг раиси-ку. У киши қараб, томошабин бўлиб турмаса керак. Учинчидан, сизларчи? Сизларни, расмий даврада ўрни бор яқин дўст-қадрдонларимни ҳам мен асло кузатувчи деб ўйламайман. Тўртинчидан, Шаҳрисабз халқи — ниҳоятда меҳнаткаш халқ. Бригадир, мутахассис, раис ва директорлари эса ғоятда тажрибали ва ўз ишига садоқатли кишилардир. Шунинг учун аввалги уч имкониятга шукр қилиб, тўртинчи имкониятга таяниб, ишлаганимда ҳам менга қийин бўлмайди, ўртоқ Омонов.

— Яшанг, устоз, — Фармон ака қулиб тан берди ва «сир»-ни очди: — Тўғриси, ҳаддим сиққанидан сизни бир синаб кўрмоқчи бўлиб ҳазиллашувдим.

— Ҳазилингиз синдими?

— Йўқ, тинди.

— Бу қозоқча (Ф.Омонов туғилган Қарши туманидаги Қозоқ қишлоғига ҳам ишора) жавобми?

Устоз ва шогирд бараварига қаҳ-қаҳ уриб кулиб юборишди...

Ҳа, кўп ўтмай Шаҳрисабз туманининг биринчи раҳбари сифатида иш бошлаган Соиб Усмонов шогирди билан бўлган мулоқотда тўртинчи дейилган, аслида, ўзи ҳам, бошқалар ҳам биринчи ва энг асосий деб билган имкониятга астойдил ишонарди. Чунки азал-азалдан айрича ишсеварлиги, меҳнаткашлиги ва аҳиллиги билан танилган Шаҳрисабз халқининг бу ажойиб хислатлари кейинги саккиз-тўққиз йил ичида, аниқроғи, туманга ажойиб инсон ва моҳир раҳбар Зокир Сирожиддинов етакчилик қилган даврда янада кучайган эди. Қишлоқ ҳўжалигида, хусусан, пахтачилик ва ғаллачиликда ўзига хос янги деҳқончилик мактаблари яратилганди. Натижада бир вақтлари йилига ўртача қирқ минг тонна пахта, беш минг тонна ғалла етиштириб келган туман олтмишинчи йилларнинг иккинчи ярмига келиб давлатга 50 минг тонна пахта, 7 минг тонна ғалла сотадиган туманга айланганди. Чорвачилик, сабзавотчилик, пиллачилик соҳалари ҳам кескин ривожланганди. Туман маркази ҳақиқий саноат шаҳри сифатида эътироф этилди.

Ана шундай ютуқлар, иқтисодий ривожланишлар ижодкорларининг бошида эса Фани Бобоёров, Курбон Ҳақбердиев, Курбон Ярашев, Шароф Ашуровлардай эл-юртга таниқли кайвонилар — раислар, Парда Шербобоев, Ҳолиқул Мухаммадиев, Ҳайит Маҳмудов, Зайнаб Ҳушимова, Арзимурод Абдураҳмонов каби ўнлаб машҳур далабошилар, пайкал пирлари турар эди. Шаҳрисабз барча соҳалар бўйича етук, малакали мутахассисларга эга туман сифатида тилга тушганди. Энг муҳими, бу ерда, туманда ҳавас қиладиган даражада соғлом, ишчан муҳит яратилганди. Буни эса вилоят ижроия қўмитаси раисининг собиқ муовини Соиб Усмонов яқиндан яхши биларди. Қолаверса, у Шаҳрисабзнинг чинакам сиймолари сифатида вилоятда, республикада ном қозонган, эътироф этилган кишиларнинг деярли барчаси билан яқиндан таниш ва қадрдон эди.

Шунинг учун Соиб Усмонов Шаҳрисабзда қийналиб қоламан, деган фикрдан йироқ эди. У шаҳрисабзликларга астойдил ишонарди.

— Шаҳрисабзликлар эса ўз навбатида Соиб Усмоновга худди шундай ишонишарди, — дейди қаҳрамонимиз билан у ерда бир неча йил бирга ишлаган, ҳозирда «Нуроний» жам-

фармасининг туман бўлимини бошқараётган Боқижон Эргашев. — Чунки тумандошларимиз у кишини, айниқса, вилоят ижроқўми раиси муовини бўлиб ишлай бошлаган кезлардан яхши таниган ва билганди. Соиб ака ана шу вазифада ишлаш жараёнида туманимизга кўп ёрдам берган. Сирожиддинов билан яхши муносабатда эди. Уларнинг ўхшаш томонларини кўп кузатганмиз.

Масалан, Соиб акада ҳам оддий одамларга, меҳнатчиларга эътибор, меҳрибончилик, халққа, унинг турмуш тарзини яхшилашга интилиш, киришимлилик хислатлари айрича кучли эди. Буларга шахрисабзликлар такрор ва такрор гувоҳ бўлиш баробарида, улардан кўп бор баҳраманд ҳам бўлишганди. Шу боис, биласизми, Зокир Сирожиддинов биздан кетса, ўрнига ким келаркан, деб ўйланиб турган халқимиз Соиб аканинг Шахрисабзга келаётгани ҳақидаги эзгу «миш-миш»ни эшитиши билан қувониб кетган. Биттаси, раҳбарлар у кишини бу ерга юборишса муносиб кадр танлаган бўлишади, дея хурсандчилигини билдирган бўлса, иккинчиси Соиб Усмонов худди Зокир Сирожиддиновдай раҳбар деган ишонч билан, учинчиси, шу киши келса, туманимиз яна раҳбарга ёлчийди, деб кўпчиликнинг фикрини ифодалаган.

Шунинг учун ҳам Соиб Усмонов туман пленумида бир овоздан, айтиш мумкинки, катта мамнуният билан Шахрисабзимизнинг биринчи раҳбари этиб сайланган.

* * *

Журналист аҳли, айниқса, мухбирлар воқеа, ўзгариш юз бериши билан ҳозиржавоблик кўрсатишга интиладилар. Шахрисабзда ҳам худди шундай бўлди. Соиб Усмонов бу ерда расман иш бошлаб, навбати билан хўжаликлар ва ташкилотларни айланиб юрган кунларнинг бирида ҳузурига республика радиосининг вилоят мухбири ташриф буюрди. Ижодкорларни, оммавий ахборот воситалари ходимларини айрича ҳурмат қиладиган одаммасми, Соиб ака унинг илтимос-таклифига йўқ деёлмади. Фақат энди янги жойда ўз фаолиятини бошлаган раҳбар сифатида гапиришини сўради. Бу фикр мухбирга ҳам маъқул келди ва у саволларини шунга мослаб беришини айтди. Унда, мулоқотга мен тайёрман, деди туман раҳбари. Мухбир ҳам, тажрибали экан шекилли, дарров қу-

йидаги биринчи саволни берди:

— Шаҳрисабз вилоятда, қолаверса, бутун республикада номдор, йирик туманлардан ҳисобланади. Иккинчидан, сизгача сизнинг ўрнингизда ишлаган раҳбар бу ерда анча ишларни амалга оширган. Мана шундай ғоятда масъулиятли лавозимга сайланаётганингизда иккиланмадингизми?

Соиб ака, узр, дея мухбирнинг микрофонини кафти билан бекитган ҳолда «ука, худди шу мавзудаги саволни сизгача бир ноижодкор шогирдимдан ҳам эшитгандим», деди кулиб. Сўнг, кафтини микрофондан олиб, жиддий гапира бошлади:

— Тўғриси, иккиланганим йўқ. Сабаби: Шаҳрисабз мен энг яхши кўрадиган ва биладиган туман. Кейинги беш йил ичида, яъни вилоят ижроия қўмитаси раисининг муовини вазифасида ишлаган давримда бир оёғим деярли шу ерда бўлган. Бу ернинг халқи ажойиб халқ. Бу ерда ўнлабмас, балки юзлаб кадрдонларим бор.

— Айрим раҳбарлар каттароқ лавозимга ўтишлари билан ўзларининг «командаси»ни яратиш ҳаракатида бўлишади. Буни баъзида, кўпчилик, масалан, туман манфаатини ўйлаб қилинаётгани учун оқлаши ҳам мумкин. Шаҳрисабзни азалдан яқиндан яхши билган вилоят раҳбарларидан бири сифатида айтинг-чи, бу ерда кадрларни янгилаб олишга зарурат туғиладими?

— Мен сизга айтсам, ҳозир бизда, менда бунга хоҳиш ҳам, эҳтиёж ҳам йўқ. Чунки туман раҳбариятида барқарор жамоа (аппарат) шакллантирилган. Ҳаммаси ўз ишини, йўналишини пухта биладиган ва унга садоқатли, етук, тажрибали, обрўли кадрлардир. Масалан, туман ижроия қўмитасининг раиси бўлиб ишлаётган Мавлон Муҳаммадиевни вилоятимиздагина эмас, ҳатто Тошкентда ҳам билишади. У Китоб тумани раҳбариятида муваффақиятли ишлаган, туманимизнинг халқ назорати бўлимини моҳирона бошқарган. Маҳаллий ҳокимият ишини, олий маълумотли агроном сифатида қишлоқ хўжалигини малакали билади. Одамлар билан муомалада, ташкилотчиликда, ҳозиржавобликда алоҳида ажралиб туради.

Котиблар вазифасида ишлаётган кадрларимиз тўғрисида ҳам шундай илиқ сўзларни айтиш мумкин. Кўп йиллардан бери туман қишлоқ хўжалик бошқармасини муваффақиятли бошқариб келаётган С. Аметов эса, ўзбекча айтганда, ўз иши-

нинг чинакам пиридир. Бу ерда унинг ўнлаб шогирдлари бор. Мен, масалан, туман қишлоқ хўжалигини унинг билимдон етакчисисиз тасаввур қилолмайман.

Шундай тажрибали, билимдон, халқ билан ишлашни яхши биладиган етакчи кадрларсиз янги ишда муваффақиятларни кўзлаб бўладими?!

— Ишлаб чиқаришда, аниқроғи, қишлоқ хўжалигида ўтган йиллардагидан ҳам зиёда натижа-кўрсаткичларга эришиш учун нималарга кўпроқ эътибор бериш керак, деб ўйлайсиз?

— Энг аввало фаннинг, хусусан, қишлоқ хўжалиги илмиётининг энг сўнгги — янги тавсияларига, хулосаларига, мамлакат, дунё миқёсида эътироф этилган илғор тажрибаларга асосланиб, таяниб ишлашни, экин навларини яхшилаб боришни янада кучайтирмоғимиз лозим. Бу эса, ўз навбатида туманимизнинг республика илмий-тадқиқот институтларининг минтақавий филиаллари, бўлимлари билан бўлган ҳамкорлигини тагин ҳам кучайтиришни тақозо этади. Деҳқонларимизнинг, айниқса, мутахассисларнинг касб малакасини мунтазам ошириб бориш, сабзавотчиликка механизацияни фаоллик билан жорий этиш, экинларни иложи бори ча хўжаликлар бўйича ихтисослаштириш, тармоққа ихтисослашган звено ва бригадалар ташкил этиш ҳам деҳқончиликда янги, янада салмоқдор натижаларга эришишда қимматли роль ўйнашига астойдил ишонаман.

— Туманнинг вилоят, ҳатто республика миқёсида маълум ўзига хос деҳқончилик мактаблари бор. Ана шундай мактабларнинг хизматини сиз туман раҳбари сифатида қандай баҳолайсиз?

— Бир сўз билан айтсам, уларни чин юракдан олқишлайман Чунки туманнинг ҳозирги даражага етишувида, иқтисодий қувватининг ошиб боришида уларнинг ҳиссаси катта. Бундай деҳқончилик мактаблари Шаҳрисабзда битта-иккита эмас, бир нечта. Фани Бобоёров, Қурбон Ярашев, Қурбон Ҳақбердиев каби хўжалик раҳбарлари, Парда Шербобоев, Жуман Маҳмудов, Холиқул Муҳаммадиев, Зайнаб Ҳушимова, Арзимурод Абдурахмонов, Ўроқ Иброҳимов, Оққўзи Бўтаев сингари дала дарғалари, пайкал пирлари ана шундай мактабларнинг асосчиларидир. Биринчи навбатда худди шу фидойиларнинг жонкуярлиги туфайли туманда деҳқончилик маданияти кескин юксалди, десам бутун шаҳрисабзлик-

ларнинг дилидаги гапни айтган бўламан. Чунки уларнинг ҳар бири янгиликка интилувчи, ташаббускор, тиниб-тинчимас, изланувчан деҳқонлардир.

Мисол учун Парда Шербобоевни олайлик. У пахтачиликда «шарбат» усулини биринчилардан бўлиб қўллаган, ҳосилдорликни 30 центнердан 45 — 50 центнергача етказган бободеҳқондир. Шунинг учун ҳам мағрур кўксига қаҳрамонликнинг Олтин Юлдузи ярқираб турибди. Йигирма олти йиллик бригадирлик стажига эга бўлган Оққўзи Бўтаевни туманда пахтачилик илм-амалиётининг халқ ичидан чиққан академиги дейишади. Унинг ибратли тажрибаларини ҳатто қўшни вилоятлардан келиб ўрганишганига ижроқўм раиси муовини пайтимда ўзим ҳам бир неча бор гувоҳ бўлганман. Ўзбекистонда хизмат кўрсатган пахтакор Ўроқ Иброҳимов эса маккажўхоричилик амалиётида ҳам янгиликлар яратган устоз деҳқондир.

Бундай пайкал пирлари билан фахрланмай, улар яратган деҳқончилик мактабларининг хизматини юксак қадрламай, улардан, уларнинг шогирдларидан яна янгиликлар ва янги зафарлар кутмай, уларни ёш деҳқонларга намуна қилиб кўрсатмай, уларнинг ёрдамига ишонмай бўладими?!

Ўз саволларига ғоятда мазмунли жавоблар олган радио мухбири Соиб Усмоновга раҳмат айтиб хайрлашаркан, хурсандчилигини «Бу мулоқотни тезроқ эфирга узатмасдан бўладими?!» дея билдирди.

Соиб Усмоновнинг Шаҳрисабз туманига раҳбарлик қилган йилларидаги фаолияти, муваффақиятлари билан қизиққанзимизда, у ўзи бу ердан ишга киришиш аввалида, радиожурналист билан бўлган мулоқотида алоҳида таъкидлаган уч муҳим шартга — фан ютуқлари, салоҳиятли кадрлар ва деҳқончилик мактаблари тимсолидаги илғор амалиётга қатъий таяниб иш юритгани ва ютуқларга эришганига амин бўлдик. У ижтимоий ҳаётдаги, меҳнат жараёнидаги илғор инсонни, айниқса, ишбошини имкониятлар хазинаси деб биларди. Шунинг учун у хўжалик ишининг, қишлоқ хўжалигининг, қолаверса, эл кайвоничилигининг туғма намояндалари билан ба-маслаҳат иш олиб боришдан тортинмади, уларнинг имкониятларидан иложи бориचा кўпроқ фойдаланишга интилди.

— Усмонов билан ишлаш барибир бошқача эди, — деганди суҳбатларимиздан бирида менинг қаҳрамоним, Олтин

Юлдуз соҳиби Жуман Маҳмудов 1994 йили. — У кишида одамни тез илгаш, англаш қобилияти кучли. У сизни илк калимангиздан тушунади. Ҳеч қачон мен сиздан юқорироқ раҳбар, номдорроқ одамман, мен сиздан олдин гапиришим керак, деган хаёлга бормайди. Сўзингизни ҳам бўлмайди. Тўғриси, у аввал сизни эшитишни, сўзингиз ибратли бўлса, ундан завқланишни хуш кўради. Сўзингиз бамаъни маслаҳат бўлиб туюлса, сиз унинг учун азиз инсонга айланасиз. Шахсий ҳаётингизда, иш фаолиятингизда янгилик, ютуқ содир бўлганидан хабар топса, шу заҳоти сизни айрича меҳр билан табриклашга, маънан рағбатлантиришга ошиқади. Арзимаган камчилик — хатони юзга солиш, дарров хулосага бориш — унинг учун бутунлай ёт. У иш одамнинг имкониятини ҳам тез пайқайди ва ундан фақат шунга яраша натижа кутади.

Шундай ажойиб етакчи раҳбарлигига ўтган туман янада илгариламай, ютуқларга янада кўпроқ эш бўлмай қолармиди?!

Жуман ота ўзининг ҳам баракали ҳиссаси борлиги учунми ёки журналистлар ҳам билишса керак, деб ўйладими Соиб Усмонов Шаҳрисабзда иш бошлаган 1968 йилдаги муваффақиятли кўрсаткичларни такрорламади.

Шаҳрисабз тумани чиндан ҳам ўша йили янада кўпроқ ютуқларга эш бўлганди. Яъни туман тарихида биринчи марта 54 минг 177 тонна пахта хирмони уюлди. Бу — йиллик режага нисбатан 7200 тонна кўп дегани эди. Ўн бир хўжаликнинг барчаси йиллик режани шараф билан уддалади. 138 бригадада ҳар гектар ердан 30 центнердан ошириб ҳосил йиғиштириб олинди. Баъзи бригадаларда ҳосилдорлик 35-42 центнерданни ташкил этди. Бошқа соҳалар ҳам самарали бўлди. Масалан, давлатга 7000 тоннадан ортиқ ғалла сотилди.

Лекин Соиб Усмонов бу ютуқларни баъзи раҳбарларга ўхшаб, келасолиб мен кашф қилдим, деб ўйламади ёки демади.

У янги йилга, янги мавсумга тайёргарлик бошланиши арафасида айрим вазифадорларига ўхшаб бутун туман фаолларини йиғиб ўтирмади. Фақат туман ижроия қўмитаси раиси ҳамроҳлигида қишлоқ хўжалик бошқармасининг мутахассислари, хўжаликларнинг етакчилари ва энг номдор далабошилар билан гаплашиб олди. Уларга «бу йил қандай бўлмасин шундай натижаларга эришишимиз шарт», «бу ҳаракатга қўшилмасликка ҳеч кимнинг ҳаққи йўқ», «қўлимдан келмайди, деювчилар бўлса, очик-ошкор айтсин» каби ортиқча сўзларни гапириб ўтирмади. Аксинча, асосий яратувчилар сизлар, сиз-

лар нима десаларингиз — шу, биз, туман раҳбарияти уларни бажонидил эшитамиз, таклифлар бўлса, бемалол, ҳар қандай ёрдамни уюштириб беришга тайёрмиз, дея кўпроқ йиғилганларнинг фикр-мулоҳазаларини эшитди. Ҳатто бир таниқли деҳқоннинг «Соиб ака, уполномачилардан тўйиб кетдик, иложи бўлса уларни камайтириш лозим, иложи бўлмаса деҳқонларга, уларнинг ишига халақит бермасликка ўргатиш керак», леган дангал таклифини менинг кўнглимдаги гапни айтдингиз, биродар, деганча катта мамнуният билан қабул қилди. Расмият учун уюштириладиган ўзаро текшириш бригадаларининг ташриф вақтини ўйлаб кўриш керак, деган мулоҳаза ҳам унинг учун айтиш мумкин бўлди.

Туман раҳбари амалиётчилардан ўзи кутганидан ҳам зиёда фойдали фикр-мулоҳазалар, аниқ таклифлар эшитди. Шу боис барчасига дил-дилидан ижобий муносабат билдириб, уларни умумлаштираркан, барча хўжаликларда тупроқ унумдорлигини оширишнинг ҳамма чораларини кўриш лозимлигини, пахта-беда алмашлаб экишни, ирригация-мелиорация тадбирларини амалга оширишни, эрозияга қарши курашишни, тупроқ картограммасига аҳамият беришни ҳар қачонгидан ҳам зиёда кучайтиришимиз зарур, деб таъкидлади. Айтиш вақтда, у баъзи хўжаликлар ҳали мукамал картограммага эга эмаслигини афсус билан қайд этди. Бу муҳим тадбир изчиллик билан қўлланилса, пайкалларда ҳосилдорлик гектар бошига янада ошишини, пахта эрта пишишини, нав юқори бўлишини бошқа туманлар тажрибасида кўрганини яққол мисол сифатида эслаб ўтди.

Қишлоқ хўжалик бошқармасининг мулоқотда иштирок этган ёш мутахассиси залдан чиқиб келаркан, ёнидаги ўрта ёш ходимдан:

— Туман раҳбаримиз қайси селхўзда ўқиган, Тошкентдами, Самарқанддами? — деб сўради.

Устозидан Соиб Усмонов таълим олган даргоҳни эшитгач:

— Қойил! — деди бирдан. — Бутунлай бошқа соҳанинг одами... Лекин қишлоқ хўжалигини чинакам профессионаллардай таҳлил қиляпти.

— Шунинг учун мулоқот зўр бўлди-да, укам, — деди етакчи мутахассис фахрланиб.

Орадани кўп ўтмай, Соиб Усмонов ноқишлоқ хўжалик фаолларини, яъни янги ҳосил мавсуми пайтида хўжалик-

ларга туман раҳбарияти томонидан бириктириб қўйиладиган «уполномочи» ташкилот ва идораларнинг раҳбарлари билан қисқача суҳбатлашиб олди. Уларга қишлоқ хўжалик ишларига мутлақо аралашмасликларини тайинлади, вакил сифатидаги асосий вазифалари далачиларнинг, чорвадорларнинг иш ва дам олиш шароитларини назорат қилиш, яхшилашга қўмаклашиш эканлигини яна бир бор қаттиқ уқтирди. Деҳқонлар, ғаллакорлар, сабзавоткорлар ва чорвадорлар билан бевосита ҳамкорликда ишлайдиган корхоналар (пахта тозалаш, консерва, сут-ёғ, пилла қурти уруғи заводлари) раҳбарларидан эса уларга ўз вақтида мўл-кўл маҳсулот етказиб берадиган таъминотчиларга доимо ҳурмат билан муносабатда бўлишларини алоҳида илтимос қилди.

Азиз ўқувчи! Сизлар биласизларми-йўқми, донишмандларнинг «Руҳан рағбат—минг бир раҳмат» деган ажойиб ҳикмати бор. Соиб ака бу ўғитга қаттиқ амал қилади. Чунки унинг (рағбатнинг) кучига астойдил ишонади.

Мисол. Соиб Усмонов вилоят ижроия қўмитаси раисининг муовини вақтида республика телевидениесида бир чиқиш қилди. Унда мухбирнинг унумдор меҳнат ва халқ турмуш тарзи мавзuidaги саволига жавоб бераётиб, ибратли мисол сифатида Шаҳрисабз туманидаги ҳозирги Ф.Бобоёров номли жамоа хўжалигини тилга олди. Буни телеэкрандан томоша қилган, эшитган хўжалик раҳбарлари ва меҳнатчиларининг хурсандчилигини кўрсангиз эди. «Вилоят ижроқўми раисининг муовини бизни бутун республикага, мамлакатга таниттирди!» дея беҳад руҳланган деҳқонлар, чорвадорлар ва сабзавотчилар олтмишинчи йилларнинг охирига келиб, жонажон хўжаликларининг янада юксалишига, янгидан-янги муваффақиятлар соҳибига айланишига замин яратдилар.

Масалан, бир вақтлари ҳар гектар ер ҳисобига 30-31 центнердан пахта етиштириб келган хўжалик 1970 йили 1500 гектар ерда деҳқончилик қилиб, ҳар гектар ердан 37,5 центнердан ҳосил йиғиштириб олди. Хўжалик ҳар йили она-Ватанга режага қўшимча равишда 1500-1700 тонна «оқ олтин» армуғон этадиган бўлди. 19 пахтачилик бригадасининг бештаси комплекс механизациялашган. Уларга механизатор кадрлар бошчилик қилади. Мисол учун Г.Қиёмова етакчилик қилаётган комплекс механизациялашган бригадада 40 гектар майдоннинг ҳар гектаридан 42 центнердан пахта хирмони кўтарилди. Бригадирнинг ўзи машинада 100 тонна «оқ

олтин» терди. Т.Шербобоев бошлиқ комплекс механизациялашган бригадада ҳам 44 центнердан ҳосил олинди. Етакчи эса 150 тонна пахтани бункерлардан тўқди. Ш.Дўстов, Ш. Ҳамроев, О.Бозоров бригадалари ҳам шундай муваффақиятли натижаларга эришди.

Чорвачиликда ҳам катта силжиш юз берди. 1966 йилда 220 тонна сут, 73 тонна гўшт тайёрланган бўлса, 1970 йилга келиб 330 тонна сут, 130 тонна гўшт тайёрлашга муваффақ бўлинди. Фермалар тўла хўжалик ҳисобида ишлашга ўтди.

Хўжалик асосан уруғчилик хўжалиги, бошқа пахтакор колхоз, совхозларга уруғлик чигит етказиб беради. Баъзан уруғчилик хўжаликлариде теримни машиналаштириш мақсадга мувофиқ эмас, деган гаплар эшитилиб қоларди. Бу фикрга Ғ.Бобоёров шогирдлари мутлақо қўшилмадилар. Улар уруғчилик хўжаликлариде ҳам теримни машиналаштириш мумкинлигини исботладилар ва лозим деган фикрни баралла айтдилар.

1970 йили машиналарда 1800 тонна пахта терилди. Бункерлардан тўкилган бу пахтанинг ҳаммаси уруғликка қабул қилинди. Машина теримидан 84 минг сўм фойда кўрилган бўлса, давлатга уруғлик пахта сотишдан 200 минг сўмга яқин фойда олинди. 1970 йили фақат навнинг яхшиланиши, биринчи нав пахтанинг кўпайтирилишидан 148 минг сўм даромадга эришилди.

Деҳқончилик маданиятини юксак поғонага кўтариш туфайли хўжаликнинг пул даромади йилдан-йилга кўтарилиб борди. Натижада бўлинмас фонддаги маблағ ҳам тобора ортди. Масалан, 1966 йилда умумий даромад хўжалик бўйича 2 миллион 370 минг сўм бўлган эди. 1970 йилда хўжаликка келган пул даромади 3 миллион 400 минг сўмга етди. Бўлинмас фонддаги маблағ 600-700 минг сўмни ташкил этди. Хўжалик қишлоқларини шаҳар типиде қайта қуришга киришилган эди. Бу иш ўз вақтида уддаланди. Ибратли изланишлар, илҳомланиш ёр бўлган деҳқонлар ва чорвадорлар турмуш тарзи эса янаде чирой очди.

Идрок этса бошчи сенинг ибратингни,
Янги ишга сарф этасан қудратингни.

— Ушбу ажойиб сатрлар ёдимга келганиде энг аввал унинг муаллифи Чархий домлага, кейин Соиб акага қойил қола-

ман, — деганди раис Фани Бобоёров суҳбатларимиздан бири-да (1973 йил).— Шоир барибир шоир-да, закий-да, бу ерда ғоятда пурмаъно фикрни шеърга солган. Уни Усмонов ўқиганми-йўқми, бундан хабарим йўқ, лекин бошқа нарсани яхши биламан: Соиб ака бетакрор идрокли одам, ибратни тез илговчи, ибратдан айрича илҳомланувчи инсон. Биласизми, у кишининг республика телевидениесидан минглабмас, миллионлаб одамларга биз ҳақимизда алоҳида фахрланиб гапиргани, қолаверса, 1968 йили туманимизга раҳбар бўлгач, хўжалигимизга ташриф буюриб, Шаҳрисабзда сизларнинг хўжаликдай хўжалик, сизлардай ўз ишининг усталари борлиги учун ҳам мен бу ерга ҳеч иккиланмай ишга келдим, деган чин юрак сўзлари бизни ниҳоятда руҳлантирган, кучимизга куч, халқ шоири таъбири билан айтганда, қудрат қўшган.

Мен сизга айтсам, Соиб Усмонов фақат бизнинггина эмас, бошқаларнинг ҳам ибратини ўз вақтида илғар, эътироф этар ва илҳомлантирарди. Ҳақиқий туман раҳбарига, Усмоновга хос бу хислат эса, Шаҳрисабз муваффақиятларига ўзига хос замин яратарди.

Энг аввало кўрсаткичлар — центнер, тонна, минг, миллионларнинг, режаларнинг асосий ижодкори бўлган халқнинг руҳ-кайфиятини, кўнглини, шароитини ўйлаб иш тутишга одатланган, муҳит соғломлиги учун курашни доимо муқаддас билган Соиб Усмонов эртани ҳам асло ёддан чиқармасди. Шу мақсадда туманда аввал узунлиги 25 км.дан иборат Седарак, Ўнг қирғоқ, Танхас, Пистахон каналлари қазилиб, бетонлаштирилди. Сўнг узунлиги 15 км бўлган Дўлана, Посбон, Қум, Хўжамурод баҳши каналлари қазилди ва бетонлаштирилди. Иккита хўжалик (собиқ «Коммунизм» ва «Қизил юлдуз»)да йирик сув шохобчалари барпо этилди.

1970 йил умуман туман тарихида алоҳида йил бўлиб қолади. Негаки, шу йили барча соҳалар бўйича бирдай залворли натижаларга эришилди. Шаҳрисабз деҳқончилик маданияти юксалган туман сифатида яна бир бор ўзини кўрсатди. Масалан, пахтакорлар неча йиллардан буён орзу қилиниб келинаётган 55 минг тонналик улкан хирмон уюшга муваффақ бўлишди. Ҳар гектар ер ҳисобига йиғиштириб олинган ҳосил 33 центнердан ошиб кетди. Ғаллакорлар ҳам пахтакор дўстларидан қолишмади. Улар биринчи марта 8900 тонна сара дон йиғиштириб олишди. Давлат омборларига 4500 тонна сабзавот, 1500 тонна полиз маҳсулотлари, 1850 тонна мева, 1500

тонна узум топширилди. Чорвадорларнинг изланишлари аввалги йилдагидан натижадор бўлди. Мисол учун гушт этиштиришда 1425 тонналик, сут тайёрлашда 4000 тонналик кўрсаткичга эришилди. Азал-азалдан умуман вилоятнинг юқори зонасида доврўф таратган туман пиллакорлари эса давлатга қарийб 350 тонна сара ҳосил сотдилар.

Етмишинчи йилларга келиб машҳур Шаҳрисабз деҳқончилик мактабларининг чинакам давомчилари, шогирдлари сифатида майдонга чиққан Республика олий кенгаши депутатлари — Х.Холмўминова, М.Фуломова, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган пахтакорлар — Ж.Жабборов, Т.Жўраев, шунингдек, П.Шербобоев, Қ.Рўзиев, Н.Раҳимов, И.Файзиёвлар бош бўлган бригадаларда ҳар гектар ердан ўртача 40-45 центнердан «оқ олтин» йиғиштириб олинди. Энг муҳими, бу далабошилар устозлари изидан бориб, ўзларини ишнинг кўзини биладиган, қийинчиликларни усталик билан енгиш қўлидан келадиган омилкор деҳқон сифатида намоёиш этдилар. Уларнинг ҳар бири режа белгилаб, мажбурият олишдан олдин ички имкониятларни ҳисоблаб чиқадиган, фан-техника ютуқлари, илғор тажрибаларни ҳаётга татбиқ этишнинг чораларини кўришга қодир етакчи эди. Улар оз меҳнат ва маблағ сарфлаб, кўп маҳсулот олиш тадбирларини дадил амалга оширдилар ва машҳур устозларидай, уларга муносиб натижаларга эришдилар.

Биз ана шу давр донгдорларининг баъзилари билан учрашиб, 1968 — 72 йилларда Шаҳрисабз тумани эришган ютуқларнинг, юксалишларнинг асосий илдизларини сиз қандай изоҳлайсиз, деб сўраганимизда, деярли бир хил мазмундаги жавоблар эшитдик ва бундан, тўғриси, хурсанд бўлдик.

Масалан, улардан бири «ҳеч ким инкор этолмайди, муваффақиятнинг биринчи сабабчилари, юзага чиқарувчилар шак-шубҳасиз энг қуйидаги масъуллар — ишловчилар, меҳнатчилардир, лекин бу зафарларда туман раҳбариятининг, хусусан, Соиб Усмоновнинг ҳам ҳиссаси катта», деган бўлса, иккинчиси, «туман раҳбаримиз — халққа, айниқса, оддий одамларга ниҳоятда яқин, меҳрибон етакчи, мен ютуқларнинг энг биринчи омилини шу деб биламан», деди қатъийлик билан. Учинчиси — ёши улўғроқ, давра кўрган Парда ака эса «Соиб Усмонов ўз атрофидаги, яъни ўзидан кейинги раҳбарлар, бош, етакчи мутахассислар билан ғоятда қалин эди ва уларнинг имкониятларидан оқилона фойдаланарди,

мен муваффақиятнинг асосий илдизини энг аввало мана шу фактда кўраман ва биламан», деган фикрни айтди.

Кўпчиликнинг дилидаги гапни ифодалаган бу эъгиروفларга қўшилмасдан иложимиз йўқ эди. Чунки улар мамнуният ила таъкидлаган фактларга биз ҳам гувоҳ бўлганмиз. Мисол учун Соиб ака Хоной Холмўминова бригадасига ташриф буюрса, ўзидан беш ёш катта бўлган дала маликасига «Хон опа — даласига жон опа!» деб мурожаат қиларди. Собик «Социализм» хўжалигининг бригадири Қўзи Рўзиевни доимо Қўчқорвой деб эркалатарди. Ўз даласида деҳқончилик мактаби яратган машҳур пахтакорни эса «Укам Шербобоев Парда, сизга доим зафар ёр-да!» деб руҳлангирарди.

Хўжалик етакчисиданмас, балки туман раҳбаридан бундай яқинлик кўриб турганидан кейин ҳар қандай меҳнатчи ҳам бажараётган юмушидан афсус-армон қилмайди-да. Аксинча, демак, яхши ишлаётганим рост экан, бундан ҳам яхшироқ ишлашим керак, деган хулосага боради, яъни ўз ишидан қониқади. Қаҳраонимиз Соиб Усмонов эса мана шундай эзгу хулосаларнинг ашаддий ишқибози, тарафдори эди.

У туман ижроия қўмитасининг раиси билан ҳам фақат иш юзасидан, расман гаплашиб юришни хуш кўрмасди. Ўз ишини пухта биладиган ва уддалаётган Мавлон Муҳаммадиевга баъзан дўстона ҳазиллашиб ҳам турарди. Шундай ҳазиллашувларнинг бирида унга ҳатто ютқазган...

Ўзидан бир ёш катта М.Муҳаммадиев асли Китоб туманининг Ўрис қишлоғидан эди. С.Усмонов эса Фузорнинг Эскибоғ қишлоғида туғилганди. Шунинг учун туман раҳбари баъзида ижроқўм раиси билан кўришиб, сўрашаркан:

— Мавлон Муҳаммадиевич, хўш, Москвада нима гаплар? — деб кулиб кўярди.

Шундай ҳазил такрорланиши мумкин бўлган кунларнинг бирида ижроқўм раисининг эсига Соиб Усмоновнинг туғилган қишлоғи келиб қолди.

Кутилганидек, сўрашиб бўлингач, қадрдони:

— Хўш, Мавлон Муҳаммадиевич, Москвада (қишлоқ номига ишора) нима гаплар? — деди табассум ила.

Ижроқўм раиси дарров:

— Соиб Усмонович, афсус, Эски боғлар кўпорилиб ташланибди, — деди.

Шунда туман раҳбари дилдан қаҳ-қаҳлаганича ўрнидан туриб, дўстининг кўлини оларкан:

— Ана бу бошқа гап, Мавлонжон ака, — дея тан берган.

Парда деҳқон гоятда ҳақ гапни айтган эди. Усмонов давридаги муваффақият, бу энг аввало, туман раҳбари асосий кадрларнинг имкониятларидан тўғри ва кенгроқ фойдаланишининг, қолаверса, янги имкониятларни (ишбошилар ва мутахассислардан) юзага чиқарганининг, кашф этганининг қувончли самараси эди. Иккинчидан, бу серзафар ўзгаришлар Усмоновга хос бўлган иш услубининг, яъни фанга, хусусан, қишлоқ хўжалиги илмиётига астойдил интилиб, унинг тавсиялари ва хулосаларидан фаол фойдаланиб, илғор тажрибаларга таяниб, қолаверса, ихтисослашган илмий-тадқиқот институтларининг минтақавий филиаллари ва бўлимлари билан чинакамига ҳамкорлик қилиб ишлашнинг конкрет натижаларидир.

Учинчи омил эса, туман раҳбарининг ўзига хос бошқарувчилик маҳорати, образли қилиб айтганда, раҳбарлик санъати эди. Аслида ташкилотчилик мана шу қобилиятдан бошланади. Бу салоҳият эса, Яратгандан берилган бўлади. Усмоновда Худо берган ана шу кайвоничилик иқтидори кучли эди. Бу истеъдод эса, ўзгалардан фарқли ўлароқ, кўпроқ меҳр билан йўғрилганди. Соиб ака Шаҳрисабз туманини неча йил бошқарган бўлса, халқ тили билан айтганда, биронта одамнинг бурнини қонатмади. Аксинча, қўл остидагиларни, тумандошларини илиқ сўз билан сийлади, яхши гап билан олқишлади, энг муҳими, меҳрли муносабат билан мамнун этди. Бетабассумлик унинг учун бутунлай ёт эди. Яхши ишлаганни, ишлаётганни ўз вақтида маънан-руҳан рағбатлантирмаса туролмасди.

Ўзига, ўзининг имкониятларига боғлиқ бўлмаган ҳолда ёки бошқа бирон сабаб билан ёмон фаолият кўрсатиб қўйган одамни, айниқса, деҳқонни, оддий меҳнатчини учратганда эса асли койиниб, жаҳли чиқиб ўтирмасди, бошқа вазифадошларига, раҳбарларга ўхшаб, уни дарров кўпчилик олдида изза қилмасди. Билмаганга олиб ёки «ҳечқиси йўқ, мен бу одамнинг яхши ишларини ҳам биламан» деб ўтиб кетаверарди. Туман раҳбарининг ана шу биргина чин дил сўзи ўзини билган, фаҳм-фаросатли одамга ҳам сабоқ, ҳам рағбат бўларди.

Соиб ака далабошиларни, чорвачилик етакчиларини, бош мутахассисларни хўжалик раҳбарларидан кўра зиёда ҳурмат қиларди, яхши кўрарди, ҳимоя қиларди. Масалан, у далага гашириф буюрса, энг аввал бригадирни йўқларди.

Унинг халққа янада яқинлашишга бўлган интилишини исботловчи бир факт: Усмонов ўзи ҳузурига бораётган жамоа, учрашиши керак бўлган одамларнинг ишида, шахсий ҳаётида янгилик юз берган бўлса, уни албатта билган ҳолда келарди. Туманнинг биринчи раҳбаридан эшитган одам эса бундан беҳад шод бўлиб, бир қоп семириб кетарди. Бу факт баъзиларга бир арзимас нарсадек, майда-чуйдадай туюлади. Лекин бу Соиб ака учун катта ва керак нарса эди. Чунки у юқорида таъкидлаганимиздек, инсоннинг маънавий эҳтиёжини, рағбатини ҳар нарсадан юқори қўядиган, биладиган ва эъозлайдиган раҳбарлардан эди!

Одамларга бўлган бундай эътибор, ғамхўрликни муваффақиятнинг асосий омилларидан бири демасдан бўладими?!

Бир-биридан шарофатли омиллар туфайли 1971 йил ҳам Шаҳрисабз учун муваффақиятли бўлди. Барча соҳалар бўйича олдинги йилдагидан асло кам бўлмаган, айримларида ҳатто зиёда кўрсаткичларга эришилди. Даромад ҳам шунга яраша мўл-қўл бўлди. Натижада халқ турмуш тарзини, маданий-маиший ҳаётни, соғлиқни сақлашни янада яхшилашга қаратилган ишларни кескин кучайтиришга имконият туғилди. Масалан, 12 миллион 745 минг сўмлик қурилиш-монтаж ишлари ниҳоясига етказилди. 4500 квадрат метр уй-жой қурилиб, фойдаланишга топширилди. Янги иншоотлар — 1976 нафар ўқувчига мўлжалланган мактаб, 460 ўринли кинотеатр, 240 нафар кичкинтойларни ўз бағрига сиғдирадиган болалар боғчаси, 400 киши бемалол ҳордиқ чиқарадиган дам олиш (Мироқида) уйлари туман ҳуснига ҳусн бўлиб қўшилди. Замоनावий, қулайликларга эга бўлган дала шийпонлари қўпайтирилди.

Агар 1966 йилда соғлиқни сақлаш ишларига хўжалик ҳисобидан 256,5 минг сўм сарфланган бўлса, 1971 йилда ана шу мақсадлар учун 838 минг сўм маблағ ажратилди. 1968 — 71 йилларда «Қизил юлдуз» (собик) жамоа хўжалигида шифохона, Филон, Қизилэмчак, Оммағон қишлоқларида шифохона филиаллари, «Пахтакор», «К.Маркс», «Комсомол 50 йиллиги» (собик) хўжаликларида эса туғруқхоналар ишга туширилди. Чоршанбе ва бошқа бир қатор участка шифохоналарида ўринлар сони оширилди. Бир неча қишлоқда эса фельдшер-акушерлик пунктлари очилди.

Шаҳрисабзликлар бир фактни ҳеч эсдан чиқармайдилар. Гап шундаки, Соиб Усмоновнинг ташаббуси билан бу ерда

ҳатто заводлар кўпайтирилди. Танхас дарёси бўйида барпо этилган қум-шағал саралаш, шунингдек, асфальт заводлари етмишинчи йилларнинг ўрталаридан эътиборан бутун вилоятга хизмат қила бошлади. Деҳқон аёллар учун қулайлик яратиш мақсадида Ленин номли (собик) хўжалиқда қурилиб, ишга туширилган, 160 нафар кичкинтойга мўлжалланган болалар комбинати ҳам Соиб Усмоновнинг фаол қўллаб-қувватлови ва ёрдами билан бунёд этилганди.

Одамларга, уларнинг ҳаётига, турмуш тарзига шундай диққат-эътиборли ва ғамхўр етакчининг тумани кўп қатори ёки ўртамиёна ишлаши мумкинми?! Йўқ! Шунинг учун ҳам туман олтмишинчи йилларнинг охири ва етмишинчи йилларнинг аввалига келиб, барча соҳалар бўйича шу вақтгача эришмаган юксак натижаларга — доvonларга муяссар бўлди. Вилоят, республика миқёсида ўтказилган йиғилишларда энг илғор, энг олди, янада юксалган ва даромаддор туман сифатида тилга олинди.

Лекин Соиб Усмонов, юқорида таъкидланганидек, фақат ишлаб чиқариш, қишлоқ хўжалиги деб қолган эмас, у саноат, тиббиёт, маданият ва таълим-тарбия ишларининг ривожига, уларнинг халққа хизмат даражасини мунтазам ошириб, яхшилаб боришга ҳам алоҳида эътибор берди.

— Худди биз каби, туман марказида жойлашган баъзи фабрикалар мисолида бир нарсани яхши билардик, — дея ҳикоя қилганди Шаҳрисабздаги машҳур «Хужум» бадий буюмлар фабрикасининг ташкилотчиларидан бўлган, уни қирқ йил шон-шараф билан бошқарган Моҳинисо Жалолова (1994 йили). — Айрим туман етакчилари саноатнинг ўз мутасаддилари, эгалари, қолаверса, унга масъул шаҳар раҳбарияти бор, мен қишлоқ хўжалиги учун жавоб бераман, деб фабрикаларга умуман эътибор бермасди. Бергандаям номига, расмий бўларди. Соиб ака эса асло ундай раҳбарлар сирасига кирмасди. Биз «хужум»чиларга ҳам алоҳида ҳурмат билан қарарди. Фабрикамизга ташриф буюрса, «Хужум»ни бутун мамлакат, қолаверса, ундан ташқарида ҳам билишадди, шундай доvруғли корхона билан хабарлашиш-аҳволлашиш, қўлдан келса ёрдамлашиш бизга шараф-ку, опажон, дея кўнглимизни кўтарарди. У кишининг қўллаб-қувватлаши, конкрет кўмаги билан ўз даврида бир қатор муаммоларни ҳал қилиб олганмиз.

Тўғри, ўша вақтларда шаҳар раҳбариятининг бизга бўлган эътибор-муносабатлари яхши эди. Лекин Соиб аканинг даъ-

вати, ибрати билан бу эътибор-муносабат кескин кучайганлиги ҳам факт. У киши ҳатто Қарши, Тошкент билан боғлиқ баъзи муаммоларимизни ечишда бизга ёрдам берган. Шунинг учун фабрикаимизнинг олтмишинчи йилларнинг охири ва етмишинчи йилларнинг бошларидаги муваффақиятида ажойиб инсон ва раҳбар Соиб Усмоновнинг ҳам муносиб ҳиссаси борлигини ҳеч қачон инкор этмаймиз. Буни таъкидлашдан фахрланамиз.

Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган ўқитувчи Абдурахим Жалилов Шаҳрисабзда халқ маорифи ва касбхунари таълимининг ривожига катта ҳисса қўшган устоздир. У киши Соиб Усмонов туманга раҳбарлик қилган йиллари халқ таълими бўлимини бошқарарди.

— Соиб аканинг ўта таълимпарвар раҳбар эканига у киши ҳали вилоят ижроия қўмитаси раисининг муовини вақтидаёқ амин бўлганман, — дея ҳикоя қилади кекса мураббий. — Шу боис устознинг туманимизга етакчи бўлиб келганидан бошқалардан кўра биз, маорифчилар чексиз хурсанд бўлганмиз. Қўшни туманлардаги вазифадошу ҳамкасбларимиз эса сизларга таълимни айрича севадиган ва қадрлайдиган раҳбар борди, деб бизга ҳавас қилишган.

Биз ўйлагандай, кутилганидай, Соиб ака илк кунлариданоқ таълим-тарбия масалаларига алоҳида эътибор қаратган. Ҳеч ёдимдан чиқмайди. У киши туман раҳбари сифатида ўтказган дастлабки катта йиғилишларидан бирида ўз идораси, ижроқўм масъулларига, хўжаликлар ва ташкилотларнинг етакчиларига қараб: «Халқ маорифи бўлимидан, Абдурахим Жалиловдан хабар олиб туриш, ёрдамлашиш ҳар биримизнинг бурчимиз, чунки улар бизнинг, сизларнинг болаларингиз тарбияси, камоли йўлида меҳнат қилишяпти», деган. Йиғилишдан сўнг эса мени ўз ҳузурига таклиф этиб, жиҳозларини янгилаш, кенгайтириш зарур бўлган мактабларни сўраган. Уларнинг маълумотини мендан олгач, дарров ижроқўмга ва бошқа тегишли расмий кишиларга топшириқ берган.

Орадан кўп ўтмай, яъни бу ишлар буткул амалга оширилиб бўлингач, мени яна кабинетига таклиф этиб, Абдурахимжон, янгилаш лозим бўлган таълим даргоҳларининг рўйхатини, шунингдек, мактаб қуриш шарт бўлган жойларнинг манзилларини беринг, деган гапни айтди. Бошим осмонга етиб, ўзимда йўқ қувониб, эртаси кунийёқ рўйхат ва манзилларни етказдим. Бизда шу тариқа, кейинчалик «Янги мактаблар турку-

ми» деб номланган қурилиш бошланиб кетган. Биласизми, ана шу таълим масканлари қурилаётганда деярли ҳар бирдан туман котиблари ва ижроқўм раиси муовини қаторида Усмоновнинг ўзи ҳам хабар олиб турган. Биронта мактаб муддатидан кечикиб ишга тушмаган. Кўпининг очилишида у киши бевосита қатнашган ва белгиланган вақтда замонавий билим масканларини бунёд этиб, бизни, болаларни, уларнинг ота-оналарини, қолаверса, ўзини хурсанд этган қурувчиларга совгалар улашиб, миннатдорчилик билдирган.

У кишида бошқа вазифадошларида кам кузатиладиган бир ибрат бор эди: Бирон мактабга ташриф буюрса, энг аввало синфхоналарга кириб, албатта, доска ва парталарни кўздан кечирарди. Ўзаро кўришганимизда эса кўпинча «бош муаллим, доска ва парталарнинг эскиргани кўзга ташланмаяптими?» деб сўраб қўярди. Бир гал менга шундай деётганда ёнимизда турган учинчи киши кутилмаганда: «Соиб Усмонович, шунга ҳам ташвиш чекяпсизми, болаларга янги партами, эскисими — барибир, уларга кўпи билан уч-тўрт соат ўтириб, суяниб кетадиган бир нарса бўлса бўлди-да», деди. Биласизми, ўшанда Соиб аканинг сал жаҳли чиққанини биринчи марта кўрганман. Устоз ҳалиги кишига дарров: «Биродар, кечирасиз, бола зийрак бўлади, у индамай кетиши, сиз эса буни барибирликка йўйишингиз мумкин. Лекин бола митти, ғубордан бутунлай йироқ кўнглида «эскирган, синиқ, майиб-мажруҳ партада ўтириб ўқидим» деган ўкинчни туяб кетса нима дейсиз? Менинг ҳам, Жалиловнинг ҳам, қолаверса, сизнинг ҳам эртамыз эгаси бўладиган болани ўқинтиришга асло ҳаққимиз йўқ. У фақат яйраб ўсиши ва ўқиши керак!» — деб жавоб берган.

Усмонов ўқувчиларнинггина эмас, балки ўқитувчиларнинг ҳам ғамхўри эди. Бирон муаллимнинг юбилеи бўладиган бўлса, у яқинда пенсияга чиққан устозми ёки оддий ўқитувчими, бундан қатъи назар, таклиф қилсак, котибини ёнига олиб ўзи ташриф буюрарди, ўзи келолмаса, котибини юборарди. Шу тариқа юбиляримиз туман раҳбариятининг иззатбахш, ширин сўзига, қутловига муяссар бўларди. Унинг ҳамкасбларига ҳам қувонч улашиларди. Йил якунлари ёки бирон тарихий сана, воқеа муносабати билан республикадан, вилоятдан мукофотлар берилиши ҳақида олдиндан эшитса, аппарат ходимларига бошқа соҳаларнинг илғорлари қаторида энг яхши, хизмати катта маорифчиларнинг ҳужжатларини ҳам албатта тайёрлашни, рўйхатга қўшишни буюрарди.

Масалан, у кишининг ана шундай жонкуярлиги ва фаол қўллаб-қувватлаши билан туманимизда халқ таълимини ривожлантиришга, юксалтиришга улкан ҳисса қўшган устоз мураббийлар — Маҳмуд Каримов ва Шоим Худойбердиев «Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган ўқитувчи» деган улуғ эътирофга сазовор бўлишганди.

Хулоса шуки, туманимизда етмишинчи йилларнинг бошида 66 мактаб фаолият кўрсатарди. Уларда 33 мингдан ортиқ бола таълим оларди. Ана шундай катта давралаи Шаҳрисабз туманининг халқ таълими бўлими вилоятда етакчилардан ҳисобланарди. Бунда эса таълимпарвар раҳбар, муаллимлар меҳрибони Соиб Усмоновнинг ҳиссаси катта эди.

Шаҳрисабз аҳли, айниқса, ёши катталар бир фактни ҳамон алоҳида миннатдорчилик ва фахр билан эслашади. Соиб Усмонов бу ерда ишлаган даврда, атиги уч йил ичида туманда 16 та кинотеатр қурилиб, ишга туширилган. Бундай маданиятпарварликни ёдламай ёки ундан гурурланмай бўладими?!

Мироқи, Филон, Дукчи, Чорбоғ, Нушкент, Шаматон, Новқат, Оммагон, Синабоғ, Қорасув қишлоқларини шаҳрисабзликлар фахрланиб, «бизнинг минишаҳарчалар» дейишади. Ана шу гавжум гўшаларнинг янада ободонлашиши ва ўзгача чирой касб этишида туман раҳбари Соиб Усмоновнинг хизмати таъкид таҳсинга лойиқ эди.

— Бунга туман ижрокўмининг ўша пайтдаги раҳбарларидан бири сифатида мен гувоҳ бўлганман, — дейди «Нуроний» жамғармаси бўлимининг етакчиси Боқижон Эргашев. — Устознинг фаровонликка эришиш, ободонлаштириш ва одамларнинг иш шароитларини яхшилаш борасидаги ибратларига яна иккита мисол: машҳур Эскианҳор каналининг Шаҳрисабз туманидан ўтадиган қисмини бир ойда қуриб, битказиш режалаштирилганди. Ана шу гоьтда муҳим, долзарб иш Соиб аканинг бевосита раҳбарлигида 15 кун ичида ниҳоясига етказилган. 183 та дала шийпонининг шароитлари яхшиланиши жараёнида уларнинг ҳар бирида шахсан устознинг ташаббуси, кўрсатмасига биноан махсус «Қизлар хонаси» ташкил этилган. Тушлик пайтида шийпонларда ўша даврда машҳур, сифатли «Саратов» унидан фойдаланиш шарт қилиб қўйилган.

Ҳа, илгари туманда деҳқончилик маданияти чинакамига юксалган бўлса, Соиб Усмонов даврида деҳқонларга хизмат кўрсатиш, ғамхўрлик қилиш маданияти ҳам янада гуркира-

ган эди. Шунинг учун ҳам биз устознинг таржимаи ҳолида «Шаҳрисабз йиллари» сифатида қайд этилган даврни ҳаммаша мамнунлик билан, миннатдорчилик ила ёдга оламиз.

Азиз ўқувчи! Қахрамонимиз ана шундай ишбилармон, ташкилотчи, чинакам деҳқонпарвар бўлиш баробарида ҳақиқатгўй, адолатпарвар ва принципиал киши эди. Ўз позициясини ҳар қандай катта раҳбар олдида ҳам қўрқмасдан, баралла ҳимоя эта оларди. Хулосамизнинг исботи сифатида эътиборингизга худди шу даврда, Шаҳрисабз йилларида қайд этилган бир воқеани ҳавола қиламиз:

Республика пахта далаларида дефолиация қизгин давом этаётган пайтда туманга Тошкентдан катта раҳбарлардан бири ташриф буюради. Шунда, у, дала айланаётганда муҳим деҳқончилик тадбири — дефолиацияга Шаҳрисабзда ҳанузгача киришилмаганини кўриб, сабабини суриштирмасдан, жаҳли чиқиб кетади, бизга қаршимисиз ҳали, бу ишнинг моҳиятини, пахтачиликни билмайсизми, мазмунида қўпол муомала қилади, ҳатто туман раҳбарининг изоҳини эшитишни хоҳламайди. Шунда, Соиб Усмонов:

—Ака, онам мени далада, пайкалда тукқан, деҳқончиликка асло бегонамасман! — дейди-да, дефолиацияга киришилмай турилганининг конкрет сабабини, ҳозир киришилса, охир-оқибат фойдамас, балки зарар кўришларини, буни эса, туман раҳбари сифатида асло истамаслигини айтади.

Тошкентлик катта раҳбарнинг муомаласи кескин ўзгаради. У ичидан жойлардаги аҳволдан беҳабар эканлигини тан олган эди.

Лекин, афсуски, Соиб Усмоновнинг беғараз дадиллиги унга оғир ботганди...

БЕШИНЧИ БОБ

ЭЙ ЧЎЛ, СЕНИНГ ТУРФА ГУЛИНГДАН...

Ҳеч кутилмаганда, 1972 йилнинг 25 февраль куни кеч-курун Қаршидан вилоят раҳбариятининг масъули С. Усмоновга телефон қилиб, эртага туманингизда пленум ўтказамиз, тайёргарлик кўринг, одамларга хабар қилиб қўйинг, деди.

— Қанақа пленум? У ҳақда мен энди эшитаётган бўлсам, маъруза тайёрлашим керак, унга улгуриб бўладими? — ажабланди туман раҳбари.

— Улгурасиз, биродар, бу маъруза қилинмайдиган пленум бўлади. — Қаршилик масъул шундай деб сўзлашгич гўшагини қўйиб қўйди.

Кутилмаган бу хабардан у ҳайрон бўлиб қолганди. «Туман тинч бўлса. Эски йилда барча соҳалар муваффақиятли яқунланиб, янги йилга тайёргарлик аллақачон, ўз вақтида бошлаб юборилган бўлса. Одамларга йиллик даромадларни улашишда ҳеч қандай кечикиш, камчилик юз бергани йўқ. Қиш пайтида шаҳарда ҳам, қишлоқларда ҳам қийинчилик сезилмади. Умуман, халқда ҳеч қандай шикоят йўқ. Нега пленум ўтказиш шарт бўлиб қолди? Унга нима сабаб бўлиши мумкин?»

У ўйланиб-ўйланиб, охири вилоятнинг биринчи раҳбарига сим қоқди. Унинг кўнғироқ қилишдан муддаосини, саволини эшитган вилоят раҳбари аввал:

— Соиб Усмонович, сизни кўтармоқчимиз, Тошкентга сўрашяпти сизни, — деди. Унинг сўзларидан сохта кулгуси, пичинги сезилиб турарди.

— Унақа бўладиган бўлса мени олдин пойтахтга, махсус суҳбатга чақиришарди-ку, номига бўлсаям, розилигимни сўрашарди-ку? — ҳайронликда давом этди у.

Вилоят раҳбари гапнинг чўзилиб кетишини хоҳламай, «дўқ» этган жавоб қилди:

— Ўртоқ Соиб Усмонович, пленум чақириб фикри Тошкентдан, шахсан «Катта»дан чиққан, унинг қандай мақсадда ўтказилаётганини ҳам у киши билади. Бошқа гапларни эртага Шаҳрисабзга борганимда, қўришганимизда айтаман. Хайр, омон бўлинг.

Эртаси куни, яъни пленум бошланишига санокли дақиқалар қолганда туманга етиб келган вилоят раҳбари яна ихчам изоҳ берди:

— Икки кун бурун шахсан «Катта»нинг ўзи менга қўнғироқ қилиб, «Қаршиқурилиш» бошқармасида сиёсий-тарбиявий ва маданий-маърифий ишларни кучайтиришимиз, унга ёрдам беришимиз керак, у ерга сиздан фақат Соиб Усмонов муносиб, деган фикрни айтди. Бу менгаям, сизгаям — топшириқ. Сўзсиз бажаришга мажбурмиз.

У «топшириқ»нимас, «Қаршиқурилиш»га ёрдам беришимиз керак», деган сўзни эшитиб, жим қолди.

Пленумда уни «бошқа ишга ўтганлиги муносабати билан» туман раҳбарлигидан озод қилишди.

Вилоят раҳбари Шаҳрисабзнинг янги етакчисини яна бир бор табриклаб, янги ишда муваффақият тилаб, хайрлашаркан: «Бекмуроджон, бу ер — машҳур жой, бу ерга ҳамма — хорижликлар ҳам, Соиб Усмонович яхши билади, ҳатто тошкентлик катта раҳбарлар ҳам келишга ошиқишади. Барчаси бирдай илиқ таассурот билан, яъни «эли бой¹ экан» деб кетса — бўлди», — деб ҳазиллашди.

Вилоят раҳбарини кузатганларнинг деярли барчаси ушбу ҳазил билан «маст» бўлиб қолган эди. Унинг хаёлини эса, дабдурустдан айтилган «Соиб Усмонович яхши билади» деган сўзлар беихтиёр қамраб олганди.

«Тушунарли, — ўйлади у. — Вилоят раҳбари бу сўзни ё билмасдан гапириб юборди, ё шу баҳона атайин, менга тегдириб эслаб ўтди. Чунки ўшанда бу ерга ташриф буюрган пойтахтлик раҳбарнинг аҳвол билмасдан, суриштирмасдан қилган дағал муомаласига берган жавобим меҳмонга ёқмаганди, у киши (вилоят раҳбари) гўё хижолат бўлганди. Ҳатто меҳмонни кузатгач, эртасига мени Қаршига, ҳузурига махсус чақириб, Соиб Усмонович, кеча «катта» нинг олдида сиз ҳам бироз катта кетдингиз, фикрингизга мен ҳам қўшиламан, лекин у устозга ёқмади. Шунинг учун, илтимос, юқори

¹Туманнинг янги раҳбари Бекмурод Элбоев эди.

раҳбарлар қуйидан бўладиган дадилликни ёқтирмасликларини доимо ҳисобга олинг, деганди. Кейин, мийиғида кулиб, дадиллик бизнинг давримизда фақат «катта»ларга хослигини ва уларга мумкинлигини асло унутманг, биродар, дея ўз сўзини тугатганди».

Унинг дадиллиги кутилмаганда, негадир «катта гаплик», «манманлик» дея қабул қилинганди. Шунинг учун Тошкентга қайтиш билан бунга жавоб қайтариш ҳақида ўйлана бошланди. Ҳатто, бошқалар ҳам «ҳисса» қўшиши натижасида, Соиб Усмонов тўғрисидаги яхши тасаввурлар, хулосаларга дарз кетказишга муваффақ бўлинди. Охир-оқибат, унинг биринчи раҳбар сифатида мустақил ишлаши мақсадга мувофиқ эмас, деган нотўғри хулосага ҳам келинди. «Кўпроқ дадил ва озроқ содда» (дўстлари таърифи) Соиб Усмонов буни кейинчалик, баъзи давралардан эшитиб, англаб, тушуниб етди.

Лекин Соиб Усмонов «Қаршиқурилиш» бошқармасига ишга ўтганидан асло афсус қилмади. Аксинча, хурсанд бўлди. Чунки бу ерда ўн йил бурун бошланган ғоятда кенг ҳажмли, шарофатли, тарихий ишга шу юртнинг фарзанди сифатида бошқалар қатори мен ҳам барибир ҳисса қўшишим керак, деган эзгу фикр кўнглида бор эди. Иккинчидан, чўлқуварларга етакчилик қилаётганларнинг аксарияти билан ака-укадай қадрдон, қалин дўст эди. Баъзилари ўзини устоз деб ҳисоблашларини ҳам яхши биларди. Бундай яқинлик вилоят ижроия қўмитаси раисининг муовини вақтида кучайганди. Учинчидан, энг муҳими, «Қаршиқурилиш» бошқармасининг бошлиғи — ажойиб инсон, моҳир мутахассис ва изланувчан раҳбар Ҳабибулла Шоғазатовни яхши билар эди. Шунинг учун бу ерда ишни бошлаётганида ундан кўра Ҳабибулла Абдумажидович хурсанд бўлиб кетди.

— Ҳажми тобора ошиб бораётган шундай масъулиятли ишни, давраси кундан-кунга катталашиб, кенгайиб бораётган жамоани эплаб кетишда қийналиб қолмасмиканман, деб аввал қўрққан бўлсам ҳам, энди асло қўрқмайман, негаки ёнимда сиз бор, Соиб Усмонович, — дея дарров юрагидагини тўкиб солди бошлиқ.

Улар бошлиқ котибаси дамлаб кирган кўк чой устида суҳбатлашиб ўтиришди.

Донишмандлар айтганидай, кўнгил дафтари фақат чин дўстга ёйилади-ёрилади, шунга муяссар бўлиганида, ёйил

маса-ёрилмаса, у ёниб кетади. Соиб Усмонов ҳам биринчи гурунгдаёқ дўстига дилини ёрди — Шаҳрисабздан «қўтарилиш»га туртки бўлган воқеани гапириб берди. Уни диққат билан эшитган Ҳабибулла Шоғазатов:

— Соиб Усмонович, ўзингиз ҳам юқори зонада туриб, янада юқорилаб, гуриллаб кетувдингиз-да, — деди самимий кулиб. Сўнг жиддий оҳангда давом этди: — Сизнинг баъзиларга «катта гаплик» бўлиб кўринган, туюлган ўша дадиллингиз ҳеч қачон айб, камчилик эмас. Аксинча, ютуқ, ибрат. Унинг бошқаларда сустиги, баъзиларида умуман йўқлиги — айб ва хато. Бир таниқли ёзувчимиз: «Фанимларимга раҳмат, мени сергаклантирди», деб ёзганидай, бу «тарих» бизга — сизнинг дўстларингизга ҳам ўзига хос сабоқдир.

Бошлиқ ўзига сиёсий-тарбиявий ва маданий-маърифий ишлар бўйича масъул — муовин этиб тайинланган Соиб Усмоновдан биринчи навбатда бошқарма ҳудудидаги соғлом муҳитнинг барқарорлигини таъминлашни, чўлқуварларнинг иш ва яшаш шароитларини янада яхшилашни, кадрлар камоли масалаларига алоҳида эътибор беришни илтимос қилди.

Қирқ беш ёшли янги муовиннинг бу соҳада айниқса, вилоят ижроқўмида ишлаганида бой тажриба тўплаганлиги, қолаверса, у ана шу катта идора масъули вазифасида фаолият кўрсатаётганда Қарши чўли шаҳарчалари ва қишлоқларини яқиндан билишга улгурганлиги қўл келди. Масалан, у энг аввало беш йил бурун «Қаршиқурилиш» бошқармаси ҳудудида халқ турмуши ва ободонлаштириш бўйича бошланган ишлар қаерда, қандай яқунлангани ва давом этаётгани билан обдан танишиб чиқди. Нишон шаҳарчасида қурилаётган кўп қаватли уйлар ўз вақтида фойдаланишга топширилганидан, «Дўстлик» шаҳарчасида йирик шаҳарларникидан қолишмайдиган улкан, чиройли магазин аллақачон иш бошлаганидан қувониб кетди.

Қарши — Бишкент йўлининг чап томонида жадал қурилаётган тураржойларни, Касби туманининг маркази Муғлон шаҳар типидagi қўрғончага айланганини, аниқроғи, бу ерда Пахтачилик илмий-тадқиқот институтининг вилоят филиали, олтита кўп қаватли, 39 та икки квартирали, 140 ўринли болалар боғчаси, 240 кичкинтойга мўлжалланган болалар комбинати, хунар-техника билим юрти бинолари бунёд этилганини кўрганда эса бир таниқли шоирнинг иборасини эслаб, хурсанд бўлганидан ҳамроҳига қараб: «Йўлдошжон, яқин

келажакда Қарши чўли тамоман экинзорларга, боғу роғларга айланишига ким ишонмайди?!» деб юборди беихтиёр.

У илк айланиши вақтида баъзи жойларда қурувчилар объектларни ўз вақтида топширишга шошилиб, сифатсизликка йўл қўйишганининг ҳам гувоҳи бўлди. Лекин бу бинокорлар кимлигини аниқлашга ёки улар таниш бўлса даров навбатдаги иш жойларига бориб, сифатсиз иш бажариб кетибсизлар, деб танбеҳ беришга шошилмади. Янги объект манзили ва у ерда ишлаган бригадани ён дафтарчасига қайд қилиб қўйди, холос.

Соиб Усмонов қаерда ишламасин, оналаримиз ва бўлажак оналаримиз, дея эъюзлайдиган хотин-қизлар ва уларнинг иш, яшаш шароитларига алоҳида эътибор берарди. Чўлда ҳам худди шу одатига, ибратли анъанасига содиқ қолди.

Етмишинчи йилларнинг бошида Қарши чўлида меҳнат қилаётган 14 мингдан ортиқ ишчи, хизматчи, муҳандис-техник ходимлар сафида 3 мингдан ортиқ хотин-қиз фаолият кўрсатарди. Уларнинг орасида ҳатто участкаларнинг бўлим бошлиқлари, мастерлар ва бригадирлар бор эди. Чўл маликаларининг қарийб ярми қурилишда тер тўкарди. Қолганлари эса транспорт ва саноат корхоналарида меҳнат қилишарди. Уларнинг сафида Вера Герасимова, Людмила Резникова, Александра Куликова, Марья Дидочкина, Нина Глазкова, Зинаида Радченко, Нина Циганкова каби номлари чўлқуварлар даврасида ҳурмат билан тилга олинадиган қиз-жувонлар ҳам бор эди.

Ҳам уй-рўзғор ташвишларига, ҳам умум ишига фаол камарбаста бу аёлларга «рўзғор ташвиши — уй маликалик вазифаси, кўпчилик қатори ишлаётган бўлса, маошини ўз вақтида олаётган бўлса бўлди-да, уларга яна нима керак?» дея муносабатда бўлишга ҳеч кимнинг ҳаққи йўқ эди. Чунки уларнинг кўпи ўзга юртлардан, яъни ўз юртларини тарк этиб, бу ерга, чўлга келиб, эркаклар, йигитлар қаторида, қийинчиликларга қарамай, умумхалқ ишида жонқуярлик кўрсатаётган жасур хотин-қизлар эди. Негаки, уларнинг, ҳатто чўлқуварларнинг рафиқалари сифатида ишламаётганларининг бошқарма ҳудудидаги соғлом муҳитга қўшаётган ҳиссасини ҳеч ким инкор эта олмасди.

Буни Соиб Усмонов яхши биларди ва тушунарди. Шунинг учун уларнинг иш шароитларидан тортиб, дам олиш пайтларида ўқишлари мумкин бўлган газета-журналларгача

қизиқди. Масалан, Шаҳрисабзда бошлаган ташаббусини давом эттириб, йирик иш участкаларида, чўл шийпонларида махсус «Хотин-қизлар хонаси» жорий эттирди. Ҳар бир шаҳарчада аёллар сартарошхонаси бўлишига алоҳида эътибор қаратди. Рус тилида чиқадиган «Работница» каби даврий нашрларга трестлар ҳисобидан доимий обуна йўлга қўйилди.

Шу ўринда республика телевидениесининг бир кўрсатувини беихтиёр эсладим. Уша даврда тележурналистлар хотин-қизларнинг анъанавий байрами кунлари студияларида илғор замондош аёллар билан мулоқот уюштиришганди. Даврага «Қаршиқурилиш» бошқармаси вакиласи сифатида таклиф этилган пардозловчи Марья Дидочкина телебошловчининг «Чўл — ўз оти билан чўл, шундай экан, унда қийинчиликлар бўлиши табиий, тўғрими?» деган саволига қуйидагича жавоб берганди:

—Саволингизнинг биринчи қисми тўғри, чинданам биз чўл деган поёнсиз гўшада яшаяпмиз ва ишлаяпмиз. Лекин саволингизнинг иккинчи қисмидаги фикрингизга қўшилмайман. Чунки биз, чўл аёллари қийинчиликдан деярли йироқмиз. Иш ва турмуш шароитларимизнинг яхшилигидан фақат мақтанишимиз мумкин. Биласизми, биз чўлда яшаб, ишлаб, ҳатто маникюр хизматидан ҳам бебаҳра эмасмиз. Кечирасизу, қийинчилик — сизларнинг бизнинг қадрдон чўлни ҳамон машаққатлар майдони, деб билишларингизда, чўлдан узоқликларингизда.

Пардозловчи аёлнинг ана шу дўстона, ҳазил эътирозларидан сўнг телевидениеда Қарши чўлидан бир нечта репортаж берилган. Ушбу туркум кўрсатувларнинг бирида «Қаршиқурилиш» бошқармаси раҳбарларидан бири сифатида интервью берган Соиб Усмонов эса, чўлнинг чинакам маликалари — илғор хотин-қизлари ҳақида гапира туриб, жумладан, шундай деганди:

— Серофтоб Қарши чўли бугун ўзининг ойларига ҳам эга. Пахтакор Тўлғаной Норбўтаева ана шуларнинг ёрқин тимсоли. Чўлни ўзлаштиришда эркаклар, йигитлар қаторида ўзини кўрсатган бу синглимизга элимиз юксак ишонч билдирганди. У — Олий Кенгаш депутати. Энди биз, «Қаршиқурилиш» бошқармаси раҳбарияти ҳам унга ҳеч иккиланмай ишонч билдирдик. Тўлғаной чўлда янги ташкил этилган Бешинчи давлат хўжалигига директор этиб тайинланди. Қарши магистрал канали орқали Амударёдан сув оладиган унинг хўжалиги бу йил (1974 йил) 3000 гектар майдонга чигит экишни кўзляпти.

Бундай ибратли, жасоратли аёлларимиз билан фахрланмай, уларга ёрдам бермай, улар учун курашмай бўладими?!

Мен Тўлғаной Норбўтаева билан учрашганимда, опага аввал Соиб аканинг ана шу телечикишини эслатдим.

—Биласизми, — дея бирдан хотирасини бошлаб юборди машхур чўлқувар пахтакор, — устозни телевизорда кўриб, сўзини эшитгач, кўзимдан беихтиёр ёш чиқиб кетган. Ҳа, Соиб ака мисли ёзувчилардай сўзга уста эди. Шунинг учун бир қалин дўсти шоир Усмон Носирга ҳавас қилиб, у кишини «Бизнинг Соиб Усмон» деганига ўзим гувоҳ бўлганман. Ҳақиқатан ҳам устоз биз, чўл аёллари учун курашарди. Бошқаларни қўйиб, ўзим мисолида гапира қолай.

Тўғри, мени сал олдинроқ ажойиб инсон ва раҳбар Ҳабибулла Шоғазатов ҳамда унинг шогирдлари хўжалик раҳбарлигига тавсия этган эдилар. Лекин менинг ҳақиқий хўжалик бошлиғи сифатида, айниқса, дунёқарашим кенгайишида, сиёсий жиҳатдан шаклланишимда Соиб аканинг ҳиссаси жуда катта бўлган. Кечаги қишлоқи бир аёлнинг Иттифоқ (со-бик) Олий Кенгашига депутатлигининг масъулиятини ўйлаб, тасаввур қилиб кўринг! Ана шундай масъулият менга насиб қилган дамларда кунимга энг аввало устоз яраган. Тўғриси, депутатликнинг бутун маъно-маъзини (ҳуқуқ, бурчларини, имкониятларини, имтиёзларини) Соиб аканинг ёрдами билан мукамал билиб олганман. Олий кенгаш сессияларига, сайловчилар билан учрашувга тайёрланишда ҳам асосан у кишининг маслаҳат ва йўл-йўриқларига таянардим. Сессиялардаги бўлажак русча сўзимни ҳам устознинг кўрсатмалари асосида, кўмаги билан олдиндан ҳозирлаб кетардим. Соиб ака Москвада сўзлаганда биринчи навбатда ўзбекистонлик чўлқуварларнинг, ўзбек аёлларининг вакили эканлигимни кўпроқ билдириб, иложи бўлса, урғу бериб гапиришимни алоҳида уқтирарди. Сессияларда жўяли фикр сифатида эътироф этилган таклиф-мулоҳазаларни олдиндан пишитиб, тиниқлаштириб олишимда у киши ҳам раҳбар, ҳам устоз сифатида доимо жонқуярлик кўрсатган.

Шу боисдан хўжалик раҳбари ва депутат сифатидаги фаолиятимни меҳрибон устоз Соиб Усмоновнинг ёрдამисиз тасаввур қилмаганман ва буни ҳозир ҳам миннатдорчилик ҳамда фахр ила таъкидлайман.

Соиб ака шогирдларининг сиёсий жиҳатдан шаклланиши, камоли учунгина эмас, балки умуман уларнинг, қўл

остидагиларнинг тақдири учун ҳам фаол курашарди. Масалан, эру хотиннинг арзимаган уриш-жанжаллари, хафагарчилиги сабабли бузилиб, бутунлай парчаланиб кетиш ёқасига келиб қолган қанчадан-қанча оилалар у кишининг чинакам кайвониларча қилган жонқуярлиги туфайли сақланиб, қайта изга тушириб юборилмаган дейсиз. Бошқа қавмдан, бошқа миллатдан, деган сохта баҳоналар билан бир-бирига етишолмай юрган кўплаб бўлажак келин-куёвлар устоз шарофати билан бахтли бўлишган, десам асло лоф деб ўйламанг. Шўхлик қилиб, алданиб ёки жаҳл устида илк бор айб қилиб, жиноят содир этиб қўлга тушган, жазоланса, бутунлай бадном бўлиб кетиши мумкин бўлган бир нечта ёш Соиб аканинг аралашуви билан, тўғрироғи, кафилликка олиши билан сақлаб қолиниб, тузатиб юборилган.

Устознинг ёшларга бўлган алоҳида эътибори, меҳрибонлиги ва ғамхўрлиги хусусида эса соатлаб гапириш мумкин.

1973 йилга келиб, чўлқуварларнинг сони 15 мингдан ортган бўлса, уларнинг олтмиш фоизини ёшлар ташкил этарди. Улар чўлдаги 80 дан ортиқ қурилиш ташкилотларида фаолият кўрсатишарди. Ёшларнинг орасида Тошкент Политехника, Қишлоқ хўжалигини механизациялаш ва муҳандислик институтларини муваффақиятли битирган Неъмат Шукуров, Иброҳим Бердиев, Омон Суяров каби моҳир мутахассислар, таниқли чўлқуварлар бор эди. Қурилишдаги ёш мутахассислар тобора кўпайиб борарди. 1971 йилда олий маълумотли 70 мутахассис, ўрта махсус маълумотли 427 мутахассис ишлаган бўлса, 1972 йили бу рақам икки бараварга ошганди. Маҳаллий ёшлар сафига Болтиқбўйи, Кавказорти, Қозоғистон Республикаларидан, ҳозирги Санкт-Петербург, Нурек, Красноярск ва бошқа шаҳарлардан 300 дан ортиқ ёшлар йўлланма билан чўлга келишганди.

Ана шундай кенг даврлари, турли миллат вакиллари уюшган, ҳатто ўз илғорлари, машъаллари бўлган «армия»нинг етакчиси — Ёшлар қўмитасига раҳбарлик қилиш, кўмаклашиш ҳам Соиб Усмонов ва унинг командасининг зиммасида эди.

У, бошқарма кадрлар бўлими ва барча қурилиш ташкилотларининг ишчилар қўмитасини ўз мақсадига янада фаолроқ хайрихоҳ, ҳамфикр қилган ҳолда, биринчи навбатда ёш кадрларни танлаш ва тарбиялаш, уларни жойлаштириш масалаларига алоҳида эътибор берди. Мисол учун, Қарши чўлида-

ги объектлардаги ёшлар бригадалари (75 та)нинг сони тагин ҳам оширилди. Кечаю кундуз тиним билмай иш олиб борадиган мазкур жамоаларнинг пешқадамлари — Ниёз Тоштемиров, Анвар Жалилов каби ёшлар бригадаларининг ибрати, тажрибалари бошқаларга намуна қилиб кўрсатилди, махсус варақалар чиқарилиб, ташвиқ этилди.

«Қаршиқурилиш» бошқармаси кадрлар тайёрлаш бўйича ўзининг базасига эга эди. Қарши шаҳридаги политехникум, Шаҳрисабздаги қишлоқ хўжалигини механизациялаштириш техникуми, вилоят марказидаги малакали ишчилар тайёрлайдиган ўқув комбинатлари ана шу базани ташкил этарди. Ушбу масканлар ҳар йили юзлаб кадрлар тайёрлаб, уларни чўлқуварлар сафига қўшиб борарди. Соиб Усмонов ташаббуси билан техникумлар ва ўқув комбинатига эътибор ҳар қачонгидан кучайтирилди. Билим даргоҳлари янги ўқув жиҳозлари билан таъминланиб, устоз ва талаба-ўқувчиларнинг яшаш шароитлари янада яхшиланди. Бўлажак кадрларнинг бу ердан кутилганидай, чинакам мутахассисликка эга бўлиб чиқишлари махсус назоратга олинди. Яъни дарс ва машғулотларнинг сифатли, юксак савияда олиб борилиши қатъий қилиб қўйилди. Ҳатто Соиб Усмоновнинг таклиф-ташаббуси билан техникумларда тошкентлик таниқли домлаларнинг (Политехника, Ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш инженерлари институтлари вакилларининг) келишилган вақтда ўтадиган «Сафар сабоқлари» ташкил этилди.

Ҳозир кексалик гаштини сураётган собиқ чўлқуварлар билан учрашиб, суҳбатлашсангиз, «Қаршиқурилиш» ёшларининг Таллимаржон шаҳридаги Маданият саройида уюштирилган (1973 йил охирида) йиғилишини алоҳида урғу бериб таъкидлашади. Ушбу анжуман Соиб Усмоновнинг ташаббуси билан ташкил этилганди.

— Ўшанда шу вақтгача ишдаги ибратлари, муваффақиятлари юзасидан фақат бригадирлари ва трестлари етакчиларининг «балли!» ларидан баҳраманд бўлиб юрган пешқадам ёшларнинг бошқарма бошлигининг ўзлари ҳақида билдирган чин юрак сўзларини, эътирофларини, олқишларини эшитгандан кейинги қувончларини кўрсангиз эди, — деганди Миришкор канали қурилишида иккинчи участка ёшларига етакчилик қилган Эркин Мирзаев. — Тўғриси, мен ўшанда тенгдошларимни кузатиб ўтириб, дилдан миннатдор бўлиб айтилган «Баракалла!», «Сизлардан мамнунмиз», «Сизларга

ишонамиз» каби сўзлар ўз эгаларига ўз вақтида, ўз жойида етказилса, нечоғлик қиммат касб этишига, аниқроғи, инсонга айрича маънан-руҳан куч бағишлашига гувоҳ бўлганман. Менимча, «Қаршиқурилиш» муваффақиятининг илдизларидан бири худди мана шунда эди. Яъни чўлқуварлар моддий томондангина эмас, балки маънавий жиҳатдан ҳам доимо фаол қўллаб-қувватловга, гамхўрликка муяссар эдилар. Бундай эътибор, айниқса, Соиб Усмонов масъуллиги пайтида ниҳоятда кучайган.

Чўлқувар ёшлар етакчисининг сўзига тасдиқ-илова: Қарши магистрал каналининг бош қисми ва Миришкор каналининг ишга туширилиши муносабати билан бошқарманинг бир гуруҳ илғорларига давлат мукофотлари — унвон ва республика Фахрий ёрлиғи берилмоқчи бўлинганда бу ишга, яъни тавсияга бевосита масъул Соиб Усмонов уларнинг иложи бори-ча кўпроқ кишига, биринчи навбатда оддий меҳнатчиларга, жумладан, ёшларга ҳам насиб қилиши учун интилган.

Ана шу эзгу ҳаракат, бошқарма раҳбариятининг қўллаб-қувватлови натижасида бульдозерчилар — Олимов, Марму-канисян, Худойбердиев, кончи Тошевлар «Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган механизатор», мастер Муродов «Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган энергетик», муҳандис Тушин «Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган ирригатор» унвонларига, бир гуруҳ чўлқуварлар эса Республика Олий Кенгашининг Фахрий ёрлиғига сазовор бўлишган.

Етмишинчи йилларнинг иккинчи ярмига келиб, Соиб Усмонов раҳбарлигидаги сиёсий-тарбиявий ва маънавий-маърифий ишлар қўмитаси кадрларни танлаш ҳамда жой-жойига қўйиш борасида бошқарманинг ҳақиқий таянчига айланди. Ички интизомни мустаҳкамлашга янада кўпроқ эътибор қаратилди. Қурилиш ташкилотлари, транспорт, алоқа ва саноат корхоналарини асосан ўз соҳасининг чинакам билимдонни бўлган кишилар бошқаришига эришилди.

«Сувқурилиш» трестининг етакчи ташкилотларидан бири ҳисобланган тўққизинчи қурилиш-монтаж бошқармаси кутилмаганда қолоқликка юз тутиб қолди. Бу қолоқликнинг сабаблари ўрганилиб, унга ишбилармон мутахассис Н.Власов бошлиқ қилиб юборилди. Орадан кўп ўтмай, мазкур ташкилот қаддини ростлаб олди. «Зовурқурилиш» трестида ҳам кадрлар таркиби анча яхшиланди.

Қурилиш ташкилотлари, транспорт ва саноат корхоналари маъмурияти олий маълумотли ишбилармон мутахассислар билан мустақамланди. Соиб Усмонов қўмитасининг таклифи билан қарийб 90 нафар кадр ташкилотларга раҳбарлик ишларига қўйилди. Масалан, тажрибали муҳандис И.Бердиев «Сувқурилиш» трестининг саккизинчи қурилиш-монтаж бошқармасига бошлиқ қилиб юборилди. У бориши билан ишда ўзгариш юз берди. Йиллик режа ортиғи билан бажарилди. Олтинчи насос станциясининг биринчи навбати ишлари тугалланди.

Ишчан кадрлар сонининг қўпайиши билан бирга чўлқуварлар ўртасида уларнинг обрўи ҳам ошиб борди. «Зовурқурилиш» трестига қарашли ўнинчи механизациялашган ишлар бошқармаси бошлиғи Ҳ.Эгамбердиев, «Қаршисаноат уй-жой қурилиши» трестининг сардори Б.Чаркин, тўртинчи автотранспорт корхонасининг раҳбари Н.Хайруллаев, «Сувқурилиш» трестига қарашли ўн биринчи механизациялашган ишлар бошқармаси бошлиғи О.Суяров, шу трестга қарашли еттинчи қурилиш-монтаж бошқармаси етакчиси П.Пақлар ана шундай обрў-эътиборли чўлқувар раҳбарлардан эди. Уларнинг аксарияти ўзини Соиб Усмоновнинг шогирди деб биларди. Мисол учун П.Пақ «Чўл ўлкаси» газетасида босилган мақоласида (1975 йил, январь) у кишини алоҳида эҳтиром билан «менинг чинакам раҳбар сифатида шаклланишимда катта ҳиссаси бор устоз» деб қайд этади.

Лекин Соиб Усмонов етакчилигидаги қўмита раҳбар кадрларга нисбатан талабчанликни асло сусайтирган эмас. Маъмурият томонидан ишониб топширилган масъулиятли ишни, қолаверса, ўзининг обрў-нуфузини барбод берган вазифадорлар хусусида раҳбариятга вақтида ўз хулосасини айтди. Масалан, «Совхозқурилиш» трестига қарашли олтинчи механизациялашган кўчма колонна бошлиғи Р.Елисеев ўз имкониятларидан тўғри фойдалана олмаганлиги, ўзига ортиқча баҳо бериб, бошқалар фикри билан ҳисоблашмай қўйгани учун лавозимидан озод этилди.

Худди шундай талабчанлик туфайли бошқарма ҳузуридаги сиёсий маориф уйида ишлар кескин кучайтирилди. Уни малакали бошқариш ва бу ердаги ишларни тўғри йўлга қўйган ҳолда давом эттиришда мудир Б.Ботировнинг ҳиссаси ва хизмати катта бўлди.

Сиёсий-тарбиявий ва маданий-маърифий ишлар қўмитаси асосий эътиборни турли миллат вакилларида иборат чўлқу-

варлар даврасидаги дўстликни янада мустаҳкамлашга, уларнинг сиёсий, маънавий, ҳуқуқий тушунчаларини бойитиб боришга, касаба уюшмалари ва ёшлар ташкилотлари билан ҳамкорликда иш қуришга қаратган ҳолда фаолият юритдики, бу меҳнат жамоаларида беллашиб ишлашни ўз вақтида рағбатлантириш, ишда уюшқоқликни таъминлаш, ҳамманинг аниқ ва ягона мақсадга интилиб ишлаш имкониятини вужудга келтирди. Худди шунинг учун ҳам «Қаршиқурилиш» бошқармаси 1975 йилни кутилганидан зиёда кўрсаткичлар билан якунлади. Яъни жамоа бир йилда қарийб 138 миллион сўмлик ҳажмда қурилиш-монтаж ишларини бажариб, йиллик режани 25 декабрга-ча уддалади. 35 минг гектар янги ер ўзлаштирилди. 1072 ўринли мактаб, 750 ўринли клуб, 420 кичкинтойга аталган болалар боғчаси, 126,5 минг квадрат метр тураржой ишга туширилди.

Умумий ғалабада, юксалишда бундай фаолликнинг, ўз ишига содиқликнинг, ташкилотчиликнинг ҳиссаси кам ёки ўртамиёна деб бўладими?! Ҳа, етмишинчи йилларнинг биринчи ярмида «Қаршиқурилиш» бошқармаси эришган улкан ютуқларда Соиб Усмоновнинг, у бошлиқ сиёсий-тарбиявий ва маданий-маърифий ишлар жонқуярларининг ёрдами, ҳиссаси катта бўлган.

* * *

1976 йилнинг бошида Ҳ.Шоғазатов бошқа ишга ўтганлиги муносабати билан унинг ўрнига С.Р.Муродов «Қаршиқурилиш» бошқармасининг бошлиғи этиб тайинланди.

Янги бошлиқ йиғилишнинг эртаси куни ҳузурига Усмоновни таклиф қилди. У Соиб акани азалдан яхши танирди ва биларди. Унинг дилкаш ва ҳазилни яхши кўрувчи инсон эканлигидан ҳам хабари бор эди. Шу боис, сўрашиб бўлингач, асосий муддаога ўтишдан аввал:

— Соиб Усмонович, анув куни Қаршида сиз турадиган Ишчилар кўчасидан ўтаётганимда ҳовлингизга кўзим тушди. Ҳалиям ўша-ўша миниҳовли. Пасқамгина қурилган уй. Неча йилдан бери «Қаршиқурилиш»да жон куйдириб ишляапсизу, ўзингизга бир дурустроқ уй қуриб ололмабсиз. «Патриотлик» ҳам шунча бўладими? — дея самимий кулди раҳбар.

— Сулаймон Рустамович, бунинг ҳеч иложи йўқ-да, — деди дарров Соиб ака ҳам жилмайиб.

Бундай жавобни кутмаган бошлиқ жиддийлашиб, ҳайрон бўлди:

— Нега?

— Чунки янги уй курсам ёки кенгайтирсам, «бу одам курилиш бошқармасининг раҳбарларидан бири-да, қаранг, дарров турадиган жойини данғиллама қилиб олди» дейдиган «патриотлар» ҳам чиқиб қолиши мумкин-да.

— Унда, бу ерга, «Қаршиқурилиш»га келмасдан шу ишни бажариб олиш керак эди-да, биродар!

Ўртада самимий кулгу янгради.

— Майли ҳазил — ўз йўлига, лекин унга сабаб бўлган ҳақиқатдан кўз юмманг, биродар, — деди яна жиддийликка қайтиб раҳбар. — Уйни ҳеч бўлмаганда ўзингизга, оилангизга муносиб қилиб кенгайтириб, яхшилаб олинг. Дўст бор, душман бор. Ва, имкониятингиз ҳам бор. Қўлингиз калталиқ қилса, биз ёрдам берамиз.

— Миннатдорман, Сулаймон Рустамович. Ўзи шундай қилмасак ҳам бўлмайди, саккизта қиздан сўнг Худо бизга иккинчи ўғилни ҳам берган.

Бошлиқнинг юзига табассум югурди:

— Унда таклифга қўшилмасликка ҳеч ҳаққингиз йўқ экан, Соиб Усмонович.

Раҳбар асосий муддаога ўтиб, Соиб Усмонов масъуллигидаги ишларнинг аҳволи юзасидан ундан ихчам маълумот олди. Сўнг:

— Ишларингиз яхшилигига шубҳа қилмасдим, хўш, менга қандай гапларингиз бор, таклифлар энди — сиздан, — деди.

Соиб Усмонов, янги ишда сизга муваффақият тилайман, каби расмий, яъни аллақачон айтилган гапларни такрорлаб ёки ўйланиб ўтирмади. Дарров кўнглида туғиб юрган фикрни айтди:

— Иккита таклиф бор. Биринчиси, меҳнат таътили пайтларида одамларимиз фойдаланаётган санаторий йўлланмаларини кўпайтириб олиш учун бизга ёрдамнинг керак. Тўғри, ушбу иш билан бевосита шуғулланадиган касабакўм бор. Унинг назорати эса бизнинг кўмитага топширилган. Шунинг учун...

— Бу масала облсовпроф, Узсовпрофлар орқали ҳал қилинади-да?

— Шундай.

— Уларга бу масалада илгари ҳам мурожаат қилинганми?

— Йўқ.

— Яхши, демак, бундан умид қилса бўлади. Хўш, иккинчи таклиф нима?

— Бошқарма аппарати билан ҳамкорликда ўтказилиб келинаётган «Энг яхши мутахассис», «Энг яхши мураббий» деган танловларимиз бор. Уларнинг самараси ғоятда яхши бўляпти. Биз ўйлаб кўриб, уларни «Энг яхши чўлқувар аёл», «Энг яхши шогирд» номинациялари билан кенгайтириб, иложи бўлса, голибларга бериладиган моддий рағбатлантиришлар миқдорини бироз кўпайтирсакмикан, деган фикрга келдик. Шунга сиз нима дейсиз?

— Бу янада ажойиб таклиф. Танловнинг кенгайгани яхши. Маблагини ҳам албатта оширамиз. Ишқилиб, ўзингиз «Энг яхши мураббий» голиблигини олганмисиз? — мамнун бўлганидан яна жилмайди бошлиқ.

Бошлиқ ўрнидан туриб маълумотлари ва таклифлари учун миннатдорчилик билдириб, кузатиб кўяркан:

— Соиб Усмонович, менга кирмоқчи бўлганингизда кутиб ёки котиба орқали рухсат сўраб ўтирманг, эшигим сиз учун доимо очик,— деди.

* * *

Соиб Усмонов жойларда бўлганида, оддий чўлқуварлар билан учрашганида улардан «машхур ёзувчиларни, тирик мумтозларни кўпроқ кўришни хоҳлаймиз» деган, ҳатто истаётганларининг исм-шарифлари аниқ билдирилган таклифларни эшитиб турарди. Худди шундай таклиф билан бир вақтлари бу ерга «учиб» келган, Тошкентга қайтиши билан «Қарши кўшиғи» деган мумтоз назмий асар ёзган ва уни дарров, такрор бу ерга келиб ўқиб берган улуғ шоир Абдулла Ориповнинг чўлқуварларга ёд бўлиб кетган:

Мен-ку шеър ёзмасам ҳам саҳроларга сув чиқиб,
Шу буюк мамлакатим обод бўлиши тайин.
Лекин она халқимнинг ўтмишига кўз тикиб,
Келажаги ҳақида ўй сургум келар майин, —

каби ноёб, қуйма мисраларини ўзи ҳам яхши биларди.

У 1977 йил ёзида яна бир эзгу мақсадига эришди. Ўзбекистон халқ ёзувчиси Одил Ёқубов билан Тошкентда учрашганида, буюк прозаик унинг таклифини қабул қилди. Кўп ўтмай, яъни шу йилнинг ноябрь ойида адиб бир гуруҳ дўстлари билан Қарши чўлига бир неча кунга ташриф буюрди. Соиб Усмонов сўз санъатининг бетакрор устаси ва унинг

қаламдошларини Таллимаржон шаҳри билан таништирди. Қарши магистрал канали бўйларида сайр қилдирди. Қарши, Нишон, Усмон Юсупов (собик), Касби туманларининг меҳнат аҳли билан учраштирди.

Машҳур ёзувчи билан Таллимаржон шаҳридаги Маданият саройида бўлган учрашув ниҳоятда завқли бўлди. Чўлга Одил Ёқубов келармиш, деган хушxabарни олдиндан эшитган ашаддий китобхонлар, адибнинг мухлислари, адабиёт ихлосмандларининг кўпи «севимли ёзувчимизнинг олдида уялиб қолмайлик», деб бу ерга махсус тайёрланиб келганди. Уларнинг орасида сўзга айрича чечанлари — Фаргона водийсидан Қарши чўлига келиб ишлаётганлар ҳам анчагина эди.

Учрашув расман очилиб, таништирув қилиниб, ёзувчининг сўзи ва ижодий режалари эшитилгач, исталганидай, кутилганидай дилкаш мулоқот бошланди. Адибнинг халққа ниҳоятда яқинлиги, яъни ҳикоя, қисса ва романлари аллақачон ўқувчиларнинг қалбидан муқим жой олганлиги, ҳатто ёд бўлиб кетганлиги боис, учрашув сўнгида бир шоирсифат мухлиснинг ташаббуси билан адиб асарлари пайрови бошланиб кетди. Тўғриси, пайровга ёзувчининг ўзи сабаб бўлди. У охири саволлардан бирида жавоб бера туриб, чўлқувар бўлиш учун одамдан аввал «Юрак ёнмоғи керак» деди. Шунда, ҳалиги шоирсифат китобхон:

— Одил ака, бир саволим бор, «Айтсам тилим, айтсам дилим куюди», — деб қолди.

Залда бирдан самимий кулгу янгради.

— Бажонидил эшитаман, — деб адибнинг юзига табасум югурди.

— Бизнинг хузуримизга кузда келдингиз. Айтинг-чи, баҳорда — «Олма гуллаганда» нега келмадингиз?

Кулгуга қарсақлар уланиб кетди.

Ёзувчи ҳам бўш келмади:

— Укажон, «Дилбарим» рухсат бермади.

Кулгу яна гуриллади.

— У кишининг исмлари «Матлуба»масми?

— Йўқ, мен биламан, «Муқаддас», — деди сўзга чечанлардан бири адибнинг ўрнига.

Яна зални қарсақлар тутиб кетди.

— Одил ака, мухлисларингизнинг кутилмаган ҳазилидан «Ларза»га келдингиз-а?

Ёзувчи яна бўш келмади:

— На илож, «Эр бошига иш тушса...»

Зал қарсақларнинг гулдуросидан қалқиб кетди гўё.

— Тошкентга қайтгач, «Бир фельетон қиссаси»ни «Бир мулоқот қиссаси» деб ўзгартирмайсизми ишқилиб?

Яна кулгу ва чапаклар янгради.

— Йўқ, энди «Таллимаржон хазинаси»ни ёзаман!

Залга йиғилганлар беихтиёр ўринларидан туриб, янада гулдурос қарсақлар ила севимли адибни олқишлай бошлашди...

Ана шу унутилмас учрашувда иштирок этган ажойиб инсон, раҳматли Фармон Омонов шундай деганди:

— Адиб ва шоирлар билан бўлган кўпгина учрашувларнинг гувоҳи бўлганман. Тўғри, машхур юртдошимиз, ҳар бир қашқадарёликнинг фахри Абдулла Орипов билан бўлган учрашув-мулоқотлар доимо бирдай завқли, мазмунли, ғоятда дилкаш бўлади. Лекин, тўғриси, прозаик адибимиз билан бўладиган учрашув бунчалик самимий, қизиқарли бўлади деб ўйламагандик. Мен ўшанда, ҳақиқий, бетакрор истеъдод ва унинг маҳсулини одамлар нечоғлик билиб, ўқиб, дилларида асраб-авайлашларига, кўзларига суртишларига, қадрлашларига такрор ва такрор амин бўлганман. Айни вақтда инсонларга, айниқса, жисмоний меҳнат кишиларига маънан-руҳан куч бахш этиш нақадар керак ва савоб эканлигини яна бир бор дилдилимдан чуқур ҳис этганман. Қарши чўлида етмишинчи ва саксонинчи йилларда бўлган бундай ўзига хос табаррук тадбирларнинг тепасида қадрдоним, устозим Соиб Усмонов тургани эса менга ўзгача фахр улашарди!

Чўлқуварларнинг Соиб Усмоновнинг «Тошкентнинг Марказ-27» даҳасидан қидиртириб, топиб борган қадрдони» — Ўзбекистон халқ шоири Пўлат Мўмин билан бўлган учрашувини эса бошланмасдан туриб қизиқарли тус олган.

«Ўнлабмас, юзлаб қўшиқларини радиодан, телевизор экранларидан эшитиб юрамиз, илтимос, шу шоирнинг ўзини ҳам бир кўрайлик, юзма-юз туриб, сўзларини ҳам эшитайлик», деган таклиф шахсан ўзига етказилгач, сўз устаси хурсанд бўлиб, чўлга иккита таниқли ҳофиз билан ташриф буюрди. Соиб ақа аввал меҳмонларни Қарши чўлида юз берган ва бераётган ўзгаришлар, янгиликлар билан таништирди. Сўнг уларни учрашувга бошлаб келди.

Маданият саройи олдида гуллар билан ўзига пешвоз чиққан мухлисларни кўрган шоир қувониб кетганидан:

— Соиб ака, Пўлат Мўминни чўлга олиб келмасангиз бўлмайди, деганлар шуларми? — деди.

У саволига жавоб олмасидан:

— Сиз севимли шоиримиз Пўлат Мўминми?— деган сўзни эшитди.

— Ҳа, менман, укажонлар, сингилжонлар, — деди шоир айрича меҳрибонлик билан.

Улашилаётган гулларга қарсақлар ҳам қўшилди. Шунда сўзга чечанроқ мухлислардан бири дарров:

— Пўлат ака, унда эсдалик учун кичкина бўлсаям битта янги шеър эшитайлик, — деди.

Учрашувларда бундай саволга бир неча бор дуч келган, яъни тажрибаси бор шоир шошилиб ёки узоқ ўйланиб ўтирмади.

— Шеър бўлсин, десанглар — шеър-да, ўзи, мана бу гулларингиз мени беҳад илҳомлантириб турувди, — деди-да, шоир бирдан давом этди:

Эй чўл, сенинг турфа гулингдан
Ҳайратланиб, завқ олмаган ким!
Қумлоқ еринг ўрнида бугун
Боғу гулзор барпо этган ким?!

Мухлислар беихтиёр:

— Қойил! Раҳмат! — дея чапак чалиб юборишди...

* * *

Қарши чўлига ишга келаётган маҳаллий ёшларнинг сони ёмонмасди. Лекин унчалик яхши ҳам эмасди. Буни ҳар йили махсус ўрганиб, ҳисоб-китоб қилиб бораётган Соиб Усмонов: «Сабаблардан бири— илгор чўлқуварларни ўз вақтида муносиб тарғиб қилолмаётганимизда, биз фақат чўл ва ундаги шароитларни ташвиқ этиш билан кифояланиб қоляпмиз», деган хулосага келди.

Чинданам, етмишинчи-саксонинчи йилларда асосан раҳбарлар, расмий идоралар томонидан, баъзи-баъзида эса оммавий ахборот воситаларида чўлқуварликнинг ўзига хос тимсоллари сифатида эътироф этилган Ниёз Тоштемиров, Адолат Носирова, Аъзам Азимхонов, Тоҳир Боймуродов, Шокир Сайфиддиновларни қўпчилик, айниқса, уларнинг издошлари

бўлиши мумкин бўлган ўсмирлар ва ёшлар унчалик билишмасди. Ҳолбуки, уларнинг ҳар бири ўз иш жойида доимо қахрамонона меҳнат қиларди. Жасорат намуналарини намойиш этарди. Масалан, биринчиси, ўз экипажи билан бир йилда 1 миллион 450 минг куб метр тупроқ қазиб, икки йиллик меъёрни бажараётган Фарҳодсифат экскаваторчи бўлса, иккинчиси олис қишлоқдан чўлга кўчиб келган, 100 гектар ерда муваффақиятли деҳқончилик қилиб, давлатга 400 тоннадан ошириб «оқ олтин» топшираётган моҳир пахтакор эди. Уларни вақти-вақти билан ўсмирлар, ёшлар, талабалар даврасига таклиф қилиб туриш икки томонга ҳам, қолаверса, учинчи томон — бошқармага ҳам фойдали-ку?

Соиб Усмонов ана шундай хаёллар билан аввал бўлажак туркум учрашув-мулоқотларни шартли равишда «Қарши чўлин чин фарзанди» деб номлади, илк учрашув-мулоқотларга таклиф этиладиганларнинг рўйхатини қилди. Сўнг фикрини маслаҳатлашиб олиш учун С.Муродов ҳузурига кирди.

Бошлиқ таклиф-мулоҳазани эшитгач, рўйхат билан танишгач, хурсанд бўлиб кетди.

— Мутлақо тўғри ўйлабсиз, — деди у шу заҳоти, — таклифингизга қўшиламан. Буни дарров уюштириш керак, номини яхши топибсиз. Унинг биринчи меҳмонлари ҳам маъқул. Тўғриси, шундай учрашув-мулоқотларга таклиф этиб турмасак, бу фидойиларимиз дам олишни, ҳатто бироз нафас ростлашни ҳам унутиб қўйишади, — фахрланиб жилмайди бошлиқ. — Уларни унутишга эса бизнинг ҳаққимиз йўқ. Таклифингиз худди шу маънода янада қимматли, Соиб Усмонович.

У бошлиқнинг «Уларни унутишга эса бизнинг ҳаққимиз йўқ!» дея мақсад-муддаосини дарров тўғри англаганидан ва қўллаб-қувватлаганидан хурсанд бўлди. Кабинетига қайтиши билан ходимларидан бирини ўз ҳузурига чақириб, янги тадбирни ташкил этишдан асосий мақсад, унинг номи, давраси ҳақида гапириб, кўрсатмалар берди. Биринчи учрашувни иложи бўлса, шу ҳафтанинг шанба кунини ўтказишни тайинлади. Баҳсли ёки раҳбарлар билан боғлиқ бирон муаммо-масала чиқиб қолса, ўзимга айтинг, деди.

Қўмита ходими илк учрашув-мулоқотни ташкил этишда ҳеч қандай муаммога дуч келмади. Мўлжал қилиб боргани — Қарши политехникуми ва вилоят ўқув комбинати дирек-

торларининг иккаласи ҳам «талаба, ўқувчилар учун бу жуда керак, яхши ўйлабсизлар», дея тадбир мезбонлари бўлишга розилик билдиришди. Фақат биттаси «иложи бўлса, учрашув меҳмонининг таржимаи ҳолини олдинроқ етказиб берсангиз», деб илтимос қилди.

Ходимидан тадбирга тайёргарликнинг биринчи қисми ҳақида маълумот олган Соиб ака Ниёз Тоштемировни ҳузурига чақириб, ишдан қолдириб, овора қилиб ўтирмади. Унинг иш жойига, ҳузурига ўзи борди.

Ўзини йўқлаб келган Соиб акадан меҳрли, яқинлик сўзларини эшитган моҳир экскаваторчи ўзида йўқ қувониб кетди. Шунинг учун у мақсадни эшитгач, бирдан:

— Устоз, ҳатто Қоровулбозорга учрашувга борасан, десаңгиз ҳам йўқ демайман, жон деб бораман, — деб таклифни қабул қилди.

— Соиб ака, Ниёз бежизга бирдан Қоровулбозор деб қолмади, — деди кутилмаганда экскаваторчининг ҳамроҳларидан бири.

— Хўш?

— Ошнамитз Бухорода қолиб кетган биринчи муҳаббатини кўмсаёпти.

Ниёзнинг дўстлари ҳам, ўзи ҳам кулиб юборди.

— Устоз, буларга гап бўлса бўлди, ўзлари муҳаббатнинг биринчиси тугул, иккинчисини ҳам эплашолмайди.

Ҳамкасб дўстларнинг кулгуси такрорланди.

Тоштемиров Соиб аканинг «кетмоқчийдим» деганига дарров тушунди. Уни ўзининг «кўчма кабинети»га таклиф этди.

Соиб ака бир пиёла чой устида тадбирнинг қачон кимлар билан ўтишини айтиб, унинг номига, расмият учун ўтказиладиган учрашув бўлмаслигини, аксинча, билим даргоҳларини тугатаётган ёшлар билан «Қарши чўлида шундай одамлар бор» мавзуида ишчан, дилкаш мулоқот бўлишини таъкидларкан, ундан кўп нарса кутилмаслигини, чўлда ишлаб кам бўлмадим, мазмунида икки оғиз гапиришини, вазифаси асосан ёшларни қизиқтирган саволларга жавоб беришдан иборат бўлишини ўқтирди.

Қаршининг «биринчи рақамли» Маданият саройи деб эъгироф этилган масканда машҳур экскаваторчи чўлқувар Ниёз Тоштемиров билан бўладиган учрашувга, (1980 йили) шаҳардаги Политехникум талабалари ва ўқув комбинатининг

тингловчилари таклиф этилганди. Учрашувни Соиб аканинг ўзи очишга чоғланди. У ўрнидан туриб, аввал қадрдони — шаҳрисабзлик шоир Шарофжон Орифийнинг:

Қаршининг фарзанди, чўлқуварман мен,
Ватан — она, деган элсеварман мен,
Чўлга сув чиқариб, яшнатиб уни,
Боғлару гулзорда гулсеварман мен! —

деган шеърый сатрларини ўқиди. Сўнг залга, йиғилганларга янада ўктамроқ боқиб:

— Укажонлар, сингилжонлар, мен сўзимнинг аввалида бу шеърни бежизга такрорламадим. Чунки даврангизга, сизнинг ҳузурингизга Қарши чўлининг чин фарзанди — чинакам чўлқувар ва элсевар Ниёз Тоштемиров ташриф буюрди! — деди.

Залда беихтиёр гулдурос қарсақлар янгради. Меҳмон ўрнидан туриб, қўлини кўксига қўйиб, олқишга миннатдорчилик билдирди. Ёшлар Соиб акадай инсоннинг ажойиб таърифига сазовор бўлган машҳур чўлқуварга ҳавас билан боқишарди. Ниёз Тоштемировнинг дили эса фахрдан тўлиб борарди. Соиб ака буни дарров ҳис этди. Унга биринчи навбатда худди шундай ҳавасланиш ва хулоса керак эди!

Кутилганидай гоятда жонли, самимий, савол-жавобларга бой ўтган учрашув-мулоқотнинг ниҳоясида ушбу ҳавасланиш ва хулосанинг аҳдга айланганини сезганида, кўрганида эса Соиб аканинг кўнглида гурур ва ишонч пайдо бўлди. Бу навбатдаги — бўлажак учрашув-мулоқотларда ҳам худди шундай дил қарорига эришилишига, яъни мезбонлар чўлқувар бўлишга, меҳмонлар эса, ўз ишларини янада юксалтиришга, улуғлашга бирдай аҳд қилишларига ишонч эди!

— Устоз янглишмаган эди, — дейди «Қаршиқурилиш» бошқармасининг ёшлар қўмитасига бир неча йил етакчилик қилган Ойбек Эгамбердиев. — Агар саксонинчи йилларнинг бошига келиб чўлқуварларнинг умумий сони 30 мингдан ошиб кетган, маҳаллий ёшларнинг давраси янада кенгайган бўлса, бунда Соиб Усмонов раҳбарлигидаги ана шундай эзгу тарғибот-ташвиқот ишларининг ҳиссаси катта эди. Кенгайган ёшлар даврасида эса, қисқа муддатда даврнинг ҳақиқий илғорлари, қаҳрамонлари ярқираб кўзга ташлангани ҳам факт. Масалан, пахтакорлар — Адолат Носирова ва Саломат Пар-

даева, «Сувқурилиш» трести ёшлар бригадасининг етакчиси Фарҳод Ирисов, Қарши тажриба-ремонт механика заводи-нинг бригадири Йўлдош Рўзиев, 4-механизациялашган кўчма колонна бинокорларининг сардори Рўзи Мустафоқулов, шунингдек, бир қатор рационализатор ёшлар шулар жумласидан эди. Улар чўл шароитида юқори ҳосилдорликка эришиб, уч йиллик режаларни икки йилда бажариб, ихтиролар кашф этиб, вилоятдагина эмас, балки бутун республикада довруғ таратганди.

* * *

1980 йилнинг баҳорида Ўзбекистонда ўтаётган Адабиёт кунлари қатнашчиларидан бир гуруҳи Қарши чўлига ташриф буюрди. Машҳур қабардин-болқор шоири, Иттифоқ (со-бик) Ёзувчилар уюшмаси бошқарувининг котиби Алим Кешоков раҳбарлигидаги делегация таркибида Москвадан, шунингдек, барча республикалардан вакиллар бор эди.

Меҳмонларни аввал вилоятнинг биринчи раҳбари қабул қилди. Сўнг улар «Қаршиқурилиш» бошқармасида кутиб олинди. Бу ердаги мулоқотда сиёсий-тарбиявий ва маданий-маърифий ишлар бўйича муовин Соиб Усмонов сўз санъати намояндаларига Қарши чўлида амалга оширилган, ошириляётган ишлар тўғрисида гапириб берди.

Адабиёт кунлари иштирокчилари Таллимаржонда жойлашган Олтинчи насос станциясига етиб келишганида уларни туман меҳнатқашларининг вакиллари нон-туз билан тантанали кутиб олишди. Меҳмонлар ва уларга ҳамроҳ бўлган кишилар насос станциясини кириб кўришди. Қарши магистрал канали ва насос станцияларини эксплуатация қилиш бошқармаси бошлиғи И. Дуденко адабиёт арбобларини насос станцияларини эксплуатация қилишда жамоа амалга ошираётган ишлар билан таништирди. Шундан сўнг, меҳмонлар Еттинчи насос станцияси ва ўз бағрига 1,5 миллиард куб метр сувни сиғдира оладиган денгиз – Таллимаржон сув омборини томоша қилдилар.

Меҳмонлар Нишон туманидаги Чўли Бегимқулов номли хўжаликка ҳам ташриф буюришди. Ўзбек тилини сал-пал биладиган Алим Кешоков сафардошларига «Чўли» сўзининг таржимасини, яъни маъно- мазмунини айтиб, тушунтириб, Бегимқулов ўзига нотаниш эмаслигини, бу машҳур раисни

Иттифоқ (собик) Олий Кенгаши сессияларида кўрганини, ҳатто суҳбатлашганини мамнуният билан кўшимча қилди. Шунда, Чўли ота ҳақида ҳали тўла маълумот олишга улгурмаган меҳмонлардан бири:

— Бегимқулов асли қаерлик, қаерда туғилган? — деб сўраб қолди мезбонлардан.

— Худди шу ерда, мана шу турган жойимизда туғилган, — дея дарров жавоб берди Соиб ака.

— Яъни Дашт қишлоғида, — деб кўшимча қилди туман раҳбари Ж. Хушназаров.

— Дашт дегани — нима? — деди делегация етакчиси.

— Дашт сўзининг таржимаси ҳам — чўл, яъни степь, — деб кулиб изоҳ берди Соиб ака.

— Қойил! — ҳайратини яширолмади А. Кешоков. — Илк чўлқувар Чўли Бегимқулов чўл қишлоғида туғилган!

— Алим Пшемахович, нима, илк чўлқувар ҳам биздан, Марказдан бўлиши керакмиди?! — деди шу заҳоти меҳмонлардан бири ҳазиллашиб.

Меҳмонлар ҳам, мезбонлар ҳам бараварига кулиб юборишди.

Таллимаржон туманидаги «Туркманистон» хўжалигининг дала шийпонида эса меҳмонлар билан бир пиёла чой устида суҳбат бўлиб ўтди. Суҳбат чоғида сўз санъати усталари Қарши чўлида кўрганлари ажойиб мўъжиза эканлигини, чўлқуварлар қўли билан бунёд этилган ирригация иншоотлари ҳам аслида ҳақиқий ижодкорлик самараси сифатида эътироф этилишини алоҳида таъкидладилар.

Вилоят марказига қайтиш олдидан, Алим Кешоков таасуротларини Соиб ака билан қисқача ўртоқлашаркан, сизнинг, сизларнинг шарофатингиз билан биз ҳатто қардош республикада ҳам бўлдик, — деди кулиб, миннатдор бўлиб. Сўнг сўзида давом этиб, фикрини «Туркманистон» мавзуига ҳамоҳанг тарзда тугатди:

— Бу ерда халқлар дўстлигига ҳам алоҳида эътибор бериларкан. Бу — жуда ибратли. Бизнингча, кўп миллатли «Қаршиқурилиш» бошқармасининг муваффақиятларида ана шу дўстлик деган, сизлар айрича эъзозлаётган буюк кучнинг, қолаверса, мазмунини турли миллат ва элат вакилларининг аҳил-иноқлиги белгилайдиган соғлом, бетакрор муҳитнинг ҳам ҳиссаси катта. Бунинг билан ҳам, қайтгач, Қаршида ҳам, Тошкентда ҳам баралла таъкидлаймиз.

Соиб ака, меҳмонлар кузатиб қўйилгач, сўз усталари барибир ўта зийрак, яъни гоят сезувчан бўлишади-да, дея фахрланиб қўйди...

Ҳақиқатан ҳам «Қаршиқурилиш» бошқармаси кўп миллатли, тўғрироғи, байналмилал жамоа эди. Унинг таркибида 40 дан ортиқ миллат ва элатларнинг вакиллари бир отонанинг фарзандларидек, яъни, меҳрибон ака-укалардек, опасингиллардек аҳил-иноқ меҳнат қилишарди. Масалан, бош муҳандис Н. Каменев – рус, бошқарма бошлиғи ўринбосари Ф. Мусин – татар, Еттинчи қурилиш-механизациялашган бошқарма бошлиғи П. Пак – корейс, Тўртинчи йўл қурилиш бошқармаси етакчиси В. Степаненко – украин, «Сувқурилиш» трести молия бўлимининг бошлиғи У. Янида – грек, шу трестнинг моддий-техника таъминоти бўлими раҳбари Б. Жумабеков – қozoқ, шартнома ва лойиҳалаш бўлими бошлиғи Г. Эльязан – арман, Еттинчи қурилиш-механизациялашган бошқарма прораби В. Рижиситский – латиш, Саккизинчи қурилиш-механизациялашган бошқарма бухгалтери Д. Ухина – литвалик, бошқарманинг ишлаб чиқариш ва технология раҳбари М. Бешток – немис эди.

Улар ўртасидаги дўстлик, биродарлик, ҳамфикрлилик машҳур қабардин-болқор шоири иллаган, эътироф этган муваффақиятлардагина эмас, балки умуман, Қарши чўлини ўзлаштиришда қимматли роль ўйнаётганди. Ана шу яқинлик, яқдиллик туфайли чўлни ўзлаштириш ўз вақтида ҳақиқий умумхалқ ишига айлана борди ва у етмишинчи-саксонинчи йилларда янада кучайди. Бунда бошқарма сиёсий-тарбиявий ва маданий-маърифий ишлар қўмитасининг етакчиси Соиб аканинг хизмат-ҳиссаси катта эди.

Соиб Усмонов учун «Қаршиқурилиш»га алоқадор ҳамма – у қайси миллат ва элатдан бўлишидан, лавозимидан қатъи назар – бирдай тенг ва ҳурматли эди. Шунинг учун у бошқарманинг нашри бўлган, ўзбек ва рус тилларида чиқадиган «Чўл ўлкаси» газетаси таҳририятига бошқа миллатлар билан боғлиқ қадриятлар ва тарихий саналарни ҳам асло эсдан чиқармасликни, шу мавзуларда ўз вақтида мақолалар бериб боришни тайинлаб қўйганди ва буни шахсан ўзи назорат қилиб борарди. Ўзга миллат ва элатга мансуб илғор чўлқувар, хизмат кўрсатган кишилардан биронтаси эллик, олтмиш ёшларни қаршилаётган бўлса, газета у ҳақда албатта ўз саҳифасида мақола ёки унга қўтлов эълон қиларди.

Соиб Усмонов бошқа миллат ва элат вакилларининг тўю маъракаларига алоҳида эътибор билан қарарди. Таклиф этишса ёки хабар топса, биронтасиникига бормасдан қолмасди. Баъзиларини ҳатто ўзи бошида туриб ўтказиб берарди. Қўли калталиқ сезилса ёки бошқа бирон қўллаб-қувватлашга зарурат тугилса, шу заҳоти ёрдамни ташкил қиларди. Оила қурмоқчи бўлган ёшлар базм ўтказиладиган жой ёки озроқ моддий қўмак масаласида мурожаат этишса, энг аввал уларнинг ўз квартиралари бор-йўқлиги билан қизиқарди. Ҳозирча ота-она билан яшаб турамыз, деювчиларга иложи борича қисқароқ вақтда янги қурилаётган уйлардан квартира тўғрилаб беришга интиларди.

Ҳозир Тошкентда яшаётган пенсионер, собиқ чўлқувар Д. Игонин Соиб Усмонов ўша йиллари чўлқувар адабиёт мухлисларига ёрдам бериш, аниқроғи, ёзилиш нисбатан қийин бўлган, Москвада чоп этилаётган машҳур «ЖЗЛ» («Ажойиб кишилар ҳаёти») туркумидаги китобларнинг обунасига (100дан ортиқ киши) эришиш учун Тошкентга ўз ходимини махсус юборганини ҳануз фахр билан эслайди ва таъкидлайди. Саксонинчи йилларнинг ўрталарида Украинанинг машҳур «Коломийко» халқ рақс ансамбли Соиб Усмоновнинг жонқуярлиги, ёрдами туфайли илк бор Қарши чўлига ташриф буюргани ва концертлар бергани ҳам факт.

Шу боисдан бошқа миллат ва элат вакиллари Усмоновга мурожаат этганларида ёки у киши ҳақида гапирганларида «Саиб Усманович», «наш Саиб Усманович» сўзларини алоҳида меҳр-эҳтиром ва ҳурмат ила тилга олишарди!

* * *

1993 йили, яъни Қарши чўлини ўзлаштиришга киришилганига 30 йил тўлган кунларда, «Қашқадарё Қаҳрамонлари» китобимга материал йиғиб юрган пайтимда Соиб Усмонов билан журналист сифатида қилган бир суҳбатим ҳам кунни кечагидай ёдимда. Ушанда мен устозни «қўзғаш» учун илк саволимни, ҳазиллашиб:

— Қарши чўли мавзуида гап кетса, сиз кўпинча мен ундан миннатдорман, дейсиз. Ҳолбуки, у ерда ишлаган пайтингизда сизга Қаҳрамонлик унвони тугул, «доҳий»нинг сурати акс эттирилган орден ҳам насиб қилмаган? — шаклида бердим.

— Укажон, мен Қарши чўлида муяссар бўлган нарсалар ҳар қандай унвон ёки нишондан зиёд бўлса зиёддир, лекин асло кам эмас, — деди дарров Соиб ака ва мен изоҳ сўрашимга улгурмай, сўзида давом этди: — Ўзингиз ўйлаб кўринг. 40 дан ортиқ миллат ва элат вакиллари уюшган, 30 мингдан ошиқ аъзоси бор, ўз олдига ўнлаб асрлар оша қақшаб, ёниб келган чўлни ўзлаштиришдек буюк тарихий вазифани қўйган улкан жамоа билан ҳамнафас, ҳамқадам ва ҳаммаслак бўлишни ким ютуқ санамайди?! Чунки бу ерда етмишинчи йиллардаёқ турли ўлкалардан, турли юртлардан Қарши чўлини ўзлаштиришда иштирок этамиз, деган эзгу ният билан келганларнинг ажойиб давраси яратилганди. Давранинг ташаббускори, асосий мезбони ва пешвоси ўзбек халқи, Ўзбекистон эди!

Шундай ўзига хос табаррук давранинг хосиятлари кам бўладими?! Қирқ беш ёшимда бу даврага қўшилган бўлсам ҳам, мен ундан кўп нарса ўргандим. Энг муҳими, ҳар бири — бир олам, дея таърифланадиган одамларни кўпроқ билишга улгурдим. Ўзим тан олган ва ҳавас қилган инсонларнинг ибратини ўзига хос сабоқ сифатида қабул қилдим. Давранинг шарофати билан давраларим (дўсту қадрдонларим демоқчи) кенгайди. У боис, ҳатто Халқаро давраларда (анжуманларда) иштирок этишга муваффақ бўлдим. Ўзга миллат ва элатлар ҳақидаги тасаввурларим янада бойиганини айтмайсизми?!

Шундай экан, Қарши чўлидан миннатдорман, демасликка ҳаққим борми?!

— Қарши чўлининг ўзлаштирилишини, тўғрироғи, унинг тарихий аҳамиятини бу ерда роппа-роса ўн беш йил тер тўккан етакчилардан бири сифатида қандай баҳолайсиз?

— Ўзлаштирилган Қарши чўлининг тарихий аҳамиятини аллақачон давлат арбоблари, жаҳонга машҳур инсонлар, ҳатто халқаро жамоатчилик юксак баҳолаган. Халқимиз бундан хабардор ва буни яхши билади. Шунинг учун мен бу ерда ўзлаштирилган Қарши чўлининг шарофатлари ҳақида тўхталиб ўтишни хоҳлайман.

Билсангиз керак, Қарши чўлини ўзлаштиришнинг биринчи босқичи 1990 йилда расман тугалланди. Ушбу ҳал қилувчи биринчи босқичнинг муваффақиятли якунланишида 1987 — 89 йилларда вилоятимизга раҳбарлик қилган Илом Каримовнинг ҳиссаси беқиёсдир. У киши оқилона йўл-йўриқлари, таҳлиллари, фаол қўллаб-қувватлови билан илк

маррага яқинлашаётган «Қаршиқурилиш» бошқармасига катта ёрдам берганди.

Қарши чўли ўзлаштирилгач, бу ерда битта-иккитамас, олтита туман ташкил этилганлиги фактининг ўзиёқ унинг аҳамиятига бериладиган баҳонинг нечоғлик баланд эканлигини кўрсатиб, исботлаб турибди. Олтита туман — энг аввало, ун минглаб одамларнинг уйли-жойли, ишли бўлгани демак. Унинг минглаб гектар ерлари боғу гулзорга айланди дегани. Чунки инсон тураржойи атрофини боғу гулзор қилмаса яшай олмайди. Унинг ва унга елкадош чўлқуварларнинг фарзандлари учун янги туманларда 14 минг 540 ўринли болалар боғчалари, замонавий услубда 56 минг 750 ўринли мактаблар қурилган эди. Унинг ва унга елкадошларнинг соғлигини ҳимоя этишга, мустаҳкамлашга 8540 беморни бемалол қабул қила оладиган ва уларга тиббий муолажа улашадиган поликлиникалар, 1718 касал ётиб даволанадиган шифоналар хизмат қиларди. Қарийб 20 минг ўринли клублар ва бошқа кўплаб маданий-маиший бинолар ҳам чўлқуварлар ихтиёрига ҳавола этилган эди.

Масалан, куни кеча вилоят матбуотида 1980 — 93 йиллар давомида чўлда 247 минг 335 гектар янги ер ўзлаштирилиб, экинзорларга айлантирилганлиги ҳақидаги маълумотни ўқидим. Худди шу мақолада Қарши чўли базасида ташкил топган кўриқ туманлар ҳозир вилоят бўйича пахтанинг 46 фоизини етказиб бераётгани, чўлда деҳқончиликка киришилгандан буён жами 3 миллион тоннадан зиёдроқ чўл «оқ олтини» тайёрлангани ва давлатга сотилгани таъкидланибди. Булар — рақамлар, яъни ўзлаштирилган Қарши чўлида юз берган иқтисодий юксалишлар кўрсаткичлари.

Ўзлаштирилган Қарши чўлининг маънавий юксалишларга кўшган ҳиссаси эса айрича эътиборга молик.

Асрлар оша қақшаб, ёниб келган Қарши чўлининг ўзлаштирилиши, унга фақат орзуда бўлган Амударё сувининг олиб келиниши инсон, кўпчилик аҳд қилса, нималарга қодир эканлигини, аниқроғи, инсон қудратининг беқиёслигини яна бир бор мардона намоиш этди. Бу эса, биринчи навбатда вилоятдошларимизнинг, айниқса, ёшларнинг маънавий тарбиясига бетакрор таъсир кўрсатди. Вилоятдошларимизда чўлқуварлик, умум ишига, умумхалқ ишига камарбасталик, яратувчанлик, бунёдкорлик хислатлари янада кучайди. Қарши чўли бир-бирдан узоқ турли миллат ва элатларни ўзаро таништирди,

яқинлаштирди. Яқинларни эса янада мустаҳкамлади, ака-ука, опа-сингилдай аҳил-иноқ ва қалин қилди.

Қарши чўли минглаб одамларни чинакам жасорат ва матонат соҳиблари, илғор, етакчи, раҳбар, кайвони сифатида юзага чиқарди, кашф қилди. Юзлаб инсонларнинг кўксига фахрий унвон нишонлари, орден ва медаллар ярқирашига сабаб бўлди. Яъни ибратли инсоннинг муносиб шарафланишига буюк ҳисса қўшди. Энг муҳими, Қарши чўлининг ўзлаштирилиши натижасида илгари деярли фақат аграр вилоят бўлган ва шундай деб ҳисобланган Қашқадарё 90-йилларга келиб, чинакам аграр-индустриал ўлкага айланди!

Тўғриси, умримнинг энг қайноқ дамларини шу ерда ўтказганим учун Қарши чўлини ўзлаштиришнинг тарихий аҳамиятини баҳолашга ожизлик қиламан. Фақат фахрланаман.

— Сизни Қарши чўли етакчилари орасида шогирди кўп устозлардан бири дейишади. Бу — факт. Бунга биз ҳам гувоҳмиз ва ҳавас қиламиз. Хўш, чўлқувар шогирдларингиздан кимларни алоҳида таъкидлашни истайсиз?

— Сершогирд чўлқувар бўлганимдан, тўғриси, бахтиёрман. Бунга ҳамиша шуқр қиламан. Ҳақиқатан ҳам шогирдларим кўп. Улар беш-ўнтамас, анчагина. Шунинг учун бу ерда улардан икки-учтасини мисол сифатида келтириб ўтиш билан кифояланаман.

Масалан, Омон Суяровни журналистлар, яъни сизнинг ҳамкасбларингиз профессионал чўлқуварликнинг ўзига хос тимсолларидан бири сифатида эътироф этишган. Бу баҳога, таърифга мен ҳам қўшиламан. Асли қамашилик Омонжон 1962 йили Тошкентдаги Ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш муҳандислари институтини яхши битиргани, ўқиш даврида ўзини кўрсатгани учун ректорат уни олий мактабда қолиб, илмий иш билан шуғулланишга даъват этади, аспирантурага қолдиради. Кўп ўтмай, у ота юртида Қарши чўлини ўзлаштириш бошланганини эшитгач, ўзини чўлга юборишларини сўраб, институт раҳбариятига мурожаат этади. Ёш муҳандиснинг илтимоси қондирилиб, Қарши чўлқуварлари сафига юборилади.

У дастлаб «Қаршиқурилиш»нинг механизациялашган бошқармасида прораб бўлиб ишлайди. Яхши муҳандис ва қурилишнинг жонкуяр ташкилотчиси сифатида ўзини кўрсатгач, бошқарма раҳбарияти уни аввал (1966 й.) участка бошлиғи, кейинроқ (1970 й.) эса, Ўнинчи механизациялашган ишлар бошқар-

масига бош муҳандис этиб тайинлайди. У шу йилнинг ўзида навбатдаги буйруқ билан янги ташкил этилган Ўн биринчи механизациялашган ишлар бошқармасини бошқара бошлайди.

Баъзан ўйлаб қоламан: «Ректоратнинг қарори билан институтда қолдирилган қобилиятли, илмий салоҳияти ёрқин сезилиб турган Омонжон ўз вақтида — уч йил ичида номзодлик ишини муваффақиятли ёқлаши, расман олим сифатида танилиши мумкин эди-ку? Кейинчалик докторлик иши билан шуғулланиб, уни ниҳоясига етказиб, профессор бўлишига ҳам устозлари асло шубҳа қилмасди». Лекин у бундай қилмади. Эл-юртга амалиётда кўпроқ фойдам тегар, деб ўйлади. Киндик қони тўкилган юртда бошланган умумхалқ ишидан ўзини четда ҳис қилолмади. Яъни бу тарихий ҳаракатга ўз вақтида қўшилишни истади.

Шундай ватанпарвар йигит чўлқуварликда илғор бўлмасдан қолиши мумкинмиди?! Илмиётда профессор бўлиши кутилган Омон Суяров амалиётда ҳам худди шундай унвонга эришмасдан қолмасди. Худди шундай бўлди. Уни дўстлари, ҳамкасблари, «Қаршиқурилиш» жамоаси чўлқуварликнинг — амалиётнинг профессори сифатида тан олишди. «Сувқурилиш» трестининг бош муҳандиси бўлиб ишлаётганида Таллимаржон сув омборини ўз вақтида қуриб тугаллашга жуда катта ҳисса қўшди. Шу боис, кўп ўтмай унга янада масъулиятлироқ вазифалар ҳам ҳеч иккиланмай ишониб топширилди. Кейинчалик, у «Қаршиқурилиш»нинг асосий сиймоларидан бири сифатида эътироф этилди. Мен шогирдим Суяров билан ҳамшиша фахрланаман. Чунки у энг аввало элесевар ва юртсевардир!

Тоҳир Эргашев ҳам Омонжондай қишлоқдан чиққан. Тўғрироғи, у улуғ инсон ва бетакрор эл кайвониси Чўли Бегимқуловнинг маҳалладоши. Ҳатто у мактабни битираётганида Чўли отадан «Ирригаторликни танлаб, тўғри қилибсан. Бизга шу соҳа кишилари керак. Албатта институтга кириб ўқи. Яша, ўғлим!» — дея оқ фотиҳа олишга ҳам муяссар бўлган.

У ҳам институтни аъло тугатиб, аспирантурага қолиш тўғрисида таклиф олган. Лекин у ҳам аспирантурада қолишдан қишлоғига келиб, амалий иш билан шуғулланишни лозим топган.

Эзгу нияти эш бўлган, яъни йигирма икки ёшидаёқ қўлига институтнинг муҳандис гидротехник дипломини олган

Тоҳиржон иш фаолиятини Эски Анҳор каналида оддий муҳандисликдан бошлаган. Кўп ўтмай уни вилоят сув ҳўжалиги ташкилотига катта муҳандисликка таклиф этишади. Шу тариқа Тоҳиржон иш фаолиятининг дастлабки ўн йили вилоятдаги биринчи сув иншоотлари қурилишида ўтди. Меҳнат фаолиятининг асосий қисми — йигирма олти йили эса бевосита Қарши чўлини ўзлаштириш ва сугоришдек ғоятда кенг қамровли мураккаб ишлар билан боғлиқ ҳолда кечди. У чўлнинг иккинчи навбат қисмини ўзлаштириш муносабати билан ташкил этилган «Қаршисугоришқуриққурилиш» бирлашмасида қисқа муддат бош муҳандис сифатида фаолият кўрсатгач, вилоят раҳбариятининг таклифи ва тавсияси билан «Қаршиқурилиш» ҳудудий бирлашмасининг бош муҳандиси этиб тайинланди. Тоҳиржон бу масъулиятли вазифада 1981 йилдан ҳозирга қадар самарали меҳнат қилиб келяпти. Бу орада Қарши чўлида унинг бевосита раҳбарлиги остида қанчадан-қанча мураккаб муҳандислик ишлари муваффақиятли амалга оширилмади дейсиз.

Ҳа, Эргашев чўлқуварларнинг ҳамиша ютуққа йўлдош етакчиларидан бири сифатида ном қозонган. Чунки ўз ишини ўзгалар ҳавас қиладиган даражада пухта билади, одамларни ва уларнинг имкониятларини тез англайди. Ҳалоллик, босиқ-вазминлик, фикрчанлик, фидойилик, ташаббускорлик уни айрича безаб туридиган сифат ва хислатлардир. Ўз ишининг устаси эканлигини унга берилган «Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган ирригатор» унвони исботлади.

Насослар бўйича йирик мутахассис Рустам Очиловни сиз ҳам яхши билишингизга шубҳа қилмайман. Негаки, у олим чўлқувар, техника фанлари номзоди, ўттизга яқин ихтироларнинг муаллифи, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган рационализатор ва ихтирочидир. Чунки у айна вақтда ўзига хос, яхшигина шоир ҳам. Кўплаб китоблари чоп этилган. Бир сўз билан айтганда, мен Рустамжондай ҳам илмиётчи-амалиётчи, ҳам ижодкор кадрларни Қарши чўлининг бахти деб биламан.

Қарши чўлида эришган ютуқларимни ўз ишининг чинакам билимдони, олими сифатида эътироф этилган ана шундай шогирдларимнинг ҳиссасисиз ва илҳомисиз тасаввур этолмайман.

Ҳурматли китобхон! Мен қаҳрамонимга «Чўлдаги муваффақиятларга силлиққина эришмаган бўлсангиз керак?» —

деган савол ҳам беришим мумкин эди. Лекин ундай қилмадим. Сабаби, сиз юқорида сездингизми-йўқми, Усмонов ўта талабчан, принципиал, расмиятчиликни унчалик ёқтирмайдиган, сўзидан қайтмайдиган, ўзига ҳам, бошқаларга ҳам иш юзасидан тинчлик бермайдиган, фидойи инсон эди. Соиб аканинг ютуқларини энг аввало худди шу ибратли фазилатларнинг самараси деб билмоқ керак.

Масалан, бир гал анъанавий бир маъруза юзасидан «Қаршиқурилиш» бошқармаси бошлиғи Султон Чегибоев билан роса тортишган. Бошлиқ муовинга «маърузангизда энг аввало бошқарма бўйича капитал маблағ ўзлаштирилиши, қурилиш-монтаж ишларининг бажарилиши ва қўриқ ер ўзлаштирилишининг боришини (*ижобий кўрсаткичларни албатта — муаллиф изоҳи*) батафсил таҳлил қилиб берасиз» деган талаб қўяди. У эса, «йўқ, бу гал, айтганларингиз бўйича кўпчиликка маълум факт-рақамларни таъкидлаган ҳолда, чўлқуварларнинг, ишчиларнинг турмуш тарзи ва шарт-шароитлари қандайлигини атрофлича таҳлил қилиб бераман», деб туриб олади. Натижада, ўз нуқтаи назаридан қайтмаган ҳолда, танлаган таҳлиliga қўшимчалар киритаверган Усмоновнинг талабига бошлиқ рози бўлади.

Ҳа, Соиб ака умум манфаати юзасидан конфликтга боришдан ҳам қўрқмасди!

ОЛТИНЧИ БОБ

«НУР» ИСМЛИ ДАВРА БУ

Қашқадарёликлар 1986 йилнинг 27 декабрини ҳеч қачон унутмайдилар. Бу сана жанубий вилоят тарихида абадий муҳрланиб қолади!

Ўша куни, кейинги уч-тўрт йил ичида ҳар томонлама орқага кетган, собиқ Иттифоқда «пахта иши», уюшган жиноятчилик каби бутун Ўзбекистонни қамраб олган салбий ҳолатлар аслида мана шу воҳадан бошланган, деган сохта ва мудҳиш бир тасаввур уйғотилган, шу боис вилоятга ўғай кўз билан қараш авжига чиққан бир пайтда Қаршига Ислом Каримов Қашқадарёнинг биринчи раҳбари бўлиб ишга келди. Янги раҳбар жанубий гўшага қадам қўйиши билан вилоятни ана шундай чуқур инқироздан чиқаришни, бунинг учун эса, энг аввало, бу ерда ҳукм сураётган адолатсизликка барҳам беришни, ноҳақ жабр чекаётган минг-минглаб одамларни ҳимоя қилишни ўзининг биринчи галдаги вазифаси деб билди. Юрак-бағри эзилган, гурури топталган инсонлар қалбида эртанги кунга умид уйғотмасдан, уларнинг адолатга бўлган ишончини тикламасдан туриб ҳеч нарсага эришиб бўлмаслиги кундек равшан эди. Бундай ўта мушкул вазиятда фақат халққа, унинг иродасига суяниб ишлаш мумкинлигини ҳам у яхши биларди.

«Дастлаб қилган ишларимдан бири — оқсоқолларни йиғиб, эл-юрт ҳурматиغا сазовор бўлган мўътабар кишилар билан яқиндан танишдим, суҳбатлашдим, — деб эслайди кейинчалик Ислом Каримов. — Ким қаерда униб-ўсган, илди-зи қаерга, кимга бориб туташади, энг муҳими, палаги тозани, ўз ортида қандай яхши из қолдирган?

Мен бу ҳақиқатни билиш учун одамлар билан бир эмас, бир неча маротаба учрашдим, суҳбатлашдим. Ҳамиша маслаҳат билан иш тутдим. Айтиш керакки, биринчи навбатда

гуноҳсиз бўла туриб қамоқ азоби, зулм-зўравонлик ва ситамни юрагидан ўтказган жабрдийдаларга алоҳида эътибор қаратдим. Мен бу одамларнинг уйларига бордим, бағриқон бўлган оила аъзоларидан кўнгил сўрадим, уларнинг оғирини енгиллатиш учун қўлимдан нима ёрдам келса, барчасини қилдим.

Одамлар билан яқинлашиш, уларнинг ташвиш ва эҳтиёжларидан келиб чиқиб иш юритиш фаолиятимнинг асосига айланди. Шунинг учун ҳам улар менга бағрини очди, доимо қўллаб-қувватлашди».

Ислом Каримовнинг ҳузурида бўлган илк суҳбатда вилоят қишлоқ хўжалик бошқармасида етакчи мутахассис бўлиб ишлаётган Соиб Усмонов ҳам бор эди.

— Биласизми, — деганди у киши суҳбатларимиздан бирида, — ўша ёруғ кунлар арафасида қисқа муддатда вилоят раҳбарининг уч муовини, саккиз нафар бўлим мудири, шаҳар ва туман раҳбариятларининг қарийб 30 нафар котиби, вилоят ижроия қўмитасининг раиси, унинг 4 нафар ўринбосари, масъул котиби, шаҳар ва туман ижроқўмларининг 12 нафар раиси, вилоят миқёсидаги йирик ташкилотларнинг 27 нафар раҳбари, колхоз ва совхозларнинг 100дан ортиқ раис ва директорлари ишдан олинганди ва уларнинг аксарият кўпчилиги жиноий жавобгарликка тортилганди. «Десантчилар»нинг бундай антиқа «ўйинлари»дан бизнинг «Қаршиқурилиш» бошқармаси ҳам «қуруқ» қолмаганди...

Бахтимизга адолат қуёши бутунлай сўнмаган, Ислом Каримовдай элим-миллатим деган, юртим деган мард, жасоратли раҳбарлар ҳам бор экан. У киши, сизларни бежизга «суришмаган» демади, аксинча, бизни ёнларига олди, кўнглимизни кўтарди, фикр-мулоҳазаларимиз билан қизиқди.

— Бу ерга йиғилишдан мақсад битта — шу вилоятни оёққа турғазиш. Қани, кимнинг дилида нима гапи бўлса, айтсин. Кўпчилик бўлиб ҳар қандай муаммони ҳал этамиз, — деди Ислом Абдуғаниевич суҳбатда гапни лўнда қилиб.

Биз кўпдан буён барчамизни қийнаб юрган масалаларни кўндаланг қўйдик.

Ислом Абдуғаниевич биз айтган фикрларни умумлаштириб, ҳақиқатан ҳам вилоятда аҳвол ниҳоятда оғир эканини таъкидлади.

— Қиладиган ишлар кўп, — деди у киши. — Аммо буларнинг ичида энг муҳими — ҳозир авж олган адолатсизликка

барҳам беришдан иборат. Вилоятда 3000 нафардан зиёд киши жиноий жавобгарликка тортилган. Уларнинг кўпчилиги терговсиз, суд ҳукмисиз қамоқда ётибди. Ҳибсга олинган ҳар бир кишига боғлиқ равишда яна 20-30 одам сўроқ беряпти, қариндош-уруғлари сарсон-саргардон бўляпти. Бу кулфатга чек қўйиш, ноҳақ қамалганларни озодликка чиқариш даркор. Фақат ҳамжиҳатлик билан бу муаммоларни ҳал этиш, ишда ижобий силжишга эришиш мумкин, деб ўйлайман.

Ислом Абдуғаниевич адолатни тиклаш борасида, ўша давр нуқтаи назаридан, жуда қалтис ишни ўз зиммасига олди. Собиқ иттифоқ ва республика прокуратураларига талабно-малар ёзди, Тошкентга, Москвага кўп бор қатнади, у ердаги амалдорлар билан талашиб-тортишди, хуллас, ўз фикрини ўтказди. Мен бу воқеаларга шахсан гувоҳ бўлганман.

Бугун бу тўғрида хотиржам гапириш осон, аммо ўша пайтда бундай қилишга ҳар кимнинг ҳам юраги бетламас эди. Чунки арзимаган бир айб топиб, ҳар қандай одамни партиядан ўчириш, ишдан олиб, қатағон этиш Москва учун ҳеч гап эмас эди. Буни Ислом Абдуғаниевич жуда яхши биларди. Лекин шунга қарамасдан, халқ учун, адолатнинг қарор топиши учун ўзида куч топди, бор масъулиятни бўйнига олиб, буюк инсоний фазилатларини намоён этди.

Бу жасорат ҳеч қачон унутилмайди. Чунки мана шу ҳаракат наинки Қашқадарё, балки бутун ўзбек халқи ҳақидаги уйдирма тасаввурларни ҳам яхши томонга ўзгартириб юборди. Бу вилоятда бағрикенг, заҳматкаш, эзгу мақсад йўлида жонини беришга ҳам тайёр бўлган одамлар яшаётгани амалда ўз тасдиғини топди. Шунинг учун ҳам қашқадарёликлар Ислом Абдуғаниевич сиймоси олдида доимо ҳурмат билан бош эгадилар ва у кишини ўзларининг халоскори сифатида ардоқлайдилар.

Мен ўша вақтда вилоят қишлоқ хўжалик бошқармасида ишлаганим, ўзим гувоҳ бўлганим учун бир фактдан айрича фахрланиб юраман. Гап шундаки, Ислом Каримов вилоятимизда иш бошларкан, ишлаб чиқаришдаги, иқтисодиётдаги тангликнинг туб илдизларини жиддий ўрганиб чиқишга киришди. Бу ҳолатни чуқур таҳлил этиш, қишлоқ хўжалиги ва чорвачиликдаги оқсоқликдан тегишли хулосалар чиқариш керак эди, албатта. Шу мақсадда у бошқарманинг деярли ҳар бир вакили билан алоҳида суҳбатлашди, ўтган уч йилга тааллуқли ҳужжатларни синчиклаб кўздан кечириб чиқди. Чун-

ки янги раҳбар ҳеч бир муаммо тасодифан пайдо бўлмаслигини яхши биларди.

Дадиллик билан янгиликларга қўл урди. Масалан, шахсан у кишининг ташаббуси билан Янги йилнинг бошидаёқ вилоят раҳбарияти қошида қишлоқ хўжалигида илғор тажрибаларни тарғиб қилиш ва амалиётга татбиқ этиш бўйича махсус кенгаш тузилди. Барча агротехник тадбирларни ўз вақтида тез ва соз назорат қилиш СоюзНИХИ вилоят филиалининг мутахассислари зиммасига юклатилди. Баъзилар 1987 йил қишлоқ хўжалигидаги муваффақиятларни йил яхши келганлиги, яъни февраль серёғин бўлганлиги билан боғлашади. Аммо яна бир нарсани таъкидлаш керак: вилоятимизга Ислом Каримовнинг қадами ёққанди. Иккинчидан, ютуқлар, энг аввало, бошқарувдаги янгиликларнинг, оқилона изланиш ва ташаббусларнинг самараси эди.

Бундай хосиятли қадам, шарофатли интилиш соҳибининг, куюнчак раҳбарнинг ёнида номигагина ёки нофаол ишлаб бўлармиди?!

Кўп ўтмай, яъни 1988 йилнинг бошида вилоят раҳбариятининг тавсияси, бошқа мутасаддиларнинг қўллаб-қувватлови билан Соиб Усмонов қашқадарёлик уруш ва меҳнат фахрийларининг сардори этиб сайланди.

Тўғриси, яна Соиб Усмоновнинг омади чопганди. Чунки у шундай жамоатчилик ишини азалдан дил-дилидан яхши кўрар ва қадрларди. Негаки, уруш ва меҳнат фахрийлари кўмитасининг деярли барча фаоллари унинг қадрдонлари эди. Чунки, қашқадарёлик барча нуронийлар ўзларига аввалги раис Исом Жалиловга ўхшаган, яъни айнан Соиб Усмоновдай одам етакчилик қилишини хоҳлашарди. Негаки, уларнинг аксарияти Соиб Усмоновни туғишган ака-укасидай яқин биларди. Шу боис уруш ва меҳнат фахрийлари Ислом Каримовдан жуда миннатдор бўлишди.

Фахрийларни, айниқса, уруш ва меҳнат фахрийларини, ногиронларни эъзозлаш, уларга зарур моддий, маънавий, тиббий ёрдам кўрсатиш чораларини кўришда фаол қатнашиш, фахрийларнинг ҳақ-хуқуқ ва манфаатларини, демократик кадриятларни ҳимоя қилиш кўмитанинг низомида ёзиб қўйилган асосий мақсади эди. Соиб Усмоновнинг ташаббуси ва даъвати билан давр талабларидан келиб чиқиб, вилоят янги раҳбарининг барча эзгу ишларида унга фаол кўмаклашиш, тушунтирув ишларида бирдай яқдил иштирок этиш

ҳам қўмита ва унинг аъзоларининг асосий мақсади, долзарб вазифаси деб белгиланди. Бу ишда биринчи навбатда қўмитанинг туман ва шаҳарлардаги бўлимлари етакчиларининг алоҳида ибрат кўрсатиши шарт қилиб қўйилди.

Соиб Усмоновнинг вилоят раҳбарининг талабларига мос эзгу ҳаракатларини, режаларини қўмитанинг тажрибали, давра кўрган фаоллари астойдил қўллаб-қувватлашди. Фаоллар орасида турли йилларда вилоят миқёсидаги идораларда, ташкилотларда муваффақиятли ишлаган, туман ва шаҳарларга раҳбарлик қилган, энг муҳими, Қашқадарёнинг ижтимоий ва иқтисодий ривожланишига ҳисса қўшган Исом Жалилов, Бекмурод Элбоев, Файзулла Набиев, Эркин Жалолов, Худойкул Исмоилов, Маннон Самадов, Қарол Маҳмудов, Нарзинисо Ақромова, Абдулла Паттоев, Муртазо Шарипов каби таниқли кишилар бор эди.

Меҳнат Қаҳрамони Нурмамат Рустамов ҳикоясидан:

— Соиб Усмоновнинг уруш ва меҳнат фахрийлари қўмитасининг раиси сифатидаги илк сафарларидан бири Баҳористон (собик) туманига, мен раҳбарлик қилаётган «Ўзбекистон» жамоа хўжалигига бўлган. У кишининг хўжалик фаоллари ва меҳнат фахрийлари билан бўлган учрашув-йиғилишда айтган қуйидаги сўзлари ҳеч ёдимдан чиқмайди.

«Азизлар, биз ҳар қанча шукр қилсак арзийди, — деганди ўшанда Соиб ака, — чунки ниҳоятда оғир аҳволга тушиб қолган вилоятимизга гоятда салоҳиятли, ҳар қандай муаммони ечишга қодир, айрича шижоатли, қўрқмас инсон раҳбар бўлиб келди. Исломи Каримовнинг мақсади ниҳоятда улуг, яъни вилоятимизни тезроқ инқироздан халос этиш, оёққа турғазини, бу ерда илдиз отган адолатсизликка бутунлай барҳам бериш, одамлар қалбида эртанги кунга умид уйғотишдир. Шунинг учун биз — ҳар бир қашқадарёлик, ёшимиз, вазифамиз, мансабимиздан қатъи назар у кишининг атрофига қаттиқ жипслашимиз, ҳар бир кўрсатма ва даъватига пухта амал қилишимиз, вилоятни ўнглашга ҳисса қўшиш ҳар биримизнинг бурчимиз эканлигини асло унутмаслигимиз керак. Бошқаларни ҳам шундай бўлишга ундашимиз, чорлашимиз лозим. Мен кексаман, хизматимни қилиб қўйганман ёки қани ўзгаришлар бошланаверсин-чи, деб шошилмасликка, кузатувчи-томошабин бўлиб ўтиришга ҳеч кимнинг ҳаққи йўқ. Чунки Исломи Абдуғаниевич Тошкентдан, ўзининг иссиқ жойидан бу ерга, чўлга бизни деб, сизни

деб, Қашқадарёни деб келган. Буни асло ёддан чиқармайлик, азизлар!»

Соиб Усмонов ўзига топширилган вазифа (лавозим) нисбатан мураккаб бўлса-да, вилоятда янги раҳбар бошчилигида кундан-кунга кучайтириляётган эзгу ҳаракатлар — мақсад ва режаларнинг муваффақиятида алоҳида аҳамият касб этишини жуда яхши биларди. Шунинг учун унинг ташаббуси билан вилоятда уруш ва меҳнат фахрийларини, ногиронларни эъозлаш, уларга моддий, маънавий ва тиббий ёрдам кўрсатиш бўйича янада кучайтирилган махсус дастур ишлаб чиқилди. Унинг талабига мувофиқ, бу ишда вилоят ва туман, шаҳар кўмиталари етакчиларининг масъуллиги, аниқроғи, энг асосий ижрочи сифатидаги бурч-мажбуриятлари янада оширилди. Сусткашлик, номигагина иш юритиш, боқимандалик каби кўринишлар юз бермаслигига алоҳида даъват этилди. Айни вақтда кўмиталарнинг, биринчи навбатда маҳаллий ҳокимиятлар, қолаверса, етакчи, нуфузли, иқтисодий бақувват ташкилотлар билан алоқасини, ҳамкорлигини янада яхшилаш, кучайтириш шарт қилиб қўйилди.

Ўз вақтида турли вазифа-лавозимларда муваффақиятли фаолият кўрсатиб, эл ўртасида обрў-ҳурматга сазовор бўлган, лекин пенсияга чиққач, эътиборсизлик, бошқа айрим сабаблар билан уйда «уймалашиб» қолган баъзи кексалар дидлик билан фаоллар даврасига таклиф этилди. Уруш ва меҳнат фахрийлари билан ишлаш борасида фаоллик, изланувчанлик намойиш этиб келаётган кўмиталарнинг тажрибалари намуна қилиб кўрсатилди ва тарғиб этилди. Шахсан вилоят кўмитаси раисининг топшириғига биноан ўз вақтида фахрий унвон ва юксак нишонларга мушарраф бўлган, кексалик гаштини сураётган отахон ва онахонларнинг рўйхати тузилди. Учрашганда, «неча сўм пенсия оласиз?» деб сўралганда «яралар»ини янгиламаслик учун ижтимоий таъминот бўлимларидан улар ҳар бирининг нафақаси тўғрисида маълумотлар олинди. Иложи борича уларнинг ҳар бири билан аввал ўзим учрашиб, аҳволлашаман, деган эзгу режани кўнглига тугди Соиб Усмонов.

Меҳнат фахрийси, китоблик онахон Момоҳол Мелиева ҳикоя қилади:

— Қарийб эллик йил далада оддий деҳқон бўлиб ишлаганман. Пахтачиликда звено бошлиги бўлиб ишлаётганимда юқори ҳосилдорликка эришганим учун Олтин Юлдуз билан

тақдирлашган. Қишлоқдошларим, хўжалигимиз аҳли, туман-дошларим мени ҳозиргача «Қаҳрамон опа», «Қаҳрамон она» деб ҳурмат қилишади. Шунинг учун тақдиримдан нолишга, ношукурчилик қилишга ҳаққим йўқ. Лекин, афсуски, ўтган аср саксонинчи йилларининг ўрталаридан республикамизда бошланган эгасизлик, бошбошдоқлик, адолатсизлик туфайли биз ҳам озгина вақт деярли назардан қолганмиз. Яхшиямки, бахтимизга Ислом Каримовдай халқпарвар, курашчан раҳбар бор экан. У кишининг кадрларидан, фаолларидан бўлган Соиб Усмонов ҳақида ҳар қанча гапирсак арзийди.

Чунки, бизга вилоят раҳбарининг саломини етказиб, кўнглимизни кўтарган ҳам, зарур ёрдамни дарров уюштириб берган ҳам, пенсиямизнинг меҳнат-хизматга муносиб бўлишига кўмаклашган ҳам — худди шу киши. Вилоят фахрийларининг илгари ишлаган сардорлари ҳам ёмон одамлармасди. Лекин тўғриси айтиш керак, кўмитага Соибжон ака раис бўлиши билан у чинакам жамоат ташкилотига айлана бошлаган. Соибжон ака фахрийлар учун жонини ҳам беришга тайёр, уларнинг ташвишлари билан чарчамайдиган ажойиб раҳбар эди. У кишининг чин дилдан, алоҳида меҳр билан айтадиган бир оғиз «опажон» деган сўзи ҳар қандай одамга ҳар қандай рағбатдан кам туюлмасди.

Бир воқеа ҳеч эсимдан чиқмайди. Саксонинчи йилларнинг охирида вилоят газетасида бизнинг Китоб тумани ҳақида янги мақола босилди. Газетанинг ўша сонини, обуна бўлганимиз учун, кўп қатори мен ҳам ўқидим. Унинг Китобнинг машҳур, унвондор кишилар тўғрисида сўз юритилган қисмида ўзимнинг исм-шарифим йўқлигидан беихтиёр ажабландим. Ёнимда ўтириб мақола билан танишган, мендан ҳам зийрак набирам ҳатто «ие, моможон, бу ерда сиз йўқсиз-ку, ё сиз китоблик эмасмисиз?» деган савол ҳам берди. Ёш бола нотўғри фикрга бормасин, деган ўй билан «эркатоӣ, Китобда бошқа машҳур одамлар ҳам бор, момонгни улар билан газетанинг кейинги сонидан беришса керак», дедим. Унга билдирмаган ҳолда, нимагадир, ичимдан эзилиб қўйдим. Лекин бу ҳақда бировга гап очмадим.

Ўша куннинг эртасига уйимга Соибжон ака кириб келди. Ёнида туман раҳбариятидан вакил ҳам бор эди. У киши саломлашиб, сўрашишгач:

— Опажон, иш билан туманингизга йўлим тушувди, — деди.— Бу ерга, хонадонингизга келганимнинг эса иккита

сабаби бор. Биринчиси, сизни соғингандим. Кўриб, зиёрат қилиб кетай дедим. Иккинчиси, вилоят газетасининг сешанба кунги сонида Китоб туманига бағишланган мақолада битта хато кетибди. Яъни сизнинг мухбир ёзган текстда бўлган исм-шарифингиз корректорнинг айби билан саҳифадан тушиб қолибди. Шуни кўнглингизга олмасангиз, деб келдим. Чунки, газетачиликда баъзан бундай ҳолатлар учраб туради. Бу ёғини сўрасангиз, бир йили битта газетада менинг фамилиям Усмоновмас, Осмонов бўлиб чиқиб кетган.

Соибжон акага қўшилиб, туман раҳбариятининг вакили ҳам кулиб юборди. Мен эса қандай эътиборли, ғамхўр қўмитамиз раиси бор-а, дуб хурсанд бўлиб кетдим.

Тўғри, мен ўшанда мухбир газета учун ёзган матнда исм-шарифим борми-йўқлигини, хато ростданам корректорга тегишли ёки тегишли эмаслигини билмаганман. Лекин Соиб Усмоновни яна бир бор ўз ишига ғоятда садоқатли, ҳақиқий фахрийпарвар, зукко, зийрак инсон, кайвони сифатида билганман ва бунга юрак-юрагимдан амин бўлганман.

* * *

1989 йилнинг баҳорида «Ўзбекистон овози»да ишлаётганимда Қашқадарёга, ота юртимга ижодий сафар билан бордим. Қаршига қадам қўйишим билан энг аввало устоз қадрдонларим — Фармон Омонов ва Соиб Усмонов билан саломлашардим. Бу гал Фармон ака Қаршида йўқ эди, ўша вақтда у киши Шаҳрисабз туманининг биринчи раҳбари бўлиб ишларди. Шунинг учун Соиб аканинг ўзини зиёрат қилиб, кейин Яккабоғга ўтиб кетмоқчи бўлдим.

Уруш ва меҳнат фахрийларининг вилоят қўмитаси жойлашган бинога яқинлашишим билан кўзим фойеда машина кутиб турган Соиб акага тушди. Тез юриб бориб салом бердим.

— Қашқадарёлик тошкентликларга қойил!— дея одатдагидай кучоғини очди Соиб ака.

— Тинчликми, устоз,— дедим сўрашаётганда ҳам хурсанд бўлиб, ҳам қизиқиб.

— Яккабоғга кетаётгандим, жигарларингиздан «Юсуфжон сизлардан неча ойда бир хабар олади?» деб сўрамоқчидим, билибсиз-да, а?— деди кулиб Соиб ака.

— Йўқ, бундан мутлақо беҳабарман. Мени Худо бир марта сақлабди-да!

Соиб ака саволига муносиб жавоб олганидан дилдан қаҳ-қаҳ уриб кулди.

Ҳазилимиз тўхтагач, у киши мени бино ичкарасига, хоналарига бошламоқчи бўлди.

— Бирон жойга отланиб турган экансиз, қайтиб кириб ўтирмайлик, — дедим.

— «Бирон жой» ҳам сиз томонга, Яккабоғга, ундан ўтиб, Чироқчига, — деди мезбон яна меҳрли табассум ила.

— Унда, Ўзи яна бир марта қўллаётган экан, кетдик, — дедим мен ҳам хурсанд бўлиб.

Қўмитанинг енгил хизмат машинасига чиқдик.

Қаршидан чиқаётганимизда Соиб ака аввал: «Пойтахтга бормаганимизга ҳам анча бўлиб қолди. Тошкентда нима гаплар?» — деди-да, Абдулла Орипов, Жуманиёз Жабборов, Нормурод Нарзуллаевларни сўради. Сўнг асосий мақсадга ўтиб, шундай деди:

— Ҳар ҳолда яккабоғлик муаллим Маҳмуд Хидировни яхши билсангиз керак. Шу одам бу йил 75 ёшга тўлаётган экан. Қаршилиқ бир ҳамкасбидан эшитиб қолдим. Чироқчига ўтаётиб, домлани бир кўриб, аҳволлашиб, туғилган кунларини билиб, туман бўлимимизга топшириқ бериб кетмоқчиман. Иложи бўлса, юбилейларини вилоят миқёсида нишонламоқчимиз. Бундай, яъни «Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган ўқитувчи» унвонига сазовор бўлган, ҳамон бой тажрибалари, маслаҳатлари, насиҳатлари билан шогирдларига, ёш ҳамкасбларига ёрдам бериб турган устоз муаллимлар вилоятимизда кўп эмас, саноқли.

Тўғриси, ҳаммамиз ҳам шундай инсонлар — касбини шарафлаган домлалар туфайли ўқиб, вояга етганмиз, одам бўлганмиз. Маҳмуд ака роппа-роса эллик йил ўқитувчи бўлиб ишлади. Бир соҳада, битта касбда ярим аср ишлаш ҳазилмас. Бу ҳар кимнинг ҳам қўлидан келавермайди ёки ҳар ким ҳам бунга муяссар бўлавермайди. Тарбиячиликка, ўқитувчиликка бутун умрини, онгли ҳаётини бағишлаган шундай устоз муаллимларнинг табаррук ёшини нишонламасдан бўладими?! Қолаверса, бизнинг уруш ва меҳнат фахрийлари деган даврамизга фойз бериб турганлар энг аввало Маҳмуд акадай кишилар-ку.

Соиб ака «Маҳмуд Хидировни яхши биламангина эмас, яхши кўраман, чунки мен у кишидан таҳсил олганман» деган сўзларимни эшитгач, янада жўшиб кетди.

— Мана, биз, фахрийлар ёш бир жойга бориб қолганлиги учун сустроқмиз десак, сизлар ҳам бизлардан кам эмас экансизлар, —самимий кулди оқсоқол. Сўнг дарров давом этди.— Нега Маҳмуд ака тўғрисида «Менинг шундай устозим бор» деган мақола ёки очерк ёзмайсиз? Ўзини ўқитган, қишлоқдоши бўлган муаллим ҳақида ёзибди, дейишади дейсиз. Дейишса дейишаверсин. Машҳур муаллим бир боланимас, минглаб, ўн минглаб ўқувчиларни ўқитади, шаклланиб, вояга етиб, одам бўлишига ҳисса қўшади.

Менинг армоним шуки, биз керакли, эл-юртга хизмати-ни қилиб қўйган одамларга керакли гапни керакли вақтда айтмаймиз. Яъни биров тўхтатмаса ҳам, негадир тийиламиз, тортинамиз, боя айтганимдай, ҳатто сохта андишага борамиз. Керакли гапни эса кўпинча ўша одам биздан бутунлай узоқлашганда айтишга ошиқамиз. Бундан кимга фойда? Керакли одамга нафи тегиши ҳақида гап ҳам бўлиши мумкинмас, буни у қабул ҳам қилмайди. Ҳолбуки, қаердадир ўқигандим, одам ўзи тан олган инсон ҳақида барча яхши гапларини иложи борица у тирик чоғида айтиши керак, шундай қилинганда унинг умрининг узайишига сабаб бўлиш мумкин экан.

Яккабоғга яқинлашганимизни сезган Соиб ака сўзини яқунлашга интиларкан:

— Баъзида кўзга ташланиб қоладиган бундай номукам-малликларда аслида биз, фахрийларнинг ҳам, сиз, ижодкорларнинг ҳам айби бор,— деди самимий кулиб.— Шунинг учун ўзаро алоқаларимизни, ҳамкорлигимизни янада кучайтиришимиз, бир-биримизни мунтазам эшитиб, тўлдириб туришимиз керак.

Жийда қишлоғида яшайдиган Маҳмуд домла ўзини Соиб Усмонов, уруш ва меҳнат фахрийларининг вилоят бўлими раиси йўқлаб келганидан боши осмонга етиб кетди. Ҳатто «Обиджон, тез кўрадан битта семизини олиб чиқиб, ағдар» деб юборди ўғлига. Соиб ака унамади. Кўчқор семираверсин, юбилейингизда сўйдирасиз, деди. Бу гапни эшитиб, Маҳмуд Хидиров яна хурсанд бўлиб кетди.

— Ҳали юбилейимдан ҳам хабарингиз борми, Соибжон?— деди.

— Нохабарликка ҳаққимиз йўқ, домла. Чунки сиз меҳнат фахрийси сифатида ҳам, хизмат кўрсатган таълимчи сифатида ҳам қўмитамизнинг эътибор-эъзозига арзайдиган инсонсиз. Насиб бўлса, тўйингизни халқ таълимидаги

дўстларимиз билан ўзимиз яхшилаб ўтказиб берамиз. Сизни олдинроқ истаб келганимнинг сабаби, биздан қандай ёрдам зарурлигини билиб кетмоқчиман. Масалан, уй шароитингизни яхшилашга эҳтиёж бўлса, юбилейгача санаторийда дам олмақчи бўлсангиз, бажонидил кўмаклашамиз.

— Минг раҳмат, Соибжон. Махсус йўқлаб келганингизнинг ўзи мен учун ҳар қандай ёрдамдан баланд туради. Сиз вилоят ижроия қўмитаси раисининг ўринбосари бўлиб ишлаётганингизда биз, маорифчиларга, мен ишлаган ҳозирги Каттабой Ашуров номли мактабга қандай ёрдамлар бергансиз. Буни фақат мен эмас, балки бутун яккабоғлик, қашқадарёлик ўқитувчилар ҳозиргача унутишмайди. Вилоятимиз сиздай ажойиб фарзандлари, жонкуярлари билан фахрланса арзийди. Сизларга ҳозир ҳеч қандай илтимосим ёки бирон заруриятим йўқ. Кўриб турибсиз, уй-оилавий шароитим яхши. Болалар ишляпти. Камчиликдан йироқмиз. Ўн кун бурун Самарқандда санаторийда дам олиб келдим.

— Йўлланмани халқ таълимидан беришдимиз?

— Йўқ, бу гал бир шогирдим ҳиммат кўрсатди.

— Ўзингдан қўямасин, шогирдим, экан-да, — ҳавас билан кулди Соиб ака.

— Ҳа, барака топишсин улар. Ишқилиб, шогирдларнинг бори яхши экан-да. Бири бўлмаса, бири эслаб туради.

— Бердиев ҳам қишлоғига келганда сиз билан хабарлашиб кетадимиз?

— Бўлмасам-чи. Юсуфжонга гап йўқ. «Менинг ўқувчим, шогирдим «Ўзбекистон овози»да ишляпти!» деган фахр кам йўқловни ҳам кўп қилиб, ўрнини босиб кетади.

— Тушунарли, — деб, менга қараб самимий жилмайди Соиб ака. Сўнг бирдан давом этди: — Бу кишига сиз ҳақингизда «Менинг шундай устозим бор» номи билан мақола ёки очерк ёзиш керак, деган таклифни айтдик.

— Қандай бўларкин, одамлар ўзининг қари домласини мақтабди, дейишмасмикан?

— Дейишса, дейишаверсин, Маҳмуд ака. Тўғриси, сиздай одам ҳақида китоб ёзса ҳам арзийди. — Соиб ака шундай деб, йўлдаги гапим эсингизга тушдимиз, журналистларгина эмас, уларнинг бўлажак қаҳрамонлари ҳам «андишали» бўларкан-ку, дегандай мийиғида жилмайиб, менга қараб қўйди.

Соиб ака «Узр, энди бизлар турамыз, домла. Чироқчида мени кутишяпти», деб рухсат сўради. Маҳмуд ота сохта мулозаматни қўйиб, қўл очиб, дуо қилди.

Машинага чиқиш олдидан, хайрлашаётиб, Соиб ака:

— Демак, Маҳмуд ака, келишдик, сана аниқ, туман халқ таълими бўлими билади, мен ҳозир бу ердаги вакилимизга тайинлаб кетаман, сиз билан хабарлашиб туради, бирон таклиф ёки биз эслатгандай эҳтиёж-зарурат бўлиб қолса, шу заҳоти ҳеч иккиланмай, у орқали бизга етказасиз, дарров ҳал қиламиз, юбилейингизни ўзимиз бош бўлиб ўтказиб берамиз, — деди.

— Эътиборингиз, иззат-ҳурматингиз учун отангизга раҳмат, Соибжон. — Хидиров домла шундай деб Усмоновни бағрига босди.

Келишганимизга мувофиқ, мен бирозга Жийдада қолдим.

Соиб аканинг машинаси катта йўл томон юриб кетиши билан Маҳмуд домла менга:

— Юсуфжон, сен омадли йигитсан, — деди. Сўнг дарров фикрини изоҳлади: — Соиб Усмонов вилоятимизнинг энг зўр, энг обрўли ва энг барқарор кайвониларидан биттаси. Шундай инсон билан ака-ука, устоз-шоғирд экансан, асло кам бўлмайсан. Насиҳатим: бундай устозларга янада яқин бўл!

Ўша куни Маҳмуд домланинг ҳузуридан қайтаётганимда: «Соиб ака ҳам, аслида Соиб ота, яъни Пайгамбар ёшидаги қария бўлса, Қарши билан Яккабоғнинг ораси ҳам олтмиш километрдан ошадиган узоқ йўл бўлса, унинг устига у кишини Чироқчида асосий иш, одамлар кутиб туришган бўлишса, Жийда қишлоғига ўзи кириши шартмиди? У ерга туман вакилини юборса ҳам бўларди-ку? Фахрийнинг, муаллимнинг юбилеи ҳали олдинда бўлса?» дея ўйланиб қолдим. Сўнг, хаёлимда тақрорланган саволларга, Соиб ака ҳақидаги «кекса» хулосаларим, кузатмаларимга асосланган ҳолда, пичирлаб, овоз чиқариб, ўзим жавоб бердим: «Одамийликнинг ўзига хос тимсоли бўлган Соиб ака ўзи эътироф этган одамни ўйлаётганда бошқа нарсани асло хаёлига келтирмайди. Бугун ҳам шундай одатига содиқ қолди. Яъни ўзининг кексалигини ҳам, йўлнинг узоқлигини ҳам, ҳатто Чироқчида режалаштирилган расмий тадбирни ҳам ўйламади. Жийдага ўзи кириши шарт эди. Чунки унинг учун ҳар қандай ибратли инсоннинг дийдори айрича қимматлидир. Яккабоғлик халқ таълими фидойисининг дийдорини ҳам у худди шундай азиз билганди!»

1989 йилнинг июнида Ислом Каримов Ўзбекистоннинг раҳбари этиб сайланди.

— Бундан биз, қашқадарёликлар бошқалардан зиёд қувондик, — деганди Соиб ака, олимлар билан бўлган суҳбатларидан бирида. — Чунки вилоятдошларимизнинг барчаси бу мард, курашчан ва халқпарвар инсонни — Қашқадарёни адолатсизлик ва инқироз ботқоғидан олиб чиқиб, қаддини тиклаган, унинг обрўйини кўтарган улуғ раҳбарни ўзларига мисоли тоғдек таянч деб биларди, ўзларининг туғишган акаси ёки укасидек дил-дилларидан яхши кўрарди ва ҳурмат қиларди.

Ислом Абдуғаниевич эса Қашқадарё ва қашқадарёликларни айрича яхши кўрарди. У кишининг кейинчалик айтган, ёзган қуйидаги сўзларини ўқисангиз, бу меҳру муҳаббат нечоғлик астойдил ва баланд бўлганлигига ўзингиз амин бўласиз:

«Тақдир деймизми, нон-насиба қўшилгани деймизми, ҳаётимнинг бир қисми Қашқадарёда кечди. Қизгин меҳнат, орзу-армон, интилишларга бой ўша йилларни ҳамиша миннатдорлик билан эслайман.

Мен бир ҳақиқатни кўп бор айтганман, яна тақрорламоқчиман: бу ёруғ дунёда шу кунгача мен нималарга эришган бўлсам, аввало, Худонинг инояти, ҳаётимнинг мураккаб кунларида Қашқадарё аҳлининг менга билдирган чексиз ҳурмат ва ишончи, қўллаб-қувватлашининг натижаси, деб биламан.

Мени ўз фарзандидай кўриб, нон-туз берган, меҳр-оқибат кўрсатган, яхши-ёмон кунларимда ёнимда турган, раҳбар сифатида камолга етишимга сабаб бўлган меҳнаткаш, бағрикенг, оққўнгил Қашқадарё халқига бош эгиб, таъзим қиламан».

Ана шундай меҳру муҳаббат, эътироф-эъзоз соҳибининг шарофати туфайли оёққа турғазилган, ўнганган, ривожланишнинг ойдин йўлига чиқиб олган вилоят учун курашмаслик мумкинмиди?! Биз шунинг учун хурсандмизки, вилоятимизнинг аксарият онгли кишилари, асл фарзандлари ана шу туйғуни аввал қалбларидан чуқур ҳис этдилар. Сўнг, Ислом Абдуғаниевичнинг тажрибаларига таяниб, берган маслаҳатлари, йўл-йўриқлари ва кўрсатмаларига қаттиқ амал қилиб, қалбларида алоҳида бурчдорлик масъулиятини туюб, қолаверса, Ислом Абдуғаниевичнинг ибратидан илҳомланиб ишлай бошладилар.

Бу борада айрича фаоллик кўрсатаётганларнинг олдинги сафида Соиб Усмонов ҳам бор эди. Шу боис 1990 йилнинг аввалида бўлган сайловда у кўпчилик овоз билан 210-Киров сайлов округидан Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашига депутат этиб сайланди.

Меҳнат фахрийси Раҳимжон Шарипов ҳикоя қилади:

— Улуғ устознинг шогирдларидан бири бўлганим учун яхши биладан. Тўғриси, «Олий Кенгашга депутат бўлай» ёки «Олий Кенгашга депутат бўламан» деган ўй Соиб аканинг хаёлида йўқ эди. Чунки у киши шу мавзуда давраларда гап кетса, доим, ёшларга кўпроқ ишонч билдириш керак, деб турарди. Ўзлари аллақачон олтмишдан ошиб қолганди-да. Соиб аканинг номзодини Олий Кенгаш депутатлигига қўямиз, деган фикр халқдан, унинг пешволаридан чиққан. Шунинг учун устоз «Майли, ўтолмасам ҳам, сизларнинг раъйиларингни қайтармайман» деб, номзодини кўрсатишга розилик берган.

Биласизми, Соиб ака сайловолди учрашувларида баъзиларга ўхшаб мени сайласаларинг ундай қиламан, бундай қиламан, деб қоп-қоп ваъдалар беришдан тийилган, катта гапирришлардан йироқ бўлган, ишончли вакилларни бўлар-бўлмасга югуртиравермаган. Сайловолди режаларини мавжуд ва кутилаётган имкониятлардан келиб чиққан, маҳаллий шароитларни ҳисобга олган ҳолда ўртоқлашган. Сайловчилар ҳам устозга ортиқча саволлар бериб ўтиришмаган.

Халқ — барибир зийрак, зукко-да. Кимнинг нималарга қодирлигини, қандай имкониятларга эгалигини, ўрнининг даражасию обрўйининг қанча тош босишигача билиш қўлидан келади-да. Шунинг учун Соиб ака ортиқча ташвишларсиз, ташвиқот-тарғиботларсиз энг кўп овоз билан Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашига депутат қилиб сайланган.

Куни кечагидай эсимда. Устозни ғалаба — халқнинг юксак ишончи билан табриқладим. Шунда у киши фақат ўзига ярашадиган ёқимли табассум билан:

— Раҳимжон, буёғи қандай бўларкан, қийналиб қолмас-миканман? — деди.

— Устоз, сизни халқ сайлади, сиз бир умр, эллик йил халқни деб келган инсонсиз. Шундай экан, халқ ҳам сизни қийнаб қўймаса керак. Ҳеч бўлмаганда, тилаги ва дуоси билан сизга ёрдамга келади, — дедим мен.

— Балли, Раҳимжон, энг асосий гапни айтдинг, халқнинг тилаги ва дуосидан қўймасин, — деб хурсанд бўлиб

кетди Соиб ака. Сўнг кулиб давом этди: — Лекин, укажон, «бир умр, эллик йил» деган гапингга қўшилмайман. Худога шукр, умрим давом этяпти. Халқимга умримнинг охирги дақиқаларигача хизмат қиламан!

Устоз — барибир устоз-да, дея у кишининг кичик тузатишини дилдан қабул қилдим.

Менинг фикримга кўпчилик қўшилишига ишонаман. Ёши улуг Соиб Усмонов депутат қандай бўлиши кераклигини вилоятдагина эмас, балки, республика миқёсида ҳам кўрса-тиб қўйди.

Қаршилик меҳнат фахрийсининг кейинги сўзлари баъзиларга эриш, галати туюлиши мумкин. Лекин Раҳимжон аканинг ўз устозидан беҳад фахрланганидан, қолаверса, ҳамон шу туйғу унга бегона эмаслигидан беихтиёр шундай деганини ҳам унутмаслик керак. Аслида, у киши Соиб ака халқ ишончини юксак даражада оқлади, яъни депутатликни чинакамига бажарди, деган фикрни айтган эди. Бунга биз ҳам гувоҳмиз.

Маълумки, депутатга ўз сайловчилардан биринчи навбатда яшаш- турмуш шароитларининг, йўл, ободонлаштириш ишларининг яхшиланишида бош-қош бўлиши, ёрдам уюштириб бериши сўралган наказлар тушади. Соиб акага ҳам бундай илтимослар кўп бўлган ва у киши бу сўровларни ўз вақтида кутилганидай уддалаган. Масалан, Соиб ака ҳатто Қаршидан, туман марказидан анча олисда бўлган, шунинг учун кўпинча «одамнинг оёғи кам етадиган» деб таърифланадиган, яъни бориш-келиш қийин бўлган тоғ гўшалари — Чит, Тотли, Тошбулоқ, Қоронкўл қишлоқларига чироқ, электр нури олиб чиққан!

— Бу — факт, буни тўрт қишлоқ аҳолиси, 250 дан ортиқ оила ҳеч қачон, жайдари тил билан айтганда, ўла-ўлгунча унутмайди, — дейди деҳқонободлик фермер хўжалиги раҳбари Ҳамид Жалилов. — Чунки улар дўнгликлар, ўнқир-чўнқирлар, тошлар оша қарийб ўттиз километрлик масофага электр симлари тортилиб боришига ишонишмасди. Тўғриси, бундай бўлишини хаёлларига ҳам келтиришмаганди. Шунинг учун улар ҳанузгача миннатдор бўлиб: «Соиб ака бизга нур улашган, у киши туфайли Тотлимиз нурли, Тошбулоғимиз нурли булоқ, Қоронкўлимиз ёруғ кўл бўлди», дейишади. Элга бундан ортиқ яхшилик, эл хизматкорига эса бундан зиёда эъгироф бўладими?!

Соиб аканинг шарофати билан у кишини ўзларига депутат қилиб сайлаган округлар (қаҳрамонимиз 1994 йилги сайловда яна Олий Кенгашга депутат этиб сайланганди) жойлашган ҳудудларда қанчадан-қанча тиббий ва маданий-маърифий масканлар таъмирланмади, янгидан қурилмади ёки кенгайтирилмади дейсиз.

Агар 1990 — 99 йилларда Қашқадарёда халқ турмуш тарзи, маориф, тиббиёт ва маданият янада яхшилангани ҳақида гап кетиб, бунга ҳисса қўшган Олий Кенгаш депутатларининг номлари тилга олинадиган бўлса, ишончимиз комилки, рўйхатнинг бошида Соиб Усмоновнинг ҳам исм-фамилияси туради!

Қаҳрамонимизнинг Олий Кенгашнинг анъанавий сессияларидаги фаоллигини, Ўзбекистон Мустақиллигини мустаҳкамлашга, туб иқтисодий, ижтимоий, сиёсий, маънавий ислохотлар ўтказишга қаратилган қонунлар қабул қилишдаги ибратли иштирокини Қашқадарёдагина эмас, балки бутун республикада яхши билишади, десак хато қилмаган бўламиз. Масалан, Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг «Ўзбекистон Қаҳрамони» унвонини белгилаш ва Олий нишон — «Олтин Юлдуз» медали таъсис этиш тўғрисидаги қонунни муҳокама этган тарихий Ўн бешинчи сессияси (1994 йил 5 май) кўпчиликнинг ёдида.

Ўшанда Соиб Усмонов бошқалардан олдин минбарга кўтарилиб, бу қутлуғ унвон ва олий нишонни энг аввал Ўзбекистон Мустақиллигини эълон қилишда мислсиз жасорат кўрсатган, халқни уйғотган, юртни ривожланишнинг ойдин йўлига олиб чиққан ва унинг янада юксалишида бетакрор фидойилик намойиш этаётган Президент Ислон Каримовга бериш тўғрисида таклиф киритганди.

Таклифни зал гулдурас қарсақлар билан кутиб олган. Ўзбекистон халқ шоири Эркин Воҳидов «Соибжон аканинг бу таклифи йигирма беш миллионли халқимиз дилидаги гапнинг, фикрнинг, истакнинг ифодаси», дея уни биринчи бўлиб қўллаб-қувватлаган. И. Юсупов, В. Сигедин, А. Фуломмаҳмудов каби депутатлар ҳам ўз чиқишларида Соиб Усмоновнинг фикрини ғоятда адолатли, оқилона таклиф, деб баҳолашган ва унга бир овоздан, фаол қўшилишган. Шу тариқа, Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгаши Ўн бешинчи сессияси «Суверен ва Мустақил Ўзбекистонни барпо этиш, халқпарвар, демократик, ҳуқуқий давлат яратиш, фуқаролар тинчлиги ва миллий тотувликни таъминлаш ишига қўшган улкан ҳиссаси ҳамда бу борада матонат ва жасорат кўрсат-

ганлиги учун Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислон Абдуғаниевич Каримовга «Ўзбекистон Қаҳрамони» унвони ва Олий нишон — «Олтин Юлдуз» медали топширилсин» деган қарор қабул қилган.

Ўша тарихий сессияда депутат сифатида иштирок этган гузорлик шифокор Санобар Сафарова ҳикоясидан:

— Соиб ака барча сессияларда, аниқроғи, унинг муҳокама-ларидо доимо бирдай фаол иштирок этарди. Ўта зийрак-зукко бўлганлиги учун кўпинча энг керакли, бўладиган гапларни айтгарди. Нутқи, сўз уқтириши ёқимли ва ихчам бўларди. Шунинг учун кўпчилик депутатлар у кишини яхши кўришарди, айрича ҳурмат қилишарди. Водийлик сўзга чечан нишондошларимиздан Соиб ака тўғрисида ҳатто «Сизларнинг ширин буваларинг», деган ҳавасли эътирофни ҳам эшитганмиз.

Шунинг учун, биласизми, Соиб ака Ўн бешинчи сессияда кўпчиликнинг дилидаги гапни — таклифни айтгач, депутатлар у кишини янада яхши кўриб қолишган. Ўша тарихий унутилмас дамларда орамизда у кишига ҳавас қилмаган, у кишининг дадиллигидан, илғорлигидан илҳомланмаган, ибрат олмаган депутат қолмаган, десам ишонаверинг. Биз, қашқадарёлик депутатлар эса бошқа вилоятларнинг вакилларида «Шундай ажойиб инсон, устоз билан ҳар қанча фахрлансангизлар арзийди», деган чин юрак сўзларини эшитганмиз. Мана, сизга яхши одамнинг ўрни, қиммати ва шарофати!

* * *

1996 йилнинг декабрида уйга, Яккабоққа ўтаётиб, Қаршида Соиб ака билан учрашдим.

Устознинг иш кабинетидо, бир пиёла чой устидо:

— Соиб ака, бу йил яхши йил бўлди, а? — дедим.

— Яхши ҳам гапми, укам, аъло бўлди, аъло! — деди бирдан у киши жўшиб. Сўнг шу кўтаринки кайфият билан дарров давом этди: — Биринчи марта миллатимиз фаҳри ва ифтихори, буюк Амир Темурнинг табаррук 660 йиллик тўйи нишонланган йилни кейинги тўрт-беш йилнинг қайсиниси билан тенглаштириб бўлади?! Президентимизнинг отасига раҳмат, у кишининг шарофати билан Соҳибқироннинг номигина эмас, ўзи ҳам қайтди-ку, Юсуфжон. Ўзи асос солган, бунёд этган шахри Кешнинг қоқ марказидо, Оқсаройи бағридо кўкрагини кериб, мағрур, голибона турибди-ку?!

Лекин, —Соиб ака шундай деб бирдан хушёр тортди. Негадир жўшқин ҳолати ҳам сусайди.

Мен ҳеч нарсага тушунмай, «Нега лекин?» дейишга журъат этолмай, жим турдим.

Соиб ака мени тушунганди. Шунинг учун кўп куттирмай, гапида давом этди:

— Лекин, афсуски, Соҳибқирон туғилган Хўжаилғор қишлоғига шу табаррук йилда ободонлашиш насиб этмади.

— Бунга ҳукумат ҳам, Президент ҳам айбдор эмас, ўзимиз айбдор, — дедим дарров Соиб аканинг ўзимга дарддош, армондош эканлигини сезиб.

— Яшанг, укажон, чунки ҳамма нарсанинг белига тепган ўша «Темур бошқа жойда — Занжирсарой қишлоғида туғилган», деган фикрни пойтахтлик ёки чет эллик олимлар илгари суришмаган. Биз, қашқадарёликлар ўйлаб топганмиз. Халқимизнинг асрий орзуси амалга ошаётган, яъни давлатимиз раҳбарининг жасорати билан улуғ аждодимиз ниҳоят миллатимизга, юртимизга қайтаётган пайтда, шукр қилишнинг ўрнига, шундай «билағонлик», «топилма», қолаверса, баҳс шартмиди? Ибн Синонинг 1000 йиллиги нишонланаётганда бухороликлар «буюк тиббиётчи Афшонадамас, бошқа қишлоқда туғилган», дейишмаганди-ку. Ҳозир Афшонани ўзига хос Синоград (кичик шаҳар) дейсиз.

— Амир Темур хотирасига бағишлаб Яккабоғда иккита улоқ-қўпқари уюштириш шартмиди?

— Асло. Биттаси ҳам етарди. Иккинчисига аталган харажатларни Хўжаилғор учун ишлатса, Соҳибқироннинг руҳи ранжирмиди? Улоқ-қўпқариникидан зиёд шод бўларди.

Соиб ака шундай деб, бироз жим қолди. Сўнг:

— Тўғриси, бизнинг айбимиз ҳам «билағонлар» ва «улоқчилар»никидан кам эмас, — деди кулиб. — Бу — олимларнинг, тарихчиларнинг иши, бизга алоқаси йўқ ёки туман ҳокими истабдими, кучи етса қилаверсин-да, деб эътиборсиз, фирт томошабин бўлиб ўтираверганмиз. Ҳолбуки, буюк Темур қадриятлари (яъни унинг номи, хотираси, туғилган жойидан тортиб, машҳур «Тузуклар»игача) кимлигимиздан, қайси соҳада ишлашимиздан қатъи назар, барчамизга бирдай тегишлидир. Уларни доимо эъзозлашга, ўрганишга, ободонлаштиришга, янглиштирмасликка ҳар биримиз масъулмиз. Афсуски, биз бундай дахлдорлик ва масъулиятни баъзида кеч англаймиз.

Шунинг учун мен бу йилни (фақат ўзим учун) катта мамнуният ва кичик армон билан таъкидлаяпман.

Ушбу дил сўзларини тингларканман, Соиб акани мард ва кўнгли тоза инсон сифатида янада чуқурроқ англадим.

* * *

Соиб акада етмиш ёшимни баъзиларга ўхшаб, қозон-қозон ош дамлатиб, карнай-сурнайларнинг овозини етти маҳаллага етказиб нишонлайман ёки нишонлатаман, деган режа йўқ эди. Дўст-биродарлари, шогирдлари шу мавзуда гап очишса, Мустақиллигимизнинг илк йирик тўйи — 10 йиллигини 2001 йили байрам қиламиз. Худо умр берса, кейинги йили, яъни 2002 йили 75 ёшимни нишонлайман, деб қўярди.

Лекин Президентимизнинг «С. Усмоновни «Дўстлик» ордени билан мукофотлаш тўғрисида» 1997 йил 27 октябрида имзо чеккан Фармони эълон қилиниши билан Қаршида, Ишчилар қўчасидаги ҳовлида машҳур эл кайвонисининг қутлуғ ёши тўйи бошланиб кетди. «Кўп йиллик самарали меҳнати, халқлар ўртасида тинчлик ва тотувликни мустаҳкамлаш ишига қўшган ҳиссаси ҳамда ижтимоий ҳаётдаги фаол иштироки учун «Нуроний» жамғармасининг Қашқадарё вилояти бўлими раиси Соиб Усмонов «Дўстлик» ордени билан мукофотлансин» деган сўзлар унинг оиласи — фарзандларига ҳам, дўсту қадрдонларига ҳам, фахрийлару шогирдларига ҳам, хуллас, бутун Қашқадарё аҳлига бирдай қувонч ва фахр-ифтихор тухфа этганди.

Тўйнинг асосий мезбонлари — маҳалладошлар, қадрдонлар ва ғузорлик қариндош-уруғларнинг қаторига тезда Боқижон Эргашев бошчилигидаги шахрисабзлик меҳмонлар келиб қўшилишди. Муборакнинг «Муборак!»ин қабул этинг», дея ташриф буюрган газчилар даврани тўлдиришди. Бири тоғим, бири чинорим, дея Соиб акани қутлашга интилган деҳқонободликлар келгандан сўнг ҳовли торлик қилиб қолди. Эл фарзандининг тўйига, уни шарафлаш давраларига бутун Қарши кучоқ очди...

Давраларда куй-қўшиққа, дил сўзлари шеърга уланди. Мана, ўша шеърлардан баъзилари:

ШОШ ТАРАФДАН БАҲО КЕЛДИ

Юртим узра тўй-тўйлаган садо келди,
Инсон қадрин мадҳ айлаган наво келди.

Гузур дарё даралари мағрурланиб,
Кўҳна Кешнинг боғларидан сабо келди.

Қарши даштин хазон кўрмас гулзоридан
Тақдир йўлин безаб турган жило келди.

Бугун чўлни чўл демакка тил айланмас,
Шарбатга кон замин узра Ҳумо келди.

Таллимаржон чўл пойтахти — мардга макон,
Устоз меҳри офтоб бўлиб зиё келди.

Етмиш баҳор йўлларига гуллар тўшаб,
Бугун мағрур устоз Соиб бобо келди.

Қутламоққа насиб этсин юз ёшда ҳам,
Устозларнинг қадрин билган фидо келди.

Юртбошимиз назарига ҳар ким тушмас,
Кўкрагингиз безаб турган баҳо келди.

*Усмон Равшан, Рустам Очил,
Таллимаржон*

ЭЛ ДУОСИН ОЛГАН ДУСТИМ

Соиб отага атаб ёздим кичик қасида,
Ўзим учун бу ишни бурч деганман неча бор.
Сўз айтайин ҳақиқий инсонлиги ҳақида,
Фазилат, ибратларин қалбдан этайин такрор.

Эслолмайман биронта яхшилик қилганимни,
Лекин унинг ёрдамин мен олганман кўп бора.
Кечиргандир баъзида жалҳдор бўлганимни,
У тугайли Қаршида бўлмаганман овора.

Соиб Усмон кабилар минглар аро биттадир,
Давраларда ишини ҳамма мақтаб гапирар.
Сўзларидан бол томар, ғараз ундан четтадир,
Йиғинларда гапини ҳамма ёқлаб гапирар.

Катта вазифаларда у ишлади анча вақт,
Мағрурланишни билмай, камтар бўлиб иш тутди.
Камтарга камол дерлар, чиндан кулди унга бахт,
Оддий кишилар борса, ҳамиша илиқ кутди.

Етмиш ёшга кирса-да, комати тик йигитдай,
Балки халқнинг дуоси унга қувват бахш этди.
Мартаба осмонида парвоз қилди бургутдай,
Топган шону шуҳрати узоқ-узоққа этди.

«Дўстлик» ордени билан тақдирлади Юртбоши,
Ҳақиқатнинг тантана қилганидан бу дарак,
Оққўнгил кишиларнинг доим ҳалолдир оши,
Сафдошлар мукофотни қалбдан қилди муборак.

Фахрланиб юраман шундай дўстим бор учун.
Лекин бундай инсонлар, афсус, камдир дунёда.
Яратганим янада ризқини қилсин бутун,
«Нуроний» нурлисининг умри бўлсин зиёда,

*Тура Жуман,
уруш ва меҳнат фахрийси, Шаҳрисабз*

ҚУШЧИНОР

Соиб Усмонов билан Фармон Омоновнинг дўсту қадрдонлигига, ака-укадек яқинлигига Қаршидагина эмас, балки, бутун вилоятда ҳамма ҳавас қиларди. Чунки улар бир-бирини ниҳоятда яхши кўрар ва ҳурмат қиларди. Бир-бирларини ҳар куни (ҳеч бўлмаганда кунора) кўриб, нафас алмашиб турмаса бўлмасди. Бирига иккинчисисиз бирон давра (гурунг, йиғилиш, меҳмондорчилик) ёқмасди ёки умуман татимасди. Бирон жиддий гап, муаммо, режа пайдо бўлса, дарров ўзаро фикрлашиб олишарди. Ҳатто фарзандларининг, невараларининг тўйларига ҳам бир-бирининг маслаҳатисиз киришмасди. Бири ўз муваффақиятини, шахсий ҳаётдами, ишдами — қатъи назар, иккинчисининг ёрдам-ҳиссасисиз тасаввур этмасди.

Яқинларни Яратган қўллайди, деганларидек, улар бир вақтда кетма-кет Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашига депутат бўлишди. Шунинг учун Тошкентга, Олий Кенгашнинг сессияларига ҳам бир самолётда ёки бир вагонда бирга келишарди ва пойтахтда ҳам бир меҳмонхонада бирга

туришарди. Расмий давра йиғилишларидан бўш вақтда Тошкентни ҳам бирга айланишарди. Биз, вилоятдош ижодкорларни ҳам бирга йўқлашарди. Масалан, Абдулла Орипов Биринчи стационарда дам олаётган бўлса, у ерга — улуг шоирни кўргани, аҳволлашгани албатта бирга боришарди.

Улар ҳатто сиёсий жиҳатдан ҳам нуқтаи назардош, маслақдош, яъни Ўзбекистон Халқ демократик партиясининг фаол аъзоси эдилар. Иккови ҳам бир вақтда партия Марказий Кенгашининг аъзолигига сайланганди. Марказий кўмита Қашқадарёда бирон тadbир уюштирадиган бўлса, энг аввало уларнинг фикрини эшитарди, улар билан маслаҳатлашиб оларди.

Яқин дўстлар уларни ҳазиллашиб «икки кўмондон» деб аташарди. (Бири уруш ва меҳнат фахрийларининг, иккинчиси вилоят ХДП чиларининг етакчилари бўлганликлари учун). Иккинчи яқин дўстлар давраси эса улар билан «Қаршининг кўшчинори» дея фахрланарди.

Икки қадрдон ўтирганда уларнинг ёнига учинчи суҳбатдош бўлиб қўшилсангиз, бамаъни гаплардан, гурунглاردан, ҳатто самимий ҳазиллардан маза қилардингиз.

Бир гал (1998 йил) ижодий сафардалигимда, ЎзХДП вилоят бўлимининг йиғилишидан сўнг Фармон Омоновнинг тўртинчи қаватдаги ишхонаси кабинетида икки қадрдон билан озгина гурунглашиб қолдим. Лекин ана шу қисқа вақтда ҳам уларнинг пурмаъно суҳбатидан кўп нарса олгандим. Соиб аканинг табаррук ёшдалиги эсимга тушиб, кетишга ҳозирланаётганини сезиб:

— Отахон ва онахонларнинг ташвишлари чарчатмаяптими, устоз? — дедим.

— Асло, — деди Соиб ака дарров. — Биринчидан, фахрийлар биздан ҳеч қачон дунё сўрамайди. Улардан эътибор дариг тутилмаса, бўлди. Асосийси — шу. Бунга, Худога шукр, улгуриб турибмиз. Иккинчидан, — устоз самимий кулди ва давом этди:

Ёнда бўлса Фармон Омон,
Ишимиз ҳеч бўлмас ёмон!

Соиб акага қўшилиб Фармон Омонович ҳам дилдан кулиб юборди.

Мен Фармон аканинг шеърятнинг, адабиётнинг ашаддий ишқибози эканлигини, қолаверса, сўзга чечанлигини билганим учун дарров у кишига қараб:

— Сиздан ҳам икки қатор эшитайлик, — дедим.

— Сиз профессионал ижодкорсиз, кулмайсизми? — деди Фармон Омонович менга қараб.

— Нега куламан, аксинча, хурсанд бўламан, — деди. Унда эшитинг:

Бизнинг устоз Соиб ака,
Қачон кўрманг ноиб ака!

Кичик даврамизда ҳақиқий қаҳқаҳа янгради.

— Фирт шоир экансиз-ку, биродар, — деди Соиб ака қадрдонининг ҳозиржавоблигига тан бериб.

Шу пайт кабинет телефони жиринглаб қолди. Фармон Омонович кўнғироқ қилаётган одамни эшитгач, «бўпти, ўзлари отланиб турувдилар, ҳозир етиб боради», деб гўшакни жойига қўяркан, Соиб акага: — Уринбосарингиз, меҳмонларингиз Муборақдан қайтишибди, — деди.

— Унда, менга рухсат, келишганимиздек, кечқурун кўришиб, бемалол гурунглашамиз, — деди Соиб ака ўрнидан туриб.

Устозни кузатиб, кабинетга қайтиб кирдик. Столига ўтиргач, Фармон Омонович:

— Сиз, журналистларга ҳам қойил эмасман, — деди.

— Нега? — қутилмаган гапдан ҳайрон бўлдим.

— Шундай (Соиб ака демоқчи) ажойиб инсон ва арбоб етмиш ёшга тулганда у киши ҳақида 2-3 та мақола билан чекландингизлар. Республика ёки вилоят матбуотида бир дурустроқ очеркни ўқий олмадик. Ҳолбуки, бундай одамлар ҳақида китоб ҳам ёзса арзийди.

Фармон Омоновичнинг эътирози мутлақо ўринли эди. Шунинг учун бирон нарса дейишга журъат этолмадим. Фикрингизга қўшиламан, дейиш билан кифояландим. Ўйлаб туриб, бу эътироздан кейин бирон нарса қилмаса бўлмайди, шунда асқотар, деган хаёл билан:

— Ёзганда, Соиб аканинг қайси жиҳатларига алоҳида эътибор бериш керак, деб ўйлайсиз?— дедим.

— Энг асосийси, Соиб ака — бир умр одамларга меҳрибон, меҳр улашишга ошиқманд, яхшилик қилишга интилувчи инсон. Бундай одам вилоятда иккита бўлса, биттаси, битта бўлса — ўзи. Бу ҳеч қачон инкор қилиб бўлмайдиган ҳақиқат ва буни асло ёддан чиқармаслик керак. Буёғини сўра-

сангиз, биз дўстлари, бошқалар ҳам у кишини «Яхшилик яловбардори» деймиз. Иккинчидан, бизда қалби дарёликда Соиб аканинг олдига тушадигани йўқ. Учинчидан, у киши ҳеч қачон одам ажратмайди. Шунинг учун ўзингиз ҳам гувоҳ бўлган бўлсангиз керак, Соиб аканинг душмани йўқ, яъни Қашқадарёда устозни ҳеч ким ёмон кўрмайди, аксинча, барча бирдай севади. Тўртинчидан, ниҳоятда шогирдпарвар, ёш кадрларни ҳимоя қилмаса, рағбатлантирмаса туролмайди. Бешинчидан, одамни, унинг имкониятларини тез англайди ва тушунади. Энг муҳими, Соиб ака — юзларидан, кўзларидан доимо нур ёғилиб турадиган, бир сўз билан айтганда, энг юксак инсоний сифатларни ўзида мукаммал мужассамлаштирган ўзига хос бетакрор инсон.

Яна бир нарсага алоҳида эътибор беришингизни сўрайман. Биласизми, шундай катта вилоятда устознинг қадами етмаган бирон қишлоқ, гўша йўқ. Шунинг учун у киши Қашқадарёнинг қайси туманида, қайси бурчагида қандай имкониятлар борлигидан тортиб, у ердаги уруғлар ва уларнинг пешвосигача беш қўлдай билади. Айни вақтда вилоятдошларимизнинг ёши улуғидан тортиб, мактаб ўқувчисигача Соиб акани яхши танийди ва ҳурмат қилади. Мен сизга айтсам, ана шундай серибратлилик Соиб Усмонов муваффақиятларининг асосий омилидир!

Қаҳрамонимиз қадрдонининг фахр-ифтихор-ла йўғрилган ушбу чин юрак сўзларини эшитгач, қолаверса, аввалги кузатмаларимга асосланиб, «Соиб Усмонов муваффақиятлари илдизларидан яна бири у кишининг ёнида, атрофида, даврасида Фармон Омоновдай садоқатли, ҳам олим, ҳам арбоб инсонларнинг, дўстларнинг бўлганлигидир», деган хулосага бордим.

МЕҲР МАЛИКАСИ

Соиб Усмоновнинг шахсий ва ижтимоий ҳаётдаги муваффақиятлари илдизларидан бири унинг ибратли оиласида эди.

У кишининг умр йўлдоши Тошбиби ая оқила, камтар, меҳрибон, меҳнатсевар, оилапарвар аёл. Садоқатли жуфти ҳалол. Бутун умрини, онгли ҳаётини тарбия ишига, халқ таълимига бағишлаган онахондир.

Соиб ака билан Тошбиби ая эллик уч йил бирга яшаган бўлса, ҳатто рўзгор юритиш, кун ўтказиш қийин бўлган,

яъни деярли ҳар бир ўзбек оиласи етишмовчиликни бошидан кечириб турган ўша оғир урушдан кейинги ва эллигинчи йилларда ҳам оилада бирон марта кўнгилхиралик содир бўлмаган ёки сан-манга борилмаган. Улар бир умр бир-бирини тушуниб, асраб-авайлаб, ўзгалар ҳавас қиладиган даражада аҳил-тотув яшашган.

— Бу, энг аввало, бир-биримизга муҳаббатимиз чинакамига зўрлигидан, бир-биримизни деб яшашга қатъий аҳд қилганимиздан эди, — дейди қулиб Тошбиби ая. — Иккинчидан, болаларни, уларнинг тарбиясини дил-дилдан ўйлаганмиз. Фарзандларнинг қандай ўсиб, вояга етиши, одам бўлиш-бўлмаслиги энг аввало оилага, аниқроғи, эр-хотиннинг ўзаро муносабатига боғлиқлиги барчага аён ҳақиқат-ку.

Фарзандлар ҳам улар кутганидек, истаганидек, орзу қилганидек одоб-ахлоқли, ақлли ва ўқиш-изланишга ихлоси баланд бўлиб вояга етишди. Улар оз эмас — ўн нафар. Бугунги кунда ҳаммаси олий маълумотли. Қўшнилари, қариндош-уруғлари, оилани яқиндан билганлар баъзан (Соиб Усмонов ҳаётлигида) ҳазиллашиб: «Ё Тошбиби аяни икки марта Қаҳрамон она деб аташ керак ёки Соиб акани ҳам Қаҳрамон ота дейишимиз керак, ўн болани ҳеч нарсага зориқтирмай, ҳеч кимдан кам қилмай ўстириш, вояга етказиш, ўновини ҳам бирдай олий маълумотли қилиш ҳазилми, бу атрофда ким, қандай оила бундай ишнинг уддасидан чиқди?!» деб қўйишарди. Бу, аслида, ҳазил эмас, фахр эди!

Масалан, тўнғич фарзанд Аминахон қарийб қирқ йил бурун шифокорлик (жарроҳлик) дек улуғ касбни танлаган эди. У бугунги кунда вилоят тиббиётининг таниқли намояндаларидан биридир. Ҳозирга қадар минглаб жарроҳлик амалиётларини муваффақиятли бажарди. Моҳир жарроҳ айни кунларда вилоят шифохонасида беморлар ташвиши билан банд. Иккинчи фарзанд Ҳалимахоннинг муаллимлик стажи аллақачон ўттиз йилдан ошиб кетган. У Қарши шаҳрининг энг малакали, тажрибали ва иззатли ўқитувчиларидан ҳисобланади. Ҳалимахон айни кунларда шаҳардаги 20-мактаб жамоасига раҳбарлик қилмоқда.

Зояхон, Кларахон, Розахон, Нодирахон, Шоирахонлар ҳам оналари ва Ҳалимахон изидан бориб, муаллимлик-тарбиячиликдек шарафли касбни танлашган. Улар Қаршининг турли ўрта мактаблари ва болалар боғчаларида кичкинтойлар, болалар тарбиясига ҳисса қўшишмоқда. Нодирахон дарс-

дан буш вақтларида ҳатто ижод билан шуғулланишга, шеър машқ қилишга улгуради.

Раънохон эса олий мактабда — Қарши муҳандислик-иқтисодиёт институтида катта ўқитувчи бўлиб ишлаяпти.

Соиб ака болалигида «Шавкатим—шайним менинг!» деб эркалатиб суйган катта ўғил ҳозир бутун мамлакатга маълум ва машҳур «Шўртангаз» кимё мажмуасининг тиришқоқ, ҳаракатчан муҳандисларидан ҳисобланади. Кенжа фарзанд Собиржон эса Сурхондарё вилояти Ички ишлар бошқармасида фаолият кўрсатмоқда.

— Адажонимизни яхши билганлар у кишини тириклигидаёқ меҳрибонлик тимсоли деб таърифлаганларидан ва ҳозир ҳам шундай ҳурмат билан эслашларидан, халқимиз айрича зукколигидан биз, фарзандлар бир умр фахрланамиз, — дейди Аминахон Усмонова. — Адам, қаерда, қандай вазифада ишлашидан қатъи назар, падари бузрукворлигини аъло даражада бажарган. Баъзиларга ўхшаб, «мен муҳим давлат иши билан бандман» деб бизларни ҳеч қачон фақат онамга ташлаб қўймаган. Масалан, болалигимизда иши тифиз, муҳим бўлишидан қатъи назар, эркалатиш, суюшлардан тортиб, ўқишимиз билан қизиқишгача ўз вақтида улгурарди. Ишдан кеч қайтсалар, оқшомда улашолмаган меҳри ва дийдорини эрталаб, биз қатори туриб, нонушта пайтида барчамизга албатта улашарди. Айрим вазифадошларига ўхшаб, онамга «мен кеч келганман, чарчаганман, ухлашим керак, болаларнинг гапи бўлса, ўзинг ҳал қилиб жўнатавер, мени безовта қилманглар» демасдилар. Бизга доимо кўпроқ ўқишни, устозларнинг сабоқларига астойдил амал қилишни маслаҳат бераркан, яхши, машҳур аёлларнинг номини айтиб, силар ҳам шундай бўлишларинг керак, деб қўярди. «Ўқи, излан ва ҳавас қил!» — адамнинг бизга аталган энг яхши шиори эди.

Ҳалимахон:

— Фарзандлар, айниқса, биз, қизлар адам учун «жон» эдик. У кишидан, масалан, мен ҳеч қачон «Ҳалима» деган сўзни эшитмаганман. Адам доим, ҳар қандай шароитда, ҳар қандай кайфиятда ҳам «Ҳалимажон!» деб чақирарди. Ҳар биримизни «Бу дунёда меҳрибон ким десанг, доим қизим дерман» деб дилдан эркалатарди. Шундай пайтлардан бирида аям ҳазиллашиб «Мен-чи?» деганда, «Сен— меҳрнинг мумтоз малика-сисан!» деб жавоб берганлар.

Раънохон:

— Адам оддийликни, камтарликни жуда яхши кўрарди. Масалан, юқори лавозимларда ишлаган пайтларида баъзи-

ларга ўхшаб «машинавоз»лик, «дачавоз»лик, «уйвоз»лик қилса бўларди, қўли бемалол етарди, имконияти ҳам бор эди. Лекин шундай қилмади. «Ишчилар» кўчасидаги кичкинагина ҳовлимизда яшаб, ўтиб кетдилар. Чунки адам эл қаториликни ёқтирарди. Элдан юқори ёки паст бўлиш у кишининг табиатига, умр шиорига мутлақо зид эди!

Соиб аканинг оиласи билан яна бир бор танишиб, турмуш ўртоғи Тошбиби аянинг, фарзандларининг дил сўзларини тинглаб туриб, шундай ибратли, сарбонига садоқатли, меҳрибон, аҳил-тоғув, фарзандлари муносиб оиланинг сардори шахсий ва ижтимоий ҳаётда ҳаминиша голиб бўлади-да, деб ҳикоямиз аввалидаги хулосага такрор амин бўлдик.

ЭНГ СЎНГГИ ИНТЕРВЬУ

Анъанавий Хотира ва Қадрлаш куни, Иккинчи жаҳон урушида қозонилган Ғалабанинг 55 йиллиги арафасида (2000 йил) вилоят Фахрийлар кенгаши ва «Нуроний» жамғармасининг раиси Соиб Усмонов ҳузурига маҳаллий журналист Ҳафиза Эгамбердиева ташриф буюриб, иккита санага атаб ўз газетаси учун у киши билан мулоқот ўтказишни сўради. Ижодкорларни айрича ҳурмат қиладиган Соиб ака, сал мазаси бўлмай турган бўлса ҳам, мухбирнинг илтимосига йўқ деёлмади. Майли, қизим, саволларингизга жавоб бераман, тайёрлагач, ўзимга албатта ўқитиб оласиз, деб рози бўлди.

Биз ҳамкасбимизнинг ўша мулоқотини баъзи таҳрирлар билан эътиборингизга ҳавола қилдик.

«—Соиб Усмонович, бу йил Хотира ва Қадрлаш куни фашизм устидан қозонилган Ғалабанинг 55 йиллиги сифатида ҳам нишонланади. Шунинг учунми, баъзи уруш фахрийларининг кўриниш-ҳаракатларида байрам кайфиятлари қаторида бироз ўйчанлик ҳолатини ҳам кузатяпмиз. Тўғрими?»

— Тўғри фаҳмлабсиз. Улар айни кунларда 1941 — 45 йиллардаги машъум уруш хотираларига беихтиёр ғарқ бўлади. Фашизм устидан қозонилган ғалабанинг нечоғлик қимматга тушганлигини улардан-да яхшироқ биладиган борми? Улар бу қонли жангнинг иштирокчилари, гувоҳлари-ку.

Иккинчи жаҳон урушига вилоятимиздан 46 минг йигит кетган. Улардан 26 минг нафари қайтмаган. Бу армон эмасми? Урушдан қайтганларнинг, яъни улар қуролдошларининг атиги 3488 нафари ҳаёт ҳозир. Булар ўйлантирмайдими? Кимдир ёшлигини, кимдир соғлигини, яна кимдир орзу-умиди-

ни жанггоҳларда қолдириб келган. Худди шу армон, хотиралар ушбу санада фахрийларимизни хаёлга чўмдиради.

Урушнинг номи ўчсин. Фронт ортида ҳам миллионлаб кишилар қийинчилик шароитларида оғир меҳнат қилишга, етишмовчилик, очлик азобини тортишга мажбур бўлганлар. Вилюятимизда ҳозир фронт ортида меҳнат қилган 10 минг 318 киши бугунги шуқуҳли кунларга муяссардирлар.

— Фахрийларнинг саломатлигини тиклаш, ҳимоя қилиш борасида вилюятда амалга оширилаётган ишлар тўғрисида қисқача тўхталсангиз.

— Давлатимиз томонидан фахрийлар учун алоҳида имтиёзлар белгиланган. Улар бу ҳуқуқ-имкониятлардан доимий равишда фойдаланиб келишмоқда.

Саломатлик ва унинг ҳимояси тўғрисида гапирар эканмиз, энг аввало вилюятда 60 ўринли уруш ва меҳнат фахрийлари шифохонаси фаолият кўрсатаётганини айтиб ўтишим лозим. Улар бу масканда бепул дори-дармонлар, озиқ-овқат билан таъминланади. Масалан, ўтган йили бу ерда 800 дан ортиқ фахрий даволанди. 700 дан зиёд фахрийларга турли санаторийларга йўлланмалар берилди. Ҳар бир шифохонада улар учун 10–15 та махсус ўрин ажратилган.

— «Нуроний» жамғармаси маблағ масаласида қийналмаяптими?

— Йўқ. Биз, кексалар бировдан бир сўм сўрашни истамаймиз. Ўз муаммоларимизни ўзимиз ечамиз. Кичик корхоналаримиз, фермер хўжалиқларимиз бор. Жамғарма турли солиқ тўловларидан озод этилган. Қисқаси, жамғарма боқиманда эмас. Олма пиш, оғзимга туш деб ўтириш бизга асло ярашмайди.

— Фахрийлар кенгаши ва «Нуроний» жамғармаси Хотира куни ва Ғалаба санасини қандай тайёргарлик билан кутиб олмоқда?

— Бу йил иккинчи бор 9 майни Хотира ва Қадрлаш куни сифатида нишонляяпмиз. Президентимизнинг ташаббуси билан жорий этилган ушбу сана шарофати билан юртимизда озмунча савобли ишлар қилинмаяптими?!

Пойтахтимиздан тортиб, шаҳар ва туманларнинг марказларигача Хотира боғлари бунёд этилди. Юртимизнинг Ватан ва озодлик йилида қурбон бўлган ўнг минглаб фарзандларининг номлари тарих зарварақларига муҳрланди. Бу эзгу ишдан бизнинг вилюят ҳам четда қолгани йўқ.

Масалан, ўтган йили Хотира боғини бунёд этишга улгурмаган туманларимиз бу хайрли ишни айни кунларда ни-

ҳоясига етказмоқда. Гузор туманида эса жуда катта майдонда боғ яратилди. Бир нечта зиёратгоҳ ва ёдгорлик деярли қайта таъмирланиб, атрофи қўқаламзорлаштириб бўлинди.

Байрам арафасида уюштирилаётган учрашув ва турли тадбирларда фахрийларнинг иштирокини таъминлаш учун алоҳида гуруҳлар тузганмиз. Байрам муносабати билан иккинчи жаҳон уруши қатнашчиларига давлат томонидан беш минг сўмдан пул мукофоти ажратилган. Бу айёмда йўқланмаган бирорта фахрий қолмайди. Ҳатто ўтганларнинг хонадонларига борилиб, уларнинг руҳларига тиловат қилиниб, оиласига, фарзандларига соғалар улашилади. Бу сарфу харажатлар учун кенгашимиз 400 минг сўмлик маблағ ажратган. Бу борада бизни қўллаб-қувватлаган «Муборакгаз», «Қаршиитермопласт» заводларининг раҳбарларидан мамнунмиз. Вилоят, туман ва шаҳар ҳокимликлари ҳам фахрийларимизни йўқлаш, рағбатлантириш, ҳурматиани жойига қўйиш учун байрам тараддудини қўришяпти.

— Сўнгги савол: вилоятдаги барча фахрийларга тилақларингиз?

— Тилақлар кўп. Нафақат фахрийларни, балки бутун вилоят аҳлини бу саналар билан дилдан қутлашни истайман.

Фашизм устидан қозонилган Ғалабага 55 йил тўлиши — бу ҳазилакам гап эмас. Бу — онгли инсониятнинг ғалабаси. Тинчлик тантанаси!

Мустақил Ватанимиз осмони ҳамиша мусаффо бўлсин. Озод ўлкамизнинг мислсиз равнақини, камолини кўриш учун биз Юртбошимиз атрофида янада жипслашмоғимиз, яқдил бўлмоғимиз лозим. Айниқса, келажақ эгалари қоқилмайдилар. Бу саналар тинчликни мустаҳкамлашга, Ватанни севишга, кексаларни, айниқса, уруш иштирокчиларини қадрлашга, меҳроқибатли бўлишга чорлови билан айрича қимматлидир.

Ўтганларнинг хотираси олдида бош эгамиз, қадри баланд қадрдонларимизга соғлиқ тилаймиз, барча юртдошларимизга эса Ғалаба санаси муборак бўлсин, азизлар, деймиз».

Минг афсуски, бу — Соиб Усмоновнинг энг сўнгги интервьюси эди. Дўсту қадрдонларига, ўзи юрак-юрагидан (газетадан) айтган, билдирган охириги табриги ва тилаги эди. Кўп ўтмай у, яқин дўстлари, «Нуроний» жамғармасида бирга ишловчи қадрдонлари «аввал Хотира ва Қадрлаш кунини Қаршида ўтказиб олайлик, кейин у ёққа бориб келарсиз, иккинчидан, сал мазангиз бўлмай тургандек кўринаяпсиз», дейишса ҳам, унамай, деҳқонободлик кексалардан хабар олиб келиш учун Бошчорбоққа — тоғлар ва чинорлар гўшасига жўнаб кетди...

ХОТИРАЛАР. ДИЛ СЎЗЛАРИ

УНУТМАС УНИ БОҒИ

ЭРКИН БОҚИБОЕВ,

*Ўзбекистон фахрийларни қўллаб-қувватлаш
«Нуроний» жамғармаси Марказий Кенгашининг раиси,
Олий Мажлис Сенати аъзоси*

Ҳар бир элнинг, халқнинг фидойи фарзандлари бўлади. Уларга қараб, юртнинг қадди-басти, истиқболи, шарафини кўрамиз. Уларга тенглашишга, ибрат олишга интиламиз. Уларнинг жўшқин меҳнат, фидойилик, садоқат билан йўғрилган ҳаётлари киндик қони тўкилган ер тарихида алоҳида саҳифани ташкил этади. Шукроналар бўлсинки, Ўзбекистонимизда бундай қалби, меҳри дарё инсонлар жуда кўп. Уларнинг орасида Қашқадарё воҳасининг асл фарзанди Соиб Усмоновнинг ҳам унутилмас ўрни бор.

Соиб акада ўзига хос қобилият, айрича ташкилотчилик, энг муҳими, ҳалоллик ва одамийлик кучли эди. Шу фазилатлар унинг олтмиш йиллик меҳнат фаолиятида йўлдош бўлди. Қашқадарё вилояти ёшлар қўмитасида котиб, Деҳқонобод туманида иккинчи, Қарши ва Шаҳрисабз туманида биринчи раҳбар, вилоят ижроия қўмитасида раис ўринбосари бўлиб ишлаганида ундаги бу фазилатлар янада яққолроқ кўзга ташланди. Одамларнинг ташвишларига шерик, дардларига малҳам, зарур бўлса, маслаҳатчи бўлди.

Инсоннинг бор қобилияти, нималарга қодирлиги ҳаётнинг маълум жабҳаларида очилади. Соиб Усмоновнинг умрида икки муҳим жабҳа борки, булар унинг барча истеъдод ва иқтидорини тўлалигича юзага чиқарди. Соиб ака 15 йил мобайнида Қарши чўлини ўзлаштиришда жонбозлик кўрсатди. Кўп миллатли, кўп минг кишилик чўлқуварлар жамоасининг маънавий раҳбари бўлди. Уларнинг бошини бир ерга қовуштирди. Ягона бир оиладек жам бўлишига эришди. Ана шундай шижоаткорларнинг меҳнати туфайли Қарши чўли бугун озод Ватанимиз бағрида гулдек яшнаб турибди.

Қарши чулини ўзлаштиришда иштирок этган йиллар Соиб ака умрининг бир жабҳаси бўлса, 12 йил, узлуксиз Қашқадарё вилояти фахрийларининг ташкилотига раҳбарлик даври унинг умрининг иккинчи жабҳасидир. Айнан шу даврда Соиб аканинг инсоний фазилатлари янада туқисроқ очилди. Серқирра фаолияти юксак поғонага кўтарилди. У нуроний отахону онахонларнинг кадр-қимматини жойига қўйишда чинакамига фидойилик ва ғам-хўрлик қилди. Фахрийларнинг дил сўзларинигина тингламади, улардан қўлидан келган марҳаматини ҳам аямади. Кўпнинг дуоси — кўл, дейди халқимиз. Соиб Усмонов худди шу даврда Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисига депутат этиб сайланди. Ҳали-ҳали ёдимда: у киши сессияларда биринчи бўлиб сўзга чиқар, куйиб-ёниб сўзлар, дилидаги борини кўпнинг кенгашига ҳавола этарди. У айна пайтда ортиқча сўзламас эди, ўз фикрини аниқ, лўнда қилиб изҳор қиларди. Мустақиллигимизни мустаҳкамлашга, ижтимоий, иқтисодий, маънавий-маърифий ислохотларга фаол ҳисса қўшишни умрининг мазмуни деб биларди.

Соиб аканинг ғамхўр устоз, ватанпарвар, ёшларга жон-қуярлигига кўп бор амин бўлганман. У киши Ўзбекистон фахрийларни қўллаб-қувватлаш «Нуроний» жамғармаси Марказий Кенгаши аъзоси бўлиб, ўзининг қимматли маслаҳатлари билан ишимизга фаол ёрдам бериб келарди. Мана шу хислатлари Соиб акани нафақат Қашқадарё вилояти, балки бутун Республикага танитди. Кўпларнинг иззат-иқромига сазовор қилди. Бугун ҳам Қашқадарё воҳасида Соиб аканинг номи тилга олинганда, унинг хурматига бош эгмайдиган инсон топилмайди, десам хато қилмаган бўламан. Шундай пайтда улар Соиб Усмоновни энг аввало имон-эътиқоди бутун, покдил, қалб қўри, кўз нуруни ўз элига бағишлаган ажойиб инсон сифатида тасаввур қиладилар.

Соиб аканинг мустақил Ватанимиз равнақи йўлидаги меҳнатлари юксак тақдирланди. У Президент Фармони билан «Дўстлик» ордени, «Шуҳрат» медали, «Ўзбекистон белгиси» кўкрак нишонига сазовор бўлди.

Инсон умри — оқар сув, дейдилар. Дарҳақиқат, етмиш-саксон йил кўз очиб юмгунча ўтиб кетади. Номи барҳаётликнинг мезони эса битта: яхшилик қилиб яшаш, Ватан учун яшаш, одамларнинг меҳру муҳаббатига сазовор бўлишдир. Ана шундай ибратли умр соҳиби бўлган ажойиб инсон ёдимизда. Юртбошимиз таъкидлаганидек: «Барчамиз учун хурматли бўлган Соибжон аканинг эл-юрт учун қилган хизматлари ҳеч қачон унутилмайди».

НЕЧУН ФАХР ЭТМАЙИН

АБДУЛЛА ОРИПОВ.

*Ўзбекистон Ёзувчилар уюмисининг раиси,
Ўзбекистон Қаҳрамони, Олий Мажлис Сенати аъзоси*

Нечун фахр этмайин, у акам эди,
Инсон сифатида чинакам эди.

Раҳматли Соиб Усмонов ҳақида ўйлаганимда, ҳаёлимга кенжа шогирдларимдан бирининг ушбу сатрлари келади.

Ҳа, Қашқадарёнинг асл фарзандларидан бири сифатида эътироф этилган, доврўғ таратган бетакрор инсон, моҳир раҳбар, туғма кайвони Соиб Усмоновга мисли туғишган укадай яқин бўлганлигим билан у киши ҳаётлигидаёқ фахрлардим, ҳозир ҳам қалбимга шу эзгу туйғу бегона эмас.

Бизни, масалан, у кишининг бир-биридан юқори мансаблари ёки менинг таниқли шоирлигим яқинлаштирган эмас. Бизнинг ака-ука, дўст ва қадрдон бўлишимизга меҳр сабаб бўлган. Соиб акада ижодга муҳаббат, ижод аҳлига ҳурмат, меҳр ҳар қандай инсон боласи ҳавас қиладиган даражада ўта кучли ва астойдил эди. Мен ана шу меҳрдан олтмишинчи йилларнинг бошларида, яъни илк шеърларим билан даврий матбуотда кўри-ниб юрган пайтларимда, ҳали биринчи назмий китобим нашрдан чиқмай туриб, баҳраманд бўлганман. (У вақтларда Соиб ака ҳам унчалик таниқли эмасди, туман раҳбариятида ишларди). Бундай муносабат ижодкорни илҳомлантиради-да, яъни унда ҳам ўз муҳлисига нисбатан меҳр пайдо қилади-да!

Бир-биримизни тез-тез йўқлаб, дийдорлашиб турмасак, туролмасдик. Масалан, мен Қаршига қадам қўйсам, биринчилар қаторида Соиб ака билан саломлашишга интилардим. Соиб ака эса Тошкентга хизмат иши билан келадими, сессия, йиғилишларга ташриф буюрадими, қатъи назар, мени кўрмасдан кетмасди.

Бу фактни асло мақтаниш учун айтаётганим йўқ. Муддаомақсадим ушбу мисол воситасида Соиб аканинг инсон ва маданиятпарвар сифатида нечоғлик улуғлигини таъкидлаб ўтмоқдир.

1997 йилда Қаршида бўлган бир учрашувда Қашқадарёнинг Ҳуррият йилларидаги муваффақиятлари ҳақида гап кетганда, мен «ютуқларнинг илдизини энг аввало бу ерда яратилган соғ-лом, барқарор муҳитдан қидирмоқ керак», деганман.

Соиб ака саксонинчи йилларнинг иккинчи ярмида Президентимиз томонидан асос солинган ана шу шарофатли муҳитнинг чинакам жонкуяри, ҳимоячиси ва мустаҳкамловчиси эди!

Илғорлик, илғор фикрлилик, олдиндан кўра билишлик Соиб акани, унинг умрини, ҳаётини безаган қўлғуғ хислатлардир. Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг 1994 йилнинг 5 майида бўлган тарихий Ҳн бешинчи сессияси кўпчилигининг, халқимизнинг ёдида. Ҳшанда, яъни «Ўзбекистон Қаҳрамони» унвони ва «Олтин Юлдуз» нишонини таъсис этиш масаласи муҳокама этилаётган пайтда, депутат Соиб Усмонов минбарга кўтарилиб, бу табаррук унвон ва Олий нишонни энг аввало Мустақиллигимизнинг асосчиси, мард ва жасоратли Юртбошимиз Ислон Каримовга беришимиз керак, деган таклифни Ҳртага ташлаганида, қарсақлардан, олқишдан зал ларзага келган. Телеэкран қаршида сессиянинг боришини кузатиб Ҳтирган миллионлаб ватандошларимиз эса, у кишининг журъатига, дадиллигига, илғорлигига қойил қолишиб, бизнинг дилимиздагини айтди, дея таклиф соҳибига ғойибона тасаннолар айтишган. Тўғриси, биз, ижодкорлар ҳам Ҳшанда Соиб акага, у кишининг халқ билан нечоғлик яқин ҳамдиллигига ҳавас қилганмиз.

Хулоса шуки, халқимизнинг асл фарзанди Соиб Усмонов ана шундай, яъни мазмуни илғорлик, яҳшилик ва ибрат-ла йўғрилган ҳавасли ҳаёт кечирди. Бундай умр соҳибига эса, шак-шубҳасиз, мангуликка дахлдордир.

ИЗЛАРИ ИБРАТЛИ

ИСОМ ЖАЛИЛОВ,

*уруш ва меҳнат фахрийси, Ўзбекистонда
хизмат кўрсатган маданият ходими*

Соиб Усмонов ҳақида ҳар қанча фахрланиб гапирса ёки ёзса арзийди. Улкан худудли Қашқадарёнинг бир эмас, тўртта гуманининг ривожда меҳнати сингган, Қарши деб аталмиш чўлистоннинг гулистон бўлишида роппа-роса ўн беш йил жонини жабборга бериб тер тўккан, шу тариқа, вилоятнинг иқтисодий қувватига баракали ҳисса қўшган қадрдонимиз ўтган аср саксонинчи йилларининг охирида Ислом Каримовнинг назарига тушганлиги, кейинчалик, у кишининг иззат-ҳурматига сазовор бўлганлиги билан ҳам ёддан чиқмайди.

Кўпчилик билади, мамлакатимизни ўн етти йилдан бери муваффақиятли бошқариб келаётган Президентимиз ғоятда доно, меҳрибон, самимий инсон ва айни вақтда ўта талабчан раҳбар ҳам. Ундай-бундай одам ҳадеганда ўзини у кишига тан олдиrolмайди. Соиб Усмонов шундай давлат бошлиғининг эътиборига сазовор бўлган ташкилотчи, вилоят миқёсидаги раҳбар эди. У, энг аввало, Қашқадарёнинг ҳақиқий жонкуяри эканлиги, одамийлиги, ҳалоллиги, қалби кенглиги, кайвонилик хислатлари ва бошқа кўп яхши фазилатлари билан бунга муяссар бўлганди.

Ислом Абдуғаниевич Қаршига қадам қўйиши билан Соиб Усмоновни кўришни истарди ёки сўрарди. Вилоятда ўтадиган йиғилишларда Соиб Усмонович минбарга чиқса, сўзини алоҳида эътибор билан тингларди. Гапиришга улгурмай турган бўлса, албатта : «Қани, Соибжон ака, сиз нима дейсиз?» деб у кишини фикр билдиришга чорларди.

Бунга ҳавас қилмай, бундан (биз, С. Усмоновнинг қадрдонлари) фахрланмай бўладими?!

Юртбошининг эътибор-эътирофини, ҳурматини қозонишдек омад, бахтга мушарраф бўлган шундай ажойиб инсонни 1948 йилдан бери биламан, 1951 йилдан бошлаб яқин дўст ва биродар бўлганмиз.

Биз, айниқса, ижтимоий ҳаётнинг уч жабҳасида айрича қалин ҳамнафас, ҳаммаслак ва ҳамташвиш фаолият кўрсат-

ганмиз. Ана шу жараёнларда мен Соиб Усмоновни ўзим учун инсон ва шахс сифатида такрор-такрор кашф қилганман.

Масалан, 1951–53 йилларда Соибжон, Юсуф Хушвақтов (охиратлари обод бўлсин) учаламиз Тошкентда, ўша давр республика раҳбарияти ҳузуридаги икки йиллик олий мактабда бирга ўқиганмиз. Пойтахтда ўқирканмиз, кундалик дарс-машғулотлар тугаб, аудиториядан чиқишимиз билан Соибжон: «Ака, энди иккинчи аудиторияни нима қиламиз, у ёққа ҳам борамизми?» деб турарди. У интилиб, истаб турган «иккинчи аудитория» машҳур одамлар давраси эди. Ўзбекистонимизнинг улуғ олимлари, ёзувчилар, маданият арбоблари билан Тошкентнинг қайси бурчагида, қандай масканда қачон ким билан учрашув бўлишини, кимнинг юбилей тантанаси ўтказилишини Соибжон олдиндан биларди ва бизни огоҳлантириб қўярди. Тўғри, уларнинг барчасига улгуролмасдик. Лекин энг зўрларига албатта боришга ҳаракат қилардик.

Иккинчи ҳамнафаслигимиз вилоят ижроия қўмитасида юз берган.

Мен у ерда раис, Соибжон эса, муовин бўлиб ишлаган. У ижтимоий масалалар билан шуғулланарди. Мен етти йил вилоят ижроия қўмитаси раиси вазифасида фаолият кўрсатган бўлсам, жуда кўп муовинлар билан ишлаганман. Улар ҳам ёмон одамлар эмасди. Ҳаммаси ўз ишини уддалаган. Лекин Соиб Усмонов бошқача эди. Тўғрироғи, унинг билан ишлаш завқли эди. У «айтсанг, буюрсанг — қиламан», деб ўтиради-ганларнинг хилиданмасди. Ўзи масъул соҳанинг долзарб муаммоларини биринчи раҳбардан олдин илғайдиган ва бу ҳақда уни ўз вақтида хабардор қиладиган, муаммони қачон ва қандай бажариш хусусида ўзининг мустақил фикрини айтишга қодир, тайёр, янгиликка ўч, ташаббускор, энг муҳими, ўз ишини, соҳасини пухта биладиган раҳбар эди.

Туманларга чиқса албатта бир эзгу таклиф билан қайтарди. Бир гал «анув тумандаги хўжаликда бир нечта қишлоққа атиги битта тибпункт хизмат кўрсатаркан, ҳеч бўлмаганда яна битта тибпункт қуриб бермасак, одамлар қийналиб қолади», деб ҳузуримга кириб келса, иккинчи гал қайсидир туманнинг қайсидир қишлоғидаги мактабни таъмирлаб бериш ёки унинг ўрнида янғисини қуриб бериш масаласини ўртага қўярди. Шундай ташрифларининг бирида таклифини айтиб бўлгач, ҳазиллашиб:

— Соибжон, бошқалар туманга чиқса, меҳмонда бўлиб келишади, сиз эса, нуқул муаммо билан қайтиб келасиз? — дедим.

Шунда у ўзига ярашадиган табассум билан дарров:

— Ака, тўғри англабсиз, сиз айтган одамлар — туманнинг меҳмонлари, сиз билан биз эса бу дунёнинг меҳмонлари, бу дунёга келган одам бирон нарса қилиши керак-ку, — деб жавоб берган.

Шунинг учун Қашқадарё вилоятининг олтмишинчи йилларнинг иккинчи ярмида маданият, тиббиёт ва халқ таълими соҳасида эришган юксалиши ҳақида гап кетса, буни мен ҳеч иккиланмай, энг аввало, Соиб Усмоновнинг номи билан боғлайман!

Учинчи «ҳамузанги»лигимиз Қарши чўлида давом этди. Мен у ерда ўзбек ва рус тилларида чиқадаган «Чўл ўлкаси» газетасининг бош муҳаррири бўлиб ишладим. Соибжон эса «Қаршиқурилиш» бошқармасида маънавий ишлар бўйича бошлиқ муовини сифатида фаолият кўрсатди. Гапни чўзмай, бор гапни айта қолай. Қарши чўлини ўзлаштириш ва унга сув чиқариш, уни ободонлаштириш, экинзорларга, боғ-роғларга айлантиришдек тарихий вазифанинг ғолибона уддаланишида у ердаги яқдиллик, жипслик (турли миллат вакиллари ўртасидаги), соғлом, барқарор муҳит, қолаверса, яратилган шарт-шароитларнинг бекаму кўстлиги ҳам ҳал қилувчи роль ўйнайди. Бу ишларнинг бошида узлуксиз, ўн беш йил бизнинг дўстимиз, қадрдонимиз Соиб Усмонов турган эди!

Соибжон вилоят фахрийларига сардорлик қилган пайтида чинакам ўзбекона кайвонилик қандайлигини ва нималарга қодирлигини намойиш этди.

Оз эмас, олтмиш йил эл-юртга ана шундай садоқат билан хизмат қилган ажойиб инсонни бугун марҳум деб бўладими? Йўқ. Соибжон — ҳаёт. Ана, Қаршининг собиқ Ишчилар кўчасидан у ғолибона, юзларидан, кўзларидан нур ёғилиб чиқиб келяпти!

ТЎЗОНЛАРДА БОРДЕК ҲАЛОВАТ

ҲАБИБУЛЛА ШОҒАЗАТОВ,
*меҳнат фахрийси, Ўзбекистонда
хизмат кўрсатган механизатор*

Соиб Усмоновни Шаҳрисабз туманининг биринчи раҳбари бўлиб ишлаётганида яқиндан таниганман ва билганман. Чўл ва унга, аниқроғи, чўлқуварларга хайрихоҳлик, кўмак мавзуида Қаршида, Шаҳрисабзда, баъзида бизнинг ҳудудда у киши билан мулоқотда бўлар эканман, суҳбатдан қониқиб, бевосита шундай кишилар билан бақамти иш олиб борилса, янада ютиш мумкин, деб кўярдим. Ниятнинг холислигини қарангки, кўп ўтмай, 1972 йилдан эътиборан Соиб Усмонов билан бир идорада, бир жамоада ишлайдиган бўлдик. Раҳбарларнинг тавсияси билан у киши мен етакчилик қилаётган «Қаршиқурилиш» бошқармасига бошлиқ муовини қилиб юборилди.

У киши бизда расман иш бошлаган куни айтган гаплари ҳамон эсимда.

Мен Соиб аканинг сафимизга қўшилганидан хурсандлигимни такрор билдириб:

— Бизга ўтганингиз яхши бўлди-да, — дедим.

Шунда у киши:

— Ҳабибулла Абдумажидович, мен бу ерга олдинроқ келишим керак эди, — деди.— Сиз шунча олис ердан келиб, чўлда, иссиқда, чанг-тўзонлар мўл жойда ишляпсиз. Мен эса шу ернинг фарзанди бўла туриб, Шаҳрисабзда, кекса Оқсаройнинг панасида фаолият кўрсатиб ўтираверибман.

— Барибир Шаҳрисабзнинг «сабз»лигини янада оширишга ҳисса қўшишга улгурдингиз, Соиб ака,— деди муовинлардан бири.

— Энди Қарши чўли Қаршисабзга айланмагунча бу ердан кетмайман.

Мен:

— Раҳмат, — дедим беихтиёр.

Соиб ака билан ишлай бошлаганимизда Қарши чўлини ўзлаштиришга киришилганига ўн йил бўлгани йўқ эди. Шунинг учун иш ҳажми ҳали катта, оғир эди. Масалан, ҳар куни 5-6 минг кубметр бетон қуйиларди. Шунга яраша қум ташиларди. Ана шундай мураккаб иш жараёнидаги бажарувчилар

оддий чўлқуварлар эди. Уларнинг иш шароитларидан тортиб, уй-яшаш шароитларигача хабардор бўлиш, яхшилаш, дам олишларининг мазмунли ўтишини уюштириш, соғлиқларини ҳимоя қилиш эса Соиб Усмоновнинг вазифасига кирарди. Ёшлар, кадрлар тарбияси, маънавий-маърифий дастурлар ижроси, энг муҳими, турли миллат вакиллари уюшган улкан жамоа даврасида соғлом, барқарор муҳитни сақлаш, янада мустаҳкамлаш у кишининг шу йўналишдаги энг асосий иши ҳисобланарди. Соиб ака бу масъулиятли вазифани илк кунларданоқ талаб қилинганидай, кутилганидай бекаму кўст бажариб, умум ишимизга баракали ҳисса қўшган.

Муваффақиятининг илдиzlари қаерда эди, дерсиз. Биринчидан, Соиб акада одамини тушуниш ва англашда айрича, айтиш мумкинки, туғма қобилият бор эди. Биз, икки раҳбар бир-биримизни ярим оғиз гапдан тушунардик. Иккинчидан, у киши ўзи билмаган, кам таниш ихтисосликка ҳеч қачон аралашмасди. Аксинча, ўша соҳа эгасининг, мутахассиснинг кайфиятини кўтаришга, уни маънан рағбатлантиришга, қўллаб-қувватлашга, керак бўлса, ҳимоя этишга фаол аралашарди. Учинчидан, Соиб ака ҳеч қачон одам ажратмасди. Масалан, ўзига салом бериб, пешвоз чиқаётган одам бульдозерчими, экскаваторчими, усти чанг-тупроқ ёки мойми, у кишига фарқи йўқ эди. Барчаси билан кадрдонлардай қўл олишиб, қучоқлашиб, сўрашиб, ҳазиллашиб, чақ-чақлашиб кетаверарди. Тўртинчидан (бу фактни устозни билган барча кишилар таъкидлашига ишонаман), Соиб акада ноёб меҳрибонлик хислати мавжуд эди. Масалан, ўзидан кичикка «жон», тенгқурига «хон» қўшимчасисиз мурожаат этмасди.

Бошқарма раҳбарларидан бири бўлган одам ўзини дарров тушуниб, касби, мутахассислигини ҳурмат қилиб, қора меҳнат кишиси экан, деб ажратмасдан, аксинча, унга меҳр кўрсатиб турганидан кейин ҳар қандай чўлқувар ҳам ўзида масъулият ҳис этади-да! Ундан ибрат олади ва раҳбар сифатида айтганларини сўзсиз бажаради-да!

Уч йил бирга ишлаган бўлсам, Соиб аканинг ҳузуримга бирон кишидан (масалан, трест бошлиғидан) шикоят қилиб кирганини эслолмайман. Айни вақтда кўп минг кишилик жамоанинг бирорта аъзосидан у киши ҳақида ёмон гап эшитмаганман.

Мен 1975 йилнинг майидан бошқа ишга ўтиб кетдим. Лекин «Қаршиқурилиш»даги дўстларим, жумладан, Соиб

Усмонов билан, умуман, Қарши чўлидаги қадрдонларим билан алоқани узганим йўқ. Соиб ака айтганининг устидан чиқди. Қарши чўли Қаршисабзга, яъни кўркамликка — экинзорлар ва боғ-роғларга айлангунча у ерда мардона ишлади. Ўзи тез-тез севиб такрорлайдиган, шоир Тошпўлат Ҳамид шеъридан олинган:

Иссиғингу чанг-тўзонинг ҳеч гапмас,
Чўлим, сенда оби ҳаёт кўрсам бас! —

деган шиорига содиқ қолди.

СОИБ АКА ҲАҚИДА ҲЙЛАГАНИМДА

ЭРКИН ТУРСУНОВ,

Ўзбекистонда хизмат кўрсатган ирригатор

Бу унутилмас инсон ҳақида ҳйлаганимда хаёлимга энг аввал Юртбошимизнинг «Соибжон аканинг Қашқадарё вилояти равнақи, барқарорлиги борасидаги хизматларини юксак қадрлайман», деган ажойиб сўзлари келади.

Ҳақиқатан ҳам Соиб Усмонов жонажон вилояти учун асл фарзандга муносиб хизмат қилишга улгурган бетакрор инсон ва моҳир раҳбар эди. Тадқиқотчилар Қашқадарё вилоятининг кейинги ўттиз йил ичидаги, айниқса, Мустақиллик йилларидаги юксалиши ва равнақи ҳақида ёзганларида бундай муваффақиятда Соиб Усмоновнинг ҳиссаси ҳам катта бўлганлигини асло ёддан чиқармасликлари керак.

Масалан, мен Қашқадарёда, «Қаршиқурилиш» бошқармасида бошлиқ бўлиб ишлаган пайтимда Соиб аканинг ўз вилоятининг чинакам фидойи, садоқатли фарзанди эканлигига кўп бор амин бўлганман. У киши вилоят ва унинг имкониятларини, ерли аҳоли ва унинг давраларини ҳавас қиладиган даражада яхши биларди. Одамларга яқинликда ҳам Соиб акадан ибрат олиш мумкин эди. У кишининг минглаб шоғирдлари борлигига ўзим гувоҳ бўлганман.

Соиб ака бошқармамизда ижтимоий масалалар бўйича муовин эди. Лекин ўзим ҳам, бошқалар ҳам у кишини биринчи ўринбосардай билардик. Чунки устоз ҳалол, қатъиятли, адолатли ва ғоятда тажрибали раҳбар эди. Соиб акани вилоят раҳбариятидагилар ҳам айрича ҳурмат қилишарди. Улар билан боғлиқ муаммоларни кўпинча Соиб ака ҳал қиларди. Шўро даври эмасми, баъзида Тошкент билан боғлиқ муаммо ҳам чиқиб турарди. Шундай пайтларда ҳам Соиб акадан илтимос қилардик. У киши пойтахтдаги «идоравоз»ни ширин муомаласи ила мот қилиб, муаммони дарров ҳал этиб келарди. Вилоятдаги туманларнинг етакчилари ҳам Соиб ака нима деса, ҳўп дейишарди.

Ёнда шундай обрўли, ўзи ўткир, сўзи кесар одам — таянч тургандан кейин иш юришмай, илгариламай қоладими?!

Устоз бошқарманинггина эмас, чўлқуварларнинг ҳам таянчи эди. Улар учун астойдил курашарди. Улар билан ҳам-

нафасликни асло сусайтирмасди. Уларнинг тўйида ҳам, маъракасида ҳам бўлишга интиларди. Оддий чўлқуварнинг қўнглини олса, беҳад хурсанд бўлиб кетарди. 30-40 ёшга тулганларни уйига ёки иш жойига бориб, совғалар билан табриклар келарди. 50-60 ёшлиларнинг юбилейларини ўзи бош бўлиб ўтказиб берарди. Бирон тарихий воқеа ёки анъанавий байрам муносабати билан давлат томонидан мукофотлар берилишини сезса, хабар келса, қисқа вақтда рўйхат ва тавсияларни тайёрларди. Бу гал ҳам иложи борица кўпроқ одамга унвон, орден ва медаль олиб беришга эришишимиз керак, Эркин Турсунович, деб турарди.

У кишининг ташаббуси ва бевосита раҳбарлигида қанчадан-қанча чўлқуварларнинг уй-яшаш шароитлари яхшиланган, қанчадан-қанча ёш чўлқуварлар ўзларининг квартираларига эга бўлишган. Таллимаржон, Дўстлик, ҳозирги «Ўзбекистон мустақиллиги» (собиқ «Аврора») шаҳарчаларининг замонавий қиёфага эга бўлишида Соиб Усмонов таклифи ва таҳрирларининг ўрни катта бўлди. Шуниси эътиборлики, ушбу чўл шаҳарчаларини бунёд этган қурувчилар ва архитекторларнинг аксарияти бевосита Соиб аканинг йўлланмаси, ёрдами билан олий мактабларда ўқиган маҳаллий ёшлар эди.

Мен бир ибратли фактни алоҳида таъкидлашни истайман. Бу чинакам фидойиликни исбот этувчи далил. Гап шундаки, Соиб ака қандли диабет касали бўлатуриб, бировга билдириб-билдирмай даволаниб юриб, чўлда, даврнинг энг долзарб ва энг масъулиятли иш жараёнида биз, соғлардай, йигитлардай фаол фаолият кўрсатарди. Мана сизга ватанпарварлик. Мана сизга эл, умум ишига садоқат!

Биз, кўпинча, ибратли инсонга аталган энг яхши таърифни у киши узоқлашгач, яъни ҳаётдан кўз юмгач ишлатамиз. Масалан, Соиб ака шундай фидойилик билан ишлаб юрган ўша етмишинчи йилларда у кишини «Чўл чинори», ҳатто «Чўл чинорларидан бири» дейишга журъат этолмасдик. Тўғриси, бу таъриф юқоридаги «акахонлар»имизга ёқмаслигини билиб, шундай қилолмасдик. Яратганга шукрки, энди бундай сохта ёқтирмовчилардан холимиз.

Соиб ака ҳақида ўйлаганимда кўз олдимга энг аввал Қарши шаҳридаги чинор келади. Ҳа, меҳрибон, фидойи инсон, бетакрор устоз ва кайвони Соиб Усмонов ўзи тарбия қилган, кашф этган, оқ йўл тилаган фарзандлари ва шогирдлари тимсолида, дўстлари, қадрдонлари, ўзи бир умр ардоқлаган эли дилида яшаяпти!

МАМНУНИЯТ ВА МАСЪУЛИЯТ

ЯНВАР ИНОЯТОВ,

фахрийларни қўллаб-қувватлаш

«Нуроний» жамғармаси Қашқадарё вилоят кенгашининг раҳбари

Дўстлар билан ўтириб қолганимизда гурунгда вилоятнинг сиймолари ҳақида гап кетса, «Соиб Усмоновнинг одамларга, элга яқинлигини ҳеч ким менчалик яхши билмайди», дея сўз бошлайман. Қадрдонларимнинг кўпчилиги мен нимага асосланиб гапираётганимни ёки гапиришимни билишади. Даврада «ахир, сиз у киши билан ҳеч қачон бир идорада, бир жамоада ишламагансиз-ку, қандай қилиб?» дегандай ҳайронлик, қизиқиш сезсам, дарров Соиб ака қойилмақом ишлаб кетган вази-фаларда, аниқроғи, Фузор, Деҳқонобод, Шаҳрисабз туманлари раҳбариятларида кейинчалик мен ҳам ишлаганимни айтиб, изоҳ бераман. Шундай давраларнинг биттасида изоҳимдан олдин «билишингиз — табиий, чунки сиз Соиб ака билан бир ердансиз, яъни тумандошсиз», деган гап ҳам эшитганман.

Бир гал, устоз ҳаётлиги вақтида, у киши ҳам даврамизда иштирок этаётганда худди шу мавзуда гап бошланди ва мен худди шу сўзимни фахрланиб такрорладим. Шунда Соиб ака:

— Январжон, фақат изимдан юраверган экансиз-да, — деди ёқимли табассум билан.

Мен дарров:

— Қуруқ юрганимиз йўқ, устоз,— дедим. — Сизнинг иш усулларингизни, у ердаги одамларга, айниқса, маҳаллий раҳбарларга аллақачон бағишлаб улгурган тажрибаларингизни ўрганганман, ўзлаштирганман.

— Йўқ, укажон, мен сиздан у ерда йўл қўйган хатоларимни, камчиликларни пайқадингизми, пайқаган бўлсангиз, нега ўзимга айтмадингиз, деб сўрамоқчиман,— деди Соиб ака.

— Тўғриси, устоз, сизнинг ишда хато қилишингизни тасаввур ҳам қилмаганман. Шунинг учун пайқашга арзимайдиган нарсалар содир бўлган бўлса, уларни англамаганмиз-да. Бунинг учун узр, оқсоқол, — дедим.

Даврадаги дўстларимиз кулиб юборишди.

Ҳа, Соиб ака ана шундай ўзига талабчан, очиққўнгил, тўғрисуз, беғараз, қадрдонларига қалбан ишонадиган, шогирдларига ўта меҳрибон ажойиб инсон эди. У кишининг

ижтимоий шахс, яъни раҳбар сиймо сифатидаги ибратлари ҳақида ҳар қанча гапирса ёки ёзса арзийди.

Масалан, мен у кишининг вилоят «Нуроний» жамғармасини кучайтириш, юксалтириш борасидаги хизматларини юксак қадрлайман. Жамғарма Соиб Усмонов давридагина ҳақиқий жамоат ташкилотига айланди. У Мустақил республикада ўтказилаётган кучли ижтимоий сиёсатни амалга оширишда, айниқса, уруш ва меҳнат фахрийларини, ногиронларни эъзозлаш, уларга зарур моддий, маънавий, тиббий ёрдам улашиш чоралари кўришда фаол қатнашиш, фахрийларнинг ҳақ-ҳуқуқ ва манфаатларини, эзгу кадриятларни ҳимоя қилишдек асосий мақсадига худди шу даврда қаттиқ, чинакамига амал қила бошлади. Фаолларининг таркиби эл орасида обрў қозонган, вилоят, туманларнинг ривожда меҳнати сингган кишилар ҳисобига кучайтирилди.

Жамғарма давр имкониятларидан фойдаланиб, ўзининг кичик корхоналарига, фермер хўжалиқларига эга бўлди. Уруш ва меҳнат фахрийлари шифохонасига эътибор ҳар қачонгидан кучайтирилди. Бошқа ҳар бир шифохонада фахрийлар учун 10-15 тадан махсус ўрин ажратилди. Санаторийларга бериладиган йўлланмалар сони кескин оширилди. Энг муҳими, вилоят фахрийлари, ҳурматли кексаларимиз қисқа муддатда Соиб Усмонов ва унинг «Нуроний»си мисолида ўзларининг рисоладагидай, давлатимиз даъватидагидай, фаол жонкуяр ҳимоячисига эга бўлишди.

Бу фаоллик ва жонкуярлик Соиб Усмонов ҳаётлигида янада кучайса кучайдик, лекин асло сусаймади.

Мен бир фактни алоҳида фахр билан эслаб ўтишни хоҳлайман: 90-йилларда вилоятларда «Нуроний» жамғармасини бошқарган кишилардан Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашига депутат бўлганлар ниҳоятда кам эди. Бизнинг Соиб ака эса, ўша даврда кетма-кет, яъни икки марта Олий Кенгашга депутат этиб сайланган. Мана шу фактнинг ўзи ҳам Соиб Усмоновнинг одамларга, элга нечоғлик яқинлигини, у кишининг вилоятдаги обрўи ва ўрни қанчалик баландлигини, энг муҳими, устоз ҳаммавақт, ҳар қандай вазифада эл-юртга, унинг талабларига мос хизмат қилишга голибона улгурганини исбот этиб турибди.

Шундай ажойиб инсонга, раҳбарга кадрдон, шогирд бўлиш одамга қанчалик фахр-мамнунлик бахш этса, ўрнида фаолият кўрсатиш зиммага шунчалик масъулият юклайди. Мақсадимиз устознинг ишларини муносиб давом эттириб, руҳларини доимо шод қилишдир.

ҚИРҚ ЙИЛЛИК ҚУРДОШИМ

ҚАРОЛ МАҲМУДОВ,
уруш ва меҳнат фахрийси

Турли йилларда Қашқадарё вилоятининг олтита туманида фаолият кўрсатганман. Ана шу даврлар ва давраларда жуда кўп кадрлар билан бирга ишлаганман. Собиқ ҳамжамоа ва ҳамнафасларимнинг аксарияти ўз ишини яхши биладиган, ҳозиржавоб, бажарувчан мутахассислар, яъни ёмон одамлар эмасди. Лекин уларнинг орасида уч-тўрттаси алоҳида ажралиб турарди. Мен уларга ўзимга ишонгандай ишонардим, уларни қаттиқ ҳурмат қилардим, керак бўлганда маслаҳатларига ҳам таянардим. Соиб Усмонов худди шундай кишилардан бири эди.

Соиб Усмонов қирқ йиллик қадрдоним эди. Биз ўтган аср олтмишинчи йилларининг аввалида Деҳқонобод туманида яқиндан танишганмиз, бирга ишлаганмиз. Мен туман раҳбари, у эса, туман ижроия қўмитасининг раиси эди. Мен ўша илк ҳамнафаслик, ҳаммаслаклик вақтидаёқ эндигина ўттиздан ўтган Соибжон (ўзимдан беш ёш кичик бўлгани учунмас, ўзимга ғоятда яқин тутганимдан баъзан шундай дейман)нинг қанчалик баркамол кадр, моҳир раҳбар эканлигига гувоҳ бўлганман.

Унда раҳбар учун биринчи навбатда зарур-шарт бўладиган қобилият, хислат — халқ билан тил топишиш маҳорати ҳавас қиладиган даражада кучли эди. Яширмайман. Урушда қатнашганим таъсириданми, ҳар хил сабаблар билан баъзан пайдо бўлиб қоладиган баҳсли давраларда бироз асабийлашиб кетишдан кўрқардим. Шундай пайтларда у ерга боришни Соиб Усмоновичдан илтимос қилардим. У ҳеч қачон «туманнинг биринчи раҳбарисиз, сиз боришингиз керак, мен ижроқўман-ку», демасди. Яъни аввал мени тушунарди, сўнг кўпчиликни. Охир-оқибатда кўпчилик уни тушунарди: баҳс-можаро дарров, тинчгина ҳал этиларди. Шу тариқа, тушуниб-тушунмай, асосли-асоссиз юзага келган кичик муаммо Соиб Усмоновичнинг шарофати билан туман фойдасига яқун топарди.

Бундай халқбилар, халқсевар таянч, туғма кайвони ёнида бўлган раҳбар, бошида турган эл кам бўлардимми?! Асло!

Буни Соиб Усмонович Ғузор туманида, вилоятда иж-роқум раисининг ўринбосари, «Қаршиқурилиш» ҳудудий бошқармасининг бошлиқ муовини бўлиб ишлаганида, Шаҳ-рисабз, Қарши туманларини бошқарганида такрор ва такрор исботлади.

Соиб Усмоновнинг фахрийларни қўллаб-қувватлаш «Ну-роний» жамғармасининг вилоят кенгашидаги фаолияти яна-да ибратли бўлди. У бу ерда баъзи вазифадошларига ўхшаб номигагина хабарлашувчи, кўнгил сўровчи, кўнгил кўта-рувчи бўлиб қолмади. Аксинча, кексаларнинг, уруш ва меҳ-нат фахрийларининг, ногиронларнинг фаол, чинакам ҳимо-ячиси сифатида майдонга чиқди. Оқсоқолларнинг оқсоқоли қандай бўлишини намоиш этди. Халқ ишончига сазовор бўлиб, кетма-кет икки марта Республика Олий Кенгашига депутат этиб сайланганида эса худди 40–45 ёшлардагидай айрича ғайрат билан, гуркираб, ёниб ишлади. Тўғриси, худди шу даврда унга ҳавас қилмаган, ундан фахрланмаган қашқа-дарёлик қолмади!

Энг муҳими, бу дунёда яхши инсон бўлиб, элим деб, юртим деб ёниб яшаш нечоғлик улкан бахт эканлигини Соиб Усмонов ўзининг ибратли ҳаёти мисолида ёрқин намоиш этиб кетди.

Сизни соғиниб яшаймиз, қадрдон!

ЖАЙҲУН ҲАМ ГУВОҲ

МУҲАММАДИ РҶЗИЕВ,

Қашқадарё вилояти сув ҳўжалиги фахрийси

Раҳматли Соиб аканинг етакчи сифатидаги салоҳияти, мардлиги, ташкилотчилиги, ўз ишига, топширилган вази-фага садоқати ҳақида ўйлаганимда, ўзим шоҳид бўлган учта кичик тарихий воқеа беихтиёр эсимга тушади.

Биринчиси. 1961 йилнинг 30 апрель тунда тоғли Деҳқо-нобод туманида кутилмаганда қаттиқ, ниҳоятда кучли ёмғир ёғиб, у ердаги шифохонанинг бир қисмини сел олиб кетди. Табиий офат натижасида касалхонага Тошкентдан, инсти-тутдан келиб амалиёт ўтказаетган бўлажак врач қизлардан саккиз нафари ҳалок бўлди. Сел суви қўшни Ғузор туманига ҳам жиддий зарар етказганди.

Ўша йиллари Соиб Усмонов ушбу туман ижроия қўмита-сининг раиси бўлиб ишларди. Ана шу ташвишли дамларда у кишининг эғнига фуфайка, оёғига резина этик кийиб олиб, у ердан бир қадам узоқлашмай, тунни тонгга, тонгни тунга улаб, табиий офат оқибатларини тугатиш учун курашгани-га, фавқулодда тузилган штабни моҳирона бошқариб, яна зарар етказилиши мумкин бўлган жойларни, энг муҳими, туманнинг аҳоли яшайдиган қисмини сув тошқинидан омон сақлаб қолишда бетақрор жасорат ва ташкилотчилик намо-йиш этганига гувоҳ бўлганман.

Иккинчиси — Соиб ака Шаҳрисабзда биринчи раҳбар бўлиб ишлаган йиллари (1968 — 72 йиллар) туманда сув ниҳоятда танқис эди. Шунинг учун у киши «Пахтакор» на-сос станцияси ва «Тошлоқсой» сув омборини қуриш масала-сини ўртага қўйди. Раҳбарлар ва биз, сув мутасаддилари так-лифга рози бўлдик. Мен ўша вақтда вилоят сув ҳўжалиги-нинг бошлиғи бўлиб ишлардим. Иш ҳажми катта бўлганлиги учун қўшни туманлардан ҳам ёрдамга келишганди. Штабни шахсан Соиб Усмоновнинг ўзи бошқаргани, юксак ташки-лотчилик, моҳирона раҳбарлик салоҳиятини намоёйиш этга-ни учун насос станцияси ва сув омбори ўз вақтида қуриб битказилиб, сув танқислигига барҳам берилган.

Учинчиси. Соиб ака «Қаршиқурилиш» бошқармасига муо-вин бўлиб ишлаган йиллари Амударё ўзанидан Таллимаржон

сув омборигача бўлган олис масофада насос станцияларини қуриб битказишда жасорат кўрсатган. Мен ижтимоий масалалар бўйича бошлиқ ўринбосариман-ку, демасдан, у ерда ташкил этилган штабни моҳирона бошқариб, механизаторлар, қурувчилар ва ишчиларга эҳтиёждаги барча нарсаларни ўз вақтида бекаму кўст яратиб бериб, улар билан кечаю кундуз бирга бўлган. Баъзида бир ойда уйга бир бориб келган. Бу — асли лоф эмас. Бунга ҳаёт шарти ва рамзи — Жайхун гувоҳ!

Соиб ака иш одамигина эмасди. Меҳрибон, дилкаш, даврасевар, хушчақчақ, яъни ҳазилни яхши кўрадиган ажойиб инсон ҳам эди. Биров билан ҳазиллашадиган бўлса, ҳеч қачон унинг кўнглига тегадиган гап қилмасди. Кўполликдан мутлақо узоқ бўларди. Кўпроқ ҳазил-мутойибани билган одамни, яъни унинг кайфиятини кўтаришни ўйларди. Масалан, бир гал менга:

— Ўртоқ Рўзиев, сиз билан эҳтиёт бўлиб гаплашиш керак, — деб қолди.

Мен изоҳи менинг зараримга бўлмаса керак, деган ўй билан дарров:

— Тинчликми, устоз. Шунчалик опасниманми? — дедим кулиб.

Шунда у киши:

— Чунки, биринчидан, сизнинг исмингиз — Муҳаммад, иккинчидан, сиз буюк Амир Темурга қишлоқдошсиз, яъни Соҳибқироннинг авлодидансиз!— деди.

Бу гапдан кейин иккаламиз мириқиб кулганмиз.

Соиб ака ана шундай соҳиби салоҳият эди. Бундай инсонларни унутиб бўладими?! Жойингиз жаннатда бўлсин, устоз!

ҚАЛБ ҚАДРДОНИ

ФАЙЗУЛЛА НАБИЕВ,

*уруш ва меҳнат фахрийси, Ўзбекистонда
хизмат кўрсатган саноат ходими*

Мен Соиб Усмонов билан бир неча йил бирга ёнма-ён ишлаганман. Биз, бир-биримизни кўрмасак, туролмайдиган даражада қалин, яқин дўст-қадрдон бўлиб қолгандик. Шунинг учун у кишини яхши биламан, деб баралла айта оламан.

Вилоятда одамлар билан, эл билан гаплашишда Соиб Усмоновга етадиган раҳбар кам, десам хато қилмаган бўлман. Мисол. 1960 йили республика ҳукуматининг қарори билан Сурхондарё ва Қашқадарё вилояти қўшилди. Натижада Шеробод-Ангор туманларидаги қуриқ ерларни ўзлаштиришга оммавий равишда киришилди. Шунда вилоят раҳбарияти у ерга биз томондан, яъни Деҳқонободнинг тоғли зонасидан, Авжун, Яша, Бошчорбоғ қишлоқларидан ишчи кучи кўчириш лозим, деган қарорга келди. Кўчириш комиссияси тузилди. Комиссия уч қишлоқда кўчиришга бағишланган мажлислар ўтказишни бошлади. Авжун қишлоғи аҳолиси кўчмаймиз, деб туриб олди. Улар шовқин-сурон кўтаришиб, комиссия раиси ва туман биринчи раҳбарининг сўзларини деярли эшитишмади.

Шунда, туман ижроқўми раиси Соиб Усмонов ўртага чиқди. Биласизми, ўшанда у кишининг: «Азизлар, сизларни бошқа юртга, масалан, Афғонистонга кўчишга даъват қилмаяпмиз», дея ниҳоятда топиб айтган илк сўзларини эшитиши билан авжунликлар шовқин-суронни тўхтатишган. Соиб Усмонов улар ҳозир истиқомат қилаётган зона ҳатто бироз хавфлилигини, бу ерда табиий кўчки содир бўлмаслигига ҳеч ким ҳеч қачон қафолат бермаслигини, кўчиб борадиган жойларнинг яшашга қулайлигини, афзаллигини айтиб, исботлаб, чин юракдан шундай халқона, чинакам қайвониларга хос гапларни гапирганки, бу сўзларни эшитиб, йиғилганлар беихтиёр ўйланиб қолишган. Охир-оқибат, улар ўз қишлоқларидан 150 хўжалик (оила)нинг кўчишига розилик билдирган.

Орадан йиллар ўтиб, Қарши чўлини ўзлаштириш авж олган пайтларда вилоят раҳбарияти олдида яна кўчириш му-

аммоси пайдо бўлди. Чўлда шаҳар типида бунёд этилган қўрғонларда яшаб, долзарб умумхалқ ишига ёрдам берадиган янги ишчи кучларини тоғ қишлоқларидан кўчиришга қарор қилинди. Бу ишга раҳбарлик қилиш бошлиқ муовини Соиб Усмонов зиммасига юклатилди. У киши бу вазифани ҳам аъло даражада бажарди. Тоғларда жойлашган Тошқўрғон, Зармас, Вори, Қизилтом, Кўкабулоқ қишлоқларининг аҳолиси ҳеч қандай шовқин-суронсиз, можаросиз янги чўл хўжаликларига кўчиб ўтди.

Мана сизга, одамларнинг, элнинг қалбига кира билишнинг, керакли жойда керакли сўз топа олишнинг, ҳар қандай вазиятдан голибона чиқиб кетишнинг, энг муҳими, чинакам ўзбекона кайвонилик ила йўғрилган раҳбарликнинг мисоли ва исботи!

Шундай моҳир етакчининг вилоят ривожини ва равнақидаги ҳиссаси катта бўлмаслиги мумкинми?!

Соиб Усмонов меҳрибон, зукко инсон сифатида ҳам таҳсинга лойиқ эди. Масалан, мен пенсияга чиқиб, дам олиб юрган кунларимнинг бирида (1996 йил июль) у киши ҳузурига чақириб, уйда ётаверасизми, келинг, бирга ишлаймиз, деб мени уруш ва меҳнат фахрийлари Қарши шаҳар кенгаши раисининг ўринбосари вазифасига тайинлаган. Соиб Усмоновнинг ўша куни кабинетига самимий кулиб: «Биродар, олти ёш бўлсангиз (Хурриятга ишора эди) ҳам, ишлайдиган замон келди. Иккинчидан, ҳар биримизни кўпчиликнинг, элнинг дийдоридан, нафасидан қўймасин!» дея айтган гоётда пурмаъно сўзлари қулоқларим тагида ҳамон жаранглаб турибди.

Дўстим, қадрдоним, даврадошим Соиб Усмонов ҳаётлиги вақтида доимо элга талпинарди, элга хизмат қилишга ошиқарди. Эл ҳам ўзининг ана шундай садоқатли фарзандини ҳеч қачон унутмайди.

БИР ОЁҒИ ҚАМАШИДА БЎЛАРДИ

ЭРКИН ЖАЛОЛОВ,

меҳнат фахрийси, иқтисод фанлари номзоди

Шўро даври мафкурасининг таъсириданми, инсонпарвар сўзини биз кўпинча даҳолар ва доҳийларга ишлатамиз. Бошқага шундай деб таъриф берсак, гўё уни «вожд» қилиб қўядигандек. Ҳолбуки, Яратганнинг ҳар қандай онгли, ақлли-ҳушли бандасида шундай хислат қандайдир даражада албатта бўлади. Биз хурсандмизки, бундай сифатли одамлар вилоятимизда ҳам кам эмас. Соиб Усмоновда бу фазилат ниҳоятда кучли, ҳавас қиладиган даражада баланд эди.

Масалан, Соиб Усмонов вилоятимизда ёрдамга муҳтож, айниқса, ногирон инсонларни кўрсагина эмас, эшитса ҳам туролмасди. Дарров, бошқа расмий ёки шахсий ишларини вақтинча тўхтатиб бўлса ҳам, ундан хабар олишга, унга ёрдам беришга шошиларди, интиларди. Буни асло расмият учун ёки бошқаларга ўхшаб, вазифадорлиги боис қилмасди.

Мисол учун Қамашни туманининг Жартепа қишлоғида туғилган, иккинчи жаҳон уруши фронтларида фашизмга қарши мардона курашаётган, икки кўздан ажралган Соатов ва унинг оиласидан Соиб Усмонов узоқ йиллар меҳру муҳаббатини, ёрдамини аямаганини, ногиронли оиланинг бир аъзосидай, жигарбандидай уларга қарашганини жуда кўпчилик билади. Биз, Соиб Усмоновнинг дўстлари эса тинчлик учун ёниб турган икки кўзини берган собиқ жангчининг «Соиб ота — саховатнинг сара соҳиб!» деган миннатдорчилик сўзларини эшитганимизда, қандай ажойиб қадрдонимиз борлигидан фахрланганмиз.

Соиб Усмонов яна бир собиқ жангчи — Шаҳрисабз шаҳрида яшайдиган, тўшакка миҳланиб қолган Аҳмаджон Арзиқулов ва унинг оиласининг ҳам қадрдони эди. Дўстимизни баъзан «Аҳмаджон акага бир дори керак эди», деб марказий дорихона ёнида турганини учратсам, баъзан улуг айём яқинлашяпти, тақаб бормасдан, акахонларнинг ҳузурига олдинроқ ўтиб, табриклар, хабарлашиб келай дея Қамашни, Шаҳрисабз томонга отланаётганида кўриб қолардим.

Умуман, Қамашидан Соиб Усмоновнинг бир оёғи узилмасди. Чунки у ерда ногирон болалар уйи бор эди. Ҳеч иккиланмай, аксинча, фахрланиб айтиш мумкинки, бу маскан

Соиб Усмонов ҳаётлиги вақтида бирор нарсага зориққан ёки бирор нарсадан қийналган эмас. Доимо у кишининг назоратида бўлган. Соиб Усмонович бу маскан учун ҳатто Тошкентнинг имкониятларидан ҳам фаол фойдаланарди. Шу боисдан бўлса керак, бир гал Қамашадаги мазкур масканни, тан берибми ёки фахрланибми, «Соиб Усмоновнинг уйи» дейишганини ҳам эшитганмиз. Чинакам меҳрибонликнинг, ҳақиқий инсонпарварликнинг тасдиғи бундан ортиқ бўладими?!

Соиб Усмонов учун, айниқса, тўй ва таъзияда ҳамма тенг эди. Агар таклиф қилса, дўстлари билан оддий эшикбоннинг тўйига ҳам бораверарди. Асло раҳбар бўлганим учун номига айтган-да, уларнинг ўз давраси бор, деб ўтирмасди. Бошқа миллат вакиллари билан бирортаси жигарини сўнги йўлга кузатишда қийналиб қолса, айримларга ўхшаб, каттаман, доми, маҳалласи бор, деб кўриб-қўрмасликка олмасди, унга дарров керакли ёрдамни уюштириб берарди.

Дўстимиз камтарликда Қаршида битта эди, десам ҳеч ким эътироз билдирмайди. Масалан, Ишчилар кўчасидаги торгина ҳовлидан кенгроқ жойга ўтинг, оилангиз катта десак, бизга бўлади, деб унамаган. Кичкина ҳовлисидаги қўшимча меҳмонхонани ҳам биз, яқин қадрдонлари зўрлаб қурдирганмиз.

Соиб Усмонов шундай ибратлари, айрича инсонпарварлиги билан ҳам ёдимиздан чиқмайди.

БИРИ «УСТОЗ» ДЕРДИ, БИРИСИ «ОҒА»

ТОҲИР ЭРГАШЕВ,

Ўзбекистонда хизмат кўрсатган ирригатор

Яқин дўстларим менга баъзан «Сиз энг омадли одамсиз» деган ҳавасли сўзлар айтишади. Лекин мен лотереядан «Нексия» ютганим ёки иккинчи марта фахрий унвонга эришганим йўқ. Менга Қашқадарёнинг икки асл фарзанди, икки улуг инсон — Чўли Бегимқулов ва Соиб Усмоновга шогирд бўлиш омади насиб этган! Тўғриси, тақдирнинг бундай сийлови билан ҳамиша фахрланаман ва бунинг учун доимо шукр қиламан.

Масалан, қишлоқдошим, хўжалигимиз раиси, афсонавий халқ ирригатори Чўли ота мени ўз касбига ҳаваслантирган, орзу-ниятимни эшитгач, беҳад хурсанд бўлиб, чин юракдан шу ўқишга (институтга) оқ йўл тилаган, каникулга келган пайтларимда тажрибаларидан келиб чиқиб, амалий маслаҳатлар берган.

Соиб ака эса институтни битириб, Қарши чўлида ишлаётганимда бизга ўн беш йил маънавий раҳбар бўлган. Ана шу ҳамнафаслик даврида мен у кишидан кўп нарса ўргандим. Айниқса, «Қаршиқурилиш» бошқармасига бош муҳандисликдек ғоятда масъулиятли вазифада ишлаётганимда Соиб ака даъватли, ғайрат бахш этувчи сўзлари, маслаҳатлари, йўл-йўриқлари билан ёрдам берган, фаол қўллаб-қувватлаган. Айни вақтда, баъзида беғараз танбеҳларини ҳам эшитганман, ҳимояларига муяссар бўлганман. Бир сўз билан айтганда, Қарши чўлини ўзлаштириш жараёнидаги муваффақиятли иш фаолиятимда у кишининг кўмаги катта бўлган.

Аслида Соиб ака Қарши чўлида фақат менинггина эмас, балки, бошқа юзлаб, минглаб инсонларнинг ҳам устози эди. Чунки у киши, юқорида таъкидлаганимдек, «Қаршиқурилиш»дек ғоятда йирик ташкилотда маънавий раҳбар вазифасини бажарарди. Турли миллат вакилларидан иборат кўп минг кишилиқ жамоанинг бошини қовуштиришда, уларни ягона оиладек жам этиб, бош мақсад сари қудратли кучга айлантиришда асосий бош-қош эди. «Қаршиқурилиш» давраларидаги, ҳудудидаги соғлом, барқарор муҳитнинг асосий ижодкори ҳам, мустаҳкамловчиси ҳам, ҳимоячиси ҳам энг аввало Соиб ака саналарди.

Соиб ака чўлқуварларнинг чинакам меҳрибони эди. Уларнинг шарт-шароитларини ўрнига қўйиш, янада яхшилаш учун тиним билмасди. Масалан, Таллимаржон шаҳарчасининг чинакам замонавий қиёфа касб этишида Соиб Усмоновнинг хизмати катта бўлган. Бу ерда қисқа муддатда 28 минг квадрат метрлик тураржой, 960 ўринли мактаб, 280 ўринли болалар боғчаси, 840 ўринли маданият саройи, 76 км. узунликдаги водопровод тармоғи барпо этилиб, ишга туширилган. Янги шаҳарчадаги илк никоҳ тўйлари Соиб ака бошчилигида ўтган. Электрпайвандчи А.Кравченко оиласида Таллимаржоннинг биринчи йигитчаси дунёга келганида унга Соиб аканинг тавсияси билан исм қўйилган.

Устоз ғамхўрлиги, ўз ишига садоқат билан ёндашганлиги учун ҳам чўлқуварларга ана шундай яқин, қадрдон ва ҳурматли эди. Чўлқуварларнинг бири уни чин юракдан «устоз» деб эъзозласа, иккинчиси айрича меҳр билан «оға» дерди. У киши узрли сабаб билан бирор йиғилишда қатнашмаётган бўлса, айниқса, мутахассислар ва бригадирлар дарров: «Ие, Соиб Усмонович кўринмаяпти-ку?» деб туришарди.

Соиб ака чўлда ишлаганидагинамас, Фузор, Деҳқонобод, Қарши, Шаҳрисабз туманларида, Қарши шаҳрида бир-биридан масъулиятли вазифаларда фаолият кўрсатганида ҳам одамларнинг, элнинг шундай эътибори, ҳурмати ва эъзозига сазовор бўлганди. Шунинг учун Қарши шаҳар раҳбарияти у кишининг номини абадийлаштириш тўғрисида қарор қабул қилганида, бу хулосани чўлқуварлар ёки фахрийларгина эмас, балки бугун вилоят аҳли алоҳида мамнуният билан кутиб олди.

Ҳа, ибратли ижтимоий фаолияти билан Қашқадарёмизнинг ривож-равнақига, ажойиб инсоний сифатлари ила вилоятдошларимизнинг маънавий камолига ҳисса қўшган Соиб Усмонов мангуликка дахлдордир!

ФАЙЗ КИРИБ КЕЛАРДИ

АБДУРАҲМОН ХУДОЙНАЗАРОВ,

Қашқадарё вилояти «Агроводаканал»

корхонасининг бўлим бошлиғи

Халқимизда азал-азалдан «файзли одам» деган сифат ва таъриф мавжуд. Бу ҳамма даврларда ва давраларда шундай ажойиб инсонлар бўлганлигидан далолатдир. Бизнинг даврамизда ана шундай улуг таъриф-сифат билан эъзозланадиган кишилардан бири раҳматли Соиб ака эди.

У киши ташриф буюрган хонадонга, даврага файз кириб келарди. Яқинлик, самимийлик, дилкашлик, очиқлик, баланд руҳ-кайфият, хушчақчақлик, бегараз ҳазил-мутойиба бу шарофатнинг асосий мазмунини ташкил этарди. Ўтирганлар, йиғилганлар Соиб аканинг «Азизлар», дея бошланадиган меҳрли, ёқимли сўзларини айрича интиқлик билан кутиб туришарди. У киши баъзиларга ўхшаб, яъни сўзимга қизиқаётган бўлсаларинг, эшитасилар-да, дегандай кўп гапирмасди. Аксинча, ихчам, чиройли, ижодкорона, ғоятда мазмундор лутф қиларди. Даврада бошқа одам гапираётганда уни эътибор билан тингларди. Ундан бирон теша тегмаган, характерли сўз эшитса, дарров «Яшанг!» дея рағбатлантирарди.

Соиб ака иштирок этадиган ўтириш-гурунгни биз, кадрдонлари баъзан фахрланиб, «Ҳикматли давра» ҳам дердик. Чунки устоз ана шундай дийдорлашувларда бизларни улугларнинг ҳикматлари, халқ мақоллари, сўз санъаткорларининг шеърий сатрлари билан сийларди. Адабиётга, шоирларга яқин бўлганлиги учун ўзидан ҳам баъзан кутилмаган ажойиб гапларни эшитиб қолардик.

Бир гал, қайсидир биродаримизнинг тўй дастурхони атрофида овқатдан кейин гурунглашиб ўтирганимизда, Соиб ака тарелкадан бир дона олма олди-да, киссасини ковлай бошлади. Мен, устоз, ҳозир айтаман, пичоқ опкелишади, дедим. Шунда Соиб ака, йўқ, Абдураҳмонжон, ҳеч кимни овора қилманг, йигит одамнинг ёнида пичоғи бўлиши керак деди-да, ўзимда бор, деб чўнтагидан пичоқни олди. Даврадагилар беихтиёр кулиб юборишди. Устоз бундан илҳомланиб, олмани арчий туриб, менга қараб, шундай деди: Биродар, Чархий домла шундай ёзганлар:

Бўлмаса ҳам тарофингиз,
Ёнда бўлсин ярофингиз.

Даврадошларимиз «Қойил!» дея яна кулиб юборишди.

Устоз ўзганинг қувончидан ҳам завқ туядиган, ўзининг қувончини дўстлари, қадрдонлари билан дарров баҳам кўрмаса тутолмайдиган ажойиб инсон сифатида ҳам ажралиб турарди.

1965 йили эди, янглишмасам. Тунги соат тўртларда уй телефони жиринглаб қолди. Гўшакни кўтарсам, Соиб аканинг овози: «Абдурахмонжон, мен ўғилли бўлдим!» — деб турибди.

Телефондаги табрик бошқа, юзма-юз кўришиб табриклаган бошқа, дедим-да, тонг отар-отмас устознинг ҳузурига югурдим. Иккинчидан, Соиб ака кетма-кет, етти қиздан кейин биринчи ўғилга муяссар бўлганди.

Шу ерда Соиб аканинг суратини чизишда муҳим аҳамият касб этиши мумкин бўлган бир факт беихтиёр эсимга тушади. Устоз ўта камтар, оддийликни, оддий эл қаториликни айрича хуш кўрадиган, сохта чиранишни, ўзини кўрсатишга ишқибозликни асло ёқтирмайдиган, ниҳоятда тоза, ҳалол одам эди. Масалан, ўша тилаб олган ўғилга аталган уйни 16 йил деганда қуриб битказган.

Мен бу дунё саодатининг соҳиби Соиб Усмонов иккинчи дунёнинг саодатига ҳам мушарраф бўлганлигига асло шубҳа қилмайман.

КЎПНИ КЎРГАН КАЙВОНИ

ЭСОН РАЖАБОВ,

Қашқадарё вилояти қасаба уюшмалари кенгашининг раиси

Халқимиз тилидан «Инсонни ўрни билан берган бўлсин», «Ҳаётда бўлса ўрни, ҳавас-ла севгил уни» каби қайдлар ва ҳикматли сўзларни кўп эшитганмиз. Мен ушбу ҳаёт шартлари ва ҳақиқатлари ҳақида ўйлаганимда, ҳаёлимга беихтиёр устоз Соиб Усмонов келади ва у кишининг ўз иш жойида, давраларимизда, умуман, вилоятда ўрни нечоғлик катта бўлганлигига яна бир бор амин бўламан.

Масалан, у киши 1964 – 68 йиллари вилоят ижроия қўмитаси раисининг ижтимоий масалалар бўйича муовини бўлиб ишлаган. Сўнг Шаҳрисабзда биринчи раҳбар сифатида фаолият кўрсата бошлаган. Ўшанда бутун вилоят тиббиётчилари, маорифчилари ва маданиятчилари: «Соиб ака шу лавозимда ишлайвериши керак эди-да. Энди бу вазифага келадиган одам бизнинг соҳани у кишидай бошқара олмайди», дея бир овоздан дилдан ачиниб қолишганига ўзим гувоҳман. Чунки мен ўша йиллари институтни битириб келиб, Қаршидаги политехникумда ишлардим. Бу армонли сўзларни ижтимоий соҳа кишиларидан кейинчалик ҳам «агар Соиб Усмонов бўлганидами» шаклида кўп бор эшитганман.

Соиб ака 1972 йили «Қаршиқурилиш» бошлиғининг маънавий-маърифий ва маданий ишлар бўйича муовини(сиёсий раҳбар) бўлиб кўтарилиб борганида мен бошқармада штаб бошлиғи эдим. Шунда, яъни устоз у ерда ўз фаолиятини бошлаши билан бошқарма давраларида, масканларида, улкан ҳудудида маънавий-маърифий ишлар шунақанги гуркираб кетганки, натижада бундан хурсанд бўлмаган, ҳайратланмаган, ҳавас қилмаган одам қолмаган.

Мана, сизга одамнинг ўрни, ўрин яратиши! Тўғри, вилоят ижроия қўмитасида ижтимоий масалалар бўйича Соиб акага қадар ҳам, у кишидан кейин ҳам муовинлар ишлаган. Жумладан, «Қаршиқурилиш»да ҳам ўринбосарлар фаолият кўрсатган. Улар ҳам яхши одамлар эди. Лекин ўша масъулиятли лавозимларда ишлаганларнинг бирортаси Соиб Усмо-

новдан ўтганман, деёлмайди. Бу — ҳақиқат. Бу — фақат менинг эмас, вилоятда жуда кўпчиликнинг фикри, хулосаси!

Икки конкрет мисолдан сўнги мана шу хулосаларга асосланиб, умуман Соиб аканинг вилоятдаги ўрни ҳақида тўхтамга келиш қийин эмас. Ҳа, вилоятда устознинг ўрни баланд эди. Шунинг учун ҳам халқимиз у кишини Мустақиллик йилларида кетма-кет Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашига депутат этиб сайлади. Биз худди шу даврда «Қашқадарёнинг бош кайвониси», «Қашқадарёнинг биринчи рақамли оқсоқоли» деган эътироф, эъзозларни ҳатто кўшни вилоятлардаги дўстларимиздан эшитганмиз.

Шахс, сиймо сифатида эл даврасида ҳурмат қозонган шундай ажойиб инсон ва раҳбарга шогирд бўлганлигимдан ҳамиша фаҳрланаман. Мен, айниқса, вилоят ёшлар ташкилотида, Қарши шаҳар раҳбариятида, касаба уюшмаларида ишлаганимда у кишидан кўп нарса ўрганганман. Вилоят раҳбарлари орасида Соиб ака ёш кадрлар ва шогирдлар билан ишлаш борасида ўзига хос мактаб яратган устоз эди, десам хато қилмаган бўламан. Мактабдошларимнинг аксарияти бугунги кунда йирик ташкилотларни, идораларни, ҳатто туманларни муваффақиятли бошқариб, вилоятимизнинг янада юксалишига муносиб ҳисса қўшмоқда.

Шогирдларига ҳам ҳаётда барқарор ўрин топишларида фаол кўмаклашиб кетган устознинг охиратлари обод бўлсин!

КАДР КАМОЛИН КЎРСА

МАҲМУД ХУДОЙҚУЛОВ,

тарих фанлари доктори, профессор

«Қашқадарёлик ёш кадрнинг камолини кўрганимда бе-ихтиёр яйраб кетаман, теримга сигмайман!» Бу — раҳматли Соиб Усмоновнинг чин юрак сўзи эди. Бу сўзни мен у кишидан бир неча бор эшитганман. Шунинг учун Соиб ака ёшларга, ёш кадрларга, бўлажак кадрлар тайёрланадиган масканларга алоҳида эътибор берарди. Масалан, у киши «Қаршиқурилиш» бошқармасида маънавий ишлар бўйича бошлиқ муовини бўлиб ишлаган пайтида бошқарма ихтиёридаги политехникум (Қарши шаҳридаги), қишлоқ хўжалигини механизациялаш техникуми (Шаҳрисабз) ва вилоят марказидаги ўқув комбинатига эътибор ниҳоятда кучайтирилган. Ушбу ўқув юртлирининг ҳар бири мутахассис кадрлар тайёрландиган ҳақиқий масканга айлантирилган. Мавжуд кадрларнинг малакасини мунтазам равишда ошириб бориш қатъий график асосида йўлга қўйилган. Мен бунга ўша йиллари вилоят раҳбариятида мафкура ишлари бўйича шуғулланган котиб сифатида гувоҳман.

Соиб Усмонов кадрларнигина эмас, вилоятда уларга илм улашадиган, қолаверса, тадқиқот билан шуғулланадиган илм масканларини кўпайтиришни ҳам ўйларди. Пахтачилик институтининг Муғлонда очилган филиали ана шу эзгу ҳаракатнинг илк самараси бўлганди. Чўлқуварлар учун мутахассис кадрлар тайёрлаб беришда қулайликка эришиш мақсадида ташкил этилган иккинчи филиалнинг ташаббускори ҳам Соиб ака эди. Тошкентдаги муҳандис-ирригаторлар институтининг мазкур филиалига вилоят марказидан дарров 65 гектар ер ажратиб берилди. Филиал учун махсус бино қуришга киришилди. Янги бионинг қурилиш штабини Соиб Усмоновнинг ўзи бошқарди.

Саксонинчи йилларнинг охирида республикада дабдурустдан, ўйловсиз филиалларни тугатиш бошланди. Шунда, биз — Соиб Усмонов иккаламиз филиални тугатмасдан сақлаб қолишни сўраб, ўша вақтларда вилоятимизга эндигина биринчи раҳбар бўлиб келган Ислом Каримов хузурига кирдик. У киши филиални тугаттирмаймиз, иложи бўлса, уни

кейинчалик мустақил институтга айлантирамыз, деди. Сўнг, шу заҳоти Тошкентга, институт ректори О.Салимовга телефон қилиб, гаплашди. Шу тариқа, вилоят янги раҳбарининг шарофати билан филиални сақлаб қолганмиз.

И.Каримов Ўзбекистоннинг раҳбари бўлиб ишлай бошлагач, Соиб Усмонович у кишининг қабулида Олий Кенгаш депутаты сифатида бўлиб, филиални институтга айлантириб беришни илтимос қилди. Давлатимиз раҳбари бу эзгу ниятни қўллаб-қувватлади: Вилоятимизда мустақил Қарши муҳандислик-иқтисодиёт институти ташкил этилди. Бу илм маскани бугунги кунда республикамизда энг яхши олий ўқув юртлари қаторида туради.

Раҳматли Соиб Усмонов ана шундай ташаббускор, илм-фаннинг моҳиятини ниҳоятда теран тушунадиган, вилоятдошлари, аниқроғи, ёшлар унинг шарофатларидан янада кўпроқ баҳраманд бўлишларини астойдил истаган беназир кадрпарвар ҳам эди. Шулар ҳақида ўйлаганимда, қандай ажойиб инсонларга маслакдош ва қадрдон бўлганлигимдан яйраб кетаман.

Муҳтарам зотни Аллоҳ ўз раҳматига олгани рост бўлсин.

ЁД ЭТАМИЗ ЮРАҚДАН

МУҲИДДИН ҲИКМАТОВ,
меҳнат фахрийси

Мен устоз Соиб акани у киши Шаҳрисабз туманида биринчи раҳбар бўлиб ишлай бошлаган йиллардан яхши билардим.

Олтмишинчи йилларнинг охирларига келиб ривожланиш йўлига чиқиб олган Шаҳрисабз Соиб Усмонов даврида чинакамига гуркираб ўсган, юксалган. Муваффақиятда туман биринчи раҳбарининг халқ билан ғоятда яқинлиги асосий роль ўйнаган. Қачон қараманг, устозни эл билан ҳамнафасликда, ишбошилар, мутахассислар ва кайвонилар даврасида кўриш мумкин эди. Шаҳарнинг саноат корхоналари ҳам худди шу даврдан эътиборан туманнинг биринчи раҳбари тез-тез хабар олиб турадиган масканларга айланган.

Соиб аканинг халқ билан яқинлиги у киши «Қаршиқурилиш» бошқармасига маънавий-мафкуравий ишлар бўйича бошлиқ муовини бўлиб ишлаган даврда ҳам фаол давом этганига гувоҳмиз. Одатда, баъзи иш жойларига, ҳузурларига раҳбар келиб қолса, ишловчилар ҳаяжонланиб, ҳатто қўрқиб – ваҳимага тушиб қолардилар. Соиб аканинг ташрифи эса хурсандчиликка сабаб бўларди. Чўлқуварлар, қурувчилар устознинг эъзозли эътиборини, меҳр-ла йўғрилган муомалаларини, рағбатларини ғоятда севишарди. Масалан, у кишининг чин юракдан чиқадиган «Эргашжон, чарчамайпсизми, камчилик йўқми?» деган бир оғиз сўзи ёки «Менинг чўлчинорим» (илғорларга нисбатан) деган дил эътирофи уларни руҳлантирибгина қолмасди, уларга куч ҳам улашарди.

1993 йилдан Соиб аканинг бевосита ёнида, вилоят фахрийлар корхоналари бирлашмасининг раҳбари бўлиб ишлай бошлагач, у кишини моҳир ташкилотчи, беназир кайвони, оқсоқол сифатида янада чуқурроқ кашф этдим. Шу вақтларда вилоят «Нуроний» жамғармаси қошида саноқли корхоналар бор эди. Соиб аканинг жонкуярлиги, ишбилармонлиги, ёрдами туфайли бир йил ичида қарийб 20 та ташкилот тузганмиз. 100 дан ортиқ иш ўрни яратилган. Умуман, фахрийлар корхоналари бирлашмасининг муваффақиятли фаолиятида устознинг ҳиссаси алоҳида бўлган.

Устоз вилоятнинг ҳақиқий оқсоқоли эди. Ёши улуг бўлишига, саломатлиги тобора ёмонлашиб бораётганига қарамай, туманларни айланиб, вилоятнинг ривожланишига ўз ҳиссаларини қўшган, пенсияда бўлган кишиларни, шунингдек, ногиронларни йўқлаб туришни асло қилмасди. Айти пайтда муттасил равишда вилоятда жойлашган ҳарбий қисмларга бориб, аскар ва офицерларнинг шарт-шароитлари билан танишиб турарди. Сафарлари пайтида бирон муаммо ёки камчиликка дуч келса, масалани дарров вилоят ҳокимлиги ёки тегишли мутасаддилар олдига қўярди ва уни кечиктирмай ҳал этиб берарди.

Шундай. Соиб Усмонов қаерда фаолият кўрсатмасин кўпроқ одамларни ўйлаб яшади ва ишлади. Шу боис, ул зот одамларнинг ўй-хаёлидан, хотирасидан узоқлашмаган. Шоир ёзганидек:

Эл хизматин эъозлади юракдан,
Эл ҳам уни ёд этади юракдан!

ҲАМ ҚАРЗ, ҲАМ ФАРЗ

ШУҲРАТ ТУРСУНОВ,

Қариш шаҳри ҳокими

Бизнинг авлод вилоят ривожини ва равнақига бетакрор ҳисса қўшган кишилар — Соиб Усмонов авлодининг ёрқин сиймоларига ҳавас қилиб вояга етгани билан ўзини омадли ҳисоблайди.

Масалан, мен Соиб ака билан бевосита бирга ишламаган бўлсамда, ўзимни у кишининг шогирди деб биламан. Чунки ана шу ажойиб инсон ва моҳир раҳбар билан иш юзасидан бўлган мулоқотларда, йиғилишларда чиқишларини, нутқ-маърузаларини тинглаганимда, кўпчилик, яъни халқ даврасида ҳозиржавоблик ила билдирган, айтган сўзларини эшитганимда, у кишидан кўп нарса ўрганганман.

Кўпчилик эътироф этганидек, Соиб ака киришимлиликнинг, халқ дилига йўл топа билишнинг ўзига хос мумтоз намояндаси эди. Устознинг суҳбатига илк бор муяссар бўлган одам у киши билан такрор мулоқотда бўлишни истаб қоларди. Ана шундай одамни учратганингизда, сиз ҳам ҳазил, ҳам ҳавас билан, «Шунчаликми?» десангиз, у албатта, «чунки суҳбатларидан ҳузур қилдим ва анча бойидим», деб жавоб берарди.

Биз, ёш кадрларнинг мана шундай инсонлардан, устозлардан, раҳбарлардан йироқ юришимиз мумкинмиди?!

Ибратнинг, шогирдпарварликнинг зўрлигини қарангки, «Нуроний»да ишлаётган пайтида бизни кўпинча Соиб аканинг ўзлари ёнларига чорлаб, маслаҳатлар бериб турарди ёки вақти-вақти билан иш жойларимизга махсус ташриф буюриб, ҳол-аҳволлашиб кетарди.

Соиб ака ёшлар, талабалар билан бўладиган мулоқотни айрича ёқтирарди. Учрашувларда ўз сўзини чин юракдан, айрича меҳр ила «Болажонларим!» деб бошларди. «Сизларга ҳавас қиламан, чунки сизлар — Ҳуррият даврининг ёшларисиз, Мустақил Ўзбекистонимизнинг бўлажак кадрларисиз», деб давом этаркан, йиғилганларни энг аввал мана шундай ғоятда қутлуғ имкониятга муносиб бўлишга, Истиқлол иқболининг қадрини баланд тутишга, элим деб, юртим деб ёниб яшашга даъват этарди. Сўзининг охирида фақат ўзига ярашадиган, ўта меҳрли табассум ила шоирнинг «Оҳ, сенинг

ёшлигинг менда бўлсайди» деган машхур сатрларини такрорлаб, ёшларни эркалатарди.

Мен шу ўринда бир фактни алоҳида таъкидлаб ўтишни хоҳлайман. Соиб ака ёшлар, талабалар даврасида уларни муносибликка чорларди. Ёши катталар, кексалар, уруш ва меҳнат фахрийлари билан бўлган учрашувларда эса уларни албатта шукроналикка даъват этарди.

Устоз Қарши шахрининг асл фарзанди бўлиш баробарида унинг чинакам жонкуяри ҳам эди. Вилоят марказининг янада чирой очишида, ҳақиқий замонавийлик касб этишида, ободонлашишида Соиб аканинг хизмат-ҳиссаси катта бўлганлигини кўпчилик билади. Бу хизмат-ҳисса у киши «Қаршиқурилиш» бошқармасининг раҳбарларидан бири бўлиб ишлаб турган йилларда айрича салмоқли бўлганди.

Мен яна бир фактни алоҳида таъкидлаб ўтишни истайман. Тарихчи олимларни, археологларни Қаршининг ёшини аниқлаб беришга фаол даъват этган устозлардан бири ҳам Соиб Усмонов эди.

Ҳа, Соиб ака ана шундай фидойи, юртпарвар, элпарвар инсон ва раҳбар эди. У кишининг ҳавасли ҳаёти ва бетакрор ибратлари ҳақида бугунги кун ёшларига турли шаклларда ҳикоя қилиб туриш биз учун ҳам қарз, ҳам фарз.

Қаршиликлар Соиб Усмоновга ҳамшаҳар бўлганликлари, унинг номи билан аталадиган кўчада яшаётганликлари билан фахрланадилар. Эл унутмаган ва унутмайдиган устозимизнинг охиратлари обод бўлсин!

Фойдаланилган адабиётлар

Ислом Каримов. «Маънавий юксалиш йўлида» Т., «Ўзбекистон», 1998.

Ислом Каримов. «Халқ ишончи — олий масъулият». Т., «Ўзбекистон», 2000.

Абдулла Орипов. Танланган асарлар. Биринчи жилд. Т., Ф.Фулум номидаги нашриёт - матбаа ижодий уйи, 2000.

Жуманиёз Жабборов. «Ҳайрат олами». Т., «Шарқ» НМАК бош таҳририяти, 2004.

Поён Равшанов. «Қашқадарё: Истиқлол арафасида». Т., «Маънавият», 2003.

Бойназар Йўлдошев. «Қашқадарё бадиияти» .Т., «Шарқ» НМАК бош таҳририяти, 1997.

«Безавол умр», «Суратли лавҳалар». Қарши шаҳри, 2000.

«Халқ сўзи» газетаси, 1990-2000 й.й.

«Қашқадарё ҳақиқати» газетаси. 1988-2000 й.й.

Шаҳрисабз туман газетаси. 1969-1971 й.й.

«Чўл ўлкаси» газетаси. 1972-1986 й.й.

МУАЛЛИФ ҲАҚИДА

Юсуф Бердиев Қашқадарё вилоятининг Яккабоғ туманидаги Галамулла қишлоғида таваллуд топган. Ҳозирги Мирзо Улуғбек номидаги миллий университетни битирган. Ўзбекистон журналистлари орасида ўзига хос услуби ва овозига эга, ҳаётнинг энг долзарб мавзуларида қалам тебратиб келаётган ижодкор.

Мустақиллик ва унинг самараларини ёрқин мисолларда тасвирлаш,

ўзбек халқининг фидокорона ва бунёдкорлик ишларини тараннум этиш — миллий бадиий публицистикамизда ўзининг алоҳида ўрнини топган асарларида асосий мавзу-мундарижани ташкил этади. Ўзбекистон Қаҳрамонларига бағишланган очерklarини эса ҳақли равишда ўзбек қаҳрамонномасини яратиш йўлидаги қаттиқ изланиш самараси деб баҳолаш керак. «Ёниб яшаётган одамлар», «Сиз ҳамиша мукаррамсиз» (Қаҳрамон ўзбек аёллари), «Қашқадарё Қаҳрамонлари» китоблари унинг қаҳрамоннома туркумини ташкил этади.

Журналист адибнинг «Жаҳонгир қўшиғи», «Пойтахтга яқин одамлар», «Чиғатой Оқтепадаги чинор», «Ҳикматли дунё», «Монолог Сахибкирана» тўпламлари, шунингдек, замондошлар мавзуидаги кўплаб очерк ва публицистик мақолалари ҳам ўқувчиларга яхши таниш.

Юсуф Бердиев Ўзбекистон Журналистлар ва Театр арбоблари уюшмаларининг аъзоси. Бир неча бор ижодий уюшмалар ва даврий нашрлар танловларининг ғолиби бўлган. Жумладан, 2000 йилда Ёзувчилар, Журналистлар ва «Тасвирий ойина» ижодий уюшмалари «Энг улуғ, энг азиз» танловининг бош соврини билан тақдирланган.

МУНДАРИЖА

Н.Зайниев. Ҳикматли умр (Сўзбоши).....3

Муқаддима.....5

Биринчи боб

Ғузур, сенсан—илк устозим.....8

Иккинчи боб

Мен нечун севаман чинор, тоғларни.....31

Учинчи боб

Кучоқ очиб келдим сизга.....55

Тўртинчи боб

Шаҳрисабз йиллари.....73

Бешинчи боб

Эй чўл, сенинг турфа гулингдан!.....94

Олтинчи боб

«Нур» исмли давра бу.....124

Хотиралар. Дил сўзлари

<i>Э.Боқибоев.</i> Унутмас уни боғи.....	153
<i>А.Орипов.</i> Нечун фахр этмайин.....	155
<i>И.Жалилов.</i> Излари ибратли.....	157
<i>Ҳ.Шоғазатов.</i> Тўзонларда бордек ҳаловат.....	160
<i>Э.Турсунов.</i> Соиб ака ҳақида ўйлаганимда.....	163
<i>Я.Иноятов.</i> Мамнуният ва масъулият.....	165
<i>Қ.Маҳмудов.</i> Қирқ йиллик кўрдошим.....	167
<i>М.Рўзиев.</i> Жайхун ҳам гувоҳ.....	169
<i>Ф.Набиев.</i> Қалб қадрдони.....	171
<i>Э.Жалолов.</i> Бир оёғи Қамашада бўларди.....	173
<i>Т.Эргашев.</i> Бири «устоз» дерди, бириси «оға».....	175
<i>А.Худойназаров.</i> Файз кириб келарди.....	177
<i>Э.Ражабов.</i> Кўпни деган кайвони.....	179
<i>М.Худойқулов.</i> Кадр камолин кўрса.....	181
<i>М. Ҳикматов.</i> Ёд этамиз юракдан.....	183
<i>Ш.Турсунов.</i> Ҳам қарз, ҳам фарз.....	185
Фойдаланилган адабиётлар.....	187

Адабий-бадий нашр

ЮСУФ БЕРДИЕВ

АЖАБ САОДАТ

**ёхуд Соиб Усмоновнинг
ибратли ҳаёти қиссаси**

Мухаррир *Жонибек Субҳон*

Мусаввир *Д. Жалилов*

Кичик муҳаррир *Н.Фозилова*

Техник муҳаррир *Т.Смирнова*

Мусаҳҳиҳ *Б.Абдусалом қизи*

Босишга 26.04.2006 йилда рухсат этилди. Бичими 84x108 1/32.
Таймс гарнитураси. Офсет босма. Шартли босма табоқ 10,8.
Нашр табоғи 12,0. Жами 1000 нусхада. 388 рақамли буюртма.
М-248 нашриёт рақами. Баҳоси шартнома асосида.

ЎзФА «Фан» нашриёти: 100047. Тошкент, акад. Я.Фуломов кўчаси, 70.

«MERIYUS» ХНМК. Тошкент шаҳар, ген. Узоқов кўчаси, 2 «А»-уй.

65.32(5У)

Б 56

Бердиев Юсуф.

Б 56

Ажаб саодат ёхуд Соиб Усмоновнинг ибратли ҳаёти қиссаси /Ю.Бердиев; Сўз боши Н.Зайниевники. —Т.: «Фан», 2006. -192 б.

ББК 65.32(5У)

Қашқадарёнинг асл фарзандлари кўп. Турли йилларда вилоятнинг бир нечта туманига муваффақиятли раҳбарлик қилиб, Қарши чўлини ўзлаштирувчиларнинг етакчиларидан бири сифатида фидойилик кўрсатиб, Жанубий воҳанинг ривожини — равнақига муносиб ҳисса қўшган, истиқлол йилларида халқ ишончига сазовор бўлиб, кетма-кет икки марта Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашига депутат этиб сайланган Соиб Усмонов худди шундай кишилар сирасига киради. Мазкур китобда ана шу комил инсон, моҳир раҳбар, ҳақиқий эл кайвонисининг ҳаёти ва ибратлари ҳақида ҳикоя қилинади.

